МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ
ДОРОСЛИХ НАПН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗАСОБІВ
НАВЧАННЯ НАПН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ» НАПН УКРАЇНИ
БАЛТІЙСЬКА МІЖНАРОДНА АКАДЕМІЯ (ЛАТВІЯ)
ПЕТРОШАНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (РУМУНІЯ)

МАТЕРІАЛИ
IV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

НАУКОВА ШКОЛА АКАДЕМІКА ІВАНА ЗЯЗЮНА У ПРАЦЯХ ЙОГО СОРАТНИКІВ ТА УЧНІВ

23–24 травня 2018 року

Харків
2018

Наукова школа академіка Івана Зязюна у працях його соратників та учнів: Матеріали IV науково-практичної конференції 23–24 травня 2018 року/ За заг. ред. Романовського О.Г., – Х.: НТУ «ХПІ», 2018. – 328 с.

Автори несуть повну відповідальність за опубліковані матеріали.

Містить матеріали науково-практичної конференції, в яких розглянуті напрямки філософії освіти і розвитку педагогічної науки з точки зору Івана Андрійовича Зязюна, його соратників та учнів.

Організаційний комітет:

Голова оргкомітету – **Романовський Олександр Георгійович**, завідувач кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. академіка І.А. Зязюна, член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор.

Заступник голови оргкомітету – **Панфілов Юрій Іванович**, начальник методичного відділу НТУ «ХПІ», кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. академіка І.А. Зязюна.

Вчений секретар – **Шаполова Вікторія Валеріївна**, старший викладач кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. академіка І.А. Зязюна, кандидат педагогічних наук.

©Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,2018

Пленарне засідання

Сокол Є.І.
м.Харків, Україна

СИСТЕМА CDIO ЯК СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ТЕХНІЧНІЙ ОСВІТІ

Світ розвивається, і це ми всі добре розуміємо. Змінюються економічні уклади, змінюється технічне обладнання, змінюється багато речей, які повинні допомагати навчати студента. Безумовно, дуже важливо своєчасно переглядати ті новації, які повинні відбуватись в педагогічних технологіях.

Постать вчителя, про яку казав Іван Андрійович Зязюн, не можна замінити нічим, ніякою технікою. Тільки те, що передається від вчителя до учня, - це найбільш важливе, що може відбуватись.

Колись перший ректор Харківського технологічного інституту В.Л. Кирпичов казав, що це велике таїнство, коли вчитель і учень обмінюються своїми знаннями. І те, що передається від вчителя до учня неможливо ні прочитати в книгах, ні подивитись по телебаченню. Це той особистий досвід, який є у великого вчителя для того, щоб він мав можливість передати своїм учням. Для цього ми збираємось, обмінюємось новаціями, обмінюємось новими напрямами в педагогічних технологіях. І це дає можливість рухатись вперед.

Педагогічні технології – це дуже важлива, дуже тонка і складна річ. Як представник технічної освіти я пропоную свої думки щодо подальшого розвитку цього напрямку і як ті педагогічні технології, які започатковуються в цьому напрямі, відповідають загальним принципам педагогіки і виховання молодих студентів.

Основну увагу я приділю трансформації інженерної освіти на основі міжнародної ініціативи CDIO. Світ не стоїть на місці, а рухається вперед. Пройшло вже багато років, як у 1989 році була підписана Болонська декларація, а після цього у 1998 році було засновано Болонський процес, який визначив єдині підходи представників європейської освіти на освітній процес, які, перш за все, пов’язані з чисто педагогічними підходами,

Болонський процес зробив великий крок уперед з точки зору застосування нових педагогічних технологій. Але він також зробив дуже важливий крок пов'язаний з тим, що зазначив необхідність зали-

шення найкращих традицій навчання, які є в кожній національній системі вищої освіти.

Сьогодні йде багато дебатів з приводу того, наскільки Болонський процес надає можливості підвищити якість навчання. Останні конференції, присвячені Болонському процесу, вказують на те, що головним критерієм повинна бути якість навчання.

Три-чотири роки тому з'явився ще один підхід. Це CDIO, який пропагує нові підходи до підготовки інженерних кадрів. Головна проблема, яка є в інженерній освіті протягом останніх 30-40 років, пов'язана з тим, що між теоретичною фундаментальною підготовкою, яку якісно надавали і продовжують надавати заклади вищої освіти та практичним застосування отриманих знань та умінь існує велика розбіжність

Так у період ринкової трансформації економіки та масовізації вищої освіти відбулось знецінення традицій практичної підготовки здобувачів освіти, поширились імітація та фальсифікація практики, чимало організацій взагалі відмовились працювати зі студентами, посилаючись на збереження комерційної таємниці або складні конкурентні обставини.

Внаслідок корпоратизації та приватизації держава втратила більшість важелів адміністративного впливу на підприємства, які дозволяли розглядати практичну підготовку студентів в позаекономічній площині.

Проблемою, яка потребує розв'язання, є недостатній рівень готовності багатьох випускників закладів вищої освіти до самостійної професійної діяльності на відповідних здобутій освіті первинних посадах.

Тому роботодавці змушені при залученні випускників закладів вищої освіти ще рік-два адаптувати їх для того, щоб вони навчились свої теоретичні знання використовувати в реальній практичній діяльності. І сьогодні головна мета трансформації інженерної освіти є напрям, при якому повинна бути скорочена ланка між теоретичною підготовкою і практичним використанням. Ми дуже добре знаємо, що теперішній час у світі йде дуже прискорена зміна економічних і технологічних укладів. Тому студент, поступаючи на перший курс у заклад вищої освіти, через чотири роки, а частіше через 6 років, не розуміє, що приходячи на виробництво, він вірогідно зіткнеться з тими проблемами, які 6 років тому ще не були відомі.

Це дуже важливо розуміти, оскільки ми повинні залишити в програмах значну фундаментальну підготовку, яка і дасть можливість нашому молодому фахівцю адаптуватися до тих змінних умов, які відбуваються в економіці і промисловості. Саме тому кожен науково-

педагогічний працівник повинен головним завданням для себе вважати – навчити наших студентів навчатись.

Нажаль, сьогодні наші студенти опановують дуже багато різноманітних знань, але навчитись застосовувати ці знання самостійно є великою проблемою. Поєднанню цих двох питань і присвячена система CDIO. І тут необхідно створити цей єдиний ланцюг, не порушуючи традиції підготовки технічної освіти, але об'єднавши ці підходи.

Ініціатива ця вилилась у міжнародний проект реформування вищої інженерної освіти. Головна мета цієї ініціативи приведення змісту та результатів інженерних освітніх програм у відповідність рівню розвитку сучасної промисловості та очікуванням роботодавців. Вищій школі потрібно якнайскоріше здійснити перехід від декларативної системи навчання, основою якої є придбання знань до проектної, яка спрямована на придбання практичних навичок, створення продуктів і систем.

Ідеологією CDIO (Conceive -Design -Implement -Operate) є освоєння студентами інженерної діяльності відповідно до моделі «Задумай - Спроектуй - Реалізовуй - Управляй».

Підхід, що пропонується в проекті націлений на посилення практичної спрямованості навчання майбутніх інженерів, а також введення системи проблемного і проектного навчання.

Ініціатива CDIO - міжнародний проект з реформування вищої інженерної освіти, розпочатий в Массачусетському технологічному інституті та направлений на усунення суперечності, що спостерігається в інженерній освіті у всьому світі між теорією і практикою.

Мета ініціативи - приведення змісту та результативності інженерних освітніх програм у відповідність із рівнем розвитку сучасних технологій та очікувань роботодавців.

Концепція CDIO - перехід від декларативної схеми навчання, основою якої є придбання знань, до проектної схеми, спрямованої на придбання також практичних навичок створення продуктів і систем.

Стратегічна мета: Close the Gap - тільки шляхом суттєвого зменшення зазначеного розриву можна досягти забезпечення дійсної якості технічної освіти як запоруки сталого зростання економіки та створити реальні умови для переходу до економіки знань**.**

Ініціатива CDIO передбачає таку організацію викладання інженерних програм, щоб їх випускники могли продемонструвати:

- глибокі теоретичні і практичні знання технічних основ своєї інженерної професії;

- уміння створювати і експлуатувати нові продукти, процеси і системи, запитані ринком;

- розуміння важливості і стратегічного значення науково-технічного розвитку суспільства.

Існує велика кількість закладів вищої освіти у світі, які вже підтримали цю систему і використовують її принципи і підходи. Але в Україні жодного закладу вищої освіти, який використовував би цю перспективну систему трансформації інженерної освіти немає.

Тому дуже потрібно і нашому університету і всім іншим, перш за все технічним ЗВО, рухатись вперед і приєднуватись до світової системи, оскільки це те світове досягнення, яке значно піднімає якість інженерної освіти.

Починаючи з 50-х років у програмах навчальних дисциплін передбачалась значна частка практичної підготовки. Потім пішов її спад. В теперішній час система CDIO, починаючи з 2010 року, намагається підняти ту частку, яка дійсно надає можливість поєднати знання зі значною практичною підготовкою і важливими особистними і міжособистними компетенціями. Оскільки сучасному світі проблеми вирішують не одиниці, а команди, треба об'єднати і налаштувати цей процес таким чином, щоб за дуже короткий термін заклади вищої освіти прийняли ідеї системи CDIO і рухались вперед.

Сучасний випускник технічного університету повинен:

Мати глибокі знання фундаментальних та технічних основ спеціальності.

Вміти створювати нові продукти, процеси та системи, реалізовувати увесь життєвий цикл продукту.

Розуміти важливість та стратегічний вплив досліджень та технологічного розвитку на суспільство.

Показник якості випускника технічного університету – це успіх на ринку праці. Це головний критерій якості освіти.

Безумовно, наші випускники мають успіх на ринку праці, але роботодавець змушений взяти те, що ми пропонуємо. І не завжди їх це задовольняє. Він все ж таки забирає наші кадри, а потім їх перевиховує, і робить те, що потрібно для нього. І тільки шляхом зменшення зазначеного розриву між теоретичною підготовкою молодого фахівця і потребами виробництва ми можемо досягти такої якості освіти, яка стане запорукою сталого зростання економіки.

На діаграмі показані найбільш розвинені країни, їх ВВП на душу населення за роки, починаючи з 2000 року. Подивіться, яке значне зростання відбулося в Ізраїлі, починаючи з дуже малих значень показників за рахунок, перш за все, якісної освіти і вкладання коштів в наукові дослідження поєднання всіх передових технологій для того, щоб досягти відповідних результатів.

Сучасний випускник технічного університету повинен: мати глибокі знання з фундаментальних технічних основ спеціальності. Ніхто ніколи не зможе змінити цей підхід. Фундаментальна освіта є запорукою висококласного фахівця. Тільки на цій базі можна будувати наступний крок, який дасть можливість виховати висококваліфікованого фахівця.

Вміти створювати нові продукти, процеси та системи, реалізувати весь життєвий цикл продукту і розуміти важливість та стратегічний вплив досліджень технологічного розвитку на суспільство.

Які ж вимоги роботодавців? Вони бажають щоб випускники мали певний набір навичок:

Soft skills

- Навички усного та письмового спілкування;
- Жорстке дотримання етики трудових відносин;
- Навички командної роботи та спілкування;
- Ініціативність та креативність;

Professional skills

- Інженерне міркування та вирішення проблем
- Аналітичне мислення
- Професійні знання та навички
- Навички професійних комунікацій
- Зовнішній та соціальний контекст

З одного боку, ми повинні виконувати вимоги роботодавців, тому що вони є замовниками. Але науковий і технологічний форсайд, тобто система методів експертної оцінки стратегічних напрямків соціально-економічного та інноваційного розвитку, виявлення технологічних проривів, здатних вплинути на економіку і суспільство в середньо- і довгостроковій перспективі можуть зробити тільки вищі заклади освіти, що дає право на те, щоб університети диктували на ринку освітніх послуг ті тенденції, які повинні бути започатковані при підготовці фахівців для того, щоб підготувати сучасного фахівця, який прийде до роботодавця.

Тому якщо ми будемо тими, хто орієнтується тільки на сьогоднішні вимоги роботодавців, ми через 4-6 років його розчаруємо.

Головний принцип CDIO - навчання студентів має будуватися на основі освоєння ними інженерної діяльності відповідно с моделлю «4П»: **«Планувати - Проектувати - Виробляти - Застосовувати»** високотехнологічні реальні системи, процеси і продукти на глобальному ринку.

Ця система набуває сьогодні дуже значного впливу і розробляється світовим суспільством. Розроблені відповідні і стандарти CDIO і програми, які надають можливість провідним технічним університетам світу з урахуванням їх традицій і економіки впливати на розвиток цієї системи.

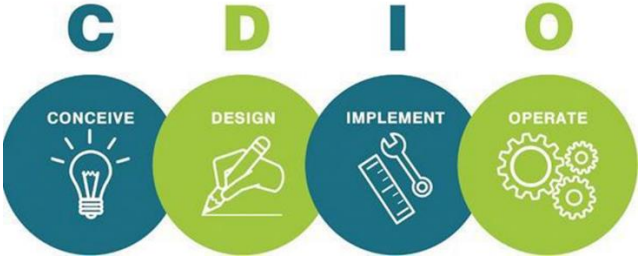

Головні принципи проекту це поєднання базової фундаментальної освіти з набуттям навичок практичної проектної та командної роботи.

Щоб цього досягти потрібно використання сучасних педагогічних технології:

- Змішане очно-дистанційне навчання і дуальна освіта;
- Навчання за запитами та проектне навчання;
- Пірінгове навчання (взаємонавчання) - P2P;
- Гейміфікація освітнього процесу.

Велике значення має формування мотивації і навичок самоосвіти, а також підвищення ролі керованої самостійної роботи.

До програмних документів CDIO належать:

Стандарти CDIO (CDIO Standard)

- перелік основних вимог до умов реалізації освітньої програми

Програма CDIO (CDIO Syllabus)

- перелік планованих результатів навчання

Досвід і практики провідних технічних університетів

- www.cdio.org

Реалізація вимог CDIO - не мета, а засіб підвищення ефективності навчального процесу.

Ініціатива CDIO передбачає таку організацію викладання інженерних програм, щоб їх випускники могли продемонструвати:

- глибокі теоретичні і практичні знання технічних основ своєї інженерної професії;
- уміння створювати і експлуатувати нові продукти, процеси і системи, запитані ринком;
- розуміння важливості і стратегічного значення науково-технічного розвитку суспільства.

Головними чинниками, на які ми рівняємось при впровадженні цих документів є позиції, які відображені як в CDIO сілабузі, так і 12 CDIO-стандартах.

CDIO Syllabus

CDIO Syllabus - компетентності сучасних бакалаврів в галузі техніки і технологій класифіковані за чотирма основними розділами:

1. **Дисциплінарні знання** (фундаментальні та спеціальні) та основи інженерної справи;
2. **Професійні компетенції** та особистісні якості;
3. **Міжособистісні компетенції**: робота в команді та комунікації;
4. **Планування, проектування, виробництво і застосування** продуктів (систем) в контексті підприємства, суспільства і навколишнього середовища.

У 12 стандартах CDIO (**Standards)** прописані наступні розділи:

CDIO стандарти визначають вимоги до:

- концепції інженерних освітніх програм (Стандарт 1),
- формування інтегрованого навчального плану (Стандарти 2, 3),
- практико-орієнтованої освітньої середовища (Стандарти 4, 5 і 6),
- методів навчання і кваліфікації викладачів (Стандарти 7, 8, 9 і 10),
- методів оцінки результатів навчання студентів і програми в цілому (Стандарти 11 і 12).

Кожен з 12 стандартів відповідає за різні ділянки підготовки майбутнього випускника. Вони дуже добре пророблені, дають рекомендації і широко використовуються при розробці основної освітньої програми.

Тут немає підходів, які нав'язують для всіх однакові рішення. Кожен університет повинен підійти дуже творчо, щоб використовувати ці стандарти і розробити свій підхід до підготовки фахівців.

Один з прикладів. Безумовно, неможливо впровадити це одразу на весь університет. Тому ми серед різних напрямків обрали ті кафедри, які найбільш підготовлені для імплементації цих підходів. Це дуальна освіта, проектне навчання, комплекс міждисциплінарних програм «Data Science». Ця імплементація надає можливість використовувати такий підхід на кафедрі «Прикладної математики» нашого університету.

Також є приклад апробації такого підходу в IT-освіті, як найбільш розвиненої нашої галузі. Методологічною основою є освітня програма «CDIO моделі 4П».

Створення освітніх програм, які задовольняють стандартам нашої країни повинні мати міждисциплінарний характер і проектну спрямованість, а інакше ми не зможемо видавати дипломи державного зразка.

В нашому університеті розробка і реалізація комплексу проектно- орієнтованих освітніх програм «Data Science» здійснюється в областях знань «Прикладна математика» і «Інформаційні технології». Базові спеціальності: прикладна математика, комп'ютерні науки, інформаційні системи та технології. Освітні програми: інтелектуальний аналіз даних (Data Analytics), технології великих даних (Big Data), бізнес-інформатика (Business intelligence)

Головні принципи проекту: поєднання базової фундаментальної освіти з набуттям навичок практичної, проектної та командної роботи, використання сучасних педагогічних технологій.

Для реалізації проектної частини програми передбачається використовувати досвід Школи 42 (Франція, США) та інноваційного інституту UNIT Factory (Україна). UNIT Factory використовує інноваційний підхід до навчання (P2P), що дає студентам можливість розкривати свою творчість при роботі над різними спеціалізованими проектами. Навчальна програма заснована на гейміфікації, коли при придбанні навичок студенти формують і підвищують свій рівень відповідно їх поточним досягненням і знанням, які вони отримують.

Дуже важливий етап впровадження змішаного очно-заочного навчання і дуальної освіти – оскільки дуальна освіта як головний принцип дає можливість залучити до творчого процесу роботодавця і не тільки для того, щоб надати практичні навички нашому студенту, але й для того, щоб роботодавцю показати науковий і педагогічний форсайд, щоб він теж розумів, що буде відбуватись через 4-6 років, куди йому треба рухатись з економікою, і яких фахівців йому треба готувати. Важливе значення мають навчання за запитами та проектне навчання, пірінгове навчання «P to P» і гейміфікація освітнього процесу.

Ми очікуємо, що в результати проекту пройде апробація принципів проектно-орієнтованого навчання та навчання за запитами; контенту дисциплінарних та проектних компонент навчального плану; комплекс освітніх програм, які модифікуються і поліпшуються за результатами їх оцінювання і моніторингу, а також буде здійснена підготовка висококваліфікованих фахівців в наукомістких напрямах для компаній та R&D підрозділів вітчизняної ІТ індустрії, здатних швидко інтегруватися в реальний виробничий процес.

Ми всі добре розуміємо, що сьогодні вся молодь сидить в гаджетах, тому потрібно використати їх тягу до цього для того, щоб через бажання використовувати сучасні гаджети, дуже якісно навчались і опановували ті знання, що потрібні сучасному фахівцю.

Формування мотивацій і навичок самоосвіти, підвищення ролі самостійної роботи – це другий фактор, про який я казав. Нам дуже важливо для підготовки якісного фахівця вже на початковій стадії навчити його самонавчанню, оскільки сучасний світ дуже бурхливий і розвивається значними темпами. І якщо фахівець не в змозі перенавчатись самостійно, це може бути для нього значними гальмами при його подальшому кар'єрному рості.

У наших підходах використовуються ті напрацювання, які є сьогодні у світі. Є апробація цих підходів. Над контентом працюють наші видатні фахівці, перш за все в галузі математики і в галузі інфор-

матики, а також залучаємо фахівців і в галузі педагогіки, оскільки є відповідні питання, які дуже важливі.

Література. 1. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: Матеріали до лекції / Укл. М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш та ін. – К., 2004. – 26 с. 28. Охрімчук Р.М. 2.*Полат Е. С.* Метод проектов // [WWW-документ] URL http://www.ioso.ru/distant/project/ meth %20project/metod%20pro.htm 3. *Постіл С. Д.* Інтеграція дисциплін у процесі міждисциплінарного інформаційного моделювання / С.Д.Постіл // Наук. вісник НУДПС України. – 2013. – №3 (61). – С. 68-76. 4. *Постіл С. Д.* Інтерактивні технології навчання в умовах інформаційних ресурсів Інтернету / С. Д. Постіл, Н. С. Козак // Наукові записки Рівненського ДГУ. – 2015. – Випуск 12 (55). – Рівне: РДГУ. – 596 с. – Збірник наукових праць «Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти». – Ч. 1. С. 324-335. 5. *Самохвалов А.В.* Метод проектов в подготовке специалистов-информатиков /А.В. Самохвалов // Вестник Тамбовского университета. Сер. естеств. и техн. науки. – Тамбов, 2008. – Т. 13, Вып. 1. – С. 144-146. 6. *Чепіль М. М.* Педагогічні технології: навчальний посібник [Електронний ресурс] / М. М. Чепіль, Н.З.Дудник // «Академвидав», 2012. — 224 С. – Режим доступу: http://academia-pc.com.ua/product/295

Товажнянський Л. Л.
м. Харків, Україна

І.А. ЗЯЗЮН І РОЗВИТОК ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Поточний рік багатий на ювілеї видатних українських педагогів. Дійсно, виповнюється 80 років від народження Івана Андрійовича Зязюна, 100 років від народження Василя Олександровича Сухомлинського та 130 років від народження Антона Семеновича Макаренка. Їхній істотний внесок у розвиток педагогічної теорії і освітньої практики визнаний не лише в Україні, а й далеко за її межами. Сьогодні ми віддаємо шану нашому сучаснику, відомому вченому і другу нашого Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» І. А. Зязюну.

Спогадами про нього як вченого, педагога і особистість та своїми враженнями від наших численних плідних бесід я і хотів би поділитися. Талановита, духовно багата і добре освічена людина з широким кругозо-

ром, він, відомий і загально визнаний вчений, відрізнявся уважним і доброзичливим ставленням до людей і своєю готовністю прийти на допомогу тому, хто її потребував, дати мудру і слушну пораду.

Як вчений, Іван Андрійович залишив у спадщину величезну кількість монографій, наукових статей і яскравих за формою й глибоких за своїм змістом доповідей на багатьох міжнародних конференціях. В тому числі він з великим задоволенням брав участь в конференціях, які проводив наш університет, бо він цінував наші традиції і здобутки, гідно ставився до розвитку наших не тільки науково-технічних, але й суто педагогічних шкіл та їх досліджень. Виступи вченого незмінно привертали увагу слухачів, оскільки завжди несли у собі його глибокі роздуми про проблеми освіти і можливості та шляхи їх подолання [1].

Педагог від Бога, Іван Андрійович був доктором філософських наук, професор, дійсним членом Національної академії педагогічних наук України. Але його головним досягненням є звання справжнього Вчителя. Йому належать дійсно інноваційні для системи освіти ідеї педагогіки добра, сутності і значення педагогічної майстерності. Сьогодні не тільки численні його студенти й аспіранти, а навіть кандидати й доктори наук по праву вважають себе учнями й послідовниками академіка І. А. Зязюна.

Мені пощастило знати Івана Андрійовича особисто і товаришувати з ним, спілкуватися під час численних ділових і дружніх зустрічей. Ми детально обговорювали з ним гострі проблеми сучасної освіти, напрямки розвитку педагогіки вищої школи, в тому числі й інженерної освіти. Надзвичайно ерудована людина з широким кругозором і цікавий приємний співбесідник, Іван Андрійович умів уважно вислухати іншого, підтримати думки, які він поділяв, і м'яко й делікатно, але глибоко аргументовано викласти своє бачення проблеми, де наші погляди розходилися.

Відомий вчений-педагог і прекрасний оратор, І.А. Зязюн толерантно ставився до думки іншої людини і визнавав її право на своє бачення проблем і вибір ляів їх розв'язання. Іншими словами, він був справжнім взірцем вченого, інтелігента і педагога, палкого патріота і лідера у сфері інноваційних пошуків в педагогіці та розробки перспективної освітньої парадигми, яка б сприяла подоланню кризи сучасної освіти.

Поєднання природного таланту, творчих здібностей і трудового досвіду з доброю освітою і постійним збагаченням своїх знань допомогли І.А. Зязюну не тільки успішно закінчити філософський факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка,

швидко оволодіти педагогічною майстерністю, підготувати і блискуче захистити кандидатську, а дещо згодом і докторську дисертації. При цьому він виявив високий рівень організаторських здібностей.

Як справжній вчений, Іван Андрійович з чітких логіко-методологічних позицій детально ознайомився з сутністю і сенсом розробленої нами Концепції формування гуманітарно-технічної та управлінської еліти [2]. Він відразу доволі високо оцінив її зміст, цілі й загальну спрямованість й рекомендував активно впроваджувати її в освітній процес професійної підготовки інженерів.

І. А. Зязюну було притаманне цікаве гармонійне поєднання логічності та філософської глибини мислення з його практичною спрямованістю. Проявом цього поєднанням можна вважати ту пильну увагу, яку він постійно приділяв проблемам розвитку освіти як специфічного соціального феномену і вкрай важливого суспільного феномену. Коли йому, відносно молодій на той час людині, довірили очолити Полтавський педагогічний інститут, Іван Андрійович глибоко усвідомив потребу у формуванні та практичної реалізації принципово нових підходів до організації професійно-педагогічної підготовки вчителів.

Доброзичлива за своєю природою людина, молодий ректор усвідомлював свою відповідальність за якість освітньої підготовки майбутніх педагогів та за рівень їхньої професійної і соціальної компетентності, за їхній кругозір та інтелігентність. Він добре розумів, що успішне досягнення цих важливих цілей визначальною мірою залежить від науково-педагогічного складу інституту. Ось чому він перш за все сформулював чітку систему вимог до професорсько-викладацьких кадрів. Вона охоплювала їхній професіоналізм та постійне підвищення його рівня, їхню високу загальну і професійну культуру, творчий характер мислення, почуття відповідальності й доброзичливе ставлення до студентів при організації та практичній реалізації освітнього процесу.

Вчений був глибоко переконаний в тому, що цілі, зміст і характер суспільно-політичного, соціально-економічного, науково-технічного і духовно-культурного розвитку країни визначальною мірою залежать від якості освіти. Її ж основним, системотвірним чинником є рівень професійної і соціальної компетентності, педагогічної майстерності, загальної і педагогічної культури шкільних учителів та викладачів вищої школи. Філософ за базовою освітою і педагог за покликом душі, Іван Андрійович не просто приділяв істотну увагу якості підготовки фахівців, а з позицій філософії освіти висунув і всебічно обґрунтував інноваційну на той час концепцію педагогічної майстерності.

Вона фактично знаменувала появу принципово нового в теоретичному і прикладному плані напрямку філософії освіти і розвитку педагогічної науки. Її практичним втіленням стала розробка під керівництво І. А. Зязюна і за його безпосередньої участі спеціальної навчальної дисципліни «Педагогічна майстерність» і створення необхідного навчально-методичного її забезпечення [3]. Апробована в Полтавському педагогічному інституті, ця концепція згодом була впроваджена у всі заклади педагогічної освіти України та за її межами, причому не тільки на пострадянському просторі, а й в Японії та країнах Східної й Центральної Європи. Основні її ідеї були використані й нами в процесі розробки унікального за своїм змістом і цільовим призначенням навчального посібника з педагогіки управління соціальними системами [4].

Вагомий внесок належить Івану Андрійовичу в розробку теорії і практику освіти такого важливого напрямку, як естетичне виховання дітей, молоді й дорослих, розвиток ідей краси педагогічної дії та педагогіки добра [5]. Творчо осмисливши цінну педагогічну спадщину своїх великих попередників Антона Макаренка та Василя Сухомлинського, він зробив їхні ідеї одним з наріжних каменів своєї науково-дослідної і практично-педагогічної діяльності. Хочеться навести такий цікавий і водночас показовий факт. Полтавський національний педагогічний університет, ректором якого працював І. А. Зязюн, носить ім’я Макаренка, а Сухомлинський був випускником цього університету.

Притаманний Івану Андрійовичу яскравий талант вченого і організатора науки особливо чітко розкрився в період організації і наступної надзвичайно успішної діяльності Інституту педагогіки та психології професійно-технічної освіти АПН України (тепер – Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих). Він значну увагу приділяв розвитку педагогічної науки й підготовці науково-педагогічних кадрів для вищої і професійно-технічної школи. До речі, в цьому інституті захищав докторську дисертацію завідувач кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами нашого університету професор Олександр Георгійович Романовський. Я був присутній на захисті і пам’ятаю, як на засіданні ради Іван Андрійович, підсумовуючи всі виступи, високо оцінив дисертацію і сказав: «Я голосуватиму «за» і закликаю до цього членів ради».

І. А. Зязюн вважав діяльність педагога не професією, а покликом душі і привносив у педагогічну теорію й освітню практику ціннісні, моральнісні та естетичні моменти. Про це свідчать вже самі назви його книг: «Педагогіка добра» або «Краса педагогічної дії».

Наша конференція – не просто данина пам'яті цій чудовій людині, а й подальший розвиток його ідей, подальший розвиток педагогіки вищої школи.

Література. 1. *Зязюн І. А.* Освітня парадигма – тип культурно-історичного мислення і творчої дії суб'єктів освіти / Зязюн І. А. // Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи. – К., 2003. – С. 15-30. 2. *Товажнянський Л. Л.* Концепція формування гуманітарно-технічної еліти в НТУ «ХПІ» та шляхи її реалізації / Л. Л. Товажнянський, О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов. – Харків: НТУ «ХПІ», 2004. – 416 с. 3. *Зязюн І. А*. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А.Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. – К.: Вища школа, 1997. – 349 с. 4. *Товажнянський Л. Л.* Педагогіка управління / Л. Л. Товажнянський, О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов, З. О. Черваньова. – Харків: НТУ «ХПІ», 2003. – 408 с. 5. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії / І. А. Зязюн. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.

Романовский А.Г.
г. Харьков, Украина

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСТВА В СОВРЕМЕННОЙ ПЕДАГОГИКЕ КАК НАСЛЕДИЕ НАУЧНОЙ ШКОЛЫ АКАДЕМИКА ИВАНА АНДРЕЕВИЧА ЗЯЗЮНА

На сегодняшний день существует утверждение, что педагогическая деятельность является по своей природе творческой, а также прослеживается тенденция мировой общественности к повышению творческого уровня личности. Творчество как деятельность, порождающая нечто новое на основе реорганизации имеющегося опыта и формирования новых комбинаций знаний и умений, является основой инновационного педагогического процесса, которая берет начало в научной и жизненной философии Ивана Андреевича Зязюна.

Иван Андреевич внес огромный вклад в науку. На основе лучших идей всемирно известных философов и педагогов он создал современную педагогику Добра, философию Свободы, психологию Истины, культурологию Творчества и Справедливости, которые повлияли на судьбы тысяч его слушателей, студентов, сотен его учеников и последователей, захваченных жизненной силой и величием его Души и Разума. Учение Ивана Андреевича - не просто концепция,

которая несет в себе основы педагогической науки и философии, это образ жизни и мышления [4].

Иван Андреевич, как никто другой, и среди его предшественников, и великих ученых-современников понимал значимость каждого человека, рассматривая личность как наивысшую ценность в мире, уникальную, неповторимую. Он считал, что каждый несет в себе тысячелетний опыт развития своего рода, вида, который не может повториться в другом человеке.

И. А. Зязюн является автором более 350 научных работ, в каждой из которых он, выходя за рамки классического понимания педагогической деятельности и человека как ее субъекта, выводит на передний план развитие и самоактуализацию личности, ее высшие ценности и смыслы, любовь, творчество, свободу, ответственность, автономию, глубинное межличностное общение. Ученый подчеркивал значение жизненного пути, творчества и способностей каждого человека в будущности ВУЗа, города, страны: «Плекання гордості кожного викладача і студента відомого у світі педагогічними талантами, постійне вболівання особистим життям і особистою творчістю за авторитет міста, області, України, Радянського Союза». В одном из десяти своих основных принципов он подчеркивает место творчества в педагогике: «Педагогіка — мистецтво (К.Д. Ушинський), його творення — індивідуальний розвиток педагогічних можливостей кожного студента (формування педагогічної І майстерності — А. С. Макаренко)» [4].

И.А. Зязюн в своей философии рассматривал отношения между учителем и учеником как субъект - субъектные и подчеркивал важность каждой стороны в создании ощущения покоя, благополучия и равновесия. Особое значение в отношениях отводил уважению личности любого человека, независимо от того, кто он и какое место занимает в общественной иерархии, в особенности это касалось процесса обучения [2].

Педагог в концепции Ивана Андреевича - это вечный ученик, наделенный уникальной искрой таланта, который является лидером для своих последователей, своим поведением он одновременно и направляет, и вдохновляет их на новые свершения.

Являясь основателем школы педагогического мастерства, И.А. Зязюн отмечал, что мастерство всегда раскрывается в деятельности, причем в деятельности эффективной. Оно проявляется в успешном решении различных педагогических задач, высоком уровне организованного учебно-воспитательного процесса, но суть его в тех качествах личности учителя, которые порождают педагогическую деятельность, обеспечивают ее успешность. Эти качества следует искать не только в

умениях, но и в том сплаве свойств личности, ее позиций, которые дают педагогу возможность действовать продуктивно, что и является содержательной стороной понятия творчества [1].

Содержание и организацию педагогической деятельности можно правильно оценить, лишь определив уровень творческого отношения педагога к ней, который отражает степень реализации им своих возможностей при достижении поставленных целей. Именно поэтому творческий характер педагогической деятельности является важнейшей ее объективной характеристикой. Она обусловлена тем, что многообразие педагогических ситуаций, их неоднозначность требуют вариативных подходов к анализу и решению вытекающих из них задач. Творческая деятельность способствует развитию и становлению личности, ее индивидуальности и самореализации.

В основе творчества лежит умение гореть деятельностью, оно охватывает все ее сферы и проявляется в каждой мысли и поступке человека. Примером тому служат тысячи *великих ученых, ведущих политиков, успешных предпринимателей*, чье творчество выливалось не только в научные открытия, управление государством или создание бизнес империй, но и в поэзию, музыку, литературное слово.

И. А. Зязюн горел деятельностью и воспламенял искры тысяч его слушателей, студентов, сотен его учеников и последователей. Именно он вдохновил меня на следующие строки.

«Брось грустить, пиши стихи…»
По заказу, а не по наитию,
Я к тетради опять склонен
И пишу стихи – вот событие,
Дух поэта опять возражден!
Вновь увяли цветы сомнения,
Тормозов вновь не слышен скрип,
Мысли я одеваю умением,
И дыхания не слышен хрип!
Мне не спрятать себя в заказанность,
Не укрыться в неискренность дня,
В появлении слова – сказанность
Искрометной силы огня!
Хватит мучать только сознание,
Зажимая песню в тиски,
Надо рвать из себя призвание,
Растирая восторгом виски!

Не гнушаюсь работы присвеченной,
В колыханьи бегущей ночи,
У стихии, Богом повенчанной,
В созерцаньи ищу лучи!
Те лучи, что без нас не греются,
Не рождаются в гуле обид,
А на взлете радости зреются,
Когда утро в душе не спит!
Пусть дыханье мое прерывисто,
И не ровен сердечный такт,
Говорю приглушенно-отрывисто –
С Лирой вновь я пишу контракт [3]!

Наследие научной школы Ивана Андреевича Зязюна всеобъемлюще и бездонно, постигая его глубины, можно найти ответ на многие вопросы.

Литература. 1. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За заг. ред. І. А. Зязюна. — К. : Вища шк., 1997. — 349 с. 2. *Романовський О. Г.* Ідеї академіка І. А. Зязюна у системі підготовки українських лідерів нового покоління / О. Г. Романовський // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / ред. О. Г. Романовський. – Харків : НТУ "ХПІ", 2016. – Вип. 45 (49) : матер. 2-ї міжнар. наук.-практ. конф. : "Ідеї академіка Івана Зязюна у працях його учнів і соратників",. – Ч. 1. – С. 80-88. 3. *Романовский А.Г.* Избранное. – Изд. 2-е. – Харьков: НТУ «ХПИ», 2009. – 368 с. 4. *Романовський О.Г.* Наукова школа ак. І.А. Зязюна у працях його соратників та учнів/О.Г. Романовський// Матеріали науково-практичної конференції 16-17 травня 2017р./ За заг. Ред. Романовського О.Г., - Х.: НТУ «ХПІ», 2017. – С. 17-22

Бабаєв В.М., Пазиніч С.М.
м. Харків, Україна

ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ В ЦАРИНІ ФІЛОСОФІЇ КУЛЬТУРИ

Від віку-віків культура розумілась як феномен, що розвивається людиною і суспільством, проте вона водночас формує і розвиває

саму людину сумісно з суспільством. Тобто, вона згідно своєму прелімінарному сенсу не може бути інакшою аніж діалогічною. Звідси випливає, що діалог і спілкування, а ще точніше комунікація виступають основоположними поняттями не лише етики, аксіології і гносеології, а й усього людського світобачення і світорозуміння. Доречно тут нагадати, думку Ясперс який розумів комунікацію не як переказ вивідного пізнання (*через умовивід - Б. П.*) за допомогою неспростовних аргументів, а свого роду спілкування в єднанні з екзистенцією.

Тож, виокремлюючи єдність культури і спілкування, звертаючи увагу на системний їх взаємозв'язок, доходимо висновку про те, що духовний зміст культури постає і побутує виключно в діалозі між індивідуальностями як безмежний рух до трансцендентності. А це означає, що діалог розмаїтих, різнобарвних за формою культур – є не що інше, як модус людського спілкування, що поєднує різноманітні сутності культури, спрямовуючи орієнтацію розуму на взаєморозуміння. Звідси, простого спілкування педагога для взаєморозуміння зі студентами недостатньо, оскільки його досягнення вимагає певного рівня культури учасників цього спілкування. Саме ця єдність культури і спілкування в їх цілеспрямованій взаємодії і виступає субосновою генезису поняття культури педагогічного спілкування.

Проте культура спілкування не обмежується тільки між особистісною комунікацією. На думку М. Бубера, діалогічні взаємини людини із зовнішнім світом проявляються в трьох сферах: у сфері життя з природою, в специфічній людській сфері інтерперсонального діалогу і у сфері духу. Бубер часто повторював, що одна з найбільших помилок людства - вважати, що дух знаходиться в нас, тоді як він між нами, між Я і Ти.

Сьогодні у філософії культури виникає ще одна відносно нова проблема «розуміння сучасних чужих культур, які відрізняються неповнотою, які часом розцінюється як взаємне розуміння. Такий стан досвіду герменевтики триває до того часу, поки актуальні міжкультурні зв'язки не перетворюються на зв'язки історично традиційні, тобто доки вони не набудуть характеру закономірності і не відійдуть в минуле» [1, с. 187].

Не менший інтерес репрезентує М. Мамардашвілі відносно того, що «в XX столітті утворився певний розрив культур - європейської і російської, - який привів до того, що цілий ряд філософських текстів, написаних в 20-і, 30-і, 40-і і так далі роки на Заході, практично неможливо перекласти російською мовою. І це не залежить від винахідливості перекладача, а упирається в російський символічний бар'єр, пов'язаний з відсутністю саме відповідних уявних утворень в культурі» [2, с. 111].

Але не адресуючись до інших культур, удовольняючись проблемою комунікативних аспектів філософії культури, маючи на увазі свою рідну культуру, слід звернути увагу педагогів на такі моменти. *По-перше*, у філософському контексті культура виступає характерологічною інтегральною характеристикою рівня духовного розвитку певного суспільства. Сам на цій основі стабілізувалося розуміння про соціокультурний простір людського буття. *По-друге*, рівень розвитку культури відбивається на усіх сферах життєзабезпечення людини і суспільства: на характері виробництва матеріальних і духовних благ, на стосунках між людьми і характері їх спілкування, на системі вищої освіти і зокрема, на формі спілкування студентської молоді, на їх загальножиттєвих цілях і цінностях. *У-третіх*, широка диференціація населення не лише за рівнем матеріального добробуту або за соціальним статусом, але і за рівнем освіти і вихованості, не кажучи вже про статевовікові відмінності, обумовлює існування в цілісному тілі культури розмаїтості субкультур.

Слід звернути увагу і на те, що всі ці обставини необхідно враховувати, характеризуючи рівень культури конкретної людини, у тому числі і її прояв у культурі педагогічного спілкування. Адже саме культура виступає індикатором розвитку педагога, камертоном його професійної діяльності, індикатором розкриття його особистих якостей, дарувань і творчих здібностей та всіляких потенціалів. У цьому моменті ми убачаємо чіткий взаємозв'язок і взаємозалежність між культурою педагога і мірою його індивідуальної і професійної самореалізації, спрямованої на виховання сучасного студентства .

Тож, одна з найважливіших особливостей культури полягає в створені людини в її багато якісній сутності. Одним з перших це відмітив ще Цицерон. Розглядаючи ораторське мистецтво як один з якнайповніших проявів культури, він убачав в ньому спосіб звеличення і самоствердження особистості. Ораторське мистецтво прославляє людину. Культура розвиває особу, і в цьому, на думку Цицерона, полягає її основна функція. Подібні ж, але ґрунтовніші погляди на суть культури висловлювали Вергілій, філософи епохи Відродження - Ф. Вольтер, Т. Гоббс, Ж. - Ж. Руссо. Людино утворюючу роль культури відзначали І. Кант і Г. Гегель, які дали фундаментальне мотивування взаємозв'язку і системної єдності людини і культури. Цю ж традицію продовжив і К. Маркс. Він досить всебічно обґрунтував і глибоко аргументував іманентно гуманістичну сутність загальнолюдської культури.

На сучасному рівні розвитку суспільства В. П. Андрущенко, Л. В. Губерський і М. І. Михальченко спеціально підкреслюють об-

ставини того, що «своїм практичним відношенням до світу людина затверджує форми свого людського буття в ньому, створює свій освоєний світ, відмінний від світу природи, тобто, створює культуру. Культура в цьому вимірі з'являється як реальне узагальнення і олюднення природи людською діяльністю, людина - як носій діяльності (і природна істота), як суб'єкт культури»[3, с. 18].

У зв'язку з цим вважаємо необхідним зупинитися на таких двох моментах. *По-перше*, соціальний світ є співтовариством безлічі людей, існування і праця яких неможливі без їх взаємодії і спілкування, та все-таки субстанційну основу, рівень, зміст і форми закладаються в системі освіти. Тож, основним діючим персонажем цих процесів виступає Педагог. *По-друге*, тут чітко є видимою потрійна суть людини як істоти не лише біологічної і соціальної, але і як культуро утворюючої. Саме остання якість є визначальною, тому, що виділяє її з усього живого, що є на Землі. Культура переконливо свідчить про результати цілеспрямованої людської діяльності, яка заздалегідь планується і заздалегідь моделюється у свідомості людини. До речі, в тій або іншій мірі, усвідомлено або підсвідомо людина часто планує і навіть подумки моделює і таку свою самобутню діяльність, як спілкування з педагогом під час іспиту, або у разі майбутніх важливих для неї відповідальних переговорів, виправдань, прохань, пояснень своєї поведінки в тій чи іншій ситуації.

Таким чином, проаналізувавши деякі аспекти спілкування і зокрема педагогічного, **приходимо висновку** про те, що філософія світоглядно і методологічно виходить із того, що незмірна роль культури спілкування в забезпеченні ефективності і успішного здійснення навчально-виховної діяльності вимагає:

по-перше, монолітного і цільового формування в царині вищих навчальних закладах необхідної моральнісної атмосфери комунікативних відносин в педагогічному колективі;

по-друге, одночасно, зосередження уваги на прищепленні та розвитку плідних норм і правил етики спілкування студентської молоді. Саме ці дві вимоги, відображають цю проблему як одну із пріоритетних в сучасній системі освіти в Україні.

Література. 1.*Юркевич Е. Н* Герменевтические идеи в восточнославянской философской традиции: Монография. - Харьков: Изд-во ХНУ им. В. І. Каразина, 2002. -254 с. 2.*Мамардашвили М. К.* Современная европейская философия // Логос. Философско-литературный журнал. - № 2. - М., 1991. -С. 109-130. 3.*Андрущенко В.*

ІІ., Губерський Л. В.. Михальченко М. І. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія. - К.: Генеза, 2006. - 656 с.

Биков В. Ю.
м. Київ, Україна

ПЛІДНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГІКИ ДОБРА ВИДАТНОГО ВЧЕНОГО І ГУМАНІСТА

Однією з умов успішного подолання системної кризи, яку переживає сьогодні Україна, виступає підготовка належного кадрового забезпечення. Це завдання постає перед системою освіти як вкрай важлива та відповідальна суспільна вимога. Вона полягає у якісній підготовці фахівців з інноваційним характером мислення і загальною стратегічною його спрямованістю. Цілком природно, що така підготовка може здійснюватися на інноваційних засадах та із застосуванням інноваційних засобів навчання і педагогічних технологій.

У цьому відношенні дуже важливою, плідною і надзвичайно корисною справою постає проведення на базі Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» традиційних міжнародних науково-практичних конференцій «Наукова школа академіка Івана Зязюна у працях його соратників та учнів». Дійсно, внесок І. А. Зязюна в сучасну педагогіку та філософію освіти важко переоцінити. Досить згадати хоча б ідеї вченого стосовно педагогіки добра, педагогічної майстерності та інші.

За дорученням Президії Національної академії педагогічних наук України і особисто її Президента академіка В.Г. Кременя дозвольте щиро привітати учасників конференції з початком її роботи і побажати плідних ідей, вільних дискусій і виважених рішень та рекомендацій. Ми глибоко впевнені, що, віддаючи належне педагогічній спадщині Івана Андрійовича, ви розвиватимете його ідеї з урахуванням провідних тенденцій науково-технічного і соціального розвитку та еволюції освітніх потреб суспільства.

Говорячи про цей розвиток, хочу наголосити на необхідності розвитку і застосування перспективних хмарних комп'ютерно-технологічних платформ, що забезпечують принципово нову якість професійної освіти. Раніше мені вже доводилося писати, що «інформатизація суспільства передбачає випереджальну інформатизацію галузі

науки й освіти, де в основному формується когнітивний, кадровий і науково-технічний фундамент самої інформатизації як процесу і соціально-економічних явищ, закладається майбутнє досягнень і розвитку суспільства в цілому» [1, с. 81]. Необхідно підкреслити, до речі, що гуманітарій за освітою і покликом душі, І.А. Зязюн, як справжній філософ, чітко бачив ті обрії, що відкриваються перед освітою завдяки її інформатизації. Водночас вчений глибоко розумів необхідність високоякісної підготовки фахівців з інформаційних технологій, здатних успішно працювати в умовах тих стрімких змін, що характерні для розвитку інформатичної галузі.

Глобальне поширення сучасних комп'ютерних технологій відкриває для освітян нові можливість щодо формування та розвитку відкритих освітніх систем. Їх ефективне функціонування має відбуватися у відкритому середовищі, де з позицій системного підходу можна виокремити специфічний «об'єктний простір, який утворює множина різноманітних за цілями створення, напрямами використання (призначенням) і способами побудови систем, що наповнюють об'єктивний (реальний) світ» [2, с. 4].

При цьому вкрай важливо, що «поступове і наполегливе системне впровадження принципів відкритої освіти у практику не тільки не руйнує існуючу систему освіти, але й, навпаки, передбачає застосування її педагогічних і організаційних надбань, узгодженість та інтеграцію з традиційними формами отримання освіти, відкриває шляхи їх подальшого вдосконалення». При цьому спеціально підкреслювалося, що «такий підхід, віддзеркалюючи тенденції розвитку сучасного світу, на основі ринкових механізмів забезпечує задоволення сучасних і перспективних потреб суспільства щодо освітнього рівня своїх членів, дозволяє створити нові умови для розвитку їх особистості, передбачає широке застосування в процесі навчання провідних технологій інформаційного суспільства, готує людину до повноцінного життя в ньому» [3, с. 118].

Приємно відзначити, що в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» здійснюється високоякісна підготовка фахівців з інформаційних технологій і водночас проводяться дослідження й розробки у цій сфері. В університеті плідно працює кафедра педагогіки і психології управління соціальними системами імені академіка І. А. Зязюна, яку свого часу організував і очолює член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор О.Г. Романовський. Науковці кафедри здійснюють глибокі наукові дослідження в галузі педагогіки вищої школи і впроваджують їх в освітню

практику. На кафедрі склалася потужна наукова школа з проблем еліти і лідерства, знана не тільки в Україні, але й далеко за її межами.

Оригінальними є дослідження парадоксів харизматичного лідера. Так, не можна не погодитися з думкою про те, що «харизмою володіють відносно небагато людей, а будь-яке відхилення від звичної норми у більшості найчастіше викликає здивування. Ось чому все те, що харизматичному лідерові в його рішеннях і діях, в його вчинках і поведінці видається цілком природним, для інших людей може здаватися дивним, незвичайним і парадоксальним» [4, с. 55]. Результати досліджень лідерства впроваджуються в освітню практику, в розвиток лідерського капіталу як викладачів, так і майбутніх фахівців.

Література. 1. *Биков В. Ю*. Хмарна комп'ютерно-технологічна платформа відкритої освіти та відповідний розвиток організаційно-технологічної будови ІТ-підрозділів навчальних закладів // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2013. – № 1. – С. 81-98. 2. *Кремень В. Г., Биков В. Ю.* Категорії «простір» і «середовище»: особливості модельного подання та освітнього застосування // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2013. – № 2. – С. 3-16. 3. *Биков В. Ю.* Відкрита освіта і відкрите навчальне середовище // Теорія і практика управління соціальними системами.–2008.–№2.–С.116-123. 4. *Романовський О. Г., Пономарьов О. С.* Парадокси харизматичного лідерства // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2017. – № 1. – С. 47-56.

Вархола Михал
г.Кошице, Словакия

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОГО МИРА В СФЕРЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ АКАДЕМИЧЕСКОГО СООБЩЕСТВА МИХАЛА БАЛУДЯНСКОГО

Введение. В условиях глобального мира ни одно государство не может решать насущие проблемы без сотрудничества с другими государствами (стратегия ЕС 2020). Это касается не только экономической и хозяйственной деятельности, это касается также и образования. В настоящее время международное сотрудничество в сфере высшего образования в Словакии (и наверно не только у нас в Словакии)

развивается в большинстве на личных контактах. Никто просто так, случайно, не посетит нашие университеты и не предложит нам сотрудничество. У нас, к сожалению, нет ни Гарварда ни Оксфорда.

1. Международные конференции. Необходимые контакты для сотрудничества, в многих случаях, возникают участвием на международных конференциях, на которых мы презентируем свою работу и если она представляет определенную ценность, то постепенно налаживаются контакты для дальнейшего международного сотрудничества. Как раз **проведением международных научных конференций** наше Академическое сообщество занимается уже 11 лет, сразу после открытия сообщества в 2007 году.

2. Научные публикации. Началом необходимых контактов и следственно и международного сотрудничества в сфере высшего образования может являться и подходящая публикация в научных журналах если конечно данная публикация «**оказалась в необходимый час, в необходимом журнале а сам журнал оказался в руках необходимымых людей».**

Поэтому мы в нашем Академическом сообществе решили издавать научный журнал «SCIENTIFIC LETTERS OF ACADEMIC SOCIETY OF MICHAL BALUDANSKY» (Научные страницы Академического сообщества Михала Балудянского). Сам журнал задуман основателями Академического сообщества Михала Балудянского как печатаное издание по обмену знаний между учеными и специалистами университетов разных стран, особенно тех, которые имеют непосредственное отношение к жизни и деятельности выдающего ученого, педагога и государственного деятеля Михала Балудянского.

Мы надеемся, что журнал станет большим вызовом особенно для молодых преподавателей и научных сотрудников, докторандов и студентов, которые еще не заряженные «негативными стереотипами», не ограниченые правилами, методиками, законами, стандартами, и их решения свободные от всех ограничений а если они не ограничены, они много раз даже очень «большие».

Кроме журналов мы также издаем учебники и книги, которыми авторы презентируют свои наработки в словацких библиотеках. Книга украинского автора Олега Синеокого **«Рокові медія»** находится также и в Президентской библиотеке Словакии, в которую книги выберает сам создатель этой библиотеки – президент Словакии в 1999-2005 годах, господин Рудольф Шустер.

3. Мобильность студентов, преподавателей и научных сотрудников университетов. Интернационализация высшого образова-

ния, мобильность студентов, преподавателей и научных сотрудников университетов, имеет большое влияние на развитие международного сотрудничества в сфере высшого образования и особенно на повышение качества обучения.

Как раз реализация стажировок заграничных студентов в Словакии является одним из самых главных направлений в работе нашего сообщества. За 11 лет существования нашего сообщества по программе Академического сообщества Михала Балудянского в Словакии прошли разные формы стажировки почти 1000 студентов и преподавателей из украинских университетов и 200 студентов и преподавателей из университетов других стран**.**

Проблемы, с которыми постоянно встречаемся при обучении студентов в условиях глобальной Европы, заключаются прежде всего в том, что выпускники наших университетов (такие отзывы получаем особенно от иностранных инвесторов) не умеют хорошо общаться на иностранных языках. Как раз повышенное внимание уделяем курсу английского языка, который студенты проходят в рамках стажировки. Курс составлен в передовой европейской языковой школе «EMPIRE». Последовательность учебного процеса = ухо-рот-глаза-рука (слушать-говорить-читать-писать). Это тот же процесс, как дети изучают родной язык и помогает им быстрее понять разницу между написаным и прочитаным текстом. Студенты учится автоматически говорить и читать правильно, так как они сначала услышали слова, потом их произносили и использовали в предложениях, и только наконец, их читали и писали. Насколько в реальной жизни студенты будут общаться с разными людьми, в школе каждый урок проводит другой преподаватель, чтобы студенты привыкали к общению с разными преподавателями, значит с разными людьми. Обучение по даной методике а также интенсивное общение на уроках с преодавателями хорошо влияет на успешность обучения, что в других школах на уроках английского языка похожего не встретишь.

4. Знакомство со страной заграничных партнеров. Необходимо сказать, что для взаимного понимания очень важным является познакомится со страной своих заграничных партнеров, познакомится с историей и настоящим данной страны, ее культурным наследием и достопримечательностями, образованием и спортом, промышленностью и природным богатсвом.

Академическое сообщество Михала Балудянского, кроме выше приведенного, знакомит широкий округ людей с Михалом Балудянским - знаменитым педагогом, народохозяйственником, основоположником и

первым ректором Санкт-Петербургского университета, основоположником Киевского университета св. Владимира (сейчас Киевский национальный университет им. Т.Г.Шевченка), государственным и общественным деятелем из Восточной Словакии, в честь которого названо наше Академическое сообщество. Для заграничных участников конференций и стажировок Академическое сообщество также организует поездки по местам жизненного пути Михала Балудянского.

Заключение. Наконец в заключении можно сказать, что мы в академическом сообществе надеемся, что актуальность выше поднятых проблем и предлагаемые пути их решения позволят сделать еще один, хотя бы маленький шаг в деле осмысления проблем международного сотрудничества в сфере высшего образования, возникающих в условиях глобальной экономики.

Література. 1. *Dubovická L., Varchola M.*: Leták ASMIBA. UK TUKE, Košice, 2018**.** 2. *Вархола М.* Пять лет работы Академического сообщества Михала Балудянского / М. Вархола // Научный диалог. – 2013. – № 1(13) : История. Социология. Экономика. – С. 227–236.
3. www.empire-skola.sk

Васянович Г.П.
м. Львів, Україна

МОРАЛЬНА КУЛЬТУРА І ПРИНЦИП ДОБРОДІЇ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ АКАДЕМІКА ІВАНА ЗЯЗЮНА

Педагогічна спадщина академіка Івана Зязюна є надзвичайно ємкою і все ще малодослідженою. Натомість цікавим аспектом осмислення вченим педагогічної дійсності є діалектичний взаємозв'язок моральної культури і добродії педагога.

Аналіз наукового доробку українського мислителя дає підстави говорити про те, що І. Зязюн розглядав моральну культуру особистості у руслі реального демократизму і гуманізму, індивідуальної і суспільної свободи, орієнтації на справжні людські цінності і пріоритети. Цілком закономірно, що ці питання філософ пов'язував із принципом добродії педагога. Особливо ґрунтовно цю проблематику вчений виклав у працях «Педагогічна майстерність» [3], «Краса педагогічної дії» [1], «Педагогіка добра» [3] та ін. Так, у «Педагогіці добра» моральна культура педагога визначається як «гармонізована єдність інтелекту і душі, яка є критерієм добротворення» [3, с. 236]. Натомість добродія

педагога постулюється ним як засіб творення людської сутності особистості, отже, цілісно, а не лише в сенсі моральних категорій блага, добра, справедливості, морального обов'язку, відповідальності тощо. «Учительська праця – передусім дія. І цю дію майбутньому вчителю необхідно не лише показати, а й навчити особистісно педагогічно діяти … З першого курсу студентів педагогічних навчальних закладів слід навчати педагогічної дії з урахуванням їхніх особистісних, неповторних можливостей» [3, с.198].

Творення моральної культури, на думку І. Зязюна, генетично і соціально-історично відбувається на засадах самопізнання, самопрагнення і самореалізації, отже, на засадах доброді. Безумовно, змістовною засадою моральної культури особистості є мораль. Саме вона здійснює моральну регуляцію у міжособистісних відносинах людей, наповнює їх гуманістичним смислом, дозволяє особистості розкрити свій духовний потенціал.

Що ж стосується поняття «культура», то воно підкреслює, підсилює змістовний аспект поняття «мораль», отже, акцентує увагу на своєрідності моральних цінностей, важливою складовою яких і є моральна добродія педагога. Зазначимо, що добродія здійснюється під впливом моральних мотивів, потреб, прагнень особистості. Водночас, як про це неодноразово наголошував І. Зязюн, добродія не завжди є одномірною й однозначною велечиною. Вона оцінюється на основі критеріїв конкретної епохи, її усталених моральних норм, принципів, ідеалів тощо.

Варто брати до уваги, наголошував вчений, що і педагоги, і вихованці мають різний досвід не лише доброді, а й реального зла, яке потребує активної протидії. На основі тривалої взаємодії, науково-педагогічної співпраці із академіком І. Зязюном, можемо стверджувати, що він активно виступав проти будь-яких проявів зла, несправедливості, приниження людської гідності тощо. Філософ наголошував, що добродія педагога повинна:

По-перше, заступити дорогу злу. Все, що є довкола нас – брутальність, дитячий цинізм, перевага інстинктів над високими почуттями обов'язку, відповідальності прийшло не від дітей, а від недосконалості дорослих, суспільства. Вони б мали потурбуватися про те, щоб світ дитинства був щасливим і чистим. Як писав М. Рильський :
«… бо з чистоти родилась наша пісня, бо з чистоти родилось наше слово, бо сам Шевченко виник з чистоти ».

По-друге, навчати дітей праці, у процесі якої вони переходили б від однієї справи до іншої. Добродія педагога є запорукою того, що й

учні/студенти, яких він навчає, будуть добродійними. Яскравим прикладом цьому є спонукання новопризначеного ректора Полтавського педагогічного інституту імені В. Короленка Івана Зязюна до доброді студентів у справі естетизації середовища в якому вони щоденно перебувають. І якщо ініціативі ректора спочатку був певний спротив, то у подальшому майбутні педагоги не лише самостійно удосконалювали свою матеріально-технічну базу, а й брали активну участь на новобудовах всієї країни.

По-третє, не привчати дітей видавати «порції доброти», надто не хвалити за добрий вчинок, добродію. Цей принцип, особливо в його першій частині, дуже близький до попереднього. Натомість друга складова має зовсім інший зміст. Адже, навіть досить занедбані в моральному сенсі діти, здатні на добрий вчинок. Питання полягає в тому, чи заслуговує така дія підтримки з боку педагога, а також вихованців ? Очевидно, що так – заслуговує. З іншого боку, це не означає, що за добрий вчинок слід непомірно хвалити учня. Важливо довести до свідомості учня, що добродія – це природне явище для доброчесної людини, вона висвітлює справжню сутність особистості. Цю думку ми потверджуємо життям і поведінкою святого Макарія :

Коли Макарія хвалили,
Сидів він тихо і мовчав.
Коли ж пустельника хулили,
Тоді він ревно одвічав.
І жартом, радістю розмова
Завжди в Макарія була,
Оберігав він добре серце
Від пихи й зла.

(Григорій Васянович)

По-четверте, навчати вихованців бути вдячними за добрий вчинок, добродію. Свого часу римський філософ, автор праці про людську вдячність і невдячність – Луцій Сенека писав, що не буває в світі такої хвилини, протягом якої не здійснювалася б чорна невдячність. (Як відомо, філософ заплатив життям за невдячність свого учня – Нерона. Така доля спіткала і геніального ритора – Цицерона, який своєю красномовністю й авторитетом, захистив свого майбутнього убивцю… На жаль, такі крайні випадки невдячності непоодинокі серед людей).

«Український Сократ» – Григорій Сковорода, твори якого так добре знав і любив Іван Андрійович, словами доброї, вдячної, боголюбивої пташки Єродія, напучує свого друга : «Якщо ти виплекаєш у сво-

їх пташенят отаке серце, то будеш їм батьком удруге, тобто по-справжньому, а твої діти стануть правдивими, вдячними, доброчесними й самодостатніми єродіями» [4, с. 117]. Творення доброді не може бути показним, штучним, і потрібне воно не стільки тому, на кого спрямоване, скільки самому його творцю. Добродія приносить людині моральне задоволення, висвітлює її сутність, внутрішню натуру. (Згадаймо геніального І. Котляревського : «Еней к добру з натури склонний !»). Добродія педагога завжди позбавлена корисливих мотивів. Якщо ж вони присутні, то ця показна добродія втрачає свій сенс, більше того, вона набуває рис псевдо доброти.

І. Зязюн зазначав, що форм доброді педагога є нескінченна кількість : психологічна підтримка на уроках при відповідях дітей, яким важко висловити свою думку, безкорисливі додаткові заняття, консультації, організація гурткової роботи і т. ін.

На основі викладеного можна зробити висновок про те, що добродія педагога залежить від рівня його моральної культури. Тенденція і взаємозалежність тут така : чим вищий рівень моральної культури педагога, тим вірогідніше, що його добродія стосовно вихованців знаходитиме свій активний вияв.

Література. 1. *Зязюн І. А.* Краса педагогічної дії : Навчальний посібник для вчителів,аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – К. : Українсько-фінськиий інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с. 2. *Зязюн І. А.* Педагогіка добра : ідеали і реалії : Наук.-метод. посіб. – К. : МАУП, 2000. – 312 с. 3.Педагогічна майстерність : Підручник / І. Зязюн, А. В. Крамущенко,І. Ф. Кривонос та ін.; За ред.. І. А. Зязюна. - К. : Вища шк., 1997. – 349 с. 4. *Сковорода Г. С.* Вдячний Єродій / Г. С. Сковорода . Буквар миру : Книга для сімейного читання. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2015. – С. 116 – 138.

Вишневский М.И.
г. Могилев, Беларусь

МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ НА РУБЕЖЕ ЭПОХ

Знания и ценности хотя и связаны между собой, но основательно различаются в том отношении, что знание есть соответствие мысли объекту, тогда как ценность выражает соответствие объекта

некоторой мысли, идее. Такое различение утвердилось в философии в связи с самоопределением новой науки, выступающей как поиск проверяемого, эмпирически удостоверенного и систематизированного, теоретически упорядоченного знания об объектах. Законы природы, открываемые экспериментально-математической наукой, не подлежат оценке в качестве хороших или плохих, хотя могут высоко оцениваться с точки зрения их прикладной значимости. Непосредственной целью научно-познавательной деятельности, как принято считать, является строгое описание изучаемых явлений, процессов, а также установление их закономерной связи и приведение в систему получаемых объективно истинных знаний. Вместе с тем, комплексная оценка и мировоззренческое осмысление предлагаемых для усвоения знаний могут оказаться очень важными для деятельности образования, которой совершенно противопоказаны и эмоциональная «глухота», и вообще ценностная нейтральность.

Образование как приобщение к основам культуры и развитие человеческой личности, вовлечение ее в процессы культуротворчества не может, следовательно, ограничиться лишь усвоением знаний о природе, обществе и о человеке. В процессах образования эти знания всегда выступают в обрамлении ценностей и оценок, т. е. сопровождаются разъяснением и демонстрацией последствий применения знаний для достижения тех или иных целей. Определение же человеком своих жизненных ценностей и целей вовсе не сводится к приобретению объективных знаний, а выступает скорее как процесс самоопределения или даже самосозидания, протекающий не только под контролем своего или чужого сознания, рассуждающего планирования, но и подсознательно, интуитивно и стохастически. Строгое рациональное планирование – как внешнее, так и осуществляемое самой образующейся личностью – никогда не охватывает всей сложности, многогранности процесса ее образования. Никакая теоретическая модель данного процесса не может охватить все значимые его моменты, ибо многие из них нами не осознаются в силу их привычности, самоочевидности, которая интуитивно закладывается в основания теории.

Глубокий ценностный кризис техногенной цивилизации «находит отражение в антиномичности образов мира и человека, где эмоциональное довлеет над рациональным; ситуативное – над логическим, последовательным; наглядно-образное -- над умозрительным; виртуальное – над реальным; символическое – над понятийным; невербальное – над вербальным; множественность – над единством; эклектичность – над системностью; неопределенность – над определен-

ностью; полисемантичность – над однозначностью; кажимость – над обоснованностью; явление -- над сущностью; поведенческое подражание -- над интеллектуально осмысленным поведением; прагматизм – над моральностью; антинаучное – над научным и т. п.» [2, с. 590].

Становление техногенной цивилизации правомерно связывают с развитием науки Нового времени, ускорением технического прогресса и с изменением на этой основе всего миропонимания, базовых ценностных установок и целей человеческой деятельности, а также организационных структур, в рамках которых эта деятельность осуществляется. Последние столетия наглядно продемонстрировали небывалое могущество техногенной цивилизации, которая способна не только произвести невероятное количество разнообразных благ, но и уничтожить самое себя и сделать среду нашего обитания непригодной для жизни. Превознесение достоинств этой цивилизации сменилось мучительными раздумьями над тем, куда и как двигаться дальше, чтобы не просто отойти от края пропасти, но и открыть новые перспективы развития. Одним из возможных ответов на данные вопросы стала идея нового, антропогенного типа цивилизации, выдвинутая В.С.Степиным [3]. Характеризуя этот еще только формирующийся тип организации общественной жизни, он особенно подчеркивает формирование соответствующей ему матрицы ценностей, выражающей идеал сохранения биосферы и человечества и новое понимание рациональности [2, с. 353].

Новый тип цивилизационного развития изменяет сознание и самосознание людей, их ценности и цели, а также способы организации их совместной деятельности. Утвердившаяся в течение последних столетий научно-техническая рациональность механистического толка во многом исчерпала свой ресурс и становится в наши дни не только малоэффективной, но и расходящейся с глубинными ценностями человеческого бытия и даже создающей угрозу будущему человечества. Вместе с тем, возникают и получают все более широкое распространение организации нового типа, в которых сводится к минимуму детальное регламентирование деятельности, преодолевается жесткое разграничение функций, выполняемых отдельными работниками, и строгая иерархичность взаимоотношений между людьми и подразделениями [1].

При этом речь идет не просто о трансформации привычных методов и схем управления, а о радикальной гуманизации всей деятельности организации, начиная от добровольного комплектования первичных коллективов, принятия путем внутреннего консультирования всех без исключения решений, в том числе касающихся приема на работу, распределения обязанностей, оплаты труда, осуществления

закупок, и вплоть до совместной выработки целевых установок организации, ее социально-культурной миссии. Осуществление таких преобразований затрагивает глубокие слои мировоззрения людей, которое вбирает в себя основополагающие ценности, смыслы и цели человеческой деятельности. Понятно, что это требует действительно непрерывного образования всех тех, кто принял данную систему ценностей и решил на деле следовать ей, ибо если осознанно встать на путь личностного роста, то здесь невозможно достичь окончательных и исчерпывающих результатов.

Эволюционирующая организация – это некая особая целостность, которая оказывает влияние на входящих в ее состав людей, определенным образом направляет их профессиональное и личностное развитие. Решая значимые новые задачи и действуя нестандартно, создавая новые образцы решений, новые организационные принципы, понятия и методы деятельности и переосмысливая при этом ценности и цели данной деятельности, люди развиваются сами, изменяются как личности. Приобретение опыта по существу совпадает с нашим образованием, личностным становлением и развитием. Именно этот смысл мы и вкладываем в утверждение о непрерывности образования, которое действительно продолжается в течение всей сознательной жизни и вовсе не сводится к получению какой-либо специальной подготовки.

Литература. 1. *Лалу, Ф.* Открывая организации будущего / Ф.Лалу. – М.:Манн, Иванов и Фербер, 2016. 2. Национальная философия в глобальном мире: тезисы Первого белорусского философского конгресса. – Минск: Беларус. навука, 2017. – 765 с. 3. *Степин, В.С.* Исторический вызов и проблема общенациональной идеи // Социология. – 1999. - № 4. – С. 18 – 28.

Илияш Николай
г. Петрошань, Румыния
Рэйлян Валентин, Фетинюк Валентина
г. Кишинев, Молдова

ПРОЦЕССЫ ИНТЕГРАЦИИ В МИРОВОМ ПРОСТРАНСТВЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: ОПЫТ РУМЫНИИ И РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Необходимость интеграции образовательных систем различных стран является одним из актуальных трендов современного разви-

тия мирового сообщества. Чаще всего под понятием «интеграция» (от латинского слова integratio – восполнение, integer – целый) понимается сближение, слияние, объединение частей, образующих единое целое, но при сохранении их идентичности [5].

Однако в конце XX – начале XXI в. Международный ракурс исследований образования начинает приобретать новые черты. Это обусловлено, с одной стороны, процессами глобализации, с другой – процессами интеграции, связанными с подписанием межгосударственных соглашений о сотрудничестве, в т.ч. и в области образования.

Определение «интернационализации», наиболее часто упоминаемое в его всеобъемлющем характере, было предложено канадским исследователем Джейн Найт (2003): «интернационализация высшего образования - процесс интегрирования международного, межкультурного и глобального измерения в цели, функции и процессы высшего образования и предоставления образовательных услуг, осуществляемых высшими учебными заведениями» [6].

Что касается динамики интернационализации, то недавние исследования показывают беспрецедентный рост мобильности в высшем образовании, продвижение учебных программ на языках с международным распространением, диверсификацию типов международного сотрудничества для обеспечения определенной степени конвергенции государственной политики в области высшего образования (ОЭСР/ ЮНЕСКО). В то же время прогнозы на следующие 10-20 лет поднимают высшее образование на одной из ведущих позиций в рейтинге «промышленности» с более высоким потенциалом роста и глобальным взаимодействием. [7].

Сегодня во всем мире вопросам интернационализации уделяется особое внимание как со стороны исследователей, теоретиков и практиков от образования, так и со стороны властей и широкой общественности. Правительства многих стран, в том числе Испании, Германии, Финляндии, Нидерландов и Австралии начинают разработку национальных стратегий интернационализации. По данным масштабного сравнительного исследования, проведенного Европейской ассоциацией международного образования (EAIE), охватившего 33 страны европейского пространства высшего образования, большинство европейских ВУЗов имеют отдельно разработанную стратегию интернационализации, либо задачи по развитию интернационализации обозначены в общей стратегии развития университета. В качестве основных задач ВУЗы видят повышение качества образования, подготовку студентов к жизни в глобализирующемся мире, рост числа иностранных

студентов, повышение международной репутации, а также повышение качества научно-исследовательской деятельности.

Традиционно выделяют следующие аспекты содержания интернационализации: (1) международная мобильность студентов, преподавателей и административных сотрудников ВУЗа; (2) взаимное признание зарубежных квалификаций через систему кредитов ECTS; (3) переработка / корректировка учебных планов и программ (содержания образования), разработка совместных программ и программ двойных дипломов; (4) международная мобильность программ; (5) работа стран, регионов и ВУЗов по привлечению иностранных студентов и созданию партнерств; (6) выход на стратегический уровень в участии в международных партнерствах и трансграничных сетях.

Во многих странах интернационализация приобретает все большее значение для лиц, определяющих политику, на национальном уровне; они рассматривают процесс интернационализации как средство решения глобальных проблем; повышение качества высшего образования; для производства грамотных выпускников в глобальном масштабе; генерация доходов и т.д. Аналогичным образом, учреждения все больше осознают тот факт, что качественное образование по определению является международным как перспектива и что международные партнерства необходимы для проведения передовых соответствующих исследований [2]. Важным фактором интеграционных тенденций в области высшего образования является международный обмен знаниями, специалистами, взаимообогащение методик и содержания образовательных стандартов.

Академическая мобильность рассматривается в рамках Болонского процесса в качестве обязательного условия формирования Европейского пространства высшего образования. По сути дела, для обеспечения условий такой мобильности инициирован сам процесс. Число студентов и сотрудников, участвующих в программах мобильности, растет повсеместно. Скорость и объем роста варьируются, но число мобильных студентов показывает четкую тенденцию к повышению - будь то краткосрочная мобильность (получение нескольких кредитов на обучение / мобильность) или получение степени (во время программы исследование / степень мобильности. Кроме того, все больше стран начинают участвовать в мобильности студентов. Благодаря интересному повороту ситуации основные страны, которые обычно отправляют студентов в мобильность для получения диплома, также стали получать все больше и больше студентов. Однако в развивающихся странах и во многих странах Центральной и Восточной Европы

наблюдается дисбаланс между студентами и исследователями, которые переходят на мобильность по отношению к тем, кто выбирает эти страны в качестве места для их мобильности (гораздо большее число отходящих студентов к поступающим студентам). Этот дисбаланс отражается в усилении феномена утечки мозгов.

Интернационализация как стратегический процесс родилась в Европе через программу ЕС Erasmus. Программа создала общие представления и мотивации для интернационализации в большинстве европейских стран, которые еще больше укреплены Болонским процессом. Интернационализация была интегрирована на национальном и институциональном уровне в большинстве европейских стран. Хотя Европа рассматривается во всем мире как модель интернационализации, многое еще предстоит сделать. Достижения в разных странах неравномерны, и на Юге существуют значительные проблемы, особенно в Восточной и Центральной Европе. Болонский процесс повысил прозрачность в системах, процедурах и финансировании высшего образования. Тем не менее, по-прежнему существуют существенные различия между европейскими странами как с точки зрения реализации добровольных предположений в рамках Болонского процесса, так и с точки зрения развития систем образования. Эти различия влияют на то, как интернационализация развивается в разных странах и может быть препятствием для развития [3].

В целом, вполне вероятно, что наиболее важные тенденции интернационализации, видимые сегодня, будут усиливаться. К ним относятся, в частности, повышение информированности, сохранение репутации и повышение конкурентоспособности; конкурс для талантливых студентов и исследователей; ищет стратегию, которая уравновешивает краткосрочные экономические выгоды с долгосрочным экономическим развитием и мягкой властью или баланс между краткосрочными и долгосрочными целями; активизация развития стратегических партнерств; и больше внимания уделяется трудоспособности и / или социальной ответственности. Демографические факторы (увеличение неудовлетворенного спроса в некоторых частях мира и суеверия в других частях мира) будут влиять на национальные и институциональные стратегии. Дисбаланс в кредитной мобильности и учебных программах, а также различия в финансировании и государственном / частном статусе высшего образования останутся важными факторами, которые оказывают реальное влияние на стратегии интернационализации. Возможно, будет переход от простых обещаний к необходимости развития глобального гражданского духа, солидарности, этики и цен-

ностей, к приверженности этим ценностям, принятым с помощью стратегий и действий.

Опыт Румынии:

• Разработана Национальная стратегия интернационализации высшего образования в Румынии на период 2016-2025 гг.

• Министерство национального образования финансирует как через Фонд институционального развития, так и через Фонд специальной ситуации, деятельность по интернационализации румынских университетов.

• Министерство национального образования поддерживает участие высших учебных заведений в совместных проектах / сетях с аналогичными учреждениями в других странах и на международных ярмарках для представления образовательных предложений.

• Университетам предлагается разрабатывать учебные программы с преподаванием на международных языках.

Качество высшего образования. В целях повышения качества высшего образования Министерство образования Румынии представила 2 проекта с европейским финансированием (POCU) в отношении оценки докторантуры; интернационализация высшего образования.

В 2016 г. политехнический университет в Бухаресте (UPB) провел международный семинар «Интернационализация румынского образования, исследований и инноваций». В своем выступлении проректор д-р Жорж Дарие отметил: «У нас есть сигналы, поступающие из ЕС и международного сообщества о стремлении повысить мобильность студентов. Реальность показывает, что мы живем в свободном мире, и на рынке труда нужны постоянные новые таланты». До сих пор политехнический университет в Бухаресте заключил 265 международных соглашений о мобильности студентов и мобильности преподавателей через ERASMUS +, 150 институциональных меморандумов с внешними партнерами и присоединение к более чем 20 крупным международным организациям.

Согласно данным, представленным официальным представителем UPB, более 900 студентов этого университета в течение последних пяти лет вступили в стажировку или учебу в университетах за пределами Румынии через программу Erasmus +. В то же время более 330 студентов получили стипендии от докторантуры или докторантуры через проекты, финансируемые из европейских структурных фондов.

В Республике Молдова участие в международных проектах позволяет сотрудникам университетов знакомиться с видениями лидеров Европейского высшего образования, делиться собственным опытом и распространять передовую практику. В то же время внимание

уделяется не только проблемам, с которыми сталкивается высшее образование в нашей стране, но и стратегиям их решения. Стратегический приоритет интернационализации вузов подкрепляется практикой университетов по внедрению ERASMUS + (Tempus и ERASMUS-MUNDUS), AUF, ЮНЕСКО, Pestalozzi, DAAD, FULBRIGHT, EDMUND S. MUS-KIE, CEEPUS 7, горизонт 2020 и т. д.

«Автономия университетов способствовала расширению мобильности в контексте интернационализации. Опытные университеты разработали и внедрили меры по продвижению мобильности за рубежом. Бюро по делам международных отношений организует встречи с учащимися университетов и сотрудниками для распространения, оказывает индивидуальную помощь заявителям для подачи заявок на европейские программы, внедряет процедуры передачи ECTS и вставляет период мобильности в приложение к диплому и так далее Были разработаны дружественные услуги для студентов из других стран по мобильности в Молдове: информация и руководство, поддержка в виде вида на жительство, услуги по обучению, курсы румынского языка и т.д. [4].

Литература. 1. Held D., McGrew A., editors, Globalization theory: Approaches and controversies. Cambridge: Polity; 2007. 2. De Wit, H. şi Hunter, F. (eds.). (2015). Internationalisation of Higher Education. A Study commissioned by Committee on Culture and Education of the European Parliament. Brussels. http://www.europarl.europa.eu/RegData /etudes/ 3. http://www.studyineurope.eu/in-english. **4.** V.Priţcan, Internaţionalizarea în contextul autonomiei universitare. Tendinţe actuale în învăţământul superior din Republica Moldova, Chisinau, 2015 https://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_fwords/17360/%D0%98%D0%9D%D0%A2%D0%95%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%A6%D0%98%D0%AF
5. Internationalization of Higher Education Practices and Knight J.Priorities. Paris: International Association of Universities (IAU), 2003 6. OECD and UNESCO. Guidelines for Quality Provisionin Cross-border Higher Education. Paris: OECD,2005.

Кузьмінський А. І.
м. Черкаси, Україна

ГЕНЕЗА І РЕАЛІЗАЦІЯ ГУМАНІТАРНО-ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО ПЕДОЦЕНТРИЗМУ АКАДЕМІКА ЗЯЗЮНА І. А.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На конкретних фактах життя й діяльності академіка Національної академії педагогіч-

них наук України Зязюна Івана Андрійовича досліджується ґенеза й реалізація його гуманоорієнтованої, людиноцентричної позиції в теорії й практиці едукації людини, в організації й управлінні освітньою справою на різних етапах освітньої, наукової, педагогічної, громадської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова й педагогічна діяльність академіка Зязюна І. А. висвітлена в багатьох наукових працях і публіцистичних виданнях. Огляд теоретичної спадщини вченого поданий у праці академіка Кременя В. Г. «Видатний український педагог-філософ», у статтях Г. П. Васяновича «Філософсько-педагогічні ідеї академіка Івана Зязюна», О. Г. Романовського «Об ученом И. А. Зязюне – лидере украинской философии и педагогики добра в поэтических строках» та ін. У вищеназваних, як і в багатьох інших працях, розкривається педагогічна, наукова й організаторська діяльність видатного вченого-педагога світового масштабу, талановитого організатора освіти й науки, державного й громадського діяча, сповідального прихильника гуманітарно-екзистенційного педоцентризму.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наукова і освітня діяльність академіка Зязюна І. А. досить широко висвітлена у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі. Однак, залишаються недостатньо дослідженими особистісні людські якості видатного педагога-філософа, сутність його людино- центричної, кордоцентричної позиції і реалізація її в житті і діяльності.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження природи й розвитку педагогічного людиноцентризму, гуманітарно-екзистенційного педоцентризму академіка Зязюна І. А. на різних життєвих етапах, на відповідальних посадах в освітній і науковій галузях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відмітними рисами й особливостями нинішнього світу є стрімкі зміни в усіх сферах людського буття і наростання й поглиблення суперечностей, які, як і завжди в історичному процесі, є рушійною силою розвитку цивілізації за законами діалектики. Особливо гостро і рельєфно це проявляється у сфері едукації людини. Тут явною і вираженою є парадоксальна суперечність між зростаючими масштабами формальної освіти, розширенням глобального полікультурного простору і різким зниженням загальної і моральної культури суспільства. У ході цих змін і загострення суперечностей зазнають певної трансформації й педагогічні ідеї, концепції, теорії, погляди й думки.

Нині активній критиці піддається сцієнтистсько-прогресистська освітня модель і авторитарна, гуманодефіцитна, репре-

сивна педагогічна система, які домінували на теренах колишньої радянської держави. Подолання наслідків їх функціонування є складною проблемою. Рудименти цієї антилюдяної практики проявляються і в наш час, хоч нині багато говориться й пишеться про необхідність упровадження гуманоспрямованої, людиноцентричної, особистісно орієнтованої едукаційної системи, але вона доволі повільно й з великими труднощами торує собі дорогу і, по суті, є тимчасовою, транзитною для суспільства, яке переходить від тоталітарно-авторитарного укладу життя до побудови відкритого, демократичного, громадянського, самоорганізованого суспільства. А на обрії вже зримо проглядається необхідність освоєння нової, адекватної викликам часу і потребам інформаційного життєвого устрою, гуманітарно-екзистенційної парадигми едукації людини, яка базується на екзистенційній філософії й психології, в основі яких лежить презумпція первинності буття людини в світі.

Так от, педагогічна далекоглядність і унікальність таланту академіка Зязюна Івана Андрійовича якраз і полягає в тому, що він значну частину свого життя пропрацював в умовах домінування реліктової прогресистсько-сцієнтистської парадигми формування й становлення людської особистості, але завдяки своєму таланту й багатому життєвому досвіду він і свою практичну педагогічну діяльність, і теоретичні викладки будував на методологічній базі філософії гуманітарно-екзистенційного педоцентризму, набагато випередивши свій час. Світоглядним стрижнем його життєвого кредо є людиноцентризм, дитиноцентризм, уважне і поважне ставлення до людини взагалі і, передовсім, до молодої людини періоду її формування, становлення, соціалізації.

Споконвіку практика едукації людини базувалася на насиллі, страхові, приниженні й ігноруванні природніх потреб та інтересів особистості. Гуманодефіцитна педагогіка бере свій початок ще з древньої Спарти, коли спеціальні комісії визначали долю новонароджених: кому жити, а кого викинути в провалля. Упродовж століть великі подвижники едукаційної науки Сократ, Платон, Й. Песталоцці, Р. Оуен, К.Ушинський, П. Блонський, С. Шацький, Я. Корчак, А. Макаренко, В. Сухомлинський у своїх наукових працях, у практичній педагогічній діяльності намагалися пропагувати і впроваджувати гуманістичні, олюднені методи й способи виховання маленької людини, розуміння й урахування її потреб, інтересів і покликань. Але наскільки вкорінена, загальноприйнята в суспільстві парадигма ставлення до дитини як до нижчої істоти, що навіть такі по суті своїй педагоги-гуманісти як Я. Коменський і М. Пирогов допускали застосування фізичних заходів упливу до дітей, хоч і певним чином обмежене. Вся освітньо-виховна

система радянського періоду теж не відзначена справедливим і лояльним ставленням до дитини. Тижневе відлучення малечі від родини, призначення на посади вихователів і вчителів випадкових, не підготовлених до педагогічної діяльності людей, жорстокі фізичні заходи впливу, такі як насильницьке годування тютюном, вистриження хрестів на голові, тримання в одному класі 2 − 3 роки, побиття учня, далеко не повний перелік суб'єкт-об'єктної гуманодефіцитної системи едукаційної практики. І лише невелика частина педагогів, мислителів, науковців є абсолютними обстоювачами ненасильницької, дитиноцентричної едукаційної системи. Яскравим прикладом цієї дитиноприхильної когорти гуманістів є життя, педагогічна і лікарська діяльність Януша Корчака, який ціною власного життя проявив справжнє розуміння і любов до дітей, пішовши в газову камеру разом ними, хоч і мав можливість залишитися живим.

Іван Андрійович Зязюн, будучи загальновизнаним теоретиком і практиком педагогічної справи, завжди підкреслював, що у своїх наукових розвідках і здобутках він опирався на гуманоорієнтовані ідеї попередників [3]. Природовідповідна теорія виховання Г. Сковороди, філософія серця П. Юркевича, дитиноценртичний підхід до виховання В. Сухомлинського, пропозиція відомого українського педагога О. Музиченка зробити школу «будинком радості», а працю вчителя оцінювати «за кількістю щастя», що «розсіює» він у своєму класі, були яскравими дороговказами розвитку теорії і практики виховання сучасної дитини для академіка Зязюна І. А.

Правильність вибору вченим антропоцентричної, суб'єкт-суб'єктної едукаційної моделі підтверджується нинішніми світовими концепціями і трендами у педагогічній теорії. Яскравим прикладом є «концепція менеджменту щастя», яка культивується у підготовці майбутніх педагогів у Китайській Народній Республіці. Суть цієї концепції в тому, що навчально-виховний процес має будуватися так, щоб приносити задоволення й відчуття щастя всім суб'єктам цього процесу – педагогам, тим, хто навчається, і їхнім батькам.

Про непересічний педагогічний дар Зязюна, унікальність і неординарність варіантів розв'язання ним багатьох методологічних і аксіологічно-едукаційних проблем, невситиме прагнення до творення добра чимало сказано й написано. Можна підставно стверджувати, що якості справжньої доброти, глибокої поваги до людини були йому іманентно властиві. Розглядаючи з відстані років многотрудний життєвий шлях академіка, переконуєшся, що на всіх ділянках роботи, на всіх посадах, у всіх складних, непересічних ситуаціях, на які так багата

його доля, його принципи, дії і вчинки повністю відповідали визначенню понять гуманіст, людинолюб, беззастережний прибічник християнських підходів у відносинах з людьми.

В особистості І. А. Зязюна щасливо поєднувалися якості вимогливого керівника і уміння так поводити себе з різними людьми – підлеглими, колегами, вищим начальством, студентами, педагогами, друзями, – що і справа виконувалася успішно, і його авторитет завжди залишався високим і непохитним.

Цілеспрямованість, тверда воля, гострий аналітичний розум, невичерпна енергія, компетентність, готовність розумно ризикувати, брати на себе відповідальність у поєднанні з повагою і увагою до людини забезпечували успіх у будь-якій справі, за яку брався І.А.Зязюн. Одним із достоїнств, яким він так блискуче володів, є здатність викликати до себе беззастережну довіру в людей, які його оточували в очолюваних ним колективах, у службових контактах, у побуті. Сам факт довіри – це свідчення визнання його високих людських якостей, права на керівництво людьми, визнання справедливості і правильності його дій.

Як стверджують теоретики управлінської галузі, в будь-якій справі успіху можна домогтися лише опираючись на людей, на добре ставлення до них. Л. Д. Столяренко стверджує: «Стійка взаємодія людей може бути зумовлена появою взаємної симпатії, атракції. Тісні взаємовідносини, які забезпечують дружню підтримку й почуття (тобто ми відчуваємо, що нас люблять, схвалюють і заохочують друзі й близькі), зв'язані з відчуттям щастя» [2, с. 62]. Люди відчували доброзичливе, співчутливе, поважне ставлення до себе і завжди відповідали взаємністю, старанно виконуючи свої посадові обов'язки, щоб не підвести, не підставити свого керівника.

На самому початку свого післяшкільного життя, після несправедливого фіаско зі вступом до Білоцерківського ветеринарного інституту юнак хоч і тяжко, але недовго рефлексував і, як він сам говорить, його заполонила зухвала думка обійняти посаду завідуючого сільським клубом, яка тривалий час була вакантною. Здавалось би, на перший погляд, така кар'єрна амбітність є дещо авантюрною (юнацький вік, відсутність профільної освіти і брак досвіду), а тому задумка апріорі нібито була приречена на провал. Але видатні організаторські здібності, невичерпна енергійність, велика емпатійність і атракційність юнака, визнання його неординарних людських якостей односельцями, сільським і районним начальством, ровесниками (комсомольці села обрали Івана своїм лідером – секретарем первинної комсомольської організації) забезпечили переконливий успіх молодого керівника –

периферійний занедбаний заклад культури успішно запрацював: самодіяльний театр, змішаний хор дітей і дорослих, оркестр народних інструментів, глибокозмістовні святкові заходи наповнили життя села інтелектуальним, культурним і емоційним змістом.

Історія повторилася, коли вісімнадцятирічний Іван гаряче відгукнувся на звернення центральних органів комсомолу про молодіжну ініціативу відбудовувати економіку Донбасу і став учнем гірничопромислового училища за професією шахтного прохідника. Талановитого, харизматичного юнака відразу ж помітили і рекомендували на посаду секретаря комітету комсомолу училища, а пізніше – вихователя. І тут видатні людські якості майбутнього вченого проявилися повносило. За його ініціативою і зусиллями в училищі було створено кілька гуртків за інтересами, зокрема духовий оркестр, танцювальний ансамбль і театральну студію, керівництво якою здійснював сам ініціатор.

Кращі людські якості, небайдужість до долі будь-кого з оточуючих його людей яскраво проявилися під час навчання в університеті. Дисидентність мислення, категоричне несприйняття несправедливості, небезпечна сміливість у поглядах і вчинках були особливо виразними на тлі заполітизованих, заідеологізованих норм суспільного життя в епоху авторитаризму. На другому курсі його було обрано комсомольським лідером філософського факультету. Здавалося б, що ще треба? Вчися, підтримуй політику правлячої партії, піддакуй партійним чиновникам і тобі забезпечено спокій і успіх. Так поступала абсолютна більшість тодішніх керівників. Але бунтівна, протестна натура студента Зязюна категорично не могла змиритися з таким стилем діяльності і життя. Двічі поставало питання про відрахування його з університету. Уперше, коли він на студентських комсомольських зборах різко виступив з критикою викладача політекономії, який постійно демонстрував свою пихату зверхність над студентами і безпідставно принижував їх. Подібне сталося через рік, коли його звинуватили в організації акції з вигнання з аудиторії професора кафедри історії КПРС за примітивне читання лекцій.

Успішною була й педагогічна праця на посаді вожатого загону в піонерському таборі протягом трьох місяців літніх канікул. Діти любили свого вожака, бо він любив їх і вони це добре відчували. І особливо виразно проявилися людиноцентричні якості студента Зязюна під час роботи на посаді командира студентського будівельного загону чисельністю 800 осіб у 1963 році в Казахстані. Відповідальне ставлення до своїх обов'язків керівника, поєднане з уважним, співчут-

ливим ставленням до членів загону, піклування про умови їхньої праці і побуту забезпечили тріумфальний успіх у доволі складних ситуаціях.

Таким чином з юнацьких років формувалися й зміцнювалися людинолюбні якості і здатності майбутнього організатора освіти, визначного вченого, державного діяча. Де ж витоки цієї душевності, чутливості й розуміння людини? Очевидно, що ці риси певною мірою закладені природою, але в їх розвитку, удосконаленні й відточеності ключова роль належить батькам – простим, добрим, скромним, чесним, порядним, справжнім сільським інтелігентам, шкільним учителям і розкішній природі, серед якої пройшло дитинство і юність майбутнього філософа, педагога, людинолюбця й добротворця.

І.А.Зязюн володів природною харизмою і атракційністю. Якщо доля зводила його з близькою йому за духом людиною, то навіть за короткий період спілкування він справляв відчутне позитивне враження, яке залишалося на все життя. Саме так було у випадку знайомства з прогресивним компартійним функціонером Ф.Т. Моргуном, який познайомився з Іваном Андрійовичем під час відвідання Дніпропетровського сільськогосподарського інституту, де він працював викладачем. Запам'ятавши неабиякі організаторські здібності молодого науковця, високий чиновник найвищого партійного органу підставно рекомендував Зязюна І.А. на посаду ректора Полтавського педагогічного інституту і в подальшому сміливо й наполегливо підтримував у всіх його інноваціях і захищав від несправедливих нападок злостивців.

Повною мірою проявився гомілетичний талант, уміння ладити з людьми, привертати їх на свій бік, захоплювати своїми ідеями на посаді ректора. Прийнявши в 1975 році запущений і відсталий на всіх ділянках діяльності провінційний педагогічний інститут, переборовши своєю наполегливістю і цілеспрямованістю впертий нафталінний спротив консервативно налаштованої частини науково-педагогічного і студентського колективів, талановитий організатор за короткий час вивів заклад на передові позиції у навчальній, науковій, культурно-естетичній і господарській сферах. І це знову ж таки з опертям на довіру і повагу з боку професорсько-викладацького й студентського колективу.

Варто відзначити, що, як справжній борець-людинолюб, Іван Андрійович володів неабиякою резистентністю до несправедливих дорікань, нападок, інсинуацій і підлостей. Часткові невдачі, злісні наклепи, жовчні анонімки, які в компартійні часи були в тренді, не змогли вибити з правильно обраної життєвої колії мудрого і відданого педагогічній справі ректора. Для цього треба було володіти високим професіоналізмом, справжнім педагогічним талантом і неабиякою му-

жністю, адже певні позиції ректора йшли врозріз з вимогами компартійного режиму і шалений тиск на нього чинився і знизу, і зверху. І лише тверде життєве кредо: «Я завжди вважав і вважаю, що ректор – педагог №1… Студенти повинні в ньому бачити найкращого лектора, найкращого науковця, найкращого організатора, найкращого захисника їхніх інтересів…» [3, с. 106] міцно тримало на позиції людиноцентризму вольового, непохитного гуманіста-борця.

Слід відмітити значний внесок Івана Андрійовича Зязюна у привернення громадської уваги до педагогічних надбань видатних педагогів-практиків А. Макаренка і В. Сухомлинського. Обидва корифеї педагогічної справи свого часу навчалися у Полтавському педагогічному інституті, який він п'ятнадцять років очолював. Прийнявши заклад, новий ректор зіткнувся з невиправдано зневажливим ставленням до багатющої спадщини великих вітчизняних педагогів, яке так виразно висловив компартійний керівник інституту: « – А ви що, справді вважаєте, що Макаренко – великий педагог? Та це ж працівник тюрми! Тюремна педагогіка в нормальних освітніх закладах, тим більше у вищих, не повинна культивуватись. А щодо Сухомлинського, то він більше писав, ніж робив насправді. У нас тут є декілька ентузіастів, але я особисто не поділяю їхніх захоплень. Треба робити сучасну комуністичну педагогіку!» [3, с.103]. Опора на прогресивну частину професорсько-викладацького корпусу, заслужений авторитет і довіра людей, базовані на взаємній повазі і довірі ректора до колективу, забезпечили успіх у відновленні доброго й справедливого ставлення до імені і теоретичної спадщини видатного українського педагога Антона Семеновича Макаренка. Працюючи на посадах ректора, міністра освіти, директора науково-дослідного інституту Національної академії педагогічних наук України, Іван Андрійович невтомно й наполегливо відстоював науково-педагогічні позиції Макаренка у своїх працях, у практичній діяльності, в організаційних заходах. Певний період він очолював Міжнародну асоціацію Макаренка на посаді її Президента.

Пред'являючи високі вимоги до підпорядкованих йому людей, І.А.Зязюн і до себе ставив доволі жорсткі вимоги. Інноваційний склад мислення, уміння інноваційно дивитися на світ і, головне, бажання й уміння інноваційно діяти, доволі швидко дали свої позитивні результати. Із посереднього провінційного ВНЗ педагогічного профілю імідж Полтавського педагогічного інституту вийшов на передові рубежі великої країни – Радянського Союзу. Свідченням високого визнання заслуг ректора було запрошення його у телестудію Останкіно на передачу для педагогів, які пропонували власні варіанти розв'язання назрілих

шкільних проблем, де він сміливо й успішно виступив і відповів на багато запитань самого різного змісту.

Як сформованого й визнаного лідера, організатора освітньої справи всеукраїнського масштабу, науковця, якого глибоко й щиро поважала й визнавала українська педагогічна й наукова спільнота, І.А.Зязюна було висунуто на посаду Міністра народної освіти України. Пройшовши «пекельне чистилище» у Верховній Раді УРСР, він був призначений Міністром у вересні 1989 року. Час був неспокійний, вирували політичні пристрасті і запекла політична боротьба. Іван Андрійович добре усвідомлював усі ті ризики, на які він наражався, давши згоду обійняти цю високу й відповідальну державну посаду. І знову ж таки у тій непростій ситуації чітко спрацювали людинолюбні, добротворні якості Зязюна. Ось як сформулював свою позицію новопризначений Міністр: «Нічого не змінювати, особливо коли йшлося про живих людей. Пізнати їхні спроможності, їхні пристрасті і використати в інтересах справи, підкреслюючи завжди особистий внесок кожного у зроблене – мов чи не найголовніша якість для згуртування навколо себе людей різних уподобань, характерів, світоглядних переконань. І звичайно ж, різними засобами переконати їх, що у різних життєвих ситуаціях вони матимуть у моїй особі захисника їхніх інтересів» [3, с. 243].

Перше, що зробив на міністерському посту Іван Андрійович, це аналіз стану освітньої галузі, виокремлення найсуттєвіших проблем і першочергові заходи щодо їх розв'язання. Розпочалася наполеглива робота. Але як і завжди, у благородну освітню справу брутально втрутилася політика і талановитий організатор освіти, правдивий патріот зазнавав болісних, несправедливих ударів з усіх сторін. І лише непохитна віра в людей, життєва стійкість, залізна витримка, тверда переконаність у своїй правоті, вроджена шляхетність і висока внутрішня культура допомогли гідно вистояти у цьому буремному вируванні. Це ще раз підкреслює видатні людські здібності і здатності високопорядної, мужньої і мудрої людини.

З усією повнотою і яскравістю проявився і спрацював авторитет і талант Зязюна І.А. опиратися на віру в людей під час заснування Інституту педагогіки і психології професійної освіти у новоствореній Академії педагогічних наук України, де його було призначено директором-організатором. Інститут створювався практично на пустому місці – не було ні приміщень, ні будь-якої матеріально-технічної бази та ще й «доброзичливці» на кожному кроці створювали різні перепони. І лише набутий у минулі роки високий авторитет, наполегливість і за-

повзятливість дозволили новопризначеному директору створити справжній науково-дослідний інститут, який і донині здійснює важливу й актуальну справу – досліджує і розробляє теорію, методологію й методику з проблем педагогічної освіти і освіти дорослих. Про ці свої людинолюбні якості Іван Андрійович сказав так: «Щось у мені було закладене природою, що кликало невгамовність внутрішньої потреби до рішучої дії зробити для когось добротворне й величне, підняти когось до вершини людськості…» [3, с. 278]. Як справжній філософ-любомудр, блискучий теоретик і практик педагогічної справи, Іван Андрійович тонко й чутливо уловлював виклики часу і суголосно реагував на них. Будучи високопрофесійним, неординарним педагогічним майстром, розуміючи важливість і необхідність педагогізації українського суспільства, він багато й плідно працював над проблемою педагогічної майстерності як у царині теорії, так і в реалізації теоретичних положень у практичній діяльності. За його ініціативою, підтримкою і безпосередньою участю в Україні створена низка центрів і лабораторій з педагогічної майстерності.

Справедливо стверджується, що якщо людина від природи талановита, то вона талановита в усьому. Куди б не закинула доля Івана Андрійовича Зязюна – в сільський клуб завідувачем, прохідником шахтного штреку, працівником театру, викладачем вищого навчального закладу, ректором, міністром, директором науково-дослідного інституту – скрізь у нього на першому плані завжди була Людина. Цим духом пройняті й усі його твори. Він є глибоким прихильником, теоретиком і практиком педагогіки людяності, педагогіки добра. Свідченням високої оцінки людських, науково-професійних якостей І. А. Зязюна є визнання його Людиною року (1998) і відзначення Золотою медаллю Американським біографічним інститутом .

Неодмінними рисами характеру Івана Андрійовича і в науці, і в житті були віра у всеперемагаючу силу добра і безкорисливість. Для нього як для філософа- кордоцентриста іманентно були властиві генетично закладені риси людинолюбства, гуманітарно-екзистенційного світосприйняття [4]. Будучи від природи добротворцем, Іван Андрійович і в педагогічній теорії й методології, і в практичній педагогічній діяльності, і в побуті був взірцем соціально відповідального й гуманоорієнтованого ставлення до людини й до життя взагалі. Характерна деталь: тільки з високого й благородного почуття вдячності своїм батькам, рідній землі, малій Батьківщині, де вперше побачив світ, він відбудував хату і гарно облаштував батьківську садибу, де нині функціонує

музей видатного вченого – достойний пам'ятник і посутня синівська данина вдячності пам'яті Батька й Матері, землі, на якій народився.

Широкий масштаб мислення, критично-філософське сприйняття світу, любов до людини проявлялися у справжньому патріотизмі й громадянськості Івана Андрійовича. Будучи зразковим громадянином України, він водночас був і громадянином світу, європейцем. Задовго до намагань України стати членом європейського співтовариства Іван Андрійович у своїх наукових працях, у практичній діяльності, у діях на міжнародному рівні сповідував європейські цінності, дотримувався сам і переконував інших у необхідності дотримуватися європейських норм співжиття, глибоко поважав права людини, демократію, свободу. Високе почуття громадянської відповідальності й обов'язковості проявлялося у роботі, в діях, у відносинах з людьми.

Нині немає з нами Івана Андрійовича, але жива й надзвичайно актуальна його наукова спадщина. Педагогіка добра, наука едукації людини нині як ніколи важлива й затребувана у збуреному, неврівноваженому, заполітизованому й розгубленому українському суспільстві.

Зіркою першої величини нині сяє над світом велике й незабутнє ім'я вченого-педагога планетарного масштабу Івана Андрійовича Зязюна. Життя й діяльність, високі людські якості і їх реалізація у практиці видатного вченого, педагога, філософа, організатора освіти і науки – неперехідна цінність і взірець для наслідування нинішніми і майбутніми поколіннями працівників і особливо, керівників гуманітарної сфери діяльності. Належне відкриття і творче впровадження його неоціненної теоретико-педагогічної спадщини ще попереду. Його унікальні наукові положення щодо педагогічної майстерності, педагогічної дії, суб'єкт-суб'єктного формату відносин між тими, хто навчає, і тими, кого навчають, гуманітарно-екзистенційної едукаційної парадигми ще чекають своїх дослідників. А сьогодні можна лише констатувати стару глибоку істину: будь-яке людське життя коротке, а слава і пам'ять вічні. Це про академіка Івана Андрійовича Зязюна.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. Вроджені високі людські якості, наполеглива праця над розвитком і удосконаленням людинолюбного, антропоцентричного дискурсу у відносинах з людьми, глибока повага й увага, небайдужість до долі простої людини і, особливо до проблем едукації дитини, молодої людини є іманентними рисами видатного педагога-філософа, академіка І. А. Зязюна. Гуманітарно-екзистенційний педоцентризм ученого є значимою неперехідною цінністю, важливою теоретико-педагогічною

спадщиною, яку доцільно й необхідно вивчати й упроваджувати у практику навчання й виховання молодого покоління.

З-поміж перспективних напрямів подальшого наукового пошуку є обгрунтування теоретичних і методичних засад педагогічного людиноцентризму академіка Зязюна І. А. і використання їх у підготовці педагогічних кадрів, післядипломній освіті педагогічних працівників.

Література. 1. *Васянович Г.П.* Філософсько-педагогічні ідеї академіка Івана Зязюна. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2014. №4. С. 217–227. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pippo -2014-4-26. 2. *Столяренко Л. Д.* Психология управления: учебное пособие. Изд. 4-е. Ростов н/Д: Феникс, 2007. – 507с. 3. *Зязюн І. А.* Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. Київ: МАУП, 2000. 312 с. 4. *Усатенко Т.П.* Філософствування мислителя. Про Івана Зязюна. Постметодика. 2015. №3. С. 2–4. 5. *Романовський О. Г.* Ідеї академіка І. А. Зязюна у системі підготовки українських лідерів нового покоління. Проблеми та перспективи формування иагііональної гуманітарно-технічної еліти. 2016. Вип. 45(49), 4,1. С. 80–88. 6. *Романовский А. Г.* Об Учителе с любовью. Теорія і практика управління соціальними системами. 2014. №4. С. 20–28. 7. *Семенова А.В.* Педагогічна майстерність І.А. Зязюна – маяк для педагогів за покликанням. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. 2015. Вип. 42 (46). С. 56–64.

Лук'янова Л.Б.
м. Київ, Україна

НАУКОВА ШКОЛА АКАДЕМІКА І.А.ЗЯЗЮНА – ТРАДИЦІЯ МИСЛЕННЯ

Спільноти коригують своє ставлення до подій та постатей минулого задля можливості опертися на нього у вирішенні актуальних завдань сьогодення або реалізації проектів на майбутнє [3, с. 35–36]. Пригадуючи постать Івана Андрійовича Зязюна – науковця-естета, непересічного філософа-гуманіста, який здобув визнання і пошану в багатьох країнах світу, кожен з нас відчуває радість і тривогу, відтворює своє пам'ять про непересічну особистість.

Вважається, що пам'ять у суспільному просторі конструюється та існує за особливим алгоритмом, проявляючи свою складну і суперечливу природу. Вона не буває незмінною і цілісною, відбуваються її стирання, нашарування, творення. І в нашій пам'яті Іван Андрійович також різний. Усі, хто його знав, люди дуже різні – різного віку, з різних куточків України, з різними уподобання та науковими захопленнями. Та незважаючи на таку урізноманітненість, є те, що нас об'єднує, є спільна риса, притаманна багатьом з нас – причетність до постаті цієї видатної людини, усіх нас об'єднує пам'ять про Івана Андрійовича Зязюна. У пам'яті одних із нас він назавжди залишився ректором Полтавського університету, для когось він,передусім, науковий консультант, відомий вчений, хтось,безумовно, стикався з ним як з міністром народної освіти, для багатьох з нас – він фундатор – засновник, директор наукової установи,яким успішно керував до останнього дня свого життя.

У нас залишилася пам'ять. Історична пам'ять про велику людину. І ця історична пам'ять є надзвичайно динамічним сегментом нашої спільної свідомості. Вона, за метафорічним висловом М. Ферретті, «...результат безперервної і нечутної активності, інколи свідомої, а інколи несвідомої взаємодії великої кількості людей, котрі знову і знову відтворюють легке покривало минулого» [6, с. 48]. Минулого, в якому вже чотири роки не має з нами Івана Андрійовича, але саме сьогодні у його ювілейні дні відхиляючи це легке покривало минулого ми дістаємо із потаємних закутків своєї пам'яті образ пройдешнього. Насправді цей образ з часом не застиг, ...він змінюється, оскільки деякі риси стираються, віддалюються, інші виринають, в залежності від настрою або тих обставин, в яких ми знаходимося, звертаючись до нього.

Ми згадуємо відомого академіка, всесвітньовідомого вченого, суворого керівника, який вимагав пояснювальні, або сварив за провини, проте найчастіше спливає образ усміхненого Івана Андрійовича з потрясаючим почуття гумору. Але відчуття минулого, що пов'язане із цими образами, неодмінно спроектовано на сучасне і прийдешнє, і є потужним засобом впливу на них. За всієї своєї парадоксальності, абсолютно обґрунтованим є висновок Х. Вельцера про те, що «пам'ять пов'язана не стільки з минулим, скільки із теперішнім» [1, с. 17]. Хоча для нас цей висновок зовсім і не є парадоксальним. Оскільки академік Зязюн – це передусім його наукова школа, про яку і після смерті академіка можна сказати, що – це традиція мислення, особлива наукова атмосфера, поєднана у формальній і неформальній площинах. До-

слідження вчених його наукової школи концентруються на пошуку шляхів розвитку духовного потенціалу педагога, думки, слова й дії якого вирішальним чином впливають на творення педагогічної реальності, що є особистісно значимою і привабливою для учнів. Наукові інтереси аспірантів, докторантів, пошукувачів школи І.А. Зязюна зосереджені на дослідженні проблем методології педагогічної діяльності; філософії й естетики, їхнього взаємозв'язку з педагогікою; професійної підготовки вчителів різних фахів; педагогічної взаємодії вчителя з учнями різних вікових груп; вивчення зарубіжного досвіду педагогічної освіти [2, с.16].

Цей феномен – наукова школа – без жодного перебільшення справляє визначальний вплив на розвиток наукового знання. Адже саме наукові школи виступають осередками найбільшої концентрації творчої енергії, найактивнішого впливу на науковий прогрес. Головною теоретико-методологічною засадою своєї наукової школи попри всі наукові концепції І. А. Зязюн вважав пошук і творення педагогіки як цілісної глибинної науки, а колективні зусилля спрямовує на нове вирішення фундаментальної проблеми взаємозв'язку теорії і практики в підготовці вчителя. Особливої уваги надається погляду на педагогічну теорію як інтелектуальний пошук, що веде до особистісного відкриття майбутнім учителем головних законів та закономірностей педагогічного процесу. Учні Івана Андрійовича завжди наголошували, що його наукова школа – це особливе педагогічне явище, якому притаманні не тільки яскраві якісні, але й вражаючі кількісні показники. Окрім 22 докторських і 20 кандидатських дисертацій, захищених під його керівництвом, у науковій школі І.А. Зязюна відомі науковці, менеджери освіти, вчителі. Сьогодні без перебільшення можна стверджувати, що в Україні немає вищого навчального закладу, де б на кафедрі педагогіки, психології чи педагогічної майстерності не працювали учні, послідовники, однодумці Івана Андрійовича Зязюна.

Представники його наукової школи підкреслюють, що багаторічне спілкування з Іваном Андрійовичем має особливе значення для окреслення інтегративних показників особистісного росту, що відображають високий ступінь доповнювальності і єдності різноякісних властивостей вченого, які є визначальними для засновника наукової школи. До них належать здатність співвідносити ідеї, теорії, поняття, отримані в ході наукової діяльності, з індивідуальними системами цінностей аспірантів і докторантів; здатність оцінювати адекватність ближніх і далеких цілей науково-творчому потенціалу учнів; уміння передбачати при розв'язанні конкретної проблеми перспективи вдос-

коналення і самовдосконалення і здійснювати вибір на користь особистісного й наукового росту учня; здатність до рефлексії, уміння фіксувати зміни, що відбуваються у світогляді учня, знаходити їх причини і давати їм оцінку; уміння здійснювати комунікацію для успішного впровадження, застосування і розвитку авторських ідей; високий рівень мовленнєвої творчості, виразність мовної поведінки, термінологічної культури [5, с.263].

Наукова школа академіка Зязюна презентована у її формальній і неформальній складових покликана виконувати свою важливу прогностичну місію, яка передбачає подальші дослідження педагогічної майстерності вчителя як дієвого чинника одухотворення освітніх практик, особливо в контексті самоосвіти і саморозвитку педагога, його визначальної місії добротворення в умовах комп'ютерно-орієнтованого навчального середовища.

Важливо акцентувати увагу на тому, що особливого значення у сучасних умовах набуває запропоноване І. Зязюном розуміння природи особистісної сутності. На його думку, «особистість не може бути самодостатнім виміром чи кінцевим результатом смислової вибудови Людини. Адже смисл набувається постійно змінюваними відношеннями і зв'язками з сутнісними складниками людського буття, особистість і Людина відрізняються тим, що перша є способом, інструментом, засобом організації досягнень другої. Перша отримує смисл і життєвість в другій» [4; с.326]. Означена ідея покладена в основу філософсько-аксіологічної концепції «олюднення» людини Івана Андрійовича, яка реалізовується талановитими представниками його наукової школи в освітніх закладах України і зарубіжжя.

Література. 1. *Вельцер Х.* История, память и современность прошлого. Память как арена политической борьбы // Неприкосновенный запас. – 2005. –№ 2–3. – С. 8–27. 2. *Гнізділова О.* Життєвий шлях та наукова діяльність академіка Івана Андрійовича Зязюна /О. Гнізділова/ / Витоки педагогічної майстерності, 2015. –Вип. 16. – С. 13–19. 3. *Зерній Ю. О.* Як суспільства пам'ятають: властивості та механізми функціонування історичної пам'яті // Стратегічні пріоритети, №4(9), 2008. – С. 35–43. 4. *Зязюн І.А*. Філософія педагогічної дії: Монографія / І.А. Зязюн. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с. 5. *Лещенко М.П.* Наукова школа академіка Івана Зязюна / М.П. Лещенко // Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи: зб. наук. праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. – Житомир : Вид- во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. – С. 259-269. 6. *Ферретти М.* Непримиримая па-

мять: Россия и война. Заметки на полях спора на жгучую тему // Неприкосновенный запас. – 2005. – № 2–3. – С. 39–58.

Мещанінов О.П.
м. Миколаїв, Україна

СИНЕРГІЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ У ЄДНОСТІ ДИСТАНЦІЙНИХ ФОРМ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. Здатність до саморозвитку та сприяння новаціям у системі університетської освіти перебувають у полі традиційних інтересів науковців. В динамічних умовах, потрібні ясність у бажаної цілі, до якої слід прагнути, надійний оперативний зворотній зв'язок усіх зацікавлених сторін та зручний інструмент проведення діагностики, встановлення колективної, узгодженої цілі, досягнутого стану та характеру критично важливих змін, що і визначає наукову проблему дослідження.

Мета статті полягає у висвітленні ключових організаційно - педагогічних заходів, що спрямовані на досягнення синергетичного ефекту при поєднанні дистанційних форм наукових досліджень та навчання для сталого саморозвитку університетської системи освіти (УСО).

Виклад основного матеріалу. Традиційно, визначення університетів базуються на ідеї класичного університету, що відображається у функціональній повноті, яка закладена у формі "чотирьох єдностей" функцій або принципів організації: "Єдність навчання наукам з науковими дослідженнями. Єдність навчання – дослідження і просвіти. Єдність навчання – дослідження і загальної освіти. Єдність наук, зосереджених в університеті".

П'ятою єдністю функцій університету виступає єднання досвіду сучасного покоління науковців із енергією активного прагнення до змін молодого покоління. Марія Зубрицька наводить думку Умберто Еко, що Університет є "місцем зустрічі зрілості та молодості духу... в його стіни щоразу вривається дух весни, витає енергетика молодості, які за своєю природою є носіями оновлення, свіжих ідей тощо. Здатність підтримувати процес злиття горизонту сповідань молодих людей та викладачів - це здатність Університету розвиватися" [1, с. 15].

Шостою єдністю функцій сучасного університету виступає поєднання дистанційних форм наукових досліджень та навчання [3, с. 7-14].

Наявність шести означених єдностей, виступає передумовою, першим із ключових організаційно - педагогічних заходів організації університетської системи освіти, що має потенціал для саморозвитку.

У фундаментальних дослідженнях І.А Зязюн наголошує, що домінуючою тенденцією розвитку української університетської освіти стають виховання, формування нового рівня світогляду, демократизація особистості та пристосування її до життя в умовах свободи. Тобто, для людини XXI століття свобода є першим правом. Усі зусилля щодо розвитку університетської освіти залишаються марними, якщо ми не здобудемо для нас та не залишимо для нащадків права вибору [2].

У відповідь на загальноєвропейські тенденції по забезпеченню життєздатності і стійкості університетів, здатності до саморозвитку, підвищенню рівня автономії у 2009 році в Україні під час проведення Ольвійського Форуму було засновано Всеукраїнську Громадську Організацію "Асоціація Університетів України" та прийняті основоположні документи: Хартія Університетів України; Ольвійська Декларація Університетів "Академічні свободи, університетська автономія, наука та освіта для сталого розвитку"; Рамки пріоритетних дій "Втілення в життя Ольвійської Декларації Університетів" [4].

Автономний університет, який прагне менш залежати від держави та інших соціальних інститутів, передбачає організацію навчання в межах власної інфраструктури завдяки різноманітній кооперації університетських підсистем різного типу та рівня. Подібно до перших автономних університетів середньовіччя утворюється власний, а не рекомендований МОН України, статут, використовуються власні ресурси, формулюється власна соціальна інноваційна функція, впроваджуються власні оцінки розвитку [4].

Розвиток УСО через підвищення рівня якості освіти безпосередньо залежить від кількості. Від кількості зростають надходження та фінансова ефективність, але зменшується чи втрачається якість. Актуальною залишається проблема пошуку балансу кількості та якості, іншими словами, за наявності можливих ресурсів потрібно встановити максимально можливий рівень якості, що досягається. Власне віртуальне інформаційне середовище, WEB інструменти і є тим невичерпним ресурсом, синергетичним джерелом, що поєднує мотивованих на самовдосконалення особистостей і університету.

Підвищення ефективності університетської освіти в умовах відсутності інвестицій у розвиток ми пов'язуємо із пошуком нових внутрішніх ресурсів. Головним з внутрішніх ресурсів, на наше переконання, є **організаційна культура** як явище, що слід діагностувати та

впроваджувати її зміни в обраному напряму на життєвому циклі УСО. Організаційна культура визначається, по-перше, *змістом її етичних та педагогічних принципів*, по-друге, *культурою оцінки* як невідторгна складова, яка, у свою чергу, тісно зв'язана з успішною *демократизацією системи вищої освіти*. Інтерактивні методи діагностики організаційної культури сприятимуть створенню *простору для дебатів і дискусій* про власні оцінки розвитку і тим самим заохочувати усіх охочих до планування відповідних змін, перетворенню їх із виконавців чужих ідей на співавторів.

У ЧНУ імені Петра Могили зорієнтовані на розробці та наповненні, як навчальними програмами, так і модулями для дистанційних досліджень, інформаційного середовища Moodle (http://moodle.chdu.edu.ua/) разом викладачами та студентами [3]. Найменування основних модулів для дистанційних досліджень наведені нижче:

Анкета для оцінки організаційної культури 2005 рік

Анкета визначення ставлення особистості до проблемних ситуацій екологічного спрямування

Анкета визначення ставлення особистості до проблемних ситуацій етичного спрямування

Синергія виникає із єднання. Єднання, як у процесі створення WEB інструментів, так і проведенні дистанційних досліджень, пізнання разом усього нового, що народжується у світі. Так і народжується синергія, що взаємо збагачує, як мотивованих особистостей, так і університет, Україну.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Ключові особливостей системи університетської освіти містять: шість єдностей, академічну свободу та університетську автономію, забезпечення сприйняття ефективності як альтернативності вибору з множини пропозицій, варіантів у організації університету, застосування імітаційних, діючих моделей в університетській освіті, добро і справедливість. Таким чином, відбувається своєрідне пере відкриття інноваційної університетської системи освіти, що зорієнтована на саморозвиток в Україні XXI століття.

У подальших дослідженнях доречна розробка критеріальних ознак випереджального характеру системи університетської освіти, що спирається на новий вимір, вимір в категоріях домінуючого типу організаційної культури в координатах рамкової конструкції конкуруючих цінностей.

Література. 1. *Зубрицька М.* Філософський дискурс ідеї Університету: в складних лабіринтах пошуку істини // Ідея Універси-

тету: Антологія / Упоряд.: М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська; Відп. ред. М. Зубрицька. - Львів: Літопис, 2002. - С. 7-22. 2. *Зязюн І.А.* Педагогіка добра: ідеали і реалії: Науково-методичний посібник. – К.: МАУП, 2000. – 312 с. 3. *Мещанінов О.П.* Єдність дистанційних форм навчання і наукових досліджень: розширення можливостей сучасної університетської системи освіти // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Т. 270. Вип. 258. Педагогічні науки. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили. – 2016. – С. 7-14. 4. Хартія Університетів України, Ольвійська Декларація Університетів, Рамки пріоритетних дій та Статут Асоціації Університетів України: Наукове видання. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – Вип. 1. – 44 с. (Серія «Ольвійський форум: стратегії України в геополітичному просторі»). Ред. колегія: Л.П. Клименко, О.П. Мещанінов, Н.В. Коваль, Ю.Ю. Верланов.

Моргун В.Ф.
м. Полтава, Україна

КРЕДО ЛІДЕРСТВА ІВАНА ЗЯЗЮНА: ДЕМОКРАТІЯ – ЦЕ ЛЮДЯНІСТЬ, А НЕ ФІГОВИЙ ЛИСТОК ДЛЯ ПРИКРИТТЯ АВТОРИТАРИЗМУ ТА ЦЬКУВАННЯ ЛЮДЕЙ

Видатний управлінець Англії XX століття Вінстон Черчилль дуже своєрідно визначив демократію (народовладдя) як найкращу форму правління: «Демократія – препогана форма правління, але нічого кращого людство поки не придумало». Дещо іншої думки український патріот, журналіст, поет і культурний діяч Володимир Данилейко: «*Demox* – наростень на шкірі, demos – не народ, а наріст на тілах націй, сиріч «метиси», «приплод»; …Націям потрібні не звироднілі демократії, а вистояні **націократії**, – за ними майбутнє історії» [2, с. 132].

Отже, якщо нам до вподоби демократія за Черчиллем, то, з поправкою Данилейка, – це влада народу титульної нації з пропорційним представництвом національних меншин.

Постановка проблеми. Оглянувши вертикаль влади в Україні – від керівників держави до керівників колективів низової ланки, І.А. Зязюн у праці «Педагогіка добра: ідеали і реалії» (2000) виявив принаймні, два «викривлених дзеркала» нашої демократії, аналіз яких є *завданнями даної роботи*: по-перше, це ілюзія демократії у верхніх

ешелонах влади; по-друге, ілюзія демократичної влади у керівників низових колективів, що мають власну печатку.

Виклад основного матеріалу. Перша ілюзія демократії (яка для топ-менеджерів країни не є ілюзією, бо більшість із них або самі олігархи, або – найманці олігархів) – це просто фіговий листок демократії, що прикриває безсоромну надексплуатацію «олігархатом» власного народу і надр України [1]. Вона розвіюється, принаймні, трьома основними контраргументами:

1) ігнорування соціології: за даними авторитетного соціолога Євгена Головахи провідний Інститут соціології НАН України за останні роки не отримав жодного замовлення на соціологічне дослідження чи моніторинг громадської думки з боку владних структур (?!); тоді як, наприклад, Ангела Меркель починає кожен робочий день із вивчення даних соціологічних опитувань німецького народу;

2) відсутність закону про місцеві референдуми; завдяки і цьому, зокрема, ми втратили Крим і ризикуємо втратити Донбас; доходить до трагікомічного: народний депутат Юрій Бублик вимушений… судитися з апаратом Верховної Ради, аби зареєструвати цей закон і подати до розгляду (?!);

3) відсутність виборів народних депутатів за відкритими списками, адже кукловодам олігархату потрібні «свої» люди, а не найдостойніші представники народу (хоча тут є зрушення, бо новий закон про вибори з «прозорими списками», нарешті, прийнято у першому читанні!).

Саме дефіцит цих основних механізмів демократії й виводить людей на Майдан, де пряме мирне народовладдя межує з… бунтом, революцією та громадянською війною [1].

Розглянемо тепер картину в рамках «керівник – народовладдя трудового колективу» на рівні організацій низової ланки [4]. *Об'єктом дослідження* виступає розподіл управлінських повноважень між керівником і підлеглими в державному університеті. *Предметом* – ситуація працевлаштування фахівця відділу кадрів з вищою освітою. Скористаємося *методами* бесіди, включеного спостереження, природного дослідження та описово-біографічним методом.

Вихідна ситуація: на вакансію інспектора по кадрах маємо двох претендентів. Родичку співробітниці відділу кадрів, із вищою освітою, але без досвіду роботи в кадрах. Протеже проректора університету, з двома вищими освітами і досвідом роботи в кадровому менеджменті біля 10 років, яка перемагає. Ректорат задоволений наслідками демократичного прийняття рішення.

Але не задоволена «кухарка» з відділу кадрів, бо не вдалося допомогти «рідній людинці». І тут ми стикаємося з другим викривленим дзеркалом демократії, коли остання перетворюється на охлократію на чолі з «кухаркою», яка прагне влади. (Зауважимо, стать представниці / представника «кухарату» не має ніякого значення; як, власне, і професія). На озброєння береться метод виживання колеги з колективу за… власним бажанням.

У народі він називається «цькування», а в психології – «мобінг», або «булінг». Мóбінг (від англ. *mob* – юрба), за німецьким індустріальним психологом Хайнцем Лейманном, – форма психологічного тиску, зниження авторитету, що включає систематично повторюване вороже поводження одного або декількох людей, спрямоване проти іншої людини з метою її виключення з колективу, звільнення «за власним бажанням».

…Представляючи новеньку колегам із відділу кадрів, «кухарка» доручає їй найбільшу за обсягом ділянку роботи – оформлення позачергових відпусток, відпусток за власний рахунок тощо. Пожартувала, що на цій ділянці за останні 2 роки змінилося 6 працівників, бо «можна повіситися» (?!). Цим сумним жартом завідуюча розпочала цькування новенької, яку завалила роботою. Новенька затримувалася до 18, 19, 20-ї години, ставши «улюбленицею» прибиральниць і нічної охорони адмкорпусу. Мобінг тривав місяць, стало зрозуміло, що краще не буде, пішла за власним бажанням. Ректорату доповіли, що «не справилася».

Порившись у пам`яті, згадав ще приклад – як на одній із кафедр іншого університету останнім часом «мобінгонули» чотирьох викладачів: молодого доктора наук (?!), двох кандидатів наук (зокрема – заступника декана – ?!) і старшого викладача.

Отже *резюме щодо демократії в управлінні низової ланки*: 1) керівництво закладу перебуває під чарами двох ілюзій – що його колектив керований і демократичний; 2) реальну владу, часто мають «кухарі», але ця влада швидше охлократична і не налаштована на найкращі рішення.

Висновки у цілому:

1) монополія на правління олігархату, що рядиться в тоги демократії, ось перше викривлене дзеркало топ-менеджменту в Україні, яке спотворює наше життя і веде народ до еміграції, зубожіння і депопуляції;

2) правління знаменитої «кухарки» в організаціях низової ланки також не афішується, але нікуди не поділося; якщо зброєю олігархів є корупція і підкуп, то знаряддям «кухаря» часто стає мобінг

(пряме чи приховане цькування) кваліфікованих кадрів, «псевдодемократичною вершиною» якого є… заява на звільнення «жертви» за власним бажанням.

Перспективою подальших розвідок у цьому напрямі є пошук, апробація і впровадження кращого вітчизняного і світового досвіду демократичного управління, який із фігових листків прикриття неподобств влади повинен перетворитися на кращу профілактику псевдодемократії «олігархату» та охлократії «кухарату».

Зокрема, по-перше, заслуговують на увагу блискучі природні експерименти видатних освітян України – Антона Макаренка, який у своїй роботі завкола (завідуючого колонією в с. Ковалівка під Полтавою) керувався *прямою демократією рішень загальних зборів учорашніх злочинців* (!), та Олександра Захаренка, який у Сахнівській школі (що на Черкащині) *долучив до спільної роботи у школі всіх мешканців села* (брали участь навіть ті, в кого не було дітей!), за що одна із статей про нього названа не «Директор школи-толоки», а «Директор Сахнівки» (!).

По-друге, потужним джерелом демократизації управління на виробництві є *кооперативи*. Не маса дрібних «міні-олігарчиків» на місцях, а потужні кооперативи, масштаби яких дозволяють використовувати сучасні технології виробництва, зберігання, переробки і реалізації готової продукції та демократичні форми управління.

І нарешті третя, *праукраїнська*, пропозиція щодо демократизації управління: «А чом би не відновити в Державі Україна… вибори Голови Краю (князя, гетьмана чи президента) щороку (на Покрову, як було установлено у Козацьких Січах)?… – і чому б нам не взяти та наслідувати ще один наш історично-правовий звичай – мати в запасі 7 (сімох) випробуваних Голів Держави, серед яких один – правлячий, чинний, а шестеро – ротаційних… Хто нам заборонить мати абсолютно свою *Конституцію суспільного життя українців*?!» [2, с. 104]. Іван Зязюн, кредо лідерства якого – *людяність керівника*, вбачав серед кандидатів на найвищі посади і постать Федора Моргуна, «…бо він любив людей більше, ніж себе. Його ставлення до людини було особливим, не таким, як нав`язувала партократична система, яка не могла не розпастися, як розпався Радянський Союз, тому що там не було входження в людську душу. Політика цієї системи була без людини, така, як і педагогіка без учителя та учня» [3, с. 338-339]. Тим більше, що подібні патріотизм і демократія практикуються, принаймні, у Швейцарії, де чергові топ-менеджери пересуваються переважно разом із людьми громадським транспортом або на велосипедах і без охорони.

Література. 1. *Васютинський В.* Інтеракційна психологія влади / В. Васютинський. – К., 2005. – 492 с. 2. *Данилейко В*. Думки / В. Данилейко; зібрав та узгодив О. Ханко. – Полтава: видавець О. Ханко, 7514 (2006). – 516 с. 3. *Зязюн І.А.* Гуманітарна політика Федора Моргуна в полтавському регіоні / І.А. Зязюн // Вернадськіанська ноосферна революція у розв'язанні екологічних та гуманітарних проблем. Збірник матеріалів IV Всеукраїнських Моргунівських читань із міжнародною участю / за ред. В.І. Аранчій та ін. – Полтава: Дивосвіт, 2014. – С. 332-340. 4. *Моргун В.Ф*. Психологія керівництва первинним колективом / В.Ф. Моргун // Трибуна. – К., 1997. – № 9-10. – С. 19-21.

Нестуля О.О., Нестуля С.І.
м. Полтава, Україна

УПРАВЛІНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ І.А.ЗЯЗЮНА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИМОГ ДО ЛІДЕРА-УПРАВЛІНЦЯ

Постановка проблеми. Глобалізація економіки, перманентні технологічні та інформаційні зміни, інші випробування, якими позначений перехід людства з XX у XXI ст., постійно висувають нові вимоги до якості української вищої освіти. Складників такої якості багато, але життєвий досвід переконливо доводить, що одним із найважливішим її чинників - є вміла організація та менеджмент вищої освіти.

У цьому контексті діяльність І.А.Зязюна, як організатора вищої освіти, заслуговує на особливу увагу. Ставши наймолодшим ректором провінційного педагогічного закладу вищої освіти, він зумів перетворити його на «мекку» нових освітніх технологій. До Полтави приїздили фахівці із Японії, Франції, Польщі, Білорусі, Молдови, Росії, як за традиціями педагогічної спадщини А. Макаренка та В.Сухомлинського, яку Іван Андрійович талановито популяризував, так і за всесвітньо відомою технологію «Педагогічної майстерності», яка стала вітчизняним та світовим трендом.

Плідною була і його робота на посадах Міністра освіти України, директора науково-дослідного інституту Національної академії педагогічних наук України. Дослідженню непересічного таланту І.А.Зязюна присвячена значна кількість публікацій вітчизняних та зарубіжних дослідників: Г.О. Балла, О.М. Боровік,

Г.П.Васятовича, С.М. Вдович, М. Еміліано, В.Г. Кременя, А.І.Кузьмінського, В.Ф. Моргуна, О.П. Міхно, Ничкало Н.Г., О.М.Олексюк, О.М. Отич, Руденко Л.А., Н.М.Тарасевич, Т.П.Усатенко та ін. У них досить різнобічно аналізується і організаційно-управлінська діяльність І.А.Зязюна, відчувається її новаторський та інноваційний характер. Водночас, проблема її відповідності сучасній управлінській парадигмі лишається поза увагою дослідників спадщини І.А.Зязюна.

Мета. У звязку з цим у статті зроблена спроба проаналізувати діяльність і.А.Зязюна, як організатора вищої освіти України, в контексті сучасних вимог до лідера-управлінця. При цьому використовувалися вимоги Міжнародного Стандарту ISO 9001: 2015 до системи менеджменту якості, які мають відповідати головним базовим принципам: орієнтація на клієнта(споживача), лідерство, залучення персоналу, процесний підхід, постійне покращення, системний підхід до управління, прийняття рішень на основі фактів, взаємовигідні відносини з постачальниками [7]. Через їх призму й аналізується організаційно-управлінська діяльність І.А.Зязюна.

Виклад основного матеріалу. І.А.Зязюн у своїй управлінській діяльності завжди послуговувався принципом ***орієнтація на клієнта (споживача)***. Його студентоцентризм та людиноцентризм знайшли реалізацію в теорії та практиці вищої педагогічної освіти, у визнанні необхідності проектування її змісту та організаційних форм не лише з урахуванням стандарту знань, умінь, навичок, зафіксованих у освітньо-кваліфікаційних характеристиках випускника, а й актуального досвіду студента, на який потрібно спиратися і який потрібно розширювати у процесі його професійної підготовки. І.А.Зязюн вимагав робити це системно, цілісно, беручи до уваги різновиди цього досвіду (когнітивного, емоційного, практичнного, життєвого та ін.) [6]. Учений вважав освіту процесом входженння людини в життя суспільства, в цілісний світ живої і «неживої» природи. На його переконання, «освіта створюється для людини, функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості»[3]. Отже все, що пов'язано з процесом організації освіти, на думку І.А.Зязюна, має бути зорієнтовано на особистість і суспільство - початковий та кінцевий результат системи управління якістю.

Лідерство – другий принцип нового стандарту системи управління якістю. Він передбачає, що керівник - не просто адміністратор найвищої ланки, а й неформальний лідер, який сприяє

розкриттю і повному використанню потенціалу персоналу [4]. Іван Андрійович був лідером за своєю внутрішньою суттю. Він належав до тієї когорти «великих людей» з природною мудрістю та здібностями й розумом, які володіють знаннями від народження. Водночас він розумів, що шлях до лідерства – це не індивідуальна стежка, якою людина проходить усамітнено, а широка дорога, яка існує в просторі взаємовідносин з іншими людьми. Його педагогіка Добра, філософія Краси, психологія Істини, культурологія Свободи, Творчості і Справедливості були втіленням філософії конфуціанства: «Людинолюбива людина – це та, яка прагнучи утвердити себе, завжди допомагає утвердитися іншим»[5]. І.Зязюн, як лідер, який набагато випередив вимоги його сучасності до управлінців, послідовно впроваджував у міжсубєктні відносини принцип добродії. Його вчинки на рівні ректора, директора науковового інституту, Міністра освіти і науки України засвідчували його непохитність у сфері людських морально-етичних відносин і педагогічної дії [1]. Фундаментальною основою організаційно-педагогічної діяльності І.А.Зязюна було золоте правило етики: «Стався до іншого так, як ти хочеш, аби ставилися до тебе». Іван Андрійович тонко відчував і впроваджував зміну акцентів у відносинах типу «влади-підкорення» до відносин партнерства і співробітництва, які б не просто змушували підлеглого виконувати волю керівника, а робили їх однодумцями, трансформувавши відносини примусу-підкорення у відносини лідера і послідовників[5]. Принцип партнерства був визначальним, як в управлінській, так і в педагогічній праці ученого. Макаренківска позиція: «Якомога більше вимогливості до вихованця і якомога більше поваги до нього» - беззаперечно є лідерським принципом. Саме такого принципу завжди дотримувався сам і навчав своїх послідовників І.А.Зязюн.

Залучення персоналу - принцип, який наскрізною темою проходить через усю управлінську та науково-педагогічну діяльність Івана Андрійовича. Виховати людину нового, відкритого, громадянського суспільства може лише педагог нової формації, який сам є носієм гуманноорієнтованих аксіологічних якостей. І.А. Зязюн, продовжуючи ідеї А.Макаренка, вважав, що завдання педагогів найбільш важливі – створити людські кадри для всіх сфер життя [3]. Для реалізації цього завдання до навчальних планів було введено нову базову навчальну дисципліну «Основи педагогічної майстерності». Створено першу в колишньому Радянському Союзі кафедру педагогічної майстерності, а згодом і розгалуджену мережу Центрів педагогічної майстерності, як в Україні, так і поза її межами [6]. Він

не лише сам постав педагогом-майстром, але й залучав до вдосконалення майстерності кожного, хто обрав цю нелегку і водночас безмежно благодатну стезю.

Процесний підхід. Розгядаючи освіту як процес, І.А.Зязюн передбачає багаторазове і багатофакторне уточнення вихідних цілей, як технологізацію, акцентування на нових, можливо, ще достатньо невідомих цілях суспільного розвитку. Тому особливу вагу надавав формуванню у молоді якостей самореалізації у вирішенні економічних, політичних, наукових, освітніх, виховних державотворчих проблем. Сам І.А.Зязюн не залишив поза своєю увагою жодного процесу, з яким був пов'язаний вищий заклад освіти. Перебуваючи на посаді ректора він особисто опікувався побудовою навчальних корпусів і гуртожитків, організацією будзагонів, створення соціально-культурної інфраструктури, тощо.

На посаді міністра освіти України, директора науково-дослідного інституту Національної академії педагогічних наук України очолював процеси вибудовування інноваційної системи професійної підготовки вчителя, оновлення змісту вищої педагогічної освіти. Кінцевий результат освітнього процесу, вважав І. А.Зязюн, – це внутрішній стан людини на рівні потреби пізнавати нове, здобувати знання, виробляти матеріальні й духовні цінності, допомагати ближньому, бути добротврцем. Тому для ученого результат входу і виходу процесу конкретний і вимірний – це найвищий результат процесу освіти – духовний стан нації, зростання національної самосвідомості, коли в суспільстві існують ідеї, які мають загальний інтерес і можуть бути доступними для кожного громаданина [2].

Постійне покращення. Концепція педагогічної майстерності І.А.Зязюна є втіленням цього принципу. Вона має глибоке коріння, бо народжена від джерел та традицій народної мудрості нашого народу водночас, впродовж багатьох років Іван Андрійович обгрунтовував, відшліфовував, можна сказати, викристалізовував теоретико-методологічні положення й нетрадиційні дидактичні засади формування у студентів-майбутніх учителів педагогічної майстерності. Це був складний період, розвитку системи освіти України. Попри це, Концепція педагогічної майстерності І.А.Зязюна витримала перевірку часом. Відтак, сьогодні можемо констатувати, що українська наукова школа педагогічної майстерності, народжена від внутрішнього осяяння й муках творчості, в обстановці несприйняття консервативними колами учених мужів від педагогіки, пройшла становлення і динамічно розвивається. Вона не зростає сама собою, вона грунтується на досконалому знанні педагогіки, її

законів, закономірностей і принципів[3]. Зязюн неодноразово підкреслював, що педагогічна майстерність – це високий рівень професійної діяльності викладача, націленого на самореалізацію, саморозвиток та самовдосконалення.

Системний підхід до управління. І.А.Зязюн розробив та втілював експериментальну програму «Школа-педвуз-школа», в якій чітко сформулював основні вимоги до вчителя та шляхи й засоби формування педагога-людини і той духовний і матеріальний мінімум, яким держава повинна забезпечити його ефективну діяльність. Якість освіти, на переконання Івана Андрійовича, саме у системності, коли вчитель стане самодостатньою особистістю, дитина щасливою, а держава успішною. Сьогодні можна сміливо стверджувати, що його діяльність, як управлінця містить у собі замкнутий управлінський цикл: «Плануй – Роби – Перевіряй - Дій» (PDCA).

Прийняття рішень на основі фактів. І.А.Зязюн послідовно відстоював думку, що зміст навчання спочатку проходить «експертизу». При цьому він віддавав належну увагу емоційно-почуттєвим чинникам, які енергізують та організують сприймання, мислення і дію. Залежно від результатів цієї оцінки відбувається засвоєння або відчудження інформації на когнітивному рівні. При цьому важливим для ученого залишається факт не лише змісту навчальної інформації. Дійсно, бо в інформаційному суспільстві роль педагога, як носія інформації не є визначальною. Тому особистість педагога він розглядає, як фасилітатора чи інгібітора навчально-пізнавальної діяльності. Фактом залишається те, що в полі зору його управлінської діяльності завжди був потенціал педагогічних кадрів. Така позиція І.А.Зязюна, як управлінця є особливо актуальною, адже якість освіти може забезпечити не просто фахівець, який «володіє предметом», а педагог - майстер, який вміє розвивати у своїх учнів критичне мислення, креативність, комунікативність, здатність до кооперування – по суті ті навички "*soft skils*", володіння якими сьогодні більше цікавлять роботодавців. І це теж є незаперечним фактом, підтвердженим життям.

Висновок: Талант І.А.Зязюна, як управлінця завжди був налаштований на всебічний розвиток людини як особистості та найвищої суспільної цінності, розвиток її розумових і творчих здібностей, професійних знань і компетентностей, забезпечення її успішної соціалізації у мінливих соціальних умовах, сприяння розвитку особистостей, готових до свідомого суспільного вибору, діяльності в умовах громадянського суспільства для примноження інтелектуального і

культурного потенціалу українського народу і забезпечення сталого людського розвитку в Україні.

Ставши не просто менеджером вищої освіти, а справжнім управлінцем – лідером, він, як мудрий керівник, не просто прозорливо передбачав, а слідував тим основним приципам стандартів, що покладені в основу європейської системи якості освіти. Наш поступ на шляху реалізації пріоритетних завданнь державної політики України у сфері якості вищої освіти, має стати нашою інтелектуальною перемогою на науковому шляху, як перфектний інноваційний критерій покращення життя українського народу. До чого завжди прагнув педагог-майстер, інноватор, лідер-управлінець І.А.Зязюн.

Література. 1. *Г. Васянович, М. Нагірняк* Лідер філософсько-педагогічної науки академік іван Зязюн/ Теорія і практика управління соціальними системами. – 2018№ 1. – С.125-135. – С.133 2. *Зязюн. І.А.* Світоглядна парадигма освіти// Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. праць/Українська інж. -пед. академія. – Х., 2003. – Вип.5. – С.24-31. 3. *Кузьмінський А.І.* Людиноцентрична педагогіка І.А.Зязюна/ Sciene and Education s New Dimension.Pedagogy and Psychology, III(26), Issue:50, 2015. – С.6-11 www.seanewdim.com 4. *ЛисенкоО.М.* Системи управління якістю: особливості впровадження згідно з новою версією стандарту ISO 9001 / О. М. Лисенко // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія : Економіка і менеджмент. - 2016. - № 1. - С. 27-34. –[Електронний ресурс] Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ Vsuem_2016_1_6 5. *Нестуля О.* Лідерство в управлінні персоналом / Управління персоналом у XXI столітті: кадрова політика, мотивація, оплата праці:Монографія/Костишина Т.А.Нестуля О.О, Нестуля С.І та ін./ За ред. проф.Костишиної Т.А. – Полтава: «Полтавський Лідератор», 2010. - 498с. – С.89. 6. *Олена Отич* Іван Зязюн – організатор вищої педагогічної освіти в Україні 2015 [PDF] **[**Електронний ресурс]. - Режим доступу: lib.iitta. gov.ua /706064/.../Іван%20Зязюн-організатор20вищої% 20пед% 20освіти.р. 7. *Перчук О.В.* Система управління якістю у ВНЗ, як інструмент безперервного поліпшення якості освіти. Економічний вісник університету/ Випуск №17/2, 2011. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди». – С.21-23.

Ничкало Н.Г.
м. Київ, Україна

ФІЛОСОФІЯ ПЕДЕВТОЛОГІЧНИХ ПОШУКІВ АКАДЕМІКА ІВАНА ЗЯЗЮНА

«Життєвим кредо І.А. Зязюна було виховання Особистості, «облагородженої великою метою Добра й Любові, Істини й Краси»…
Перед нами постає образ людини, надзвичайно закоханої у свою справу, цілеспрямованої, налаштованої на розвиток кращих традицій української педагогіки»

В.Г. Кремень

Для розуміння філософії педевтологічних пошуків академіка І. А. Зязюна, тобто пошуків, спрямованих на цілісне дослідження проблеми Вчителя, доцільно звернутися до двох аспектів.

Перший: щодо витоків філософії відомого українського вченого і державного діяча. Для того, щоб збагнути це, необхідно прочитати (і не один раз) його науково-методичний посібник «Педагогіка добра: ідеали і реалії», виданий у 2000 р. Вже сама назва першого розділу ***«Моє село – центр світу, моя сільська школа – всесвітня академія»*** дає глибоку відповідь – від народної мудрості, від сковородинської філософії серця, що передавалася від дідуся й бабусі, від покоління до покоління. «Незамінним учителем» був батько, який мав «золоті руки». І тут Іван Андрійович додає: ***«Природа – це моє хобі, радість від спілкування з нею – моє життя!»***.

Вчений обґрунтовує філософський висновок щодо ролі родини у формуванні його особистості, у підготовці до самостійного життя: «Свято зберігаючи культуру предків і християнську віру Ісуса Христа, моя родина прищепила мені вміння виживати за будь-яких життєвих негараздів, дотримуючись правил надзвичайно гуманної християнської етики і отримувати велику естетичну насолоду від життя, від людей, від природи, яку у людини не забереш, не знищивши її фізично» [5, с. 15].

З глибокою повагою і любов'ю Іван Андрійович згадує своїх вчителів: «Знову ж таки, визначальна роль учителя в роки моєї юності для мене і моїх однолітків була настільки значущою і незмінною, що

до цього часу я дотримуюсь переконання, що ***вчитель – основоположна сила соціального відтворення – культурного, економічного, політичного. Без нього унеможливлюється соціальний поступ, будь-які досягнення держави і народу. Він є безпосередньою продуктивною силою.*** Це стверджує історія. Це засвідчує сучасне життя. Без цього неможливе осяжне майбутнє. Певно, це загальнопланетарна закономірність» [5, с. 13]. На нашу думку, прогностичне значення має введення в науковий обіг «загальнопланетарної закономірності» щодо вчителя як «основоположної сили соціального відтворення» (Педагогіка добра, с. 13). У далекоглядності І. А. Зязюна нас переконують документи ЮНЕСКО та інших міжнародних організацій, рапорти і звіти за результатами багатьох проектів світового й національного рівнів, а також дослідження українських компаративістів (Н. М. Авшенюк, Т.С.Коштанова, Т. П. Кучай, О. І. Локшина, Л. П. Пуховська, А. А. Сбруєва та інші).

«Поезія Київського університету», висока й правдива «філософська професура», яскраві особистості, які на студентів мали винятковий вплив авторитетом і науковим доробком» (П. В. Копнін, В. І. Шинкарук, В. О. Кудін). Це особлива й неповторна сторінка на життєвому шляху Вченого.

Він тепло згадує, що В. О. Кудін був керівником його кандидатської дисертації «Особливості естетичного сприймання людини», захищеної у 1968 р., а також науковим консультантом докторської дисертації «Становлення і розвиток естетичного досвіду особи», захищеної в 1977 р. А в останні десятиліття В. О. Кудін працював головним науковим співробітником відділу порівняльної професійної педагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, засновником і незмінним директором якого з 24 листопада 1993 р. до 27 серпня 2014 р. був академік І. А. Зязюн.

Уроки народної мудрості в дитинстві, фундаментальна філософська освіта в Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка в поєднанні з «постійною роботою над собою» сформували талановитого філософа – педагога. У «Педагогіці добра: ідеали і реалії» Іван Андрійович назвав лише трьох талановитих педагогів, життя і педагогічна творчість яких для нього і його колег по навчанню – студентів філософського факультету були прикладом для наслідування і формування їх як педагогів. Хоча їх було значно більше. «У зрілі роки можу стверджувати: *безталанних педагогів немає. Не подобається педагог за певними якостями – вчись у нього не повторювати його помилки…* Оскільки молодість до відвертості і нестерпності

категорична і не терпить фальші, то всіма фібрами душі заперечує випадковість вибору професії педагогом і повсякчас натякає про це йому своєю неповагою до нього» [5, с. 35]. Здавалося б, досить проста порада Вченого завжди була, є і буде актуальною: «*Працюй постійно над собою – це чи не важливіша ознака таланту, а отже, і педагогічних досягнень*» [5, с. 35].

Другий аспект: педагогічна доля Івана Андрійовича як покликання. Усвідомлення ролі вчителя як «основоположної сили соціального відтворення», обґрунтування цієї тези як «загальнопланетарної закономірності» зумовили вибір своєї науково-педагогічної стежини, присвяченої служінню Вчителю і Вчительству України. «Вчитель, його майстерність, його талант – невичерпне джерело багатства народу, який прагне до інтелектуальної, етико-естетичної культури в часи усіляких потрясінь і негараздів» – ці слова вченого стали афоризмом ще за його життя. Вони вплинули на визначення пріоритетів його науково-педагогічній і державницькій діяльності.

«Педевтологічні наукові пошуки» – це не данина «європейській моді», коли йдеться про визначення педевтології як важливої субдисципліни педагогічної науки. Як відомо, «педевтологія (pedeutologia – ang. pedeutology, фр. pedeutologie, нім. pedeutologie) – наука про вчителя і його професію, субдисципліна педагогіки, котра щоразу помітніше стає самостійнішою. Її формування здійснювалось впродовж століття». Предметом вивчення професії вчителя є: особистість вчителя, добір кандидатів на вчительську професію, підготовка, вдосконалення і самовдосконалення вчителів, їх професійний розвиток, авторитет і педагогічний талант, ефективність, а також цінність їх праці, умови життя, зміни в професійній структурі вчителя, позиція і соціальні функції вчительської професії, самосвідомість, професійна сатисфакція і самореалізація, педагогічне новаторство і дослідницька діяльність, методи контролю та оцінювання вчителів, потреби у вчителях, професійні долі випускників вищих шкіл, коледжів і середніх шкіл, що здійснюють підготовку вчителів» – так чітко й водночас досить широко визначив зміст поняття «педевтологія» Чеслав Банах (Czesław Banach) у четвертому томі «Педагогічної енциклопедії XXI століття» («Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku») [16, s. 301-306]. Цим відомим польським вченим викладено ключові напрями досліджень з проблем педевтології, для чого ним використано досить широкий список літературних джерел. У 2000 р. вченим-педевтологом К. Дурай-Новаковою (K. Duraj-Nowakowa) видано монографічну працю «Systemologiczne inspiracje pedeutologii» [15]. В ній розглянуто

проблеми реорієнтації і реінтерпретації філософії і методології педагогіки, можливості системного моделювання в педевтології, а також окремі теоретичні і практичні проблеми педевтології (педевтологія вищої школи про підготовку вчителів; соціалізація і професіоналізація педагогів у ситуаціях ризиків; готовність вчителів до реформи освіти; педевтологічна професіографія; «шок майбутнього» («Szok przyszłoscі») в підготовці вчителів тощо). Неможливо також не згадати підручник Хенрики Квятковської «Педевтологія» («Pedeutologia») [17], виданий у 2008 р. у Варшаві Академічним і професійним видавництвом.

Аналіз цих та інших праць польських вчених з цієї актуальної теоретичної і практичної проблеми та порівняння (лише за окремими критеріями) з доробком українських дослідників дозволяє дійти висновку, що професор І. А Зязюн ще у 80-х роках минулого століття започаткував цілеспрямовані наукові пошуки з педевтологічних проблем. Усі ті компоненти, що наведені в статті Ч. Банаха «Pedeutologia», про яку ми згадували вище, були в полі зору і ректора Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка, і першого Міністра народної освіти незалежної України, і завідувача лабораторії естетичного виховання Науково-дослідного інституту педагогіки Міністерства народної освіти України, і директора Інституту педагогіки і психології професійної освіти (з лютого 2007 р. – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих).

Особливу увагу І. А. Зязюн приділяв проблемам вітчизняної гуманітарної філософії. Результати його наукових пошуків з цього напряму знайшли відображення в багатьох працях, опублікованих в різні роки. Досить символічним є те, що його прогностична стаття «Людина в контексті гуманітарної філософії» відкриває цикл філософсько-педагогічних праць, опублікованих у 1999-2015 рр. в польсько-українському / українсько-польському щорічнику «Kształcenie zawodowe: pedagogika і psychologia». Доречно згадати, що Іван Андрійович був ініціатором заснування цього міжнародного видання та його багатолітнім співредактором (разом з Т. Левовицьким, І. Вільш та автором цієї статті). Вчений наголошує: «Усталеною категорією вітчизняної й зарубіжної філософської науки є «гуманітарна філософія». Щодо неї впадає в око незвичність такої інтерпретації. Хіба ж філософія іншою, ніж гуманітарною, може бути? Адже в усі часи й епохи вона досліджувала смисложиттєві проблемні питання. Що ж за цим приховується?» [4, с. 325].

І далі вчений сам дає відповідь на це питання: «Останнє десятиліття для вітчизняної філософії характерне різким поворотом в

орієнтації: від попередньої – природничо-наукової, від наслідування зразкам природничих наук до орієнтації на зразки, досягнення і цінності гуманітарного цілеспрямування. На сучасному етапі відбувається начебто збирання в єдине ціле гуманітарного світогляду. Ми стикаємося, знайомимося, посутньо, вперше з теоріями, поглядами, які раніше були важкодоступними для філософської рефлексії; відкриваються приховувані у спецвідділах цілі пласти національної філософської думки, з'являються раніше невидавані твори літературознавців і істориків, розквітчується в усій повноті наукова і художня творчість українського зарубіжжя тощо.

Усе це, разом поєднане, складає дивне за силою і яскравістю духовне утворення, яке уможливлює потужний струмінь нових філософських пошуків, особливо в площині цілісного віддзеркалення по-новому бачених проблем Людини, її природи, її духовного становлення і розвитку, її творчого самовираження і поступу. І це, безсумнівно, є важливішою методологічною платформою плідного розвою різних підрозділів «гуманітарної філософії», зокрема «філософії освіти», «філософії педагогіки», «філософії психології», «філософії культури, «філософії політики» тощо» [4, с. 325-326].

Вчений привертає увагу до проблеми людяності як до найважливішої проблеми гуманітарної науки. Він об'єктивно констатує: «Я правило, вона не стає в полі зору психологів, етиків, педагогів, філософів. Коли ж обійти увагою її неможливо, то все зводиться до її статистичних критеріальних виявів (бути таким, як більшість), або ж до адаптивних гомеостатичних (головне – нормальне пристосування, врівноваженість з середовищем, або ж негативних (допоки не хворий, то здоровий).

Аналіз цих критеріїв доводить їх запозичення з наук природничого циклу. Зокрема з філософії прийшли поняття адаптивності і гомеостазу, з медицини – здоров'я як відсутності хвороб тощо. Стосовно особистості – ці критерії явно недостатні, редуційовані, хоч і використовувані» [4, с. 330].

Методологічно цінним, на нашу думку, є висновок І. А. Зязюна щодо *«гуманітарної філософії»* як осмислення становлення і розвитку Людини в контексті особистісного інструментарію» [4, с. 330]. Тут неможливо обійти увагою «важливіше з практичних питань – співвідношення психічного з етичним» (щорічник № 1, с. 330). Звертаючись до тези Ю. Шрейдера, про те, що «етика антипсихологічна, ..», український філософ розмірковує: «Справді, етика у певних відношеннях принципово антипсихологічна. Адже відомо, що принципи етики завжди нормативні, вони зобов'язують дотримуватись за-

гальних правил, не враховуючи конкретну людину, її можливості, стан, психологічні реалії» (щорічник № 1, с. 330).

У публікаціях І. А. Зязюна на початку XXI століття відображено його роздуми щодо філософії педагогічної антропології. Він доводить, що «Філософські ідеї, крім всього іншого, поряд з пстхологічними, культурологічними, соціальними, психофізіологічними тощо, прямо й опосередковано закладені в основу будь-якої педагогічної доктрини. Саме філософські знання дають педагогічній антропології загальні уявлення про людину, її природу і місце в світі і водночас є базисом педагогічних поглядів на сутність, цілі і завдання педагогіки. У різних філософських ученнях – екзистенціалізмі, прагматизмі, персоналізмі, неотомізмі, діалектичному матеріалізмі та ін. присутня і антропологічна складова» [8, с. 54]. Потребує сучасного осмислення філософський висновок: «Різнорідні педагогічні концепції, будучи прямо протилежними у розумінні природи людини і її освіти, не дивлячись на свою сталу однобічність, гармонійно доповнюють і збагачують одна одну, створюючи цілісний і багатогранний образ людини, на який орієнтується сучасна педагогіка. Така класифікація досить умовна і, зрозуміло, не відображає всієї багатоманітності концепцій, напрацьованих на різних континентах і в різних державах світу» [8, с. 55].

Філософія педагогічного світогляду – надзвичайно важливий напрям педевтологічних пошуків Івана Андрійовича Зязюна. «Достатньо звернутися до поняття моделі, яке увійшло в усі наукові сфери, щоб відчути складність освітніх проблем і усвідомити ті світоглядні позиції головної дійової особи – педагога, від якої залежить вирішення всіх проблем освіти. Найголовніша з цих проблем – соціальне відтворення Людини, головної продуктивної сили, що творить і підтримує якість суспільного життя» [6, с. 209].

На основі аналізу шести теоретичних моделей розвитку навчальних закладів і підготовки педагогів у цих закладах (Ю. К. Бабанського; голландських дослідників Л. де Кавуле, Е. Маркс, М. Петрі; проективної моделі навчального закладу з його конкретними умовами В.П. Беспалька; моделі відповідно до загально-управлінської Концепції «організаційного розвитку» та інших), вчений обґрунтовує висновок: «Відповідно набуває вирішення і проблема особистості вчителя, який постає не лише виконавцем інституціональних, адміністративних і методичних розпоряджень і рекомендацій, але і як професіонал, підготовлений і здатний у виконанні педагогічних цілей виходити за рамки програмових вимог» [6, с. 214].

Іван Андрійович підтримував множинність підходів як реакції на запит, соціальне замовлення» на різноманітність видів, форм, орієнтацій освіти, що вимагають від педагога вибору, філософського осмислення обраного ним напряму освітньо-виховної діяльності. «Плюралізм поглядів і підходів необхідно сприймати як визначену «координацію» існуючих напрямків пошуку, як таку множину, в якій діалогічні позиції осмислені в зв'язку і контексті з іншими. І «своя» філософія освіти педагога формується і осмислюється на перетині трьох напрямів, що визначають мислення і діяльність педагога: особистість – освіта – культура» [6, с. 219]. Вважаємо, що обґрунтована тріада (особистість – освіта – культура) має враховуватись на концептуальному й дидактичному рівнях у підготовці вчителя.

Увага вченого-філософа до педагогічної професії наскрізно пронизує багато його наукових і науково-методичних праць. «Унікальність педагогічної професії приховує відомий парадокс. З одного боку, вона належить до масових, широко затребуваних професій, а з другого, вирізняється надзвичайно великим обсягом вимог до виконавця» [12, с. 83]. Аналізуючи парадокси професії педагога, вчений передусім обґрунтовує їх причини: «Кризова ситуація сучасного педагогічного знання полягає в тому, що педагогіка намагається вивчати педагогічну реальність, абстрагуючись від педагога. Так свого часу з'явився пласт теорій педагогічного процесу, в яких цей процес набуває цілісності, здатності до саморозвитку й саморуху, формуючи цілісну особистість, відтворюючи сучасну культуру, реалізуючи певні технології, підпорядкований законам синергетики» [12, с. 83].

І. А. Зязюном зроблено чесний висновок і щодо інших парадоксів: «Парадокс виявляється і в тому, що ведучи мову про вирішальне значення вчителя для будь-якого педагогічного успіху, ми не володіємо донині концептуальними дослідженнями, щодо сутності і механізмів впливу педагога як особистості на особистість учня. Можна лише передбачати, що особистість учителя відповідальна за ціннісно-смисловий компонент змісту освіти, за той моральний контекст, в якому відбувається засвоєння цього змісту. При цьому варто зазначити, що в педагогічних дослідженнях останніх років не звертається увага на індивідуальні рішення педагогів, на пошук ними своїх підходів, неординарних моделей учіння і виховання. Описування педагогічної реальності здійснюється переважно в поняттях освітніх програм, змісту, стандартів, технологій, критеріїв якості, тобто чітко окреслюється тенденція – замінити професіоналізм педагога деякими стандартними

схемами, щоб цю роботу міг виконати кожний, незалежно від того, в якій сфері і наскільки він сам освічений»[12, с. 86].

Керівникам органів виконавчої влади, здійснюючи управлінську діяльність, доцільно враховувати сміливий висновок вченого «Намагання побудувати педагогічний процес на деяких «сцієнтистських», «об'єктивістських моделях» (стандартах, програмах), минаючи суб'єктивний світ педагога, вже довели свою безуспішність» [12, с. 86].

Науково-педагогічна громадськість України високо оцінила монографію «Філософія педагогічної дії» [9], в якій глибоко проаналізовано концептуально-методологічні та дидактичні підходи до наукових досліджень педагогічної, освітньо-виховної проблематики; проблеми свободи особистості у просторі педагогічної дії; технології і техніки розвитку особистісної свободи суб'єктів учіння; концептуальні підходи до педагогічної майстерності як стратегічної домінанти свободи суб'єктів учіння; теоретичні пошуки, практичні результати і перспективи розвитку педагогічної освіти. Отже, ця фундаментальна педагогічна праця має прогностичне значення.

У 2018 році (до 80-річчя від дня народження) Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України і Національним педагогічним університетом ім. М. П. Драгоманова видано біобібліографічний покажчик «Іван Андрійович Зязюн: Педагог. Вчений. Філософ» (4-е видання, перероблене і доповнене; упорядник Л. Н. Штома). В ньому систематизовано 1219 публікацій, з них – 221 – про науково-творчу діяльність вченого. За чотири роки й три місяці, що минули відтоді, як наш філософ-педагог, наставник українського вчительства відійшов в інші світи, помітно зростала увага до його спадщини, посилилась потреба осмислення його філософсько-педагогічних ідей і концепцій, виявлення можливостей їх творчої реалізації в нових умовах інформаційно-технологічного суспільства.

Цілісний аналіз цього унікального бібліографічного видання свідчить про спрямованість наукових пошуків І. А. Зязюна на методологічне обґрунтування проблеми вчителя, його підготовки, статусу в суспільстві, професійного зростання, формування педагогічних компетентностей, законодавчого забезпечення необхідних умов для його високодостойної життєдіяльності на всіх етапах праці в закладах освіти різних типів та після виходу на пенсію.

На наше переконання, академік І. А. Зязюн є видатним дослідником – педевтологом. Цей напрям його творчої науково-педагогічної діяльності потребує подальшого цілісного методологічного і дидактичного аналізу.

20 вересня 2018 р. Президія Національної академії педагогічних наук України одноголосно прийняла рішення щодо присвоєння Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна. Під час громадського обговорення цієї пропозиції, що тривало відповідно до чинного законодавства з 20 квітня до 1 серпня цього року. Його учасники в усіх регіонах України надіслали понад сто рішень вчених рад вищих закладів освіти, кафедр педагогіки, педагогічних і науково-методичних рад, а також індивідуальних листів-підтримок. Зміст цих та інших документів, що надійшли до організаційного комітету громадського обговорення, пронизаний глибокою повагою і пошаною, визнанням надзвичайно великого значення філософсько-педагогічної спадщини академіка Івана Андрійовича Зязюна для української освіти сьогодення і майбутнього.

До цього не можна не додати й рішення Київської міської державної адміністрації щодо встановлення меморіальної плити вченому і державному діячу Івану Андрійовичу Зязюну (на будинку за адресою: вул. Максима Берлинського, 9). Національним педагогічним університетом ім. М. П. Драгоманова відкрито музей-садибу академіка Івана Зязюна в с. Пашківка Чернігівської області, де народився Вчитель Зязюн. 24 листопада цього року Зязюнівському інституту, як його називали і за життя Івана Андрійовича, виповнюється чверть віку. Музейна експозиція, присвячена академіку І. А. Зязюну, оформлена на основі поєднання щирої любові й «філософської віри» (за В. Роменцем), – це переконливе свідчення «живої пам'яті», що передається від покоління до покоління.

Справжній Вчитель – науковець, який віддав своє серце дітям, студентам, вчителям педагогічній ниві нашої держави житиме довго…

Література. 1. *Зязюн І. А.* Філософія свідомого і несвідомого у професійній освіті // Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти: Науково-методичний збірник / Ред. кол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. – К., 1994. – С. 3-8. 2. *Зязюн І. А.* Філософія освіти: світоглядний аспект / І. А. Зязюн : Єдність педагогіки і психології у цілісному навчально-виховному процесі. – Всеукр. наук.-практ. конф. (4-5 квітня 1995 р., Полтава). – С. 3-6. 3. *Зязюн І. А.* Людина в контексті гуманітарної філософії // Kształcenie zawodowe : pedagogika i psychologia = Професійна освіта: педагогіка і психологія: пол.-укр., укр-пол. щорічник / за ред. Тадеуша Левовицького, Іоланти Вільш, Івана Зязюна, Неллі Ничкало. – Ченстохова; Київ, 1999. –Вип. І. – С. 323-334. 4. *Зязюн І. А.* Людина в контексті гуманітарної філософії // Kształcenie zawodowe : pedagogika i psychologia = Професійна освіта: педагогіка і

психологія: пол.-укр., укр-пол. щорічник / за ред. Тадеуша Левовицького, Іоланти Вільш, Івана Зязюна, Неллі Ничкало. – Ченстохова; Київ, 1999. – Вип. І. – С. 323-334. 5. *Зязюн І. А.* Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. пос. – К.: МАУП, 2000. – 312 с. 6. *Зязюн І. А.* Філософія педагогічного світогляду // Kształcenie zawodowe : pedagogika i psychologia = Професійна освіта: педагогіка і психологія: пол.-укр., укр-пол. щорічник / за ред. Тадеуша Левовицького, Іоланти Вільш, Івана Зязюна, Неллі Ничкало. – Ченстохова; Київ, 2004. – Вип. VI. – С. 209-222. 7. *Зязюн І. А.* Філософія практико-зорієнтованої методології педагогічної дії // Педагогіка вищої та середньої школи. – № 8. – 2004 . – С. 3-12. 8. *Зязюн І. А.* Філософія педагогічної антропології // Kształcenie zawodowe : pedagogika i psychologia = Професійна освіта: педагогіка і психологія: пол.-укр., укр-пол. щорічник / за ред. Тадеуша Левовицького, Іоланти Вільш, Івана Зязюна, Неллі Ничкало. – Ченстохова; Київ, 2008. – Вип. Х. – С. 51-58. 9.*Зязюн І. А.* **Філософія педагогічної дії: монографія** / І. А. Зязюн. – Київ; Черкаси: [Б. в.], 2008. – 608 с. 10. *Зязюн І. А.* Динаміка парадигм у гуманітарних науках // Kształcenie zawodowe : pedagogika i psychologia = Професійна освіта: педагогіка і психологія: пол.-укр., укр-пол. щорічник / за ред. Тадеуша Левовицького, Іоланти Вільш, Івана Зязюна, Неллі Ничкало. – Ченстохова; Київ. – Вип. XIII. – 2011. – С. 39-48. 11. *Зязюн І. А.* Професія вчителя у вимірі педагогічної майстерності // Педагогічна і психологічна науки в Україні : зб. наук. праць : в 5 т. – К.: Пед. думка, 2012 . – Т. 4: Професійна освіта і освіта дорослих. – 368 с. 12.*Зязюн І. А.* Педагогічна професія в контексті двох парадоксів // Kształcenie zawodowe : pedagogika i psychologia = Професійна освіта: педагогіка і психологія: пол.-укр., укр-пол. щорічник / за ред. Тадеуша Левовицького, Іоланти Вільш, Івана Зязюна, Неллі Ничкало. – Ченстохова ; Київ, 2012. – Вип. XIV. – С. 83-92. 13. *Зязюн І. А.* Психологічна домінанта професійної дії вчителя // Interdyscyplinarność pedagogiki i jej subdyscyplin / Pod red. Zofii Szaroty, Franciszek Szlosek. – Warszawa – Krakow. – 2013. – S. 525-533. 14. Національна державна комплексна програма естетичного виховання / Міністерство освіти України, Академія педагогічних наук України, Інститут українознавства Київського університету ім. Т. Шевченка, Інститут системних досліджень освіти України ; укладачі: І. А. Зязюн, О. М. Семашко // Рідна школа. – № 12. – 1995. – С. 29-56. 15. *Duraj-Nowakowa K.* Systemologiczne inspiracje pedeutologii. Kraków: Impuls, 2000. – 316 s. 16. Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. Tom IV. – Warszawa: «Żak», 2005. – 1300 s. 17. *Kwiatkowska H.* Pedeutologia. – Warszawa: W-wo Akademicke i Profesionalne, 2008. – 260 s.

Пономарьов О. С.
м. Харків, Україна

ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ВЕКТОРИ ПЕДАГОГІКИ ДОБРА

Постановка проблеми. Ускладнення суспільного життя, посилення агресивності й конфліктності висуває на рівень серйозної проблеми аналіз причин активізації цих процесів і пошук шляхів її розв'язання. Оскільки її причини пов'язані з природою людини, пошук має виходити з принципів ілософської антропології та з особливостей їх прояву у філософії освіти. Це зумовлено визначальною освіти у вихованні й розвитку особистості, у прищепленні їй системи цінностей, норм суспільного життя.

Мета статті полягає в дослідженні практичних аспектів педагогіки добра з методологічних позицій філософської антропології.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні освіта переживає глибоку системну кризу, зумовлену втратою відповідності її традиційних цілей і характеру принципово новим суспільним вимогам, викликаним сучасними особливостями науково-технічного і соціального прогресу. Подолання кризи можливе лише на шляхах розробки і активного впровадження в педагогічну практику нової освітньої парадигми. Тому зрозумілим є сплеск уваги дослідників до проблем освіти. Не менш важливим є і звернення до науково-педагогічної спадщини К.Д. Ушинського, М. І. Пирогова, А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського. Багато цінного є і в роботах наших сучасників Г. П. Васяновича, С.У. Гончаренка, І. А. Зязюна, В. Г. Кременя, С. О. Сисоєвої та багатьох інших. Так, В. Г.Кремень сформулював концепцію людиноцентризму освіти, положення якої і виступають одними з істотних філософсько-антропологічних векторів освіти і являють собою важливий сучасний напрям розвитку духовності нації [1].

Розвиток філософії освіти та її важлива світоглядна і методологічна роль у побудові нової освітньої парадигми вимагають чіткого її структурування відповідно до структури системи філософських знань. В цілісній її структурі чільне місце має належати філософській антропології освіти. Вона виключає стандартний підхід до учнів чи студентів, вимагає розглядати кожного з них як унікальну неповторну особистість. Як писав К. Д. Ушинський, щоб виховати учня у всіх відношеннях, треба його взнати у всіх відношеннях. Саме індивідуальний підхід відкриває можливість поєднати освітні потреби учня чи студента та його здібності і

схильності, дозволяє створити умови, які б сприяли максимальній реалізації його особистісного творчого потенціалу.

З позицій філософської антропології важливим напрямом розвитку педагогічної думки постає розроблена І. А. Зязюном концепція педагогіки добра. Вона має розглядатися як подальший розвиток відомої Школи радості В. О. Сухомлинського і спрямована на активне сприяння творчому та особистісному самовираженню кожного учня чи студента. На жаль, вона детально не опрацьована у теоретичному і логіко-методологічному плані, але її загальна гуманістична спрямованість є безсумнівною. Вона орієнтує педагогів на толерантність і повагу до студента.

В умовах ускладнення матеріальних і духовних умов людського буття зростають загрози і кризи, поширюється безвідповідальність. Нам вже доводилося писати, що «крім втрати традиційної системи життєвих цінностей, в суспільстві загострюються взаємовідносини між людьми, з них зникають доброта і людяність, ці відносини все більш відчутно переходять у площину прагматизму» [3, с. 56]. Виховання моральності, духовності та відповідальності підростаючих поколінь постає не просто важливим завданням системи освіти, а й однією з визначальних умов збереження державності та незалежності, а отже і успішного науково-технічного, соціально-економічного і духовно-культурного її розвитку.

Так тісно переплітаються проблеми індивідуального й соціального буття людини. Ефективне їх розв’язання вимагає глибокого філософського осмислення із залученням положень і принципів як соціальної філософії, так і філософської антропології. Це осмислення відкриває можливість переглянути систему взаємовідносин в освіті. Як пишуть Е. Н. Гусинський та Ю. Й. Турчанінова, «всі освітні взаємодії є взаємодіями особистостей, що постійно здійснюють впливи одна на одну». Вчені підкреслюють, що «в даній освітній системі особистості учнів і педагогів можуть щоденно зростати або, навпаки, деградувати залежно від прийнятих в ній стилю взаємодії і способу управління» [4, с. 55]. Отже, процес забезпечення духовного взаємозбагачення педагога та вихованців вимагає глибокого філософського осмислення, яке допоможе цілеспрямовано обирати і розвивати такий стиль взаємодії і такий спосіб управління на принципах педагогіки добра, які б сприяли саме особистісному розвитку студента.

В індивідуальному аспекті, як пише І. Ф. Надольний, цінність філософії – у пробудженні творчого, конструктивного осмислення людиною самої себе, світу, суспільної практики та витоків суспільного

поступу в майбутньому, пробудження до свідомого світосприйняття, у потрясінні свідомості. Потрясіння – пролог до пробудження духу, до самостійного духовного життя особи, до самосвідомості. У цьому випадку, на їхнє глибоке переконання, очевидне, те, до чого звикли, перетворюється у проблему, в сумніви, а звідси починається внутрішній діалог людини з самою собою, народжується процес філософствування [2, с. 29-30]. А філософствування стає поштовхом до осмислення проблем і пошуку шляхів і способів їх успішного подолання. І чим більше людей, схильних до філософствування, тим активніше й успішніше розв'язуватимуться складні проблеми.

Необхідність філософсько-антропологічного підходу до осмислення суті освіти та її цілей і завдань пов'язана і з трансформацією цілей і характеру людської діяльності. На глибоке переконання А. К. Саакяна та його співавторів, «відбувається перерослання праці переважно як засобу матеріального існування у працю переважно як засіб самореалізації і розвитку особистості» [5, с. 116]. Педагогіка добра має не лише допомогти учневі чи студентові в особистісній самореалізації, а й створити необхідні для неї умови та спрямувати цю самореалізацію на розвиток духовності і толерантності як визначальних якостей людини. Адже тільки духовно й культурно багата особистість будуватиме взаємодію та взаємовідносини з іншими людьми на принципах добра, толерантності й товариськості.

Тому педагогіка добра, на нашу думку, повинна розглядатися не тільки як одна з парадигмальних особливостей феномену освіти, але і як одна з його фундаментальних цінностей. Вона допомагає студентові осмислити сенс свого життя й вибудувати життєву траєкторію, яка дозволяє йому максимальною мірою реалізувати свій творчий особистісний потенціал. Педагогові ж вона дає змогу прищепити студентові систему гуманістичних життєвих цінностей.

Звертаючись до сутності самої філософської антропології, слід вказати, що ця сутність може розглядатися у широкому і вузькому сенсі. У вузькому сенсі цей термін означає специфічний напрям західноєвропейської філософії першої половини XX століття. Він розвивався переважно німецькими вченими, серед яких в першу чергу слід назвати М. Шелера, Х. Плеснера, А. Гелена, П. Л. Ландсберга та інших. У широкому сенсі філософська антропологія означає філософське вчення про природу і сутність людини, про її призначення й місце у світі. Цей сенс і являє інтерес для філософії освіти, яка і призначена для забезпечення особистісного розвитку людини, для розвитку в ній

якостей людяності й подолання негативних інстинктів – ворожості, жорстокості, жадібності.

Такий інтерес пов'язаний із складною і суперечливою природою людини як істоти біологічної і соціальної, в якій поєднуються егоїзм і агресивність, з одного боку, і розуміння необхідності дотримання встановлених у суспільстві норм і правил взаємовідносин, з іншого боку. Суспільні санкції до порушників звичайно є досить суворими, хоча ця суворість не зменшує кількості порушень і злочинів та їх тяжкості. Викорінення злочинності й агресивності виглядає утопічною справою. В той же час, принаймні теоретично, існує можливість її запобігання. І вона полягає у повсюдному застосуванні принципів педагогіки добра, починаючи з раннього дитинства. Але добро не є всепрощенням. Його слід поєднувати з вихованням вимогливості, відповідальності, добросовісності.

Висновки. Викладені міркування дають змогу дійти висновку, що для сучасні проблеми освіти можна розв'язувати за допомогою педагогіки добра, яка ґрунтується на положення філософської антропології. Основний же фундаментальний принцип філософської антропології освіти може бути сформульований у такий спосіб: індивідуальний підхід до учня чи студента і доброзичлива вимогливість до оцінки результатів його навчання, поведінки та характеру взаємовідносин з людьми. Уявляється, що послідовне застосування цього принципу дозволить успішно розв'язати більшість проблем, з якими сьогодні постійно стикаються педагоги.

Література. 1. *Кремень В. Г.* Людиноцентризм в освіті: сучасний напрям розвитку духовності нації // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 2 (51). – С. 17-30. 2. Філософія: Навчальний посібник / І.Ф.Надольний, В. П. Андрущенко, І. В. Бойченко та ін.; За ред. І.Ф.Надольного. – К.: Вікар, 1999. – 624 с. 3. *Пономарьов О. С.* Відповідальність як педагогічна категорія: навч.метод. посіб./ О.С.Пономарьов, Н. В. Середа, М. К. Чеботарьов. – Харків: Вид-во Піручник НТУ «ХПІ», 2013. – 172 с. 4. *Гусинский Э. Н.* Введение в философию образования / Э. Н. Гусинский, Ю. И. Турчанинова. – М.: Логос, 2001. – 224 с. 5. Управление персоналом в организации / А. К. Саакян, Г. Г. Зайцев, Н. В. Лашманова, Н. В. Дягилева. – СПб.: Питер, 2001. – 176 с. 6.Философия: Учебник для вузов / под ред. проф. В. Н. Лавриненко, проф. В. П. Ратникова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 677 с.

Прокопенко І. Ф.
м. Харків, Україна

ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІ ІМПЛІКАЦІЇ Г. С. СКОВОРОДИ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ АКАДЕМІКА ЗЯЗЮНА І. А.

Філософська і педагогічна творча спадщина Г. С. Сковороди належить Україні і світові, а сам він збагатив кожного із нас і продовжує ділитись і розумом, і серцем, ведучи невидиму бесіду про вічне, сенс життя, світ, людину, навчання і виховання.

Еманація сковородинівської думки із самого початку і до тепер супроводжувалася потужним випромінюванням, і не дивно, що Слобожанщина і прилеглі до неї регіони самі стали носіями, охоронцями і генераторами пасіонарної енергії, від якої започаткувалася сковородинівська інтелектуальна традиція. Феномен Сковороди, під знаком якого зростав і зміцнювався дух свободи, знаходить своє втілення у розбудові незалежної України.

Г. С. Сковорода, так само як колись Сократ у древній Греції, навчав молодь не тільки виборювати свободу, а й жити у її просторі, будуючи гідне майбутнє для своїх нащадків. У його творчому доробку було тільки одне знаряддя – гуманістичне виховання. Одночасно він був неперевершеним майстром непрямого повідомлення про безмежні можливості, які відкриває перед людиною позитивна свобода.

Настанови Г. С. Сковороди своїм сучасникам і нащадкам – це шлях від серця до серця, що надає таким комунікаціям відтінку, але не за закритими дверима, в горизонтах громадянського суспільства, відкритого для всіх. Кожен, хто бодай один раз побував учасником такої комунікації, відчув близькість духу і буття, серце великого філософа і педагога, знайшов свого Сковороду, встановив свої з ним стосунки і веде з ним дружню «сродну» бесіду про справжнє, гідне і щасливе людське життя.

Мабуть, у кожного так буває, коли на душі роздоріжжя або пустка, – не один раз наголошував академік І. А. Зязюн, – має сенс перечитати «Байки Харківські», або інші твори, обравши потрібне за вибором. Він, і як філософ, і як великий педагог, ще зі студентських років відчув сковородинівську магію, яка обігріває душу, а коли потрібно – підбадьорює, викриває приховані темрявою вади, допомагає віднайти шляхи їх подолання. Сковорода, – наголошував академік І. А. Зязюн, – добрий, але вимогливий і методичний вихователь. Це заслуговує того, щоб усім нам піти у науку до нього.

Розбудова сковородинівської традиції у ХХ сторіччі в Україні не припинялась навіть у радянські часи. Складність і навіть трагізм відстоювання її смислів та орієнтирів, їх суперечливі інтерпретаційні схеми представлені у новому прочитанні філософсько-педагогічної спадщини Г. Ващенка, А. Макаренка, В. Сухомлинського, у працях шестидесятників і наших сучасників, серед яких особливе місце посідає творчість академіка І. Зязюна.

В незалежній Україні ця традиція стала джерелом оновлення і дороговказом для тих, хто тепер вступає у життя. Сучасна генерація українців, народжених під знаком Г. С. Сковороди, навчена його послідовниками, незабаром визначатиме долю нації і спрямовуватиме свої зусилля на оновлення українського суспільства.

Вони є багатством нашої Батьківщини, її людським капіталом і безцінним скарбом, який потребує любові і постійного піклування.

Окремо серед них виділяються студенти педагогічних університетів – майбутні вчителі, які будуть працювати, діяти, облаштовувати своє приватне життя у принципово нових умовах, а саме: у добу прискорених суспільних трансформацій, ствердження демократій і подолання наслідків тоталітарного минулого.

Дороговказом у майбутнє, провісником якого стала Революція Гідності, є Г. Сковорода, ідеї якого трансформовані у працях його послідовників, які, як і він сам, своє просвітницько-філософське призначення бачать в обґрунтуванні і ствердженні свободи, любові, щастя, справедливості і відповідальності за сучасників і нащадків, за кожну людину.

Як послідовний сковородинівець, академік І. А. Зязюн своєю творчістю, своїм серцем, своєю мудрістю, щирістю та власним прикладом став символом української культури, сучасної сковородинівської традиції.

Далеко не всі знають, що І. А. Зязюн ще в часи першого Майдану жив з усіма патріотами у наметі, і що саме в цей час він, переосмисливши роль та місце філософа-педагога, завершив цілу низку праць, в яких домінантою звучала ідея прав людини, любові, щастя і свободи.

На думку академіка І. Зязюна, у творчій спадщині Г. Сковороди не потрібно шукати гносеологічні, логічні та натурфілософські зосередження. Його основним надбанням є філософія людини. Свою увагу він спрямовував на досягнення людиною щастя, перед усе у «сродній праці». Г. Сковорода невтомно відстоював роль і місце доброго навчання і доброго виховання як запоруки і щастя, і прогресу.

Академік І. А. Зязюн цю сковородинівську ідею втілив у більшості своїх наукових праць, присвячених педагогічній освіті, вчителеві, його компетентності і вихованості.

Професійна компетентність учителя у своїй сфері має вирішальне значення для досягнення успіху у відповідальній, соціально значущій справі учіння і виховання, бо чим більше він володіє закономірностями протікання педагогічного процесу, тим більше він технологічний, тобто озброєний прийомами педагогічних технологій [3, с. 21 – 31].

У монографіях, підручниках і посібниках академіка Зязюна, об'єднаних загальною концепцією – «Педагогічна майстерність», сформульована і реалізована сковородинівська ідея «сродності праці», її краси і підпорядкування останньої меті досягнення людського щастя. Сьогодні Україна за показником щастя посідає 138 місце у світі, а розвинені країни світу щастя вважають провідною ідеєю, а деякі, наприклад, Сполучені Штати Америки, серед основоположних прав людини, затверджених Конституцією, виділили «право на щастя». Для нашої аудиторії право на щастя розпочинається із щасливої школи.

Особливістю запропонованої моделі професійного становлення вчителя є її громадянська спрямованість, орієнтована на розвиток соціально значущих цінностей майбутніх педагогів – професійної честі, обов'язку, готовності до постійного самовдосконалення [5, с. 3 – 415].

Дбаючи за якість шкільної освіти, академік І. А. Зязюн послідовно відстоював місце і роль педагогічних університетів. Їх модернізація у так звані класичні університети, приведе, на його думку, до втрати якості професійної підготовки вчителя і якості шкільної освіти в цілому.

Тенденція трансформації педагогічних університетів у класичні, за умови її продовження у подальшому процесі оптимізації вищих навчальних закладів, приведе до повної втрати системи вищої педагогічної праці (ревізії сковородинівської імплікації «сродності»). Сьогодні ця система – національне надбання, а завтра – національна криза. Класичний і педагогічний університет виконують свої «сродні» функції в освітньому просторі України і кожна з них не може забезпечити повноцінну заміну іншої [4, с. 3 – 76].

Педагогічна освіту, у розумінні сенсу, мети, об'єкта і суб'єкта має тільки їй притаманну особливість, оскільки об'єднує особистість учня (студента) – вчителя (професора) і знаходиться у постійному розвитку.

Мета педагогічної освіти – формування образу і осягнення сенсу професії вчителя як триєдності духовного, соціального, професійного. Відомо, що смислу не навчають. Смисл виховується. Таким

чином ми робимо висновок, що педагогічна освіта і педагогічна наука є теорія виховання.

Академік І. А. Зязюн як послідовний сковородинівець у своїх дослідженнях своїми обґрунтуваннями виходив значно ширше накреслених нами філософсько-педагогічних узагальнень.

Його творчість характеризує безпосередня причетність і відданість ідеалам свободи і гуманізму, відстоювання інтересів людини в суспільстві, цінностей християнської етики.

Він цінував життя, схильний був до усамітнення, був сміливий і категоричний у своїх судженнях, адже усвідомлював, що жити за Сковородою – означає обирати непростий шлях відповідальної незалежності та служіння не абстрактному людству, а конкретним людям, тобто близьким і віддаленим співвітчизникам, бо тільки через них стає можливим діалог з представниками інших культур, конфесій, політичних поглядів. Він щиро любив людей і люди завжди будуть йому за це вдячні.

Сьогодні не тільки в Україні, а й у багатьох інших країнах світу загострюються питання про реформу школи і більш широко – про сенс і призначення освіти. Спокуса дати на них прості і всім зрозумілі відповіді на зразок «нова школа», «школа для життя» та інші спонукає до дискусій щодо визначення тих життєвих умов, у яких стає можливим існування освіти та функціонування її інституцій.

У нас є усі підстави, але за умови, що ми не викинемо на історичний смітник імена Г. Сковороди, К. Ушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського, І. Зязюна і багатьох вітчизняних достойників – філософів і педагогів, сказати, що Україна буде швидко прогресувати разом із прогресом освіти і науки.

Література. 1. *Григорій Сковорода*. Повне академічне зібрання творів (за редакцією професора Л. В. Ушкалова). – Харків : Майдан, 2010. – 1400 с. 2. *Сковорода Григорій* : образ мислителя. – К., 1997. – С. 240 – 248. 3. Витоки педагогічної майстерності. Серія «Педагогічні науки», випуск 4. – Полтава, 2008. 4. Діагностика і розвиток педагогічної майстерності у професійних навчальних закладах. – К. : Педагогічна думка, 2007. – С. 3 – 76. 5. Педагогічна майстерність. За редакцією академіка І. А. Зязюна. – К. : Вища школа, 2004. – 415 с.

Рибалка В.В.
м. Київ, Україна

ДЕМОКРАТИЗМ, ІНТЕЛІГЕНТНІСТЬ, ДУХОВНІСТЬ ПЕДАГОГІКИ ДОБРА І КУЛЬТУРИ АКАДЕМІКА І.А.ЗЯЗЮНА

Іван Андрійович Зязюн на всіх етапах свого життєвого шляху виявляв такі риси характеру, як демократизм, повага до української і світової культури, інтелігентність, духовність, справедливість, що забезпечило йому успіх у служінні українському народові.

Так, вже на початку 1960-х років, у студентський та аспірантський період свого життя, в нього закарбувалися риси демократичного лідера, зокрема коли він очолював студентський будівельний загін Київського університету, що будував сільськогосподарські об'єкти в Казахстані. Риси демократа відбилися пізніше в роботі І.А.Зязюна викладачем вишів, завідувачем лабораторією творчості Київського оперного театру, ректором найкращого в СРСР Полтавського педагогічного інституту, Міністром освіти України, академіком, директором науково-дослідних лабораторій та інститутів НАПН України і особливо – у стосунках з колегами тощо.

У 1998-2000 роках він був президентом Міжнародної асоціації макаренкознавців. Слід підкреслити саме цю обставину, оскільки А.С.Макаренко, як це краще усвідомлюється зараз, зреалізував у своїй соціально-педагогічній системі демократичну парадигму освіти у вигляді освітянського осередку громадянського суспільства. Цим же шляхом йшов як демократ в освіті і академік І.А.Зязюн.

В центрі уваги І.А.Зязюна завжди стояла особистість, яку він розглядав як суб'єкта засвоєння, збереження і відтворення культури у зміні поколінь людства, тобто він завжди стояв на позиціях культурологічного підходу. Останній базується на положенні, що "основне в змісті культури – не речі, а людина, суспільство. Культура пронизує усі напрямки людської життєдіяльності, від матеріального виробництва і до найвеличніших виявів людського духу, впливає на всі сфери суспільної та індивідуальної життєдіяльності – працю, побут, дозвілля, етику тощо" [1].

В контексті своїх поглядів на культуру, І.А.Зязюн проаналізував роль у становленні особистості передусім художньої культури, адже мистецтво втілює у собі, на його переконання, "надзвичайно потужну розвиваючу стосовно людини силу". В культурологічному контексті важливою характеристикою особистості І.А.Зязюн вважає її

духовність, належність особистості до духовної еліти суспільства. Тому він наводить цікаві характеристики психосоціального типу українського інтелігента. По-перше, це вміння усвідомити себе як особистість, вічне намагання відокремити "Я" з "Ми". По-друге, інтелігентність передбачає наявність певних етичних принципів і строге їх дотримання, незалежно від зовнішніх обставин. По-третє, інтелігенту притаманна істинна демократичність.

І.А.Зязюну належить глибоке розуміння структури і особливостей культуротворчої діяльності особистості, яке розроблено ним з позицій філософа, культуролога, мистецтвознавця, психолога і педагога. Узагальнюючі численні наукові дані, вчений подає своє оригінальне структурно-функціональне, емоційно-почуттєве розуміння природи творчості: "Без емоцій і почуттів немислимий творчий процес. Емоції і почуття найтісніше поєднані з безсвідомим, де вони об'єднують ряди уявлень і регулюють їх протікання; приховані мотиви й особистісні інтереси впливають на усвідомлені переживання та зумовлюють цілісну психічну реакцію суб'єкта, яка визначає і спрямовує уяву й фантазію. Як філософ і психолог, І.А.Зязюн розуміє складність творчих процесів і необхідність подальшого проникнення у глибинні, зокрема психогенетичні, прошарки психіки особистості як суб'єкта творчості.

Завдання реформування сучасної української держави та її системи освіти вимагають, на переконання І.А.Зязюна, професійної підготовки не просто педагога, а педагога-майстра, який "повинен добре орієнтуватися в різноманітності педагогічних технологій, мати свою думку і вміти захищати її, правильно оцінювати свої можливості, бути готовим до прийняття відповідальних рішень" [3, с. 357].

Теоретико-методологічні положення І.А.Зязюна про сутність особистості педагога стали однією з важливих передумов розробки програми розвитку педагогічної майстерності, яка була запропонована більше двадцяти років тому, державної програми "Вчитель" та класифікації педагогічних дій [7; 8], які значною мірою підвищили ефективність професійної діяльності українського вчительства.

І.А.Зязюн узагальнює свій аналіз психологічної сутності педагогічної діяльності у такому її визначенні: "**Професійно-педагогічна діяльність** – це діяльність учителя, змістом якої є керівництво діяльністю учнів у навчально-виховному процесі. Головна **мета педагогічної діяльності** – розвиток особистості дитини" [8, с. 19].

І.А.Зязюн розвиває свої ідеї в контексті сучасних, зокрема інформаційних технологій, тому говорить у своїх працях про актуальність формування у майбутнього спеціаліста так званої інформологіч-

ної культури [4, с. 25]. Виховання такої культури має на меті обгрунтування не механічного використання інформаційних технологій, а здатності визначати культурологічний сенс, смисл використання сучасних ІТ, зокрема Інтернету, смислову модифікацію відповідних інформаційних потоків.

Відповідно до цього, глобальною метою майбутньої особистісно орієнтованої освіти за культурологічною парадигмою є, на переконання І.А.Зязюна, людина культури, в образі якої сучасна освіта має втілити ідеї, що відповідають таким культурним началам в людині, як демократизм, свобода, гуманність, творчість, духовність, адаптивність [5, с. 34-35].

Отже, освіта, за культурологічною парадигмою І.А.Зязюна, ставить перед учителем наймасштабніше, найскладніше, у порівнянні з іншими сферами діяльності, завдання – сформувати людину культури, віддану Добру і Любові, Істині і Красі [2, с. 307].

Розроблена академіком І.А.Зязюном Філософія, Психологія, Педагогіка Добра і Культури виступає важливою складовою освіти як основи українського державотворення.

Література. 1. *Зязюн І.А.* Теоретичні аспекти культури і культурного розвитку людини / Виховання естетичної культури школярів: Навчальний посібник / І.А.Зязюн, Н.Є.Миропольська, Л.О.Хлєбнікова та ін. – К.: ІЗМН, 1998. – 156с. – С. 8-16. 2. *Зязюн І.А.* Педагогіка добра: ідеали і реалії: Науково-методичний посібник. – К.: МАУП, 2000. – 312 с. 3. *Зязюн І.А.* Наука і мистецтво педагогічної дії // Професійна освіта: педагогіка і психологія. Польсько-український, україно-польский журнал / За ред. Т.Левовицького, І.Зязюна, І.Вільш, Н.Ничкало. – Ченстохова – Київ, 2001, №3. – С.357-380. 4. *Зязюн І.А.* Особистісно орієнтована освіта в компьютерному довкіллі / Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Науково-методичний журнал. – 2005. – Випуск 1. – 197с. – С.11-20. 5. *Зязюн І.А.* Філософія педагогічної дії: Монографія. – К.: ІПООД АПН України, 2008. – 550с. (Рукопис). 6. *Ничкало Н.Г.* Педагогічна наука і особистість: Про директора Інституту педагогіки і психології професійної освіти І.А.Зязюна // Світло. – 1998. – №1. – С.10-13. 7. Основы педагогического мастерства: Учебное пособие для пед. спец. высш. учеб. заведений / И.А.Зязюн, И.Ф.Кривонос, Н.Н.Тарасевич и др.; Под ред. И.А.Зязюна. – М.: Просвещение, 1989. – 302с. 8. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін.; За ред. І.А.Зязюна. – 2-е вид. – К.: Вища школа., 2004. – 422с.

Семенова А.В.
м.Одеса, Україна

ПІДГОТОВКА ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧИТЕЛІВ/ВИКЛАДАЧІВ ДЛЯ РОБОТИ З ОБДАРОВАНОЮ МОЛОДДЮ В АСПЕКТІ ПЕДАГОГІКИ ДОБРА І.А. ЗЯЗЮНА

В умовах модернізації вищої технічної освіти в Україні пріоритетна увага має надаватися підготовці нової генерації науково-педагогічних та інженерно-педагогічних кадрів – національної еліти, яка здатна оволодіти новою освітньо-світоглядною парадигмою національно-державного творення, гуманного піднесення самоцільної особистості майбутнього фахівця. Нині мають місце дискусії про співвідношення науки і мистецтва, науки і етики, моральності, гуманізму. Але сьогодні, як ніколи раніше зрозуміло, що наука і освіта, які не освячені високою етичною, гуманістичною метою Істини, Добра та Краси, загрожують загибеллю культури, цивілізації. Наука й Освіта за своєю природою і місією мають бути віддзеркаленням реалізації гуманізму, водночас як і гуманізм є умовою справжнього розквіту науки і освіти. Уява, фантазія, інтуїція, відчуття прекрасного завжди супроводжують пошук пізнання [1, С. 6].

Концепція ціннісного виміру досвіду суб'єктів педагогічної дії ґрунтується на тому, що ціннісний досвід є інтегральною відображаючи-регулятивною характеристикою взаємодії людини зі Світом. Ця теза, на нашу думку, може виступити основою розв'язання проблеми взаємозв'язку психології научіння, дидактики предметних методик і практики професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців – взагалі, й пошуку та подальшої роботи з науково обдарованою молоддю – зокрема. Справа у тому, що підхід ціннісного виміру досвіду суб'єктів педагогічної дії дозволяє знайти відповідь на питання про практичне використання досягнень психологічних теорій розвитку особистості, психопедагогіки, сучасної нейропсихології, аксіології та акмеології у педагогічній практиці підготовки майбутніх фахівців.

Варто говорити про науково-педагогічну школу Івана Андрійовича, оскільки вона представляє соціально оформлену спільноту людей, котра творить реально-ідеальний простір своєї культури – головну умову їхнього життя. Водночас і форма спільноти представників різних поколінь, різних професійних форм діяльності так само творить простір реально-ідеальної культури, у цьому випадку – освітній простір, який поєднує всіх суб'єктів діяльності у спільній справі, що забез-

печує існування цієї спільноти. Ідеї І.Зязюна в контексті інноваційності як тенденції сучасного розвитку освіти враховують інтелектуальну, емоційну та вольову сфери людини. Ключовими якостями педагога в цьому процесі мають бути інтелектуальна компетентність, ініціатива, творчість, саморегуляція, унікальність етико-естетичного розвитку суб'єктів освітнього процесу. Інноваційні процеси в освіті зумовлені насамперед технологізацією, що пов'язано з наданням спектру освітніх послуг, із використанням сучасних освітніх технологій, що вимагає від учителя формування нового мислення, стратегічного бачення проблем, зміни ментальності вчителя й учня. Педагогічний потенціал освітніх технологій полягає у визначальному впливі на стратегію розвитку єдиного державного освітнього простору. Адже функції освітніх технологій (гностична, проективна та ін.) забезпечують неперервність професійної, педагогічної освіти, освіти впродовж життя [2, С.17].

Ключовою ідеєю розвитку ціннісного досвіду є те, що серед усього іншого система освіти є «виключно опочуттєвленою діяльністю планування майбутнього світу людства» [3, С. 431]. На думку І.А. Зязюна, педагогічна дія, що спрямовується на розвиток особистості, стає можливою тоді, коли вона ґрунтується на одвічних загальнолюдських духовних цінностях: «...необхідна побудова цілісного процесу набування знань, адекватних життю, побудова органічного комплексу гуманітарно-соціально-історичних, природничо-наукових і художніх дисциплін, об'єднаних єдністю гуманістичних смислів і духовно-моральних цілей» [4, С. 215]. Однією з передумов вирішення цього надзвичайно важливого і складного завдання є опанування магістрантами всіх спеціальностей ґрунтовними психолого-педагогічними знаннями, уміннями, навичками, ставленнями. З цих позицій в Одеському національному політехнічному університеті для магістрантів всіх технічних спеціальностей запроваджена дисципліна «Професійна педагогіка» (авт.: д.пед.н., проф. А.В. Семенова; к.ю.н., доц. Л.Є. Зуєва), як складова частина циклу загальнонаукової підготовки нормативного блоку.

Серед основних *завдань* дисципліни: «розвити у майбутніх фахівців здібності щодо визначення найбільш продуктивних прийомів, форм, методів, засобів і цілісних психолого-педагогічних технологій управління і самоуправління з метою підвищення продуктивності науково-професійної діяльності». Своєчасними, на нашу думку, є такі теми як: «Правові засади професійної освіти. Законодавство України про освіту» (навчальні питання: академічна доброчесність як духовно-рефлексивне ядро професійної освіти. Стаття 42 Закону України «Про

освіту». Принцип «чесного самопрояву» – підґрунтя розвитку ціннісного досвіду суб'єктів педагогічної дії, тощо.

Своєрідність організації процесу запровадження дисципліни «Професійна педагогіка» ґрунтується на принципах інтенсивної інтерактивної комунікації. Цьому сприяє поєднання у професорсько-викладацькому складі фахівців як *психолого-педагогічних* так і *технічних* наук, а також залучення магістрантів як суб'єктів, що оволодівають прийомами організації власної інженерно-педагогічної діяльності, вчаться аналізувати і практично застосовувати вже сформовані професійні компетентності на шляху професійно-особистісного саморозвитку і зростання як у реальному часі, так і у найближчій перспективі своєї життєдіяльності. Також передбачається попередня психолого-педагогічна підготовка викладачів (така робота проводиться у межах постійно діючого в ОНПУ семінару «Педагогічна майстерність») до відповідної педагогічної взаємодії і супроводу щодо соціалізації і подальших перспектив реалізації можливостей науково обдарованої молоді як індивідуально, так і у складі команди. Серед *компетентностей*, які формуються у межах курсу, наприклад, є такі: організовувати колективну професійно-педагогічну діяльність; професійні етичні зобов'язання; здатність критично мислити, тощо. Серед інших, також корисними є, зокрема, такі *результати навчання* як: уміння чітко, послідовно та логічно висловлювати свої думки та переконання, формулювати рекомендації щодо інноваційного оновлення комплексу навчально-методичного забезпечення курсу для технічної дисципліни за фахом.

Відтак, спираючись на конструктивний досвід української наукової школи педагогічної майстерності І.А. Зязюна, стає можливим розкрити загальні теоретико-методологічні витоки і змістові лінії вдосконалення ціннісного досвіду суб'єктів педагогічної дії в освітньо-виховному просторі вищого технічного навчального закладу. Новизна підходів пов'язана із цілісним використанням ключових ідей синергетики освіти, *психопедагогіки* як інтегративної науки про гносеологічні засади професійної діяльності педагога-майстра щодо гармонійного розвитку особистості майбутнього інженера. Зважаючи на вищевикладене, реалізація Концепції ціннісного виміру професійно-педагогічної підготовки у вищих технічних навчальних закладах у роботі з обдарованою молоддю носить суспільно значущий характер і потребує термінового вирішення в інтересах збереження майбутнього України.

Література. 1. *Семенова Алла.* Ціннісний вимір досвіду суб'єктів педагогічної дії : монографія / Алла Семенова – Одеса : Бондаренко М.О. – 2016. – 436 с. 2. *Кремень Василь*. Філософсько-

педагогічна спадщина академіка Івана Зязюна в контексті модернізації освіти. / Василь Кремень // Філософія і психологія педагогічної дії. Естетика і етика педагогічної дії. – 2018. Вип. 17 – С. 9-19. 3.*Зязюн І. А*. Філософія педагогічної дії : монографія / Іван Андрійович Зязюн. – Київ : [б. в.] ; Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 608 с. 4. *Зязюн І. А.* Освітні парадигми в контексті філософських ідей / Іван Андрійович Зязюн / Професійна освіта: педагогіка і психологія. Українсько-польський журнал за ред. І. Зязюна, Т. Левовицького, Н. Ничкало, І. Вільш. – Ченстохова – Київ : Видавництво Вищої Педагогічної школи у Ченстохові, 2003. – Вип. No 5. – С. 213-226.

Сущенко Т.І.
м.Запоріжжя, Україна

ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДСУМОК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ЗА ФІЛОСОФІЄЮ І. А. ЗЯЗЮНА

Професія педагог – це професія із професій, яка дає початок усім професіям. За І. А. Зязюном, «Тисячі професій народжуються і вмирають. Але живуть і до цього часу найдавніші з них – хлібороба, лікаря, вчителя. Та й серед цих вічних професій вчительська посідає особливе місце: вона – початок усіх професій. Змінюються умови й засоби виховання, та незмінним залишається головне призначення вчителя – навчити людину бути Людиною» [1, с. 5].

Освіта як соціально-ціннісний фактор є одним з основних показників і критеріїв соціальної стратифікації суспільства, завдяки якій здійснюється його соціалізація, вільний розвиток людини: «Смисл і ціль освіти – людина у постійному розвитку, її духовне становлення, гармонія її відносин із собою і іншими людьми, зі світом. У такий спосіб освіта на державному рівні створює умови розвитку – саморозвитку, виховання – самовиховання, навчання – самонавчання всіх і кожного...система освіти створюється для людини, функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості і в ідеалі її призначення – щастя людини», зазначає стратегію розвитку національної системи освіти І.А.Зязюн [4, с. 21].

Реалізація таких глобальних цілей потребує оригінальних педагогічних проектів, засобів та педагогічної майстерності, парадигмами й особливістю яких мають бути, на думку І.А.Зязюна, такі умови:

- якщо парадигма професійної освіти орієнтована на полікультурну особистісно орієнтовану освіту гуманістичного типу, що забезпечує необхідні умови для становлення особистості суб'єкта професії як професіонала і людини культури;

- теоретико-методологічні засади полікультурної професійної освіти будуть всебічно і адекватно (ізоморфно, конгруентно і т.п.) відображати сучасні культурологічні уявлення на різних рівнях їх системної організації, парадигмальних культурних форм, множинності і варіативності концептуальних підходів із врахуванням особливостей цивілізаційного постіндустріального етапу розвитку сфери освіти;

- суб'єкти освітньої діяльності керуватимуться цілісною системою когнітивно-ціннісно-регулятивних смислів із врахуванням сучасних уявлень про сутність становлення і розвитку особистості, що відтворюють об'єктивну потребу суспільства у високому рівні розвитку професіоналізму і культури, особистісних якостей майбутніх спеціалістів;

- змістова і процесуальна сторона основних видів (науково-дослідної, освітньо-виховної) і форм (групових чи індивідуальних, самостійних, чи під безпосереднім керівництвом педагога і т.д.) теоретичної і практичної діяльності головних суб'єктів освіти (викладачів, учнів, слухачів і т.д.) будуть спроектовані як культурний процес на основі діалогу і співробітництва його учасників [3, с. 62-63].

Отже, мова йде про величність і соціальну значущість педагогічної майстерності з метою постійного оновлення і модернізації освітніх процесів, яка передбачає цілий комплекс професійних, духовних, морально-етичних і естетичних якостей викладача як людини, яка є носієм певних культурних і педагогічних цінностей, здатна адекватно ставити глобальні цілі професійної діяльності, постійно оновлюючи і модернізуючи технології навчання і виховання.

Суттєвим у визначенні інтегративного підсумку педагогічної майстерності є багатоплановість її розвитку, який здійснюється за різними напрямками як комплекс властивостей особистості викладача, сукупність професійних умінь, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності, якісну оптимальність та ефективність. Таку особистість І.А.Зязюн називав людиною культури, бо вона «… здатна до самоствердження в усіх сферах її життєдіяльності [2, с. 13].

Отже, педагогічна майстерність – це динамічна інтегративна система, компонентами якої є, за І. А. Зязюном, гуманістична спрямованість, професійна компетентність, педагогічні здібності, педагогічна техніка.

Сучасні дослідники по-різному роблять спроби визначати, наскільки педагоги володіють педагогічною майстерністю. В. І. Коваль-

чук, зокрема, виділяє такі інтегративні показники ефективності педагогічної майстерності, як:

- поліпшення кількісних і якісних характеристик навчальної діяльності учнів;
- зменшення часу на досягнення конкретної навчальної мети;
- міцність засвоєння і закріплення знань, умінь, навичок учнями;
- полегшення навчальної діяльності;
- задоволеність процесом навчання, викладачем, учнями;
- ставлення до навчання;
- ефективна трансформація знань в уміння;
- позитивна атмосфера в процесі навчання [5, с. 576].

Узагальнення викладеного в статті зумовлює висновок про те, що педагогічна майстерність може і повинна стати основною складовою професійної підготовки педагога, адже вона здатна стимулювати розвиток освіти на засадах її дійсної гуманізації й культуровідповідності.

Література. 1. *Зязюн І. А.* Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна; 3-тє вид., допов. і перероб. К. : СПД Богданова А. М., 2008. – 376 с. 2. *Зязюн І. А.* Інтегративна функція культури в інформаційному суспільстві / І. А. Зязюн // Професійно-художня освіта України: Зб. наук. праць / Редкол.: І. А. Зязюн (голова), В. О. Радкевич, Н. М. Чепурна (заст. голови) та ін. – Київ; Черкаси : Вид-во «Черкаський ЦНТЕЛ», 2007. – Вип. 4. – 258 с. 3. *Зязюн І. А.* Філософія професійного розвитку людини / І. А. Зязюн // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: збірник наукових праць / За редакцією Л. Л. Товажнянського та О. Г. Романовського. – Вип. 5(9). – Харків НТУ «ХПІ», 2004. – 484 с. 4. *Зязюн І.А.* Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти/ І. А. Зязюн // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія / За ред. І. А. Зязюна. – К. : Віпол, 2000. 5. *Ковальчук В. І.* Педагогічна майстерність викладача як основа його компетентності / В. І. Ковальчук // Педагогічна майстерність як система професійно-мистецьких компетентностей: зб. матеріалів IX Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О. П. Рудницької / за ред. : І. А. Зязюна. – Вип. 3(7) – Чернівці : Зелена Буковина, 2011. – 640 с.

Філіпчук Г.Г.
м. Чернівці,Україна

ЕТИКА КУЛЬТУРНОЇ ОСОБИСТОСТІ В «ПЕДАГОГІЦІ ДОБРА»

Інформаційний світ перенасичений, новітніми знаннями, технологіями, новими, нечуваними досі, ідеями. Проте він також «багатий» і викликами, загрозами, проблемами. Стратегія завдань полягає часто не в тому, щоби нарощувати прогрес, а у виживанні людства. Безперервно доводиться, відшукуючи відповіді, навертати на шляхи історичних уроків й набутого людством досвіду, щоби не стверджувати хибні помисли і дії. А тому етичний, інтелектуальний, естетичний, почуттєвий, громадянський капітал має безустану супроводжувати життєдіяльність людини і суспільства, держав і народів. Справді, у цьому броунівському русі спільнот проглядається одна дуже важлива тенденція – шлях до прогресу і безпеки лежить через класні кімнати, творчі майстерні, наукові лабораторії, через високої якості освіту. У свій час учений-педагог Іван Зязюн говорив, що якщо «Україна прагне до лідерства у світовому просторі, то це прагнення має ґрунтуватися на знаннях, які відповідають світовим стандартам і випереджає їх. Або ми за таку освіту, яка дозволяє з гідністю прийняти виклик часу, або ж залишимось на світовій арені державою меншовартісною, знедоленою кріпацьким прислужництвом іншим державам та народам».(1.304) Таким імперативом взаємозалежностей він окреслив перспективу суспільного поступу. Освіта, наука, культура – все те, що творить людину і сильну демократичну державу, визнаються найвищими суспільними пріоритетами. Дуже важливо бачити перспективу виховання особистості такого типу на глобальному і національних рівнях. Сучасними дослідниками формується думка, що не стільки важливо просто бути добротним художником, філософом, гуманістом, навіть удосконаленою версією «людини епохи Ренесансу», а передусім тим, який буде здатним об,єднати і активізувати різні компоненти буття, формуючи таким чином гармонійу єдність безперервно розвиваючої особистості. (7. 32) Для педагогів, а також тих, хто присвятив себе професійній справі «олюднення» людини, такий підхід містить в собі продуктивне зерно, коли найважливішим обов,язком проголошується «годування» себе та інших культурою. Оскільки лише культурна особистість здатна зібрати різноманітні елементи в одне ціле і прожити життя, відмінне від інших. Саме ця якість і зрощує культурну особистість не лише

унікальною, але й творчою. Коли ж процес уповільнюється, ігнорується, втрачає свою мотиваційність, тоді деградує особистість, учитель, освіта, держави і цивілізації. Частка Культури в навчально-виховному процесі є тим визначальним індикатором, який засвідчує його якісний контент. Культ культури в змісті освіти має стати парадигмою в умовах її реформування, модернізації виховних систем. «Майбутнє людства, якого ми хочемо, з культурою» - цивілізаційне правило сучасного глобального світу, що підтримано ООН за результатами міжнародних самітів.

Отже, освіта, як і все суспільне життя, потребує культури – духовної, інтелектуальної, моральної, яка опирається на грунт світової й національної спадщини. За таких умов людські помисли і вчинки матимуть якісно інший, благородніший і гуманніший характер. Саме культурні цінності народжують і оберігають життя, формують ідеали й життєві смисли, творять любов до ближнього, народу й людського роду, рідної землі, природи, Батьківщини. Культура передусім потрібна для особистісного саморозвитку і становлення. Через культуру формується ставлення до «тебе» з боку «інших», вона викликає гордість і піднесення у кожного, хто представляє конкретні народи і держави. Культура є найважливішим із показників національно-державного поступу і ретранслюється вона завдяки культуротворчій місії педагога. Попри всю інформаційність, технологічність, поліінституційність соціосередовища, головним провідником знань і культурних цінностей залишатиметься Вчитель. У різних країнах він наділений різним соціальним статусом, проте скрізь його суспільно значимій ролі не можна знайти замінники. Академік Іван Зязюн так описує його місце в культурно-освітньому просторі і суспільних процесах: «Які б реформи не відбувалися в освіті, які б не пропонувалися ідеї щодо її змісту, щодо найновітніших технологій і світових її стандартів. вони завжди будуть недостатніми, бо найважливішою ланкою поліпшення якості освіти був і залишається вчитель».(1.305)

Сьогодні, коли ініціатори й розробники проекту концепції педагогічної освіти, насамперед МОН України, стверджують, що її метою є «випереджаюча модернізація педагогічної освіти», яка стане «ключовою умовою у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року», (4) то надзвичайно важливим є усвідомлення проблеми ціннісних світоглядних вимірів для українського педагога. Очевидно, реформування педагогічної освіти означає більш глибше розуміння державою, народом, професійним середовищем «сучасної моделі педагогічної професії в контексті

очікувань(?) суспільства, перспектив розвитку національної економіки та глобальних технологічних змін». Маємо усвідомити одну сутнісну річ, що структура, організації та методики (технології) навчання, збільшення в освітніх програмах питомої ваги практичної підготовки, далеко не вичерпують суспільну затребуваність концепції. Передусім в концепцію мусить бути закладена методологія, що ґрунтується на культуро-природовідповідних принципах її змісту. Цієї стратегії в академічно-педагогічному середовищі завжди дотримувався І.Зязюн з його традиційним «відчуттям честі, достоїнства і значущості освіти в суспільстві».(1.304) Він добре розумів наскільки для педагога, учня, студента, нарешті держави, що прагне суб,єктності у світовому співтоваристві, значимим є збалансування фундаментальних складових реальної і гуманної освіти, щоби «з гідністю прийняти виклик часу». Є рація в тому, що окрім добротних знань і навиків у сфері природничих, фізико-математичних, технічних наук, не менш важливо опановувати гуманітарні напрями, людиноцентричні галузі пізнання. «Освіта, - писав він, - повинна орієнтуватись насамперед не на потреби господарчі, а на потреби людей, враховуючи у такий спосіб і проблеми господарчі. Це означає, що ми повинні оцінювати всі явища, події, факти освіти з огляду на розвиток людини і суспільства. Головне в людині її духовність на засадах національної культури».(1.304) У цьому окресленому вислові міститься триєдність «зязюнівського» світосприйняття. Перше, утверджується найвища суспільна цінність – Людина, стверджуючи конституційні і європейські норми людиноцентризму. «Людина, її життя і здоров,я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю»,(2.5) - записано в основному Законі. А в документах ЄС та Ради Європи щодо основних компетенцій для навчання протягом усього життя (європейські еталонні рамки) зазначається, що «головна цінність Європи – люди».(5)

Друге, суспільний розвиток потребує не лише економічних, технологічних вартостей, але й позаматеріальних ідеалів, окреслюючи важливість гуманізації школи. Третє, формування особистості, її оригінального і неповторного духовного світу, відбувається передусім завдяки національній культурі, вічним загальнолюдським цінностям. Іван Андрійович закликав своїх колег по академічному цеху, щоб «збори педагогічної Академії звернулися до керівництва держави з пропозицією позбутися небаченого ніколи (?!-авт.) в історії нашого народу великого нашестя духовного примітивізму, який знищує історичні набутки наших предків».(1.305)

Справді, можна солідаризуватися з його поглядами, що люд-

ська потреба культури непідвладна ні часу, ні політичним, ні етнічним чи географічним ознакам. І одне з найбільш гуманістичних гасел світової спільноти у XXI столітті - «кожна культура має бути почутою», було йому близьким і суголосним. Бо в його основі – людська особистість і життєздатність народу, який, відповідно педагогічної класики, без культури не сформує сильну державу, здорову і творчу націю, благородних чоловіків і прекрасних матерів, відважну і вдячну молодь.

Тому прагнення «годуватися» культурою є універсальним у вимірах людського буття. Парадиґма – «культура – освіта – людина – суспільство – світ» є методологічною моделлю для глобального і національного розвитку. І завдання, яке мусить вирішувати практична і наукова педагогіка, - як освіта, культура, наука будуть змінювати сучасний агресивний, нетолерантний, мілітарний, конкурентний і воюючий світ на краще? Чи спроможні вони це здійснювати? На цьому шляху держави, нації, освітні системи, входячи з одного боку в єдиний освітній простір, а з іншого – розробляючи і реалізовуючи власні моделі, концепції, інноваційні технології, світоглядні орієнтири, формують своєрідну освітню політику відповідно суспільно-державному замовленню, національним традиціям та інтересам.

Сьогодні перед Україною стоять дуже серйозні виклики. Найбільше зло — сучасна російська агресія. Протистояти їй можна, не втрачаючи території і суверенності, не стільки завдяки новітньому озброєнню, сильній мілітарній політиці, скільки завдяки силі духу і згуртованості нації. Його можна зрощувати, коли мають життєву силу єдині цінності, ідеали, які притаманні Українському народу. Вони мусять бути загальноприйнятними й універсальними, мати глибокі світоглядні й історично-культурні витоки, усвідомивши, що нація потребує передусім і позаматеріальної ідеї. Ніякого іншого, більш оптимального, шляху для досягнення цих складних цілей, окрім щоденного і безупинного процесу виховання народу, не знайдено. Розглядаючи в еволюційному контексті суспільну, загальнолюдську значущість вихованості й освіченості, варто визнати, що світовою спільнотою впродовж тисячоліть вироблялися виховні й інтелектуальні традиції, які утримували людство від самознищення, пропонувалися цінності й технології, що забезпечували поступальний рух і прогрес. Сократ, Платон, Конфуцій, Аристотель, Монтень, Локк, Кант, Фіхте, Коменський, Песталоцці, Руссо, Монтессорі, Дьюї, Спенсер, Сковорода, Ушинський, Вернадський та багато інших доводили важливість не лише найвищої цінності — пізнання світу і пізнання самого себе, але й розробили, відповідно цивілізаційних культурно-історичних потреб, різноманітні

форми і напрями виховання, навчання особистості і суспільства. Не вдаючись до аналізу й оцінок теорій, концепцій, ідей, які, безумовно, несли в собі своєрідні характеристики епох, культур, традицій, можна стверджувати про їхній універсальний знаменник — усі вони вважали захист освіти і виховання пріоритетом Людства.

Ця домінанта світобачення нагадує про високу місію «олюднення людини», зобов'язуючи правителів, політиків, владу і суспільство бути етично відповідальними перед освіченістю і освітою власного народу. Іван Зязюн у розмовах, щиросердних бесідах, відвертих дискусіях часто зачіпав болючі теми виховання націй народів і, насамперед, своєї. З великим захопленням розповідав про виховну систему Японії, особливо її художньо-естетичну складову, жалкував про недостатність впровадження педагогічних ідей В.Сухомлинського в національному освітньому просторі, у той час коли китайці, надзвичайно пошановуючи українського класика, видають його твори, як і «Кобзар» Тараса Шевченка, мільйонними тиражами. В академіка Зязюна, незалежно від жанру і стилю, мети і змісту спілкування, привабливою рисою була його громадянська позиція, в яку дуже природно і толерантно вкладав критичність мислення, нетерпимість до бюрократичної чванливості, дух співпереживання, інтелігентно адекватну реакцію на зовнішній світ. Не терпів тих, хто, не маючи ні морального, ні професійного права, одягав на себе тогу «навчителя», не будучи прикладом для наслідування. «Волею випадку, - писав І.Зязюн, - можновладці всіх часів і народів, які чомусь завжди приписували функції великих учителів і великих керманичів, відходили і відходять в небуття. Про них відразу забувають. І лише Ви, Вчителю, залишаєтесь вічно сповідуванню Цінністю, непідвладною Часу і меркантильним дріб,язковостям миттєвості». (1.307) Різні, але такі близькі в цих характеристиках, були (у моєму сприйнятті) дві значущі для НАПН України Особистості – І.Зязюн та С.Гончаренко. Якщо й в чомусь Іван Андрійович був «неоригінальним», так це по-справжньому у «богемно-хворобливому» ставленні до Вчителя, який увінчував початок і завершення будь-яких розмов на будь-яку тему. Він стверджував, що життєдайні начала і кінцеві результати людського життя (Добро і Любов, Істина і Краса) перебувають у руках Учителя. У житті суспільства, у його поступі немає важливішої відтворюючої сили за вчительську.

Розуміння сутності сучасної школи, значущості цінності «добре навчатися» є немислимим без якісної педагогічної праці. У цю імперативну норму вкладається передусім якісна характеристика — Людина має стати не просто розумнішою, а досконалішою. Причому

цей процес мусить тривати все життя, а не обмежуватися формальними роками шкільного чи академічного навчання. Багато національних освітніх систем як західної так і східної культурно-інтелектуальної традиції приділяють увагу вихованню не лише розуму, але й «серця». Тому сковородинська «філософія серця», що є доробком української інтелектуальної думки, яку він безустану сповідував у теорії і практиці, дуже вписується в ідеологію модерних і конкурентоспроможних виховних систем. Педагогічні ідеали й устремління Зязюна легко «перекладаються» на мову сучасної освіти. Стає очевидно, що одна лише реальна, високотехнологічна освіта є малопродуктивною для розвитку особистості і суспільства, коли відсутня її гармонія з гуманною. Логіка, етика, естетика, емоція серця лише в синергетичній сув'язі творять Особистість. Людина, нація, держава є здоровими і творчими до життя до тих пір, допоки вони наділені не тільки зовнішніми ознаками тіла, суверенними кордонами, інститутами й атрибутами влади, але передусім за умов, коли в них збережено душу, дух, що вибудовує цілісність - особистісну, національну, державну. Саме тому в освітніх системах країн, які за останні двадцять років лідирують у міжнародному рейтингу PISA, значну увагу надають творчому началу, художнім, естетичним предметам, не заважаючи молоді бути першими у світі за якістю знань з математики, природничих дисциплін чи іноземних мов. У Фінляндії, наприклад, майже в усіх школах навчальні програми передбачають гру на різних музичних інструментах. А в початковій школі не викидають із змісту освіти предмети образотворчого мистецтва, музики, як це намагаються робити в Україні, замінюючи її «модними» інтегрованими дисциплінами, декларуючи, що саме такий підхід сприятиме творчому, креативному розвитку учня. Найбільш тривожним сигналом для української освіти у 2018-му стало закриття («оптимізація») шкільних бібліотек як «взірець» нинішньої децентралізації. При цьому ніхто з владних реформаторів не дає відповідей на питання: а) чому в більшості навчальних закладів немає музичних інструментів, навчально-методичного обладнання для образотворчого мистецтва, відсутні хорові колективи, ансамблі, танцювальні групи; б) чому підготовка педагогічних кадрів не передбачає достатнього володіння художніми навиками, естетичними і культурними компетенціями; в) чому українська національна культура не стає методологією в змісті освіти «нової школи»; чому новий навчальний рік «нова українська школа» зустрічає без підручників, парт і бібліотек»; чому доступність до якісної освіти стає невиліковуваною виразкою для нинішньої освіти, а рівень знань учнів сільських шкіл з базових дисциплін у 3-4

рази є нижчим від міських; чому краща молодь покидає Україну, шукаючи сприятливих умов для здобуття вищої освіти… У той час, коли кращі зразки європейської освіти передбачають вивчення таких дисциплін як: театр, живопис, музика, література, кінематограф, національна спадщина та ін., в Україні продовжується тенденція збіднення соціокультурного середовища. Прикро, що стратегію «виховання нації», насамперед молоді, кинуто у «ринкову» стихію. Батьки, молодь, намагаючись удосконалити художню, технічну, спортивну, музичну освіту, стикнулись з деформованим явищем - «освітні послуги», за які треба платити непомірну ціну, перетворюючи значний сегмент виховання і навчання в неперестуний бар'єр. Освіта, яка мала б стати для молоді найголовнішим чинником підготовки до успішного самостійного життя, почала продукувати нерівність, недоступність, негуманність у ставленні до людини. У згадуваній уже фінській школі, де учитель отримує до 5 тисяч євро щомісяця, а помічник учителя —2,5 тисяч, комфортно почуває себе і учень, для розвитку якого створені максимально сприятливі умови. Для того, щоби готувати якісний людський капітал, пропонується на рівні варіативної й інваріативної, шкільної й позашкільної освіти широкий спектр компетентностей, які можуть опанувати всі бажаючі — від знань і навиків іноземних мов, інформаційних технологій, до музики, живопису, хорового співу, роботи з деревом, уміння працювати з довідниками, текстами, першоджерелами та інших дисциплін життєрозуміння і життєдіяльності.

Проте далеко не лише ці зовнішні ознаки вирізняють подібні освітні системи від нашої вітчизняної. Надзвичайно сильною стороною в них є культурна модель, яка найбільш посутньо впливає на реальний навчально-виховний процес. Колись відомий український учений-педагог К.Ушинський, вивчаючи освітні практики в країнах Європи, зазначав, що корінна відмінність їхньої національної освіти полягає в сильному, особливому ставленні до своєї Батьківщини, рідно-культурних цінностей. «У Європі немає ні одного найменшого народу, який би не гордився своєю національністю… Слід залучати підростаючі покоління, - зазначав К.Ушинський, - до історичної культури народу, його мови, його історичних традицій». (6.18) І хоча з часом освіта, її філософія перетерпіли багато сутнісних змін індустріальних, політичних, світоглядних періодів, проте для наших реалій цей умовивід видатного педагога - свято дотримуватися педагогічного принципу народності - зберігає свою значимість. Варто визнати, що вся життєтворчість І.Зязюна була підпорядкована ідеалам служіння своєму народу. Особливо прискіпливо як громадянин він ставився до мораль-

них, професійних і патріотичних якостей «високих» керівників усіх рангів. «Коли в особі державного лідера поєднується мудрість і майстерність Учителя, мужність і відповідальність батька, сердечність і чесність Матері, Держава і Народ досягають визнання і розквіту».(1.307) Без особистого прикладу, благородного вчинку, впровадження в практику універсального педагогічного правила - «роби як я», унеможливлюється ефект будь-яких виховних систем. Його «Педагогіка добра» є ціннісною, насамперед, своїм природним синтезом принципів народності, громадянськості, патріотичності, наділена трансцендентними виховними функціями для «живих і ненароджених» поколінь, слугуючи надійним опертям для національної освіти в умовах зміцнення української ідентичності, державності, глобалізації світу. Безперечно, що кожна конкретна суспільно-політична ситуація має прямий і своєрідний вплив на вирішення гуманітарних, освітніх проблем. Саме соціокультурне середовище, характер політичної системи, рівень і можливості збереження культурної традиції, сутність соціалізаційних процесів у сім'ї визначають якість виховання молоді. Свідомість, ідентичність, культурна самовираженість особистості є певними індикаторами стану освіти, її філософії, що опирається на відкритість системи, діалогічність культур.

Очевидно, у замкнутому культурному середовищі продовжують жити хіба що найбільш відсталі від цивілізації етноси. Уся світова спільнота втягнута, інтегрована в глибокий культурний обмін, діалог культур. Цей процес є природним, закономірним, продуктивним. Взаємопроникнення культурних цінностей, діалог культур є не просто запозиченням «інших» ідей. Такі процеси збагачують різноманітні аспекти буття нації, удосконалюють етичні норми, її естетичні смаки, формують нові стратегії життєдільності держав і народів. Безперечним є також факт значного підвищення якості освітніх систем завдяки діалогічності культур. Вона стимулює розвиток освіченості, індустріалізації, демократизації, інноваційності технологічних процесів. Даючи узагальнюючу оцінку результатам культурних контактів, можна знаходити чимало універсальних досягнень країн і народів, що відносяться до різних культурних і філософських моделей. Європейські країни, США, Канада, Японія, Південна Корея, Сінгапур, Гонконг, Тайвань, а також Китай за останній період демонструють високі показники освіченості населення, новітнього економічного розвитку, якості життя, наукових і технологічних проривів. Зміст шкільного, університетського навчання збагатився креативністю мислення, творчими, дослідницькими підходами, академічною свободою універси-

тетів. Перелік позитивного впливу інтервенції культурних цінностей можна продовжувати, не опонуючи цьому значущому процесу як ознаки гуманної цивілізаційності.

Але реальність є такою, що часто навіть унікальний потенціал знань і компетентностей далеко не завжди здатний забезпечувати бажаний результат, стабілізацію і суспільний прогрес. Для гармонії стосунків Людини з людиною, природою, світом, держави з державою, народу з народом, для нормальної життєдіяльності сучасної цивілізації потрібен не лише досконалий прагматизм, але й високий гуманізм, що олюднює суспільне буття. Адже для творення етичного суспільного й індивідуального «Я» необхідна значно глибша й грунтовніша основа, ніж навіть опертя на досягнення найсучаснішої матеріальної культури. Відомий філософ і педагог М.Монтень, підкреслюючи надважливість гуманізації людського буття зазначав, що «злиденності матеріальній допомогти неважко, злиденності душі – неможливо.., бо навіщо наука тому, хто втратив голову». (3. 434-435).

Такий підхід має загальний характер і мусить бути притаманний глобальній освіті. Очевидно, що недоцільно й складно ззовні впливати на зміст національних освітніх систем. Кожна наділена власними механізмами саморегуляції і самовдосконалення, кожна посвоєму сприймає наріжні принципи педагогіки культуровідповідності і природовідповідності, кожна по-різному, залежно від стану розвитку громадянського суспільства, піддана політичним, авторитарним чи демократичним впливам. Для них доволі складно знаходити спільний знаменник, зважаючи на неоднаковість рівнів економічного, соціального, культурного розвитку, своєрідність історичного поступу й усталених традицій. Але навіть за таких умов окреслюються спільні ознаки, критерії, загальні підходи. Найперше, що освіта кожної суверенної країни своїм найголовнішим завданням і обов,язком вважає пізнання й засвоєння надбань, цінностей національної культури, щоби конструювати безпечну «екологію душі» життєдіяльності громадянина і держави; щоби через виховання Нації зрощувати Гідність Людини, силу й авторитет Народу. Переконаний, що така Етика соціокультурного середовища має утверджуватися в Україні. І тоді, сказане академіком І.Зязюном: «Мій народе, моя Україно! Жодне із творінь людських на Ваших теренах не посміє життям своїм Вас зрадити чи Вас проігнорувати, бо народжені вони для єдиного: Вас віншувати. Як батька-матір, як рід свій великий, як рідну Землю, як єдину Батьківщину!»,(1,307), стане сущим у Помислі, Слові і Чині.

Література. 1.*Зязюн І.А.* Педагогіка добра:ідеали і реалії: На-

ук.-метод.посіб. – К.: МАУП,2000. – 312с. 2. Конституція України/ Верховна Рада України: Офіц. вид. – К.: Парламентське вид-во, 2006. – 160с. 3.*Монтень М.* Опыты. Избр. эссе/ Мишель Монтень. – М.: Эксмо,2008. – 528с. 4. Проект концепції розвитку педагогічної освіти.[Електронний ресурс]. – Режим доступу:.https://osvita.ua/school /reform/58718/ 5.Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// zakon2.rada.gov.ua/ laws / show/ 994_975 6.*Ушинский К.Д.* Избр. пед. соч. К.Д.Ушинский и его пед.. наследство.- М. – Учпедгиз,1956. – С.3-31. 7. *Шафер Д*. Культурная личность: монография / Д.Пол Шафер; пер. с англ. – К.: Изд. «Педагогічна думка»,2017.-76 с.

Хомич Л.О.
м. Київ, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ І.А. ЗЯЗЮНА У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ ДІЇ

В умовах сьогодення відбувається реформування педагогічної освіти в Україні, яка має забезпечувати професійну підготовку учителя до цілісного гуманно-демократичного виховання учнів і творчого самовдосконалення власної особистості. Саме така тенденція реалізована І. А. Зязюном на посаді ректора Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка, в основу діяльності якого було покладено 10 принципів, серед яких: найгуманніше ставлення викладачів до студентів і студентів до викладачів; педагог як учитель – взірець моральності для студентів, приклад для наслідування у професійному самовдосконаленні; процес навчання в Інституті – розвиток потреби на самонавчання, самовдосконалення; Інститут – центр культури; педагогіка – мистецтво (К.Д. Ушинський); у поєднанні Істини, Краси і Добра відбір учнівської молоді на учительську професію за «спорідненою працею» (Г.С. Сковорода); основа конкурсних іспитів в Інституті – творча співбесіда на виявлення педагогічної обдарованості; плекання гордості кожного викладача і студента за належність до вузу [2, с.107-108].

Ґрунтуючись на окреслених принципах ми виділяємо ряд підходів, які були реалізовані Іваном Андрійовичем у підготовці майбутніх педагогів до освітньо-виховної дії. Перший стосується профвідбо-

ру і пропедевтичної підготовки майбутнього вчителя. Ефективність професійної підготовки майбутнього вчителя, на думку І.А. Зязюна, перш за все визначає проблема відбору педагогічно обдарованої молоді у заклади вищої педагогічної освіти. У Полтавській області було створено цілісну систему професійно-педагогічної орієнтації, зокрема співбесіда з абітурієнтом дала змогу з'ясувати його особистісні характеристики: загальну культуру, світогляд, характер, знання й практичні навички в обраній спеціальності, а також орієнтацію абітурієнта у сфері педагогіки, мистецтва, спорту, техніки тощо. До уваги бралась також культура мови і мовлення, дикція, комунікативні і організаторські вміння, зовнішній вигляд тощо. Процедура відбору здійснювалась на основі принципів психодіагностики [5, с. 114-117].

Пропедевтична підготовки спрямовувалась на виявлення і розвиток в учнів 8-10 класів нахилів до педагогічної професії. Започаткована робота факультету майбутнього вчителя здійснювалась за програмою факультативу «Юний педагог», для реалізації якого в середніх школах Полтавської області, були розроблені спільні документи профорієнтаційної педагогічної роботи органів народної освіти і педінституту [2, с. 123].

По друге, як стверджував І.А. Зязюн, ефективність майбутньої педагогічної дії вчителя визначається змістом теоретичної і практичної професійної підготовки у закладі освіти та відповідно сформованим рівнем його педагогічної майстерності. Уведення в навчальний план курсу „Основи педагогічної майстерності" довів, що існує реальна можливість задати професійному становленню майбутнього вчителя особистісно зорієнтований вектор, актуалізуючи у студентів потреби у професійному самопізнанні й самовихованні і стимулюючи набуття гуманістичної позиції у розв'язанні педагогічних завдань. Професійне зростання у такому разі здійснюється в процесі освоєння техніки взаємодії вчителя з учнями у системі "педагогічний монолог – діалог – полілог". Це навчання має на меті не лише засвоєння окремих знань та умінь як моделей діяльності, а насамперед – розвиток тих особистісних якостей майбутнього вчителя, які забезпечують професійне виконання педагогічної дії: гуманістична спрямованість, компетентність, розвинуті здібності до педагогічної діяльності, володіння технікою педагогічного впливу. Отже, як результат у Полтавському педінституті за ініціативи і під керівництвом І. А. Зязюна було розроблено та апробовано Програму «Вчитель», в якій обґрунтовано нову парадигма: «Знай, що розвивається в твоєму учневі, зумій це забезпечити, розвиваючи самостійно свій власний педагогічний досвід і власну педагогі-

чну творчість». Її освоєння здійснювалось за такими основними періодами: довузівської, вузівської і післявузівської підготовки [1, с.6].

Діяльність І.А.Зязюна щодо професійного вдосконалення підготовки майбутнього вчителя продовжена в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України. У 1998 році колективом науковців Інституту під його керівництвом розроблено Коецепцію педагогічної освіти. В ній визначено основні завданнями педагогічної освіти: створення цілісної системи безперервної педагогічної освіти з урахуванням вітчизняного досвіду, національних традицій і тенденцій розвитку світових освітніх систем; підготовка педагога, здатного забезпечити всебічний розвиток людини як особистості і найвищої цінності суспільства; організація профорієнтаційної роботи та відбору здібної молоді для навчання у вищих педагогічних навчальних закладах; розробка і запровадження державних стандартів педагогічної освіти різних освітньо-кваліфікаційних рівнів для вищих навчальних закладів і закладів післядипломної освіти всіх форм власності; удосконалення мережі закладів педагогічної освіти, інтеґрація вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації та закладів післядипломної освіти з метою створення умов для безперервної освіти педагогічних працівників; формування державного замовлення на підготовку педагогічних працівників; визначення змісту освіти для психолого-педагогічної підготовки фахівців з непедагогічних спеціальностей; сприяння просвітницькій роботі серед населення з проблем сімейного виховання, організації дозвілля молоді, здорового способу життя тощо [3, с. 2-3].

У 2011 році в НАПН України було схвалено розроблені І.А. Зязюном концептуальні підходи до розвитку багаторівневої педагогічної освіти в Україні [6]. За його твердженням, головною метою педагогічної освіти має бути підготовка вчителя, який володіє необхідними творчими й професійними якостями, що дають йому змогу творити педагогічну дію для найбільш продуктивного розвитку різновидів досвіду учнів, передусім теоретичного, почуттєвого (естетичного), практичного для гармонійного особистісного розвитку кожного учня. Як основні засади для побудови в Україні багаторівневої системи педагогічної освіти прийняті принципи гуманізації, гуманітаризації, фундаменталізації, інтеграції, свободи вибору, демократизації. Основним методологічним і методичним орієнтиром у досягненні мети – розвитку особистості майбутнього педагога – є ідея цілісного підходу до особистості і її формування, постійного удосконалення й оновлення концепції особистісно орієнтованого навчання і виховання [4, с.4]. Здійснення перевірки результатів професійної підготовки майбутнього

вчителя в оволодіння ним теоретичними знаннями і практичними вміннями (професійними компетенціями) забезпечується виявленням рівня готовності до педагогічної дії [4, с.7-8].

Отже, головною метою педагогічної освіти має бути підготовка вчителя, який володіє необхідними творчими й професійними якостями, що дають йому змогу творити педагогічну дію для найбільш продуктивного розвитку різновидів досвіду учнів, передусім теоретичного, почуттєвого (естетичного), практичного для гармонійного особистісного розвитку кожного учня. Інноваційні підходи обґрунтовані і апробовані І.А. Зязюном є актуальними в умовах сьогодення.

Література. 1. *Зязюн И.А*. Опытно-экспериментальная работа по программе «Учитель» в Полтавском пединституте / Методология и методы современных педагогических исследований: Тезисы докладов и выступлений на XIII русско-немецком семинаре молодых ученых и аспирантов АПН СССР и АПН ГДР. Часть II. – М.: 1989. – С.6-9. 2.*Зязюн І.А*. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. – К.:МАУП, 2000. – 312 с. 3. Концепція педагогічної освіти. – Київ: НПУ імені Драгоманова, 1998. – 12 с. 4. Концептуальні підходи до розвитку багаторівневої педагогічної освіти в Україні. – Київ: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 16 с. 5. *Моргун В.Ф.* Психодиагностика в системе «школьник – студент – молодой специалист» // Пути совершенствования психолого-педагогической подготовки учителя в свете реформы общеобразовательной и профессиональной школы / под ред. І.А. Зязюна, В.К. Розова, Л.И. Рувинского. – Полтава, 1985. – С.114-117.

Секція 1
Концепція педагогіки добра І. А. Зязюна як основа сучасної української педагогіки

Безена І. М.
м. Дніпро, Україна

ВЧИТЕЛЬ І УЧЕНЬ/УЧЕНИЦЯ: ПЕДАГОГІКА ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ У ПОСТУПІ ТА ВЗАЄМНОЇ ДОВІРИ

Постановка проблеми. Сучасна людина є об'єктом і суб'єктом вибудови власного життя, в контекстах сформованих і відповідним оточуючим середовищем: родиною, дитячим колективом, закладом освіти, громадою тощо. На скільки вона буде потенційно спроможна і готова до творення власного життя, на скільки буде по тому задоволена результатами пройденого життєвого шляху. Не відворотнім в даних аспектах є зовнішній фактор, навколишній світ, який впливає на суб'єкта життєтворчості і випробує на міцність його самого та його духовний запал.

У зв'язку з вищевикладеним, наша сучасна школа, як складна освітня система та її основний суб'єкт реалізації освітньої програми – вчитель, все потребує нового переосмислення змісту і структури освітньої концепції. Свого часу, була сформована концепція, яка концентрувалась на стратегічних ідеях дитиноцентризму та гуманізму, але в більшості це були лише гасла, без змістовного наповнення. Тому сьогодні, концепція «Нова українська школа» має дати поштовх до переходу і актуалізації змісту освіти, нового програмного наповнення, скорочення числа предметів та оптимізації їх тематичного наповнення, сформування нового освітнього порталу на допомогу вчителю-предметнику, застосування нових інтерактивних педагогічних технологій, направлених на становлення особистості школяра.

Незаперечним є факт, що сучасне інноваційно-цифрове суспільство вже потребує особистості, яка самостійно спроможна бути саморозвиваючою особистістю, громадянсько-активною та гармонійною, яка перебуває у збалансованій рівновазі із своїм внутрішнім «Я», суспільством і природою, духовно і психологічно спроможної до автономної діяльності та відповідальної поведінки у соціальному просторі.

Основна мета статті – співставити із сучасними концептами шкільної освітньої системи та філософсько-педагогічні ідеї І.А.Зязюна

щодо місії вчителя у відношенні учня/учениці у його підготовці до дорослого життя.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Основною діючою особою сучасної розбудови «Нової української школи» є вчитель і його професійна діяльність, яка визначає результат – рівень і якість готовності здобувача совіти до самостійного життя. Адже від дій педагога, його професійності, власного досвіду та власної мудрості, від спроможності вирішувати професійні задачі будь-якої складності – від практичних до методологічних. Індикаторами процесу особистісного пізнання педагога завжди виступають його кваліфікація, життєві компетентності, педагогічна творчість та майстерність.

Сучасні дослідники вказаної проблеми розглядають суб'єктність вчителя «як професійну компетентність педагога». На нашу думку, досить актуальним є проблема самоактуалізації педагога, який в процесі освітньої діяльності будучи в тонусі професійної діяльності проводить всебічну роботу по самоактуалізації школяра/школярки. Маслоу А., роблячи смислові експерименти щодо поведінки/діяльності педагога говорить про його «внутрішнє/зовнішне буття», а саме: повне, живе і безкорисне переживання життя з повним зосередженням та заглибленням в нього, постійний вибір, здатність взяти на себе відповідальність, уміння прислухатися до себе, виявлення своїх захисті та подолання їх [1, с. 215].

Дослідник Лещенко М. щодо філософської спадщини І.А Зязюна відмічає значимість його поглядів на питання педагогічної майстерності вчителя як його внутрішньо-духовну здатність «<...> забезпечувати цілісний розвиток учнів» [2, с. 263]. Дійсно, сучасний вчитель перебуває у досить особливому стані: з однієї сторони, є вимоги державних стандартів та програми, а з іншої сторони, є життєдайна інформація/знання та її практичне застосування особистістю в життєвих моделюючих історіях, не обмежуючи рамок свободи їх діяльності, у процесі пізнання та апробації отриманого досвіду. Вчитель має прогнозувати та враховувати виклики життя, які постійно змінюють суспільство та особистість. Сформований тип мислення, поведінки та діяльності суб'єкта у значній мірі залежить від зовнішніх впливів, а потім від внутрішніх факторів особистості та визначає досить високу оцінку зовнішнього з боку суб'єкта, а інколи відповідальність за наслідки діяльності переноситься на зовнішні фактори.

Гнізділова О. досліджуючи наукову спадщину Академік І.А. Зязюна, відзначає, що він є «<...> фундатором нового напряму педаго-

гічної науки і засновником наукової школи з проблем педагогічної майстерності, <...> він довів, що мрії про професію здійснюються, успіх приходить до того, хто наполегливо працює й постійно самовдосконалюється <...>» [3, с. 13].

Вчитель має створити передумови до формування у особистості культури свободи у процесах самореалізації в суспільстві. Свобода особистості – один з визначальних критеріїв вільного цивілізованого суспільства, змістовний складовий визначник цивілізаційного підходу до соціуму через сучасне і перспективне його бачення.

На нашу думку, однією з визначальних рис сучасної цивілізації є посилення актуальності особистісного та відповідального виміру особистісного буття, що у свою чергу значно актуалізує традиційну філософську концепцію свободи і культури свободи, через нові суб'єктивні сенси суспільного співіснування особистостей. Адже в сучасному цивілізованому суспільстві вільна, освічена і культурна особистість виступає основою демократичного громадянського суспільства.

Педагогічна майстерність, на думку Зязюна І.А., це вияв педагогом власного «Я» та самореалізація у професійній діяльності, що у свою стає прикладом і стимулом для школяра/школярки у процесі саморозвитку. Вона знаходить свій вияв у педагогічній техніці освітньої діяльності вчителя, його мовленні, мисленні, мистецькій діяльності, організації педагогічної взаємодії з колегами та батьками [4].

Оцінюючи українські реалії М.Култаєва висловлює думку, що «<... суспільство водночас жадає змін і побоюється їх наслідків, чинить рішучий опір старому, але лякається радикальних оновлень, коли ті з декларативних заяв переносяться у площину практичних дій ..>» [5]. Ми кожен день у засобах масової інформації, у власних комунікативних аспектах у різних середовищах надаємо оцінки школі, вчителю, змісту навчання, але рідко коли особистість зупиняє увагу на позиції дитини, батьків, освітньої системи, громади, гуманізації процесу навчання тощо. А хто є пророком у даному освітньому середовищі, що і за чим, як потрібно змінювати у шкільництві? Аби досягнути позитивних змін у даному середовищі, маємо розпочати саме із вчителя та дитини, що вони потребують для зміни становища освітнього середовища.

На наше переконання, в контекстах Нової української школи актуалізується думка Зязюна І.А., що «<...> особлива риса педагогічної майстерності – усвідомлення механізмів успішності своєї праці, себе як специфічного «інструмента» роботи з людиною» [4]. Дійсно, центром сучасної освітньої системи, яка розпочала реформуватись був і буде вчитель, який є індикатором освітнього руху дитини, консультан-

том, порадником та мотиватором успішності школяра в школі. Але чи все залежить тільки від нього, ми говоримо – ні.

Освіту, І. А. Зязюн розглядає, і як педагогічне явище, і одну із найважливіших підсистем суспільства. Освіта є живий процес, у якому місія вчителя створити найкращі умови для зростання школяра, у знаннях, уміннях, навичках, компетентісно-практичному застосуванні отриманих навчальних знань шляхом дослідження й самовираження працюючи в малих групах та індивідуально. Адже сучасний вчитель, має різними педагогічними методами сформувати у школяра вміння самостійно застосовувати одержані у школі знання в практичних життєвих ситуаціях: на початку як гра в школі, а надалі в конкретних життєвих обставинах. Саме на такі аспекти, привертав увагу вчительства і Іван Андрійович Зязюн. Продовжуючи його думку, Кен Робінсон говорить, що «<...> найкращі вчителі – не просто викладачі свого предмету, <...> вони – наставники й провідники, які виховують у своїх учнях упевненість, допомагають їм знайти свій шлях і спонукають повірити в себе <...>»[6, с. 115].

Висновки з дослідження й перспективи подальших розробок. Освітній процес є мережею людських взаємин, його учасники є відкритими для дискурсу та взаємодії, про що у своїх дослідженнях відзначав І.А.Зязюн, і це має неоціненне значення для розвитку і впровадження реформи освітньої системи. Провідними філософсько-педагогічними положеннями вченого є ідеї сутності Людини і її виховання, педагогічної майстерності вчителя, взаємодовіри в контексті «вчитель-учень/учениця».

Таким чином, вчитель є суб'єктом освітньої діяльності, ключовим фактором розвитку і самореалізації особистості в освітньому та життєвому середовищі. Від його ставлення до світу, бачення власного місця в ньому, здатності відтворювати взаємообумовлені зміни у світі та освітній сфері залежить результат – освічена та самодостатня особистість нового часу.

В ході розвідок окреслилась наступна проблема, на яку ми визначаємо власні перспективи дослідження – «успіх особистості» як результат процесів діяльності особистості та його культури свободи.

Література. 1. *Маслоу А.* Мотивация и личность /А.Маслоу//.Переклад с анг. – СПБ: «Питер», 2007. – 352с. 2. *Лещенко М.П.* Наукова школа академіка Івана Зязюна / М.П. Лещенко// Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи: зб. наук. праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. – С. 259-269. 3. *Гні-*

зділова О. Життєвий шлях та наукова діяльність академіка Іван Андрійовича Зязюна/О.Гнізділова// Витоки педагогічної майстерності. – 2015, Випуск 16. – с.13-19. 4. *Зязюн І.А.* Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти/ І.А.Зязюн//. – Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. Дубасенюк О. А., Ковальчук В. А. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 8–20. – Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/853/1/05ziasno.pdf
5. *Култаєва М.Д.* Суспільне покликання філософії освіти у сучасних соціокультурних контекстах/ М.Д.Култаєва// Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія. – 2014. – Вип. 42. – С. 186-194. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2014_42_20. 6. *Робінсон Кен, Ароніка Лу* Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту/ К.Робінсон// Переклала з англ. Г.Лелів. – Львів: Літопис, 2016. – 258с.

Бугакова О. В.
м. Харків, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ ШКОЛИ З БАТЬКАМИ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Успішність виховного процесу залежить від того, як складаються відносини між педагогами, учнями і батьками. Батьки і педагоги – вихователі одних і тих же дітей, і результат виховання може бути успішним за умови, коли педагогічний колектив школи та батьки взаємодіятимуть.

Сім'я зі школою створює той найважливіший комплекс чинників виховуючого середовища, який визначає успішність або неуспішність всього навчально-виховного процесу.

Сучасна сім'я розвивається в умовах якісно нової суперечливою суспільної ситуації. З одного боку, спостерігається поворот суспільства до проблем сім'ї, розробляються і реалізуються комплексні цільові програми із зміцнення та підвищення її значущості у вихованні дітей. З іншого боку, спостерігаються процеси, які призводять до загострення сімейних проблем. Це, перш за все, падіння життєвого рівня більшості

сімей, вирішення проблем економічного, а часом і фізичного виживання, посилило соціальну тенденцію самоусунення багатьох батьків від вирішення питань виховання і особистісного розвитку дитини.

Отже, в складних сучасних умовах сім'ї потрібно систематична і кваліфікована допомога педагогічного колективу школи. Процес взаємодії батьків і педагогічного колективу школи спрямований на активне включення батьків у навчально-виховний процес, організацію спільної діяльності з дітьми та педагогами.

Нині в Харківській гімназії № 116 Харківської міської ради практична робота педагогічного колективу школи з батьками реалізується шляхом *колективних та індивідуальних форм взаємодії*:

• психолого-педагогічна освіта;

• батьківсько-педагогічний аналіз (вивчення сім'ї з метою виявлення її можливостей з виховання своїх дітей, аналіз проміжних і кінцевих результатів їхньої спільної діяльності);

• батьківська співучасть у роботі педагога (формування активної педагогічної позиції батьків);

• батьківська співтворчість;

• засідання « Батьківський університет».

До основних *напрямів організації* спільної діяльності педагогічного колективу школи та батьків віднесено:

1. Єдність вимог до учнів.

2. Узгодженість дій (закони, що захищають дитину, знання психологічних особливостей дитини).

3. Взаємодоповнення впливів (авторитет батьків, особистість учителя, єдине трактування впливу вулиці, засобів масової інформації).

4. Подолання недоліків у формуванні особистості (робота з дітьми, які перебувають в особливо важких умовах, психологічна корекція).

5. Спільна робота по закріпленню та розвитку успіхів дитини.

6. Підвищення педагогічної культури батьків.

7. Різні форми співпраці з батьками.

Аналіз наукової літератури та власний досвід дали підставу визначити провідні *завдання* організації спільної діяльності педагогічного колективу школи та батьків:

1. Виховання гармонійно розвиненої творчої особистості учнів.

2. Формування активної життєвої позиції батьків і учнів.

3. Прищеплювання навичок здорового способу життя.

4. Розвиток інтересів, нахилів, здібностей учнів.

5. Підготовка дитини до саморозвитку і самовиховання [1-3].

У нашій гімназії найбільш поширеними є такі форми спільної діяльності, методика яких може бути різна і визначається самими учасниками:

• форми роботи з батьками (зустрічі за «круглим столом», батьківські збори, індивідуальні зустрічі «розмова по душах», зустрічі з директором школи. психолого-педагогічні консультації, день відкритих дверей, конференції батьків, психологічні тренінги, батьківський лекторій для різних груп ризику, спільні свята, сімейні конкурси, відвідування сім'ї);

• організація спільної діяльності педагогів, батьків та учнів (рада батьків, батьківські збори, батьківський комітет). Зазначимо, що величезну роль в організації спільної діяльності батьків і педагогічного колективу школи відіграє батьківський комітет. Від того, наскільки злагоджено й відповідально підходить до своєї діяльності батьківський комітет, залежить атмосфера у шкільному колективі, взаємодія батьків один з одним, з педагогічним колективом школи спілкування дорослих і дітей;

• диференційований підхід в роботі з батьками, який будується на виділенні 5-ти типів сімей, згрупованих за принципом можливості використання їх морального потенціалу для виховання своєї дитини.

Виділяють такі типи сімей:

1 тип: Сім'я з високим рівнем моральних відносин. У них здорова моральна атмосфера, діти отримують можливість для розвитку своїх здібностей. Часте втручання педагога тут не потрібно, хоча окремі поради і застереження, пов'язані з особливостями виховання, не виключаються.

2 тип: Сім'ї, які характеризуються нормальними відносинами між батьками, але при цьому не забезпечують позитивну спрямованість у вихованні дітей. Діти можуть бути в центрі «особливих» турбот батьків, у зв'язку з чим у дитини розвиваються егоїстичні тенденції, що безумовно потребує уваги педагога.

3 тип: Конфліктні сім'ї. У таких умовах батькам не до дітей, вони самі не можуть розібратися в своїх відносинах. Ні про яке розумному вихованні немає й мови, все пущено на самоплив. Потрібно активну педагогічний вплив, щоб змінити мікроклімат у родині, не втратити в дитині, що підростає, людину.

4 тип: Зовні благополучні сім'ї, в яких процвітає бездуховність, відсутні справжні моральні цінності, емоційний зв'язок поколінь часто порушена. Але деякі діти добре засвоюють психологію зовнішнього благополуччя, тому виховна робота з такими сім'ями особливо важка.

5 тип: Неблагополучні сім'ї, для яких характерні грубість, скандали, аморальна поведінка. Такі сім'ї потребують постійної уваги педагогічного колективу школи, громадськості, а іноді й активного втручання, щоб захистити інтереси дітей.

Отже, проведений аналіз та досвід роботи педагогічного колективу Харківській гімназії № 116 Харківської міської ради, дає підстави стверджувати, що ефективній організації спільної діяльності педагогічного колективу школи та батьків сприяють рід форм та методів роботи, які грунтуються, в першу чергу, на виділенні 5-ти типів сімей, згрупованих за принципом можливості використання їх морального потенціалу для виховання своєї дитини.

Література. 1. *Зязюн І. А.* Філософія педагогічної дії : монографія. Черкаси, 2008. 608 с. 2. *Вентцель К.Н.* Идеальная школа будущего и способы ее осуществления. *Хрестоматия по истории школы и педагогики в России*. М., 1974. Вып.27. С. 27-34. 3. *Сухомлинский В.А.* Родительская педагогика. М., 1978. 96 с.

Варивода Н. А.
м.Київ, Україна

ПЕДАГОГІКА ДОБРА І. ЗЯЗЮНА ЯК ОСНОВА ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

Постановка проблеми. Для кожної особистості процес засвоєння моральних цінностей є непростим, тому метою діяльності сучасного педагога повинно виступати моральне самоусвідомлення, виховання і розвиток саме духовних вартостей у підростаючого покоління.

Академік Іван Зязюн, глибоко дослідивши проблему виховання гармонійно розвиненої, високоморальної та висококультурної особистості з точки зору педагогіки, психології, філософії, культури, етики, естетики, наголошував на визначальній ролі розвитку та узгодженості інтелектуальної, емоційної та вольової взаємодії суб'єктів виховання для забезпечення ефективності процесу виховання моральних цінностей [5].

Мета статті – дослідити значення концепції педагогіки добра у процесі виховання моральних цінностей.

Виклад основного матеріалу. Видатний педагог та талановитий філософ заснував унікальну школу педагогічної майстерності, де

дитиноцентризм був визначений як основний методологічний підхід до визначення мети та змісту педагогічної діяльності. Вчений наголошував, що у ході спілкування під час навчально-виховного процесу «здійснюється взаємовплив двох рівноправних суб'єктів – учителя та учня. Щоб він був ефективним, у вчителя і учня мають переважати позитивні естетичні почуття як показник людяності, гуманності, творчості, а відтак і працездатності, її результативності» [2].

Розглядаючи педагогічну майстерність як мистецьку дію, педагог наголошував, що застосування лише раціональної технології та методики не дозволяють повною мірою забезпечити досягнення високого результату виховання чи навчання, оскільки педагог обов'язково повинен творити і застосовувати індивідуальну технологію та методику роботи з дітьми [2].

На думку І. Зязюна, педагог повинен рівноцінною мірою впливати і на розвиток інтелекту, і на розвиток духовності особистості. Також учений наголошував, що кожен педагог повинен прагнути до того, щоб моральні, духовні та соціальні цінності, які прищеплюються дітям, набували для них особистісного смислу [4].

З цією думкою погоджується і академік І. Бех, зазначаючи: «Кожній дитині необхідно прищепити, так би мовити, смак до духовного життя. Досягнення цієї мети під силу тільки особистісно-орієнтованому вихованню. Відповідне технологічне забезпечення має ґрунтуватися на діалогічному підході, який визначає суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників педагогічного процесу, їх самоактуалізацію і самоорієнтацію» [1].

Таким чином, ми можемо визначити, що для досягнення дитиною певного рівня духовно-морального розвитку, необхідна особистісно рівноправна позиція педагога та учнів.

Впроваджуючи ідеї Добра, Краси, Істини та Культури у процес виховання, І. Зязюн у таких своїх фундаментальних працях як «Педагогіка добра» (2000), «Краса педагогічної дії» (1998), «Педагогічна майстерність» (1997) та багатьох інших ділиться власним неоціненним досвідом та робить вагомий внесок у становлення і розвиток оригінальної науково-педагогічної школи.

У книзі «Педагогіка добра» академік, описуючи, по суті, власне життя, розповідає нам про те, як виховувалася обдарована та гармонійна особистість, як відбувалися процеси усвідомлення таких моральних цінностей як добро, любов, істина та краса. Сім'я, вчителі, найближче оточення відіграли визначальну роль у процесі формування

духовності автора, і він переконливо обґрунтовує результат їх впливу на формування своїх особистісних якостей.

Учений наголошував, що кожна педагогічна дія – це не просто процес передачі, засвоєння та оцінювання знань, а це справжня життєва драма пізнання, де педагог має виступити у ролі режисера, а дитина у атмосфері добра і краси набуватиме нових знань та усвідомлюватиме моральні цінності. Основним покликанням кожного педагога І. Зязюн називав виховання та навчання дитини «своєю Поведінкою, своїм Статусом, своїми Знаннями, своєю Людяністю, своєю Любов'ю, своїм Щастям, своїм Талантом» [3].

Висновки з дослідження. Отже, проаналізувавши концепцію педагогіки добра І. Зязюна, ми можемо зазначити, що основним принципом діяльності педагога вчений вважав принцип дитиноцентризму, а процес виховання духовності дитини має відбуватися на засадах людяності, доброти та любові.

Перспективи подальших розробок полягають у дослідженні специфіки впровадження принципів педагогіки добра у процесі виховання моральних цінностей у молодших школярів засобами мистецтва.

Література. 1. *Бех І. Д*. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: когнітивно-практичні засади. Київ: Либідь, 2003. 344 с. 2.*Зязюн І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф.* Педагогічна майстерність: підручник / за ред. І. А. Зязюна. Київ: Вища школа, 1997. 349 с. 3. *Зязюн І.А*. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. Київ: МАУП, 2000. 312с. 4. *Зязюн І. А*. Естетичні регулятиви педагогічної майстерності / Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей: зб. матеріалів VII пед.-мист. читань пам'яті проф. О. П. Рудницької / за заг. ред. О. М. Отич. Чернівці: Зелена Буковина, 2010. С. 17—23. 5. *Лещенко М.П.* Ідеали педагогіки добра в життєвих реаліях Івана Зязюна. Київ: Рідна школа, 2001. №8. С. 49-51.

Грень Л.М.
м.Харків, Україна

ТРЕНІНГ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ НА ЗАНЯТТЯХ З РИТОРИКИ

Постановка проблеми. Необхідною умовою становлення успішного фахівця є ефективне володіння засобами комунікації. Велику

роль у цьому процесі відіграє комунікативна компетентність, що представляє комунікативну властивість особистості (комунікативні здібності, знання, уміння й навички, чуттєвий і соціальний досвід у сфері спілкування). Особливо гостро потребу у комунікативній компетентності відчувають знавці людських душ – психологи. Тому проведення тренінгів з формування комунікативної компетентності у студентів-психологів на практичних заняттях з риторики має велике значення для становлення їх як майбутніх спеціалістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тренінгу як засобу активізації навчання у вищому освітньому закладі значну увагу приділяють дослідники Т.М. Котенко, Р.Л. Кричевський, О.О. Нестуля, С.І. Макшанов, Т.В. Махіна, Ю.І. Панфілов, О.Г. Романовський, О.В. Сидоренко та ін. Серед зарубіжних науковців слід виокремити Е.Кристофера, С.Кові, Е. Парслоу, С.Тропа та ін., які довели доцільність впровадження тренінгів в освітній процес.

Мета статті. Розкрити роль тренінгу у формуванні комунікативної компетентності студентів-психологів на практичних заняттях з риторики під час навчання у вищому освітньому закладі.

Виклад основного матеріалу. Активне формування професійних умінь, необхідних для практичної діяльності психолога здійснюється у процесі розроблення та реалізації навчальних проектів у змодельованих та реальних умовах, конкретних ситуацій і вимагає від студентів вияву самостійності, творчого підходу, ініціативи, наполегливості тощо. Сприяють вирішенню цього завдання комплексні ділові ігри та тренінги. Тренінг – форма інтерактивного навчання, метою якого є розвиток компетентності міжособистісної й професійної поведінки у спілкуванні.

Перед проведенням тренінгу оголошується тема заняття і надаються правила, яких слід дотримуватись під час тренінгу:

- чітке дотримання регламенту;
- слухати й чути (один говорить – всі слухають);
- бути доброзичливим;
- говорити тільки за темою і від свого імені;
- не критикувати: кожен має право на власну думку;
- казати коротко;
- говорити по черзі.

Оскільки це студенти-психологи академічної групи 3 курсу, а не збірна група, представлятися один одному не має сенсу. На розігрів пропонуються два питання: що заважає у спілкуванні, а що допомагає ефективному спілкуванню. Кожен учасник перед тим, як дати відпо-

від на питання, спочатку повторює відповідь сусіда справа. Таким чином, коли замикається коло, учасники доходять висновку, що складно одночасно і слухати попереднього учасника тренінгу, і думати, як самому дати відповідь на поставлене тренером питання, пам'ятаючи, що ним оцінюється й уміння лаконічно, грамотно, точно висловити свою думку. Адже це заняття з риторики!

Міні-лекція на тему «Ефективне мовлення. Талант переконання» дозволяє групі зануритися в історію і почути одну з кращих промов Уінстона Черчилля, Геттисбергську промову Авраама Лінкольна.

На закріплення почутого студенти виконують вправу на талант переконання «Залізнична каса». Суть завдання: кожна команда (залежно від кількості учасників – 3-4 команди) обирає свого касира, касир повинен «продати» останній квиток тому «пасажиру», який найбільш переконливо доведе, чому саме йому, а не комусь іншому, треба продати квиток. Студент, який виступає у ролі пасажира, крім таланту переконання, повинен ще використати у своїй промові один із стилів мовлення і дотримуватись його. Це утруднює завдання, але робить його цікавим, позитивним і незабутнім. Група отримує велике задоволення і багато позитивних емоцій.

Суть будь-якого мовлення – у його функціональному призначенні: слугувати людям. Студенти знайомляться з правилами підготовки промови, п'ятьома заповітами її мистецтва і виконують комунікативну техніку «Люди – двері», яка допоможе краще розбиратися в людях, стати більш розкутим у спілкуванні. Використовується асоціація «Люди – двері», пропонуються типи «Людей – дверей» (дерев'яні, пластикові, дубові, прозорі, поламані двері, двері з довідником наверху, двері з очком, двері з великою кількістю замків, залізні двері, двері на сигналізації, двері, що риплять, приховані двері. Завдання: провести аналогію кожної двері з людиною; надати рекомендації із спілкування з кожним із типів «Люди – двері». Така техніка передбачає своєрідне входження студентів-психологів у професійну діяльність.

Своєрідним закріпленням матеріалу і водночас підсумком проведеної на тренінгу роботи є сесія «Світове кафе» або «Кафе знань». «Світове кафе» сприяє установленню комунікації між різними людьми, пропонує простір, де можуть збиратись різні люди для обговорення різних проблем, пропонує простір для пошуку й розвитку ідей і вирішення загальних проблем. Тренер пропонує студентам вирішення загальної проблеми в групі: як навчитися публічному виступу; як забезпечити розвиток комунікативних умінь ритора?

Надаються керівні вказівки для кафе:

- ми формуємо 4 групи біля попередньо підготовлених столів. Дані столи – «кафе» із своїм запитанням;
- кожна група складається із гостей і хазяїв;
- кожні 5 хвилин гості пересідають за інші столи. Це буде проходити протягом 4 раундів;
- зміна відбувається за командою тренера;
- після останнього раунду кожний із гостей повинен відвідати столи всіх хазяїв.

Хазяї повинні залишатися кожний за своїм столом протягом 4-х раундів; завжди повідомляти нових гостей про те, що обговорювали у попередньому раунді; вести протокол про все, що обговорювали у кожному раунді.

Керівні вказівки тренера для хазяїна «кафе»:

- я буду слідкувати за часом і скажу Вам, коли змінювати групу;
- використовуйте папери й олівці, записуйте й візуалізуйте Ваші ідеї, думки і результати обговорення;
- сприяйте розвитку свого мислення;
- слухайте, щоб краще розуміти;
- об'єднуйте ваші ідеї;
- слухайте один одного для кращого розуміння суті питань.

За результатами обговорення хазяїн «кафе» разом із обраною командою готує розгорнуту відповідь на надане питання і презентує результати. Питання, що пропонуються для обговорення гостям: як досягти успіху в ораторському мистецтві? («кафе» 1); назвіть суб'єктивні внутрішньо особистісні фактори, що сприяють розвитку ораторських здібностей («кафе» 2); назвіть об'єктивні (зовнішні) фактори, що сприяють розвитку ораторських здібностей («кафе» 3); що сприяє рівню підвищення ораторських здібностей? («кафе» 4).

Висновки. Із наведеного прикладу проведення тренінгу з формування комунікативної компетентності у студентів-психологів на заняттях з риторики (кафедра педагогіки і психології управління соціальними системами НТУ «ХПІ») ми можемо зробити наступні висновки: тренінг сприяє об'єднанню групи у досягненні загальної мети заняття; студенти-психологи у процесі взаємодії прагнуть до ефективного володіння засобами комунікації; запропоновані тренером техніки сприяють своєрідному входженню у професійну діяльність; майбутні психологи засвоюють техніки ефективного переконання, правила публічного виступу, що сприяє розвитку комунікативних умінь ритора.

Література. 1. *Грень Л. М* Діагностика й розвиток комунікативної компетентності майбутніх фахівців у процесі навчання / Л.М. Грень // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія. – Зб. статей: – Ялта: РВВ КГУ, 2014, Вип. 43. – Ч.1. – 264 с. – С. 46-51. 2. *Кови С.* Лидерство, основанное на принципах / С. Кови ; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2008. – 302 с. 3. *Кристофер Э.* Тренинг лидерства / Э. Кристофер, Л. Смит. – СПб. : Питер, 2001. – 320 с. 4. *Нестуля О.О.* Основи лідерства. Тренінг лідерських якостей та практичних навичок менеджера. Уроки видатних підприємців: навчальний посібник / О.О. Нестуля, С.І. Нестуля, В.В. Карманенко. – Київ : Знання, 2013. – 358 с. 5. *Панфілов Ю.І.* Методика формування комунікативної комптентності майбутнього лідера-менеджера / Ю.І. Панфілов, Л.М. Грень, В.В. Бондаренко // Теорія і практика управління соціальними системами. – Харків : НТУ «ХПІ», 2016. – № 2. – С. 10–19. 6. *Романовский А.Г.* Педагогика лидерства: монографія / А.Г.Романовский, В.Е.Михайличенко, Л.Н. Грень. – Х.: ФЛП Бровин А.В., 2018. – 500 с. 7. *Троп С.* Коучинг: руководство для тренера и менеджера / С. Троп, Дж. Клиффорд. – СПб. : Питер, 2004. – 224 с. 8. *Парслоу Э.* Коучинг в обучении. Практические методы и техники / Эрик Парслоу, Моника Рей. – СПб. : Питер, 2003. – 204 с. 9. *Сидоренко Е.В.* Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии / Е.В. Сидоренко. – СПб. : Речь, 2008. – 208 с.

Луценко Б.В.
м. Харків, Україна

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Соціальна ситуація, яка склалася на теренах нашої країни, перманентні перетворення в політичному, економічному та суспільному середовищі, переоцінка цінностей у свідомості громадян актуалізували здійснення наукових пошуків у вивченні такого феномену як патріотичне виховання.

За сукупністю змін виникла необхідність вирішення на рівні держави гострих проблем, пов’язаних із формуванням національної свідомості населення України та виховання патріотизму громадян як фундаменту консолідації суспільства й укріплення держави.

Проблемам патріотичного виховання і його ролі у формуванні свідомого громадянина приділяли увагу українські мислителі різних поколінь та поглядів від часів Київської Русі до сучасності [2, 76].

У своїх творах видатні українські філософи-мислителі, поети, письменники, педагоги Г. Сковорода, Т. Шевченко, П. Юркевич, К. Ушинський, І. Франко визначне місце приділяли патріотизму українського народу.

Наукові дослідження із проблеми виховання патріотизму знайшли своє відображення у роботах таких авторів, як: І. Бех, Л. Березівська, С. Гончаренко, С. Лопатюк, О. Савченко, Н. Скотна, Г. Корж, О.Сухомлинська та ін.

Тому швидке усвідомлення дійсного стану справ, пов'язаних із патріотичним вихованням молоді сьогодні, сприятиме подальшому вирішенню комплексу заходів, від яких залежить майбутнє нашої нації, її самобутність, суверенність та унітарність держави.

Органи державної влади, до компетенції яких належать питання формування та імплементації державної політики у сфері патріотичного виховання, а саме: Міністерство освіти та науки України, Міністерство молоді та спорту, РНБО України, Міністерство оборони, Інститут проблем виховання Академії педагогічних наук України завжди знаходяться на передових позиціях. Решта інституційних суб'єктів виконують заходи «в частині, що їх стосується».

Важливим компонентом патріотичного виховання, за умов відсічі збройної агресії, ведення воєнних (бойових) дій, – пріоритетним є військово-патріотичне виховання, націлене на формування у свідомості громадян готовності захищати, а за необхідності й жертвувати своїм життям за Вітчизну.

Крім того, не менш важливими завданнями військово-патріотичного виховання є розкриття суспільної значущості й укріплення поваги до військової служби, формування психологічної й фізичної готовності проходити військову службу, бажання у молоді здобувати військові професії.

Що стосується нормативно-правової бази, то реалізація політики патріотичного виховання здійснюється через положення Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ ст.», «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-

1945 рр.», «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій», Постанови Верховної Ради України від 12.05.2015 р. № 373-VIII «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді», Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 рр. (затверджена Указом Президента України від 13.10.2015 р. № 580/2015) тощо [3; 4, 2].

Як зазначається в Стратегії національної безпеки України, для консолідації українського суспільства доцільно поширювати серед різних соціальних, вікових, освітніх, культурних верств Українського народу ідею спільності історичної долі, переваг тісної співпраці і взаємодопомоги, безпосередньої залежності успішності кожного громадянина України від рівня єдності українського суспільства, що сприятиме формуванню національної ідеї в її широкому, світоглядному розумінні.

За «Планом дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2017-2020 роки», одним із напрямків, є консолідація суспільства навколо захисту України, популяризація військової служби, утвердження спадкоємності традицій борців за незалежність України, донесення достовірної інформації про роль Збройних Сил, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, у забезпеченні миру і стабільності в Україні.

Реалізація інших соціально-значимих проектів передбачає: впровадження нових ефективних форм роботи з патріотичного виховання; посилення національної гідності, особистих рис громадянина України; досягнення високої культури взаємин, набуття соціального досвіду, фізичної досконалості, художньо-естетичної культури; прищеплення кращих рис патріота України; сприяння розвитку фізичного та духовного стану, розвитку туризму та краєзнавства; виховання у молоді почуття гордості за свою державу; вивчення, узагальнення і пропагування кращого досвіду патріотичного виховання української молоді [1, 136].

Патріотичне виховання молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, громадськості, сім'ї, освітніх закладів й інших соціальних інститутів, яка спрямована на формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності і любові до Батьківщини, постійної готовності до виконання свого обов'язку захищати національні інтереси України.

За останні два десятиріччя в нашій країні, як і в країнах Європи, проблема патріотичних цінностей і орієнтацій набула особливої актуальності. Подальші пошуки та вивчення феномену патріотичного виховання сприятимуть кращому розумінню історичного минулого нашого народу, впевненого його поступу у майбутнє та реалізації вчасних заходів щодо попередження національного нігілізму,

Література. 1. *Жаровська О.П.* Патріотичне виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету: дис. на здобуття наук. ступеня канд. педагог. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / О.П. Жаровська; Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. – Вінниця: 2015. – 290 с. 2. *Кульчицький В.Й.* Філософсько-світоглядні передумови розвитку патріотичного виховання в Україні (історичний аспект) / В.Й. Кульчицький // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія педагогіка і соціальна робота. – 2013. – №30. – С.76-78. 3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: схвалено Указом Президента України від 25 черв. 2013 р. №344/2013 // Класний керівник. – 2013. – № 23/24. – С. 9-23. 4. *Сьомін С.В.* Патріотичне виховання молоді як невід'ємна складова системи забезпечення національної безпеки України // С.В.Сьомін. Національний інститут стратегічних досліджень // К.: Серія «Національна безпека», 2017. – № 34. – 17 с.

Лютий М.М.
м. Харків, Україна

РОЛЬ САМОРОЗВИТКУ У СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Конкуренція на ринку праці сучасної України посилюється з кожним роком. Це зумовлено не тільки жорсткими вимогами до ефективності ринкової економіки, а й тими групами факторів, що пред'являються до будь-якої людини, в тому числі й до викладача вищого навчального закладу, а саме: «рівнем професійної підготовки й ступенем її відповідності вимогам часу та морально-психологічною готовністю й навичками роботи в умовах конкуренції й інновацій, умінням продемонструвати й реалізувати свою професійну підготовку» [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепція саморозвитку особистості розроблена у працях Л .С. Виготського, А. Н. Леонтьєва, Д.Б.Ельконіна, Л. В. Занкова, В. В. Давидова та інших учених. Саморозвитку й самовихованню особистості багато уваги приділяли у своїх дослідженнях О. О. Бодальов, І.А.Зязюн, О.Г.Романовський, В.Є. Михаличенко, Л. І. Рувинський, А. І. Кочетов, В. О. Лозовий, С. Сисоєва, Л.М. Грень, Н.В. Шаронова та інші науковці.

Мета статті. Розкрити роль саморозвитку й самовдосконалення у становленні особистості сучасного педагога.

Виклад основного матеріалу. Сучасному суспільству необхідна особистість із високим почуттям власної гідності, самосвідомості, яка прагне до саморозвитку та самовдосконалення, до подальшого безперервного навчання протягом всього життя. Сучасна освіта – це безперервний процес, спрямований на формування творчих, компетентних і конкурентоспроможних людей в умовах глобального інформаційного простору.

Відомий український педагог І. А. Зязюн підкреслював, що сенсом та метою освіти повинна бути людина у постійному розвитку, її духовне становлення, гармонія її відносин із собою, іншими людьми, зі світом. У такий спосіб освіта на державному рівні створює умови розвитку – саморозвитку, виховання – самовиховання, навчання – самонавчання всіх і кожного [2].

Саморозвиток особистості є одним із проявів діяльнісної суті людини. Це психологічний механізм «людиноутворення». Саморозвиток спрямований на зміну самого суб'єкта. Це внутрішня духовно-практична діяльність суб'єкта, у результаті якої змінюється його внутрішній світ.

На думку А. Кононенка, професійний саморозвиток – це багатокомпонентний особистісно і професійно значущий процес, що сприяє формуванню індивідуального стилю професійної діяльності педагога, допомагає осмисленню власної самостійної діяльності, є засобом самовдосконалення і становлення професіонала [3].

Викладач, який постійно прагне до саморозвитку, повинен володіти навичками ефективного навчання, тобто педагогічною майстерністю. Педагогічна майстерність передбачає наявність особистісних якостей, що визначають професійну придатність (чітка дикція, психологічна стійкість до емоційних навантажень); професійну інтелігентність, виражену у коректності у відношеннях із студентами, загальній культурі поведінки; педагогічного професіоналізму, що базується на знанні психофізіологічних основ навчання, основ педагогіки; педагогі-

чне мистецтво – артистизм, ораторське мистецтво, вміле використання невербальних засобів.

Рівень професійної підготовки визначається умінням ефективно вирішувати стандартні, типові професійні завдання, що передбачають уміння знаходити найбільш раціональні за витратами інтелектуальні, трудові, тимчасові, матеріальні ресурси рішення як на основі знань стандартних рішень, що вже апробовані, так і на генерації нових рішень; ставити нові завдання й знаходити шляхи їх вирішення.

Результатом саморозвитку є самовдосконалення (свідоме управління процесом власного розвитку) та самоактуалізація (реалізація себе у житті шляхом пізнання сенсу життя, досягнення повноти існування) особистості. Педагогічно й психологічно вмотивований розвиток особистості зазвичай призводить до саморозвитку, самоосвіти й самовиховання всіх її підструктур. Це є найважливішим показником, що визначає швидкість і якість набуття різних видів досвіду не лише в процесі професійної підготовки, а й безперервно, протягом всього життя. Особистість перебуває в стані саморозвитку протягом усього життя, від перших дій саморегуляції в ранньому дитинстві до свідомого самоформування в дорослому віці [5].

Професійне самовдосконалення − свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня власної професійної компетенції і розвитку професійно значущих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності і власної програми розвитку [1]. Самовдосконалення є необхідною умовою високого викладацького професіоналізму.

Професійна кар'єра зумовлена і рівнем професійних знань, й умінням їх реалізувати. Викладач, який прагне до постійного саморозвитку і самовдосконалення повинен володіти особистісно-діловими якостями, які умовно можна поділити на чотири групи:

1. Навички розвитку й самоосвіти, тобто навички отримання, засвоєння й передачі нових професійних, ділових, соціальних знань та умінь, як частини будь-якої трудової діяльності.

2. Особистісні навички: завзятість і наполегливість у досягненні мети, ініціативність, уміння контактувати з людьми, чітко формулюватий відстоювати свою точку зору та ін.

3. Навички роботи у групі (комунікативні якості): уміння ураховувати думки інших, знаходити компроміси, переконувати, критикувати й сприймати критику та ін.

4. Навички лідера: уміння планувати й організовувати роботу групи, розподіляти обов'язки, контролювати їх виконання, стимулювати роботу та ін. [1].

Висновки. Таким чином, зміни, що відбулися за роки незалежності нашої держави, зумовили й значення освітніх і самоосвітніх функцій особистості. Конкуренція на ринку праці посилила мотивацію до саморозвитку та професійного саморозвитку викладача, його прагнення до високого рівня професіоналізму.

Література. 1. *Вітвіцька С.С.* Теоретичні засади підготовки магістрів в умовах ступеневої педагогічної освіти / С.С. Вітвіцька // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка (19). – 2004. – С. 69 – 71. 2. *Зязюн І.А.* Педагогіка добра : ідеали і реалії : навч.-метод. посіб. / І.А. Зязюн. – К., 2000. – 350 с. 3. *А. Кононенко*. Формування готовності майбутніх учителів до самореалізації творчого потенціалу у процесі навчальної педагогічної практики / Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2014, № 4 (38). – С. 177-185. 4. *Петров Э.Г.* Самосовершенствование преподавателя. Учебное пособие / Э.Г. Петров, Л.Н. Радванская, Н.В. Шаронова. – Херсон; ОЛДІ-плюс, 2002. – 144 с. 5. *Романовский А. Г*. Педагогика успеха / А. Г. Романовский, В.Е. Михайличенко, Л. Н. Грень. Х.: НТУ «ХПИ», 2011. – 367 с.

Мищенко В.И.
г. Харьков, Украина

ДУХОВНЫЙ ОБЛИК АКАДЕМИКА И.А. ЗЯЗЮНА

Постановка проблемы. Духовный облик талантливой и многогранной личности И.А. Зязюна – предмет для специального научного исследования, в котором необходимо масштабно охватить различные аспекты его личностных качеств, научной, управленческой и педагогиченской деятельности. В то же время, представляется актуальным уже сегодня определить наиболее значимые детерминанты его духовного облика, позволяющие осваивать его педагогическое наследие. Сам термин духовный облик личности, о настоятельной необходимости которой уже поднят вопрос в философии образования [6, с. 166], позволяет визуализировать, сделать духовность объектом измерения.

Методология исследования. В качестве исходных категорий, раскрывающих внутренню структуру духовного облика личности, мы выделяем восприятие (её эмоционально-эстетическую форму открытости миру), осмысление (критический характер мышления, свой-

ственного интеллигенции) и созидательность, как особый вид деятельности, культуротворчества, как энергия утверждения добра.

Изложение материала. Открытость миру, как эстетическая сторона мировоззрения, демонстрирует любовь и доверие к миру, радостное отношение к жизни, теплые и сердечные чувства по отношению к матери, к ребёнку, принимающего эту эстафету жизни, воплощающего в себе будущность человечества. Продолжая гуманистические традиции Ж.-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоци, А. Дистверга, И.А. Зязюн выходит на предельно высокий уровень человеколюбия, свойственного Ф.М. Достоевскому и В.А. Сухомлинскому.. Неиссякаемым источником этой великой любви есть возвышенно-эстетичекое, бережное отношение к миру, как тайне, рождающей чудо жизни. И.А. Зязюн аппелирует к выдающемося отечественному педагогу, как В.А. Сухомлинскому, особенно почитаемому за его мужество – отстаивать гуманистические идеалы в эпоху господства тоталитарного, технократического мышления. «Мы увидели в саду надломленную ветку яблони, – приводит И.А. Зязюн слова знаменитого педагога. – Мы останавливаемяся, подвязываем надломленную веточку, дети чувствуют радость и беспокойство» [3, с. 81].

Формирование духовности личности возможно только на основе глубокого катарсического, эмоционально-чувственного, эстетического влияния на личность. Влияние это на душу ребёнка, в годы «сенситивного периода, когда чувства преобладают, охватывают подсознание сохранится на всю жизнь и исключить его из духовности человека, – по мнению И.А. Зязюна, – невозможно:… чем больше позитивной чувствительности воспринимает ребёнок…, тем более необходимой будет потребность в самоутверждении её жизненной радостью и любовью от процесса обучения» [2, с. 8 - 9].

Эстетичские, возвышенные чувства миропочитания преобладают в душе юноши, в его отношении к родной природе – «роскошной и неповторимой» [2, с. 11], в котором соединилось «буйство трав и пшеничной нивы, спокойный и рассудительный шепот лесов и прилесков, тихая журчащая речушка…, неповторимое разнообразие запахов» [2, с. 6]. В его светлом и добром взгляде запечатлеваются «образы весенних восходящих потоков воздуха, создающих иллюзию величественного глубочайшего океана, сказочных оазисов, привлекающих роскошью десятков оттенков разноцветных гамм зелёных насаждений, солнечные оттенки зелёных гармоний вод речек и озер» [2, с. 11]. Чувство благоговения перед жизнью, мирозданием лежит в основе его гуманистического отношения к миру, к таинству педагогического процесса.

Педагогическое общение предстаёт как искусство тонкого, эмоционального эстетического воздействия, близкое по своему характеру с мастерством актёра. Не случайно И.А. Зязюн рассматривает именно эстетику, как важный источник формирования духовности, он с чувством глубокого удовлетворения пишет о том, что сумел пробудить в студентах эстетическое чувство, сумел «заинтересовать проблемами эстетики для собственного духовного самосовершенствования» [2, с. 67]. Воспламенить искорку духовного саморазвития на основе эмоционально-эстетического формирования открытости миру И.А. Зязюну удалось как у студентов института народного хозяйства, так и судентов театрального института, к которым он обратился благодаря педагогу, которого он всю жизнь считал учителем и наставником – В.А. Кудину.

Интеллигентность, основаная на чувстве «жизненного несовершенства, свойственная «человеку, который является критически мыслящим существом» [5, с. 318], всецело отвечает духовного облику И.А. Зязюна. «Протест, – писал о себе Иван Андреевич, – признак моего характера» [2, с. 9]. Чувство «жизненного несовершества» свойственно И.А. Зязюну как в социальной сфере, так и в педагогике, где особенно важно формирование этических качеств личности. «Малейшее проявление несправедливости, – пишет И.А. Зязюн, – потрясает ребёнка, делает его несчастным» [3, с. 17]. Устранение несовершенства и несправедливости требует глубокого интеллекта, критического мышления. На всех, кто имел радость духовного общения с Иваном Андреевичем Зязюном, он производил величайщее влияние своими аналитическими способностями, философским складом ума, глубоким проникновением в сущность рассматриваемых явлений. И.А. Зязюн отличался, по мнению В.Г. Кременя, не только энциклопедическими знаниями и колоссальным эрудицией, но и «щедростью и добротой: точным, метким словом он всегда умел «заинтересовать, убедить, побудить, привлечь, эффективно повлиять на мысли и чувства своих воспитанников» [4, с. 5]. Сам Иван Андреевич всегда указывал на радость открытия, творчества: «Если учёный охвачен идеей, то получает от этого чувство удовлетворения, то дни и ночи проплывают незаметно и поисковый труд приобретает поэтическое выражение» [2, с. 66].

Отрытость миру и сила мысли определют третий базисный эдемент духовного облика, обозначаемый нами как «созидательность». **Созидательность** есть творение, соразмерное с духовным, направленное к божественному. В духовном облике И. Зязюна оно раскрывается и как креативность – оригинальность и глубина мышления и познания, направленного на раскрытие таинства педагогическо-

го общения, постижение сути педагогического мастерства, и как пассионарность – страстность, энергия и радость деятельности. «Я получаю, – отмечал Иван Андреевич, – огромное эстетическое удовлетворение от процесса… труда… и от осознания сделанного мной…» [2, с.12]. Креационистичность – аксиологическая ценность его творческой исследовательской деятельности проявляются в утверждениии гуманистической педагогики, «Педагогики добра». Созидательные силы учёного воплощаются не только в титанической научно-исследовательской, управленческой и организаторской деятельности, но и в рассмотрении себя как «проект» бесконечного духовного развития. «Потребность в самоутверждении, самореализации и саморазвитии собственного опыта, – отмечает В.Г. Кремень, – сопровождала И.А. Зязюна на всех этапах профессионального становления» [4, с. 5]. Эта потребность основывается на высоком чувстве ответственности, убеждённости в том, чтобы выйти «на вершину духовного олимпа», необходимо следовать принципу «твоё счастье в твоих руках» [2, с. 8]. Передавая эстафету духовного творчества, Иван Зязюн обращает особое внимание на личную активность молодого учёного. «Личная инициатива и её самореализация, – утверждает академик И.А. Зязюн, – решающий фактор жизненного прогресса человека» [с. 10]. Быть творцом, хранить в душе искру Божию – призвание и долг человека. Примером подлинного служения своему делу творческой созидательности и вдохновенного труда является образ нашего учителя и духовного наставника – академика И.А. Зязюна.

Вывод. Духовный облик академика И.А. Зязюна – символ служения народу, педагогике утверждения добра, это «его первообраз в вечности, содержащий назначение и целеполагание человека» [1]. Перспектива дальнейшего изучения его педагогического наследия и духовного облика – глубокий и всесторонний анализ его многогранной деятельности в диссертационных исследованиях и научных трудах.

Литература. 1. *Аксючиц В. В.* Критика научного мировоззрения. Что не познает и что познает наука? Электронный ресурс: www.apocalyptism.ru/Criticism-of-Science.htm 2. *Зязюн І.А.*. Педагогіка добра: ідели і реалії: Наук.- метод. посіб. – К.: МАУП, 2000. – 312 с. 3. *Зязюн И.А.* Гуманист. Мыслитель. Педагог: Об идеалах В.А. Сухомдинского. / Е.Г Родчанин., И.А. Зязюн // М.: Педагогика, 1991. – 112 с. 4. *Кремень В.Г.* Гуманістична Концепція Івана // Іван Андрійович Зазюн : педагог, вчений, філософ : біобібліогр. Покажчик / [упоряд. Штома Л.Н.; наук. ред. Н.Г. Ничкало] ; НАПН України, Ін–т пед. освіти і освіти дорослих. – 3–є вид., перероб., допов. – К.: Богданова

А.М., 2013. – С. 5 – 8. 5. *Лосев А.Ф*. Дерзание духа: монография. / А.Ф Лосев. М.: Политиздат, 1988. – 366 с. 6. *Майер Б.О*. / Б.О. Майер. Эпистемологические аспекты философии образования. – Новосибирск: Изд. НГПУ, 2005. – 213 с.Белоус В.В., Щебетенко А.И. Человек как интегральная индивидуальность. – Пятигорск, 1996. – 203 с. 7. *Швейцер Альберт*. Культура и этика. / Пер. с нем. Н.А. Захарченко и Г.В. Колшановского. / Общая ред. и пред. В.А. Карпушина. М.: «Прогресс», 1973. – 344 с.

Фурманець Б.І., Панфілов Ю.І.
м. Харків, Україна

КОНСТРУКТИВНО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТЕЗАУРУСИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В УЧІННІ І.А. ЗЯЗЮНА

Актуальність проблеми. Тезауруси в ученні академіка І.А. Зязюна це конструктивні, науково-теоретичні концепції, ідеї та погляди, які він плідно обгрунтував для подальшого розвитку змісту педагогічної психології. Концептуальні тезауруси педагогічної психології І.А. Зязюна про психологічні конструкти вихованя та навчання входять суттєвою складовою у всеукраїнську теорію і практику організації і ведення демократичного, гуманістичного навчально-виховного процесу у навчальних закладах. В його працях порушуються суттєві педагогічно-психологічні концептуальні тезауруси, які стосуються психологічних ресурсів навчання, виховання і соціально-психологічного розвитку особистостей учнів та студентів.

Постановка проблеми. Розкриваючи концептуальні педагогічно-психологічні тезауруси учіння І.А. Зязюна, треба підкреслити те, що вони є конструктивні та багатогранні за змістом педагогічної психології. Велику увагу І.А. Зязюн надає першочерговому значенню педагогічної психології щодо створення умов мотивованого та зацікавленого навчання та всебічного виховання учнів з метою розкриття їх особливостей та розвитку їх здібностей як нової, оригінальної особистості. На думку вченого, саме такий підхід дозволяє всебічно розкрити потенціал особистості, швидко та ефективно навчати та виховувати її у закладах освіти. При цьому він робить акцент на психолого-педагогічнічних концептуальних тезаурусах, а саме, орієнтацію особистості на кращі поведінкові вчинки, постійну довіру до неї, повагу до

її власних і реальних властивостей та почуттів. Він підкреслює, що саме педагогічна психологія повинна розкривати конструктивні тезауруси особистісного сенсу, а саме: виховання свідомості і самосвідомості молоді, усвідомлювання нею власних уявлень про себе, вміння формування позитивних думок, почуттів та рис характеру, розвивати творчі здібності необхідні для майбутньої професії.

Вчений наголошує, що найважливішим змістовним тезаурусом про свідомість особистості є цілеспрямована корекція «Я-концепції» з реальною оцінкою наслідків певних дій, зокрема, позитивних реакцій і почуттів у тих, хто навчається.

Певний комплекс концептуальних тезаурусів як науково-теоретичних концепцій, ідей та поглядів учений розглядає у межах єдності навчання, виховання та розвитку учнів. На справедливу думку ученого до зазначеного комплекса концептуальних тезаурусів слід відносити:

- уявлення особистості про свою неповторну індивідуальність;
- єдність виховання ціннісних, моральних якостей через урахування особистісних схильностей;
- усвідомлення особистістю значення навчання з чітко визначеним професійним становленням;
- розуміння себе як креативного суб'єкта навчальної діяльності;
- уявлення про себе як привабливу особистість;
- розумна ідентифікація себе з визначеною соціальною групою.

Аналіз дидактичних пошуків у сфері побудови навчального процесу в сучасній педагогіці вищої школи показують, що вони відтворюють і одночасно слугують простором розгортання двох типів науково-педагогічної свідомості. Іван Андрійович підкреслював, що перший, сцієнтистсько-технократичний, проектує соціально-інженерну ідеологію у сферу дидактики, розглядає учіння як тотально конструйований процес з жорстко запланованими, фіксованими результатами, орієнтує студентів на еталонні знання, засвоєння заданих зразків.

Другий, гуманістичний, реалізує у сфері учіння самостійне засвоєння нового досвіду з неочевидними результатами, орієнтує студентів на розвиток своїх пізнавальних і особистісних можливостей.

На думку вченого визначальними для гуманістично орієнтованої науково-педагогічної свідомості є такі дидактичні категорії, як наукове дослідження, вирішення проблем, постановка і перевірка гіпотез, збір даних, експеримент, перенесення знань, моделювання, аргументація, прийняття рішень, співвіднесення моделі та реальності, рефлексивне, кри-

тичне, творче мислення, розвиток сприйнятливості, рольове розігрування, релевантність, пошук особистісних смислів тощо [2, с. 13].

Не можна обійти стороною і таке важливе питання як роль викладача у навчально-виховному процесі вищої школи. Педагога завжди розглядають як суб'єкта освітнього процесу, бажають бачити професіоналом, новатором, творчою особистістю.

Як не погодитися із думкою Івана Андрійовича, що «Відповідальне ставлення до педагогічної професії передбачає методологічну підготовку, використання педагогічних знань, оволодіння педагогічними технологіями засвоєння змісту, розвиток власних рефлексивних здатностей. Ставлення до справи формується у педагога і зовнішніми умовами (цінностями суспільства, атмосферою в колективі), які визначають рівень реалізації професійного потенціалу в даній ситуації» [2, с. 18].

Педагогічна майстерність - це діяльність педагога на рівні зразків й еталонів, відпрацьованих у практиці й уже описаних у методичних розробках і рекомендаціях. Протягом 2010-2014 рр. на базі нашого університету проводилися Академічні педагогічні читання, де виступали найкращі провідні фахівці у сфері вищої освіти. Серед них безперечно заслуговують на особливу увагу виступи Івана Андрійовича Зязюна.

Вектор питань, які були у центрі виступів видатного майстра – це обговорення шляхів вдосконалення педагогічної мастерності, формування у педагога позиції толерантності, педагогічне спілкування як професійно-педагогічний феномен, психолого-педагогічне значення честі і гідності учня та педагога, психопедагогіка, прикладні знання із пстихології розвитку, навчання-виховання студентів, знання законів психіки та керівництво ними при підвищенні якості навчання свої вихованців, розвиток творчої особистості та багато ін.

Особливу увагу І.А. Зязюн акцентує на значенні концепції– тезауруса, якою є самоусвідомлення – неодмінної складової психології особистості з розумінням вимог, які ставляться до неї суспільством. На його думку особистість, повина чітко усвідомлювати себе як автора і творця власних дій, суб'єкта життєтворчості з неповторними фізичними та духовними якостями, потребами й здібностями, носія інтелекту, почуттів і волі, виразника національної, професійної і групової належності в системі суспільних відносин. На відміну від свідомості самосвідомість відрізняється своєю спрямованістю не на об'єктивний світ, а на суб'єктивний, внутрішній світ особистості.

Стійке самоусвідомлення є відчуттям переконаності особистості у власній спроможності забезпечувати розвиток у себе духовності, культури та професійних якостей.

Слід зазначити й ту думку І.А. Зязюна, яка вказує на недопущення розмивання самоусвідомленності в навчально-виховному процесі, тому що це може неминуче може привести до деперсоналізаці, дезорганізації та дискомфорту тонусу особистості.

Неможливо не погодитися і з думкою вченого про необхідність формування у особистості постійної потреби власного самовдосконаленння, як процеса усвідомленого, керованого самою особистістю розвитку, в якому в інтересах самої особистості цілеспрямовано розвиваються ті якості і здібності які необхідні особистості учня чи студента як в умовах їх навчання і виховання, так і в умовах цілеспрямованого професійного становлення. Він підкреслював якщо вам не цілком подобається ваше життя, то єдиний спосіб його поправити - це поправити себе. Змінюючи себе, змінюємо життя. Ваше життя - відображення вашої особистості і починати треба з себе. [1].

Самовдосконаленість, як правило є результатом збагачення особистістю своїх моральних цінностей і соціально-психологічних можливостей у вирішенні тих завдань, які ставить перед нею навчальний заклад, життя, і особливо, тих, які вона ставить перед собою сама. Це і є важливіший педагогічно-психологічний конструктив тезаурусу щодо переконаності особистості у своїх можливостях адекватного навчання за своїми реальними здібностями.

Звертаючись до конструктивних тезаурусних поглядів І.А. Зязюна досвідченні педагоги наголошують, що з точки зору вдосконалення педагогічної психології необхідно брати до уваги наступні: по-перше, у своїй діяльності всі психологічні концепції, ідеї, погляди та принципи завжди узгоджувати з педагогічними; по-друге, враховувати динаміку самовдосконалення особистості, до якої входить власне усвідомлення своїх соціальних, фізичних, інтелектуальних проблем та шляхів їх вирішення [4].

При цьому, важливу роль, підкреслює учений, відіграє концептуальний тезаурус самооцінки особистості як почуття власного достоїнства, самоповаги, задоволення успіхом і рівнем притязань (потреба, визначаюча успіх розвитку). Саме, самооцінка визначає розуміння особистістю себе і своїх реальних можливостей у навчанні, вона позитивно сприяє розкриттю і регуляції її поведінки.

Ось чому, педагоги як психологи, враховуючи конструктивно-концептуальні тезауруси в учінні І.А.Зязюна, наголошують важливість

на їх основі послідовно виховувати та навчати особистості учнів та студентів за прийняттям слідуючих умов:

1) педагогічне і психологічне мотивування цих особистостей до успішної навчальної діяльності та зразкової поведінки на підставі самоусвідомлення себе, яке повинно бути адекватним їх же діям і вчинкам.

2) формувати у особистостей самовпевненість у собі як розуміння самого себе, своїх досягнень, вмінь та вольових якостей вирішувати поставленні завдання, розвивати самоповагу до себе та оточуючих;

3) формування у навчаємих прикладу всебічного вдосконалення своєї самосвідомості і самовпевненості на шляху соціального і професійного становлення.

Оптимальне врахування й виконання викладених концептуальних умов у навчально-виховному процесі, пошук способів і методів їх подальшого вдосконалення в учінні І.А. Зязюна є одним із досягнень, націленого на розвиток особистості, покращення її самоусвідомлення, самовпененості та сомооцінки.

Висновки. 1. Конструктивно-концептуальні, педагогічно-психологічні тезауруси визначені І.А. Зязюном, є важливими положеннями, що розкривають основны шляхи навчання та виховання особистостей.

2. Актуальність всебічного вивчення педагогічної системи І.А.Зязюна з року в рік зростає. В цьому і полягає велич та життєдайність його педагогічного спадку.

Література. 1. *Зязюн І.А.* Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.- метод. посіб. /І.А. Зязюн –К.: МАУП, 2000.-312с. 2. *Зязюн І.А.* Приоритетні принципи дидактики сучасної професійної освіти //І.А. Зязюн // Теорія і практика управління соціальними системами // Щоквартальний науково-практичний журнал. Харків: НТУ “ХПІ”. – 2000. – №1. – С.11-20. 3. Педагогічна майстерність: Підруч./І.А. Зязюн, Л.В. Крамушенко, І.Ф. Кривонос та ін. За ред.І.А.Зязюна. – К.:Вища шк.,1997. -287с. 4. Краса педагогічної дії: Навч. посіб./І.А.Зязюн, Г.М. Сагач. – К.: Укр.-фін.ін-т менеджмента і бізнесу,1997.-231с.

Чеботарьов М. К.
м. Харків, Україна

АДАПТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ЯК ПРОЯВ ПЕДАГОГІКИ ДОБРА

Постановка проблеми. Прискорення науково-технічного прогресу і послідовна демократизація суспільного життя істотно впливають на цілі, зміст і характер освіти, перш за все вищої. Її традиційне призначення як кадрове забезпечення нормального функціонування і розвитку суспільного виробництва все більш відчутно трансформується у задоволення освітніх потреб особистості. Разом з тим, на зміну авторитарній педагогіці приходить педагогіка співробітництва, для якої визначальним стає переважання бінарного, чи суб'єкт-суб'єктного характеру освітнього процесу, в якому студент постає його рівноправним учасником.

За цих умов особливої актуальності набуває запропонована свого часу академіком І. А. Зязюном концепція педагогіки добра [1]. Вчений виходив з тієї ідеї, що освітній процес повинен не тільки давати студентові професійні знання, не тільки виховувати його, а й забезпечувати належний особистісний розвиток. А це має відбуватися виключно в обстановці поваги і доброзичливості. Таким чином, педагогіка добра стала подальшим розвитком відомих ідей так званої школи радості, які були запропоновані свого часу ще одним видатним українським педагогом-новатором В. О. Сухомлинським [2].

Основна мета статті полягає в обґрунтуванні доцільності системно використовувати інноваційну технологію адаптивного управління освітнім процесом і, зокрема, навчально-пізнавальною діяльністю студентів як засіб практичної реалізації ідей педагогіки добра.

Виклад основного матеріалу. Уявляється цілком очевидним, що для практичної реалізації педагогіки добра необхідні інноваційні підходи до вибору адекватних способів, засобів і педагогічних технологій. На наше глибоке переконання, перш за все треба забезпечити як неухильне дотримання принципу індивідуального підходу до кожного студента, так і послідовне використання технології адаптивного управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів, необхідність якої безпосередньо випливає з вимог цього принципу.

Така особливість педагогіки добра зумовлює необхідність істотного підвищення професійної і соціальної компетентності педагогів, їх духовності, загальної та професійної культури. Іншими словами, умілого використання технології адаптивного управління може успішно досягти

тільки педагог, який справді є інтелігентом, представником національної інтелектуальної еліти. Так, зовсім не випадково С. О. Завєтний та його співавтори підкреслюють, що «саме культурна, високодуховна людина, небайдужа до всього того, що відбувається навколо неї, в країні і світі, справжній інтелігент у високому розумінні цього поняття має вважатися представником національної еліти, совістю нації» [3, с. 95].

Ми ж глибоко впевнені утому, що глибинна мета використання адаптивного управління в педагогічній діяльності полягає у тому, щоб досягати високих професійних, моральнісних і духовно-культурних стандартів міг кожний наш вихованець. Саме на це спрямована і розроблена під керівництвом професора Л. Л. Товажнянського інноваційна концепція формування національної гуманітарно-технічної та управлінської еліти. Автори концепції спеціально зазначають, що «зміст і сутність концепції і самого поняття гуманітарно-технічної еліти та його цільову спрямованість відображає орієнтація не на підготовку певного вузького елітарного прошарку із всієї маси випускників, а прагнення ***підтягнути всю цю масу до рівня еліти***» [4, с. 19].

На наше глибоке переконання, успішне розв'язання цього складного і надзвичайно відповідального завдання вимагає розвитку високого рівня відповідальності самого педагога і прищеплення цієї визначальної якості для успішного життя й діяльності кожному студентові. Адже саме в цьому і полягає один з проявів адаптивного підходу до організації й вибору цілей і змісту освітнього процесу. Нам раніше вже доводилось писати, що «саме з позицій формування відповідальності педагог повинен зуміти прищепити студентам здатність до постійного критичного аналізу не тільки свої слів, рішень і дій, але й тієї інформації, яку вони отримують від інших людей» [5, с. 67]. Саме критичне ставлення людини до інформації у поєднанні з високим професіоналізмом, культурою і доброзичливістю до інших людей відрізняє справжнього інтелігента, представника національної еліти.

Системне використання адаптивного управління і постає потужним засобом формування цієї еліти, виходячи з принципів педагогіки добра. А формування ж національної еліти уявляється сьогодні одним з основних напрямків розвитку принципово нового кадрового забезпечення складних трансформацій, які має здійснити наше суспільство. Йдеться перш за все про розвиток якісно нового інтелектуального, моральнісного, естетичного і духовно-культурного потенціалу соціуму. Саме у цьому моменті важливим постає ще й зв'язок адаптивного управління з прищепленням студентам чіткої системи життєвих цінностей.

Дійсно, формування і розвиток системи життєвих цілей і цінностей студента виступають сьогодні одним із вкрай важливих завдань освітнього процесу. Однак воно істотною мірою залежить від індивідуальних якостей і перш за все психологічних особливостей цього студента. А це висуває потребу диференційованого підходу до кожної особистості, адаптування педагогічного впливу відповідно до особливостей його сприйняття цією особистістю та характеру її реагування на цей вплив.

Сьогодні педагогічна діяльність викладача вищої школи вже не може обмежуватися професійною, навіть високоякісною підготовкою фахівця. Не менш важливими її завданнями постають особистісний розвиток цього фахівця та його соціалізація, розвиток його духовного світу, його загальної і професійної культури. Надзвичайно важливого значення набуває рівень розвитку його комунікативних та організаторських здібностей. Належне ж виконання цих достатньо складних і відповідальних завдань також вимагає досконалої професійної компетентності і психолого-педагогічної культури викладача, його швидкого адаптування до конкретних обставин. Особливо це стає необхідним у складних проблемних ситуаціях, з якими час від часу стикається професійна діяльність педагога вищої школи. Їх же розв'язання передбачає не просто індивідуальний підхід, цілеспрямоване використання адаптивних технологій і високу педагогічну майстерність викладача, але й обов'язкову його доброзичливість.

Висновки. По-перше, застосування адаптивних методів у педагогіці дійсно може розглядатися як один з характерних проявів педагогіки добра. По-друге, такий взаємозв'язок між ними виглядає не просто доцільним, але й очікуваним та цілком закономірним. По-третє, ця обставина вимагає додаткових досліджень, які б допомагали відкривати можливості більш плідного використання взаємозв'язку між педагогікою добра і технологією адаптивного управління. По-четверте, цілеспрямоване використання ідей педагогіки добра і адаптивного підходу сприяє підвищенню якості освіти.

Л**ітература.** 1. *Зязюн І. А.* Педагогіка добра: ідеали і реалії / І. А. Зязюн. – К.: МАУП, 2000. – 312 с. 2. *Сухомлинский В. А.* Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К.: Радянська школа, 1988. – 272 с. 3. *Завєтний С. О.* Філософія впливу: монографія / С. О. Завєтний, О. С. Пономарьов, С. М. Пазиніч. – Харків: Видавець Савчук О. О.; НТУСГ ім. П. Василенка, 2011. –204 с. 4. *Товажнянський Л. Л.* Концепція формування гуманітарно-технічної еліти в НТУ «ХПІ» та шляхи її реалізації / Л. Л. Товажнянський, О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов. – Харків: НТУ «ХПІ», 2004. – 416 с. 5. *Пономарьов О. С.* Відпо-

відальність як педагогічна категорія: навч.-метод. посіб. / О. С. Пономарьов, Н. В. Середа, М. К. Чеботарьов. – Харків: Підручник НТУ «ХПІ», 2013. – 172 с.

Черемський М. П.
м. Харків, Україна

ГУМАНІСТИЧНА ПЕДАГОГІКА ІВАНА АНДРІЙОВИЧА ЗЯЗЮНА

Постановка проблеми. Сьогодні, як не прикро це усвідомлювати, але українська педагогіка і досі сповідує авторитарні методи навчання та виховання, внаслідок чого особистість не має можливості повною мірою виразити себе та свої здібності. Проте сучасні умови ринкової економіки ставлять високі вимоги і щодо особистості самого педагога, його творчого потенціалу. Адже творчу, конкурентоспроможну особистість може виховати лише творча особистість. Тому важливо, щоб педагог володів належним рівнем майстерності та творчості, здатністю виявляти творчий потенціал в учнях і студентах. Такий Курс з педагогічної майстерності був розроблений відомим українським педагогом-гуманістом та реформатором, автором книги "Педагогіка добра" Іваном Андрійовичем Зязюном, чий вісімдесятирічний ювілей ми відзначаємо цього року.

Основна мета статті полягає у розкритті змісту педагогіки добра Івана Зязюна, зокрема його славнозвісного Курсу з основ педагогічної майстерності та творчості.

Виклад основного матеріалу. Іван Андрійович Зязюн все своє життя присвятив навчанню та вихованню молоді, її творчому розвитку. Головну проблему української освіти педагог вбачав в її авторитарності, котра перешкоджає вільному виявленню творчих сил особистості. Тому він прагнув до перебудови школи на засадах демократії та гуманізму, так як вважав, що демократизація школи це – "подолання одноманітності змісту, форм та методів освіти, відкритість школи, залучення до її роботи громадськості, відпрацювання механізмів самоврядування". "Гуманізація ж, – на думку педагога, – це поворот школи до дитини, поважання її гідності, довір'я до неї, врахування її особистісних цілей, запитів, інтересів" [1, с. 22].

Шлях до подолання проблеми авторитарності в школі педагог вбачав в підвищенні рівня педагогічної майстерності та творчості вчителя. Саме для цього і був розроблений відповідний Курс, що отримав назву "Вчитель". Мета Курсу полягала у допомозі майбутньому вчителю поєднати теоретичні знання та технологію педагогічної праці, "тобто вчитися бути вчителем, оволодівати майстерністю. А це передбачає розвиток певних особистісних якостей, здібностей, творчого потенціалу. "Штурмом" педагогічну науку не візьмеш", – зауважував педагог [2, с. 91].

В основі даного Курсу була покладена Система видатного режисера, актора та педагога К. С. Станіславського, чий 155 річний ювілей ми святкуємо також цього року. Іван Андрійович вважав, що педагогічне мистецтво має багато спільного з театральним мистецтвом. Тому педагогу важливо знати принципи театральної дії, її закони. Система Станіславського, на думку Зязюна, не лише наука про театральну творчість, але й наука про те, як, спираючись на об'єктивні закони, вирощувати, розвивати, збагачувати різноманітні здібності, а не лише сценічні. Вона розглядає органічну природу творчості крізь природу людини-творця. "В ній вперше вирішується питання свідомого оволодіння підсвідомим, мимовільним процесом творчості, виявлення таланту особистості в діяльності... Вона – спосіб підвищувати в творчій діяльності "коефіцієнт корисної дії" всякого обдарування" [3, с. 82].

Звернення до театральної педагогіки І. Зязюн пояснює тим, що педагогіка є більшою мірою мистецтвом, ніж наукою, а отже і підходи до неї мають бути відповідними. Проте, за словами педагога, осмислення педагогіки як виду мистецтва ще не відбулося в умах педагогів. "Немає потреби доводити нерозробленість такого підходу сучасною педагогікою, особливо на рівні підручників" [4, с. 98].

Тому Зязюн звертає увагу педагогів на театральну педагогіку, зокрема "систему Станіславського", в котрій "педагог будь-якого профілю дістане відповіді на непрості проблемні питання освіти і виховання людини, які, на жаль, у підручниках з педагогіки залишаються поза увагою" [4, с. 98].

Зокрема, за допомогою таких творчих прийомів К. Станіславського, як магічне "коли б" та "пропоновані обставини" педагог може поставити себе на місце учня, перенісшись з дорослого світу у світ дитинства. Саме так чинив наш визначний педагог-гуманіст Василь Олександрович Сухомлинський, чий 100 літній ювілей ми також святкуємо цього року. Зокрема, він вважав уміння проникнути в духовний світ дитини найважливішою якістю душі ви-

хователя. У своїй відомій на весь світ книзі "Серце віддаю дітям" він говорив, що "маючи доступ до казкового палацу, ім'я якому – Дитинство, я завжди вважав за необхідне стати якоюсь мірою дитиною... Лише той стане справжнім вчителем, хто ніколи не забуває, що він сам був дитиною" [5, с. 6; 11].

Ставши на місце дитини, вчитель має можливість пізнати її духовний світ в усьому його різнобарв'ї та різноманітності. Як багато втрачає вчитель, коли позбавляє себе такої втіхи. Адже, що може бути цікавішим, як знову відчути себе дитиною. На жаль, переважна більшість педагогів все робить навпаки, переносячи дитину у свій заорозумілий дорослий світ думок і почуттів. Проте у дітей, за словами Сухомлинського, свої уявлення "про добро та зло, честь та безчестя, людську гідність; у них свої критерії краси" [5, с. 6].

Тим не менш діти постійно зазнають утисків з боку дорослих. З цього приводу відомий грузинський педагог Ш. Амонашвілі зауважував, що "наші діти потребують захисту. І ось який парадокс – від кого? Будь ласка не гнівайтесь, я прямо скажу те, що думаю. Саме від нас! Від нашої педагогіки, від нашого ставлення... Те, що наші діти перебувають під ярмом імперіалізму дорослих, від цього нам нікуди не подітися. До яких пір це може тривати?" [1, цит. за с. 32].

Про імперативне ставлення вчителя до учня зазначав у своїй промові, під час свого останнього візиту до Харкова в червні 2014 року, і Іван Андрійович Зязюн. Виступаючи в Національному технічному університеті "Харківський політехнічний інститут", він з гіркотою в серці розповідав про байдуже ставлення більшості учителів до духовного світу дитини, небажання відчути та зрозуміти її потреби та прагнення, штучний поділ учнів на "відмінників" і "двієчників". В зв'язку з цим педагог запропонував реабілітувати репресовану свого часу "науку про дитину", котра всебічно вивчала світ дитинства, його специфіку та особливості.

Саме для кращого розуміння духовного світу дитини, в рамках Курсу з педагогічної майстерності, Іван Андрійович проводив театралізовані конкурси з розігрування сюжетів із буднів школи та проектування різних педагогічних конфліктів і знаходження способів їх розв'язання [6, с. 133].

Важливе місце І. Зязюн приділяв розвитку естетичних почуттів особистості, які тісно пов'язував з моральними почуттями. Зокрема, людина відчувши красу природи, на думку педагога, обов'язково переходить від простого милування нею до естетичних оцінок. "Тому і не випадково естетичне виховання засобами природи тісно пов'язується із

здійсненням таких практичних завдань як охорона природи, любовне і дбайливе ставлення до неї" [7, с. 30].

Естетика, виховуючи почуття краси в людині, будить в неї прагнення до творчості. Так, переживаючи красу природи, дитина прагне оспівати її, втілити в художні образи. Завдання ж вчителя полягає у підтримці та розвитку її творчих прагнень.

Необхідною умовою творчого розвитку учня Зязюн вважав свободу навчання. У своїй книзі "Основи педагогічної майстерності" педагог, говорячи про "вільний вибір" та "навчання без примусу", зазначає, що "ідея вільного вибору – це найпростіший крок у розвитку творчої думки учня. Вільний вибір дає можливість долати нерівномірності розвитку окремих якостей особистості школяра, спрямовано досягати гармонійності розвитку та створювати умови для розквіту природних обдарувань" [8, с. 211].

"Навчання без примусу", на думку Зязюна, є одним із принципів педагогіки співпраці між учнем і педагогом. Його мета полягає в усуненні страху в учня на уроці, "зробити його розкутим, вільним, вселити впевненість у власні сили, побачити в ньому повноцінну та здібну до творчості серйозну людину" [8, с. 211].

Велику загрозу для свободи навчання педагог вбачав в знеціненні особистості педагога, його творчого потенціалу. В своїй статті "Немає педагогіки без педагога" він зауважував, що "безучительська" педагогіка, "педагогіка стандартів і технологій", в якій не залишається місця для особистісної позиції, індивідуального внеску вчителя – це шлях у глухий кут і для педагогічної теорії, і для педагогічної практики" [9, с. 19].

Тому такою важливою є самоактуалізація педагога, розвиток його творчого потенціалу. Адже від того, наскільки педагог володіє творчими здібностями та майстерністю залежить рівень професійної підготовки майбутнього фахівця, який має бути, зважаючи на всезростаючу конкуренцію на ринку праці, передусім, творчою, багатогранною особистістю. "Сучасному виробництву, – за словами І. Зязюна, – необхідні виробники-особистості з обширом світогляду, з багатою структурою потреб, з розвиненою уявою, з постійним прагненням до самоудосконалення не лише фахового, але й загальнокультурного" [10, цит. за с. 191].

Висновки. Підсумовуючи сказане про Івана Андрійовича Зязюна, слід сказати, що він був справжнім педагогом, послідовником кращих традицій закладених Сократом, Я. Коменським, К. Ушинським, А. Макаренком, К. Станіславським, В. Сухомлинським та іншими визначними просвітителями минулого та сучасності. Педагог втілював

їхні заповіти в своїй педагогіці добра, яка по-праву має посісти гідне місце в українській освітній системі навчання і виховання творчої, всебічнорозвиненої особистості.

Література. 1. *Зязюн І. А.* Формування особистості радянського вчителя. – К.: Знання, 1989. – 48 с. 2. Учитель, которого ждут / под ред. И. А. Зязюна. – М.: Педагогика, 1988. – 152 с. 3. Основы педагогического мастерства / под ред. И. А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1987. – 208 с. 4. Педагогічна майстерність / за ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 349 с. 5. *Сухомлинский В. А*. Сердце отдаю детям. – К.: Радянська школа, 1988. – 272 с. 6. *Зязюн І. А*. Педагогіка добра: Ідеали і реалії. – К.: МАУП, 2000. – 312 с. 7. Виховання естетичного сприйняття / І. А. Зязюн, А. С. Канарський. – К.: Знання, 1968. – 52 с. 8. Основы педагогического мастерства / под ред. И. А. Зязюна. – М.: Просвещение, 1989. – 304 с. 9. *Зязюн І.* Немає педагогіки без педагога // Рідна школа, №4-5, 2012. – С. 19-23. 10. Мистецтво у розвитку особистості професіонала // Педагогіка і психологія професійної освіти: Результати досліджень і перспективи. Зб. наук. праць / За ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. – К.: АПН України, 2003. – 680 с.

Секція 2
Формування високодуховних лідерів-управлінців як один з пріоритетних напрямів формування національної гуманітарно-технічної еліти

Гура Т. В.
м. Харків, Україна

ЛІДЕРСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ОСНОВА ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Актуальність формування культури педагогічного менеджменту зумовлена процесами демократизації, гуманізації та гуманітаризації, які здійснюються в сучасній освіті. З переходом від командної системи економіки система освіти також зазнала значних трансформацій, що передусім відбуваються на рівні керівника освіти: демократизується процес прийняття рішень, школа і вуз набувають більшої самостійності в управлінській діяльності, формуванні якостей лідера, змін у стосунках між керівниками та підлеглими. Усе це актуалізує розробку та дослідження проблеми культури педагогічного менеджменту. Частиною педагогічного процесу має стати ефективний блок практичної соціалізації та управлінської культури особистості майбутнього педагога, від якого останнім часом вимагається не тільки високий рівень професіоналізму, а й формування лідерського стилю організації власної діяльності та готовності до самостійних ціннісних рішень [2]. Тому **мета нашої статті** полягає в висвітленні основних якостей лідерського потенціалу майбутнього педагога в аспекті його організаційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Лідерство— це процес діяльності людини, яка веде групу до наміченої мети, сприяє формуванню групових цілей, виражаючи потреби і прагнення людей в організації. Лідерство є тим видом діяльності, який проникає через всю систему управління. Неможливо ефективно виконувати функції планування, організації, мотивації і контролю, якщо немає ефективного керівництва і лідерів, здатних заохочувати інших працівників, позитивно впливати на них і вести за собою, тим самим досягаючи успішних кінцевих результатів.

Проблеми лідерства являються ключовими для досягнення організаційної ефективності. З однієї сторони, лідерство розглядається як наявність певного набору якостей, які притаманні тим, хто успішно здійснює вплив на інших, з іншої , лідерство – це процес несилового впливу у напрямку досягнення організацією своїх цілей. Лідерський потенціал це сукупність психологічних якостей, що відповідають потребам групи і найбільш корисні для вирішення проблемної ситуації, в яку ця група потрапила. Лідерський потенціал є соціально-психологічною властивістю особистості, яка відображає як ситуаційно обумовлену, так і незалежну від ситуації здатність індивіда до успішного здійснення лідерства. Рівень лідерського потенціалу визначається ступенем розвитку його індивідуальної (здібності, особистісні риси, цінності) та універсальної (досвід, навички, стилі лідерства, рольовий репертуар) складових [3, С. 325–327].

Лідерський потенціал особистості з позиції психологічного аналізу містить: комунікабельність, цілеспрямованість, відповідальність, наполегливість, мотивацію до успіху, урівноваженість, розсудливість, емпатію, позитивну самооцінку, упевненість у собі, щирість, рішучість, розвинуту інтуїцію, чутливість, готовність до ризику (інноваційність), критичність (до себе й інших) – та реалізується через емоційну, поведінкову та когнітивну гнучкість [4, С. 142].

Лідерський потенціал в узагальненому вигляді розглядається як можливість і готовність індивіду до ефективної лідерської поведінки. І. Дригіна під поняттям “лідерський потенціал” розуміє якісну характеристику особи, що визначає сукупність внутрішніх потреб, можливостей, ціннісного відношення, засобів, які сприяють досягненню такого рівня інтеграції компетентності, відповідальності, активності, можливостей, ціннісного відношення засобів, які сприяють досягненню такого рівня інтеграції компетентності, відповідальності, активності і комунікативності, який забезпечує її провідний вплив на членів групи при сумісному вирішенні завдань у різних сферах життєдіяльності [2, С. 419-423].

Аналіз лідерського потенціалу майбутнього педагога включає системні, комунікативні та внутрішні якості особистості.

Системні навички майбутнього педагога, на наш погляд, це: візія, місія, чутливість до змін, гнучкість, цілеспрямованість, наполегливість.

З візії розпочинається лідерство, оскільки вона дозволяє створювати образ нового, щенереалізованого майбутнього і показувати його послідовникам. Уміння створювати візію об'єднує, надихає людей і збуджує в них бажання йти за лідером, що має цей талант.

Місія дозволяє сформулювати візію в абсолютно конкретний відчутний результат. Чутливість до змін передбачає те, що лідер повинен бачити, чути і відчувати все, що знаходиться у віддаленому доступі, а тим більше в зоні найближчої досяжності. Г. Форд знав імена всіх співробітників. Такий підхід дозволяє створювати довіру членів команди і допомагає збирати унікальнуінформацію. Гнучкість полягає в тому, що лідер в кожен момент часу повинен мати великий набір стратегій і виборів. Цілеспрямованість та наполегливість – якості, що дозволяють, зіткнувшись зі труднощами, не зупинятися, а рухатися далі, використовуючи увесь свій лідерський потенціал.

Комунікативні навички вимагають від лідера вміння мотивувати, надихати, переконувати. Уміння мотивувати полягає в створенні імпульсу, стимулюючого як самогосебе, так і інших, якщо лідер мотивує команду, групу, оточення. Переконання - це навичка, що дозволяє за допомогоюслів, емоцій, аргументів або вчинків переконати людину у своїй правоті, перемістивши його з власної позиції в позицію, потрібну лідерові. Це умінняшвидко встановлювати контакт, викликати прихильність до себе співрозмовника, слухати і чути, уміння ставити запитання і отримувати важливу інформацію.

Внутрішніми якостями є: впевненість в собі, відвага, проактивность, с амоволодіння та внутрішня цілісність.

Лідер, що демонструє стан упевненості, викликає в оточуючих довіру до нього. Оскільки стан упевненості пов'язаний з надійністю, тому на таку людину можна покластися, йому можна довіряти. Відвага – це рішучість і сміливість. На відміну від стану упевненості, відвага дозволяє не лише відчувати, але і діяти. Лідер завжди попереду. Лідерові необхідно вступити першим на шлях, який до нього ніхто не проходив, і це виклик. Для цього потрібна сміливість, адже невідомість лякає.

Справжній лідер вважає за краще не реагувати, а попереджати, сам створювати події – це значить, володіти проактивністю. Лідер постійно діє на випередження, тобто починає діяти першим, намагається бути завжди на півкроку попереду. Самоволодіння включає цілий ряд таких якостей, як стресостійкість, вміння тримати удар, витривалість, які, пов'язані з критичними ситуаціями.

Таким чином, на основі нашого дослідження ми висвітлимо наступні **висновки:** 1) Лідерський потенціал – це соціально-психологічна властивість особистості, що являє собою сукупність внутрішніх потреб, можливостей, засобів, ціннісного ставлення, які сприяють досягненню такого рівня інтеграції компетентності, відповідальності, активності і комунікабельності, що забезпечує провідний вплив

на членів групи при спільному вирішенні завдань у різних видах життєдіяльності та задає позитивну спрямованість процесу професійного становлення особистості. 2) Лідерський потенціал особистості з позиції психологічного аналізу містить такі риси, як: комунікабельність, цілеспрямованість, відповідальність, наполегливість, мотивацію до успіху, урівноваженість, розсудливість, емпатію, позитивну самооцінку, упевненість у собі, щирість, рішучість, розвинуту інтуїцію, чутливість, готовність до ризику (інноваційність), критичність (до себе й інших) – та реалізується через емоційну, поведінкову та когнітивну гнучкість. 3) Лідерський потенціал майбутнього педагога включає системні, комунікативні та внутрішні якості особистості, що сприяють не тільки підвищенню якості перебігу та успішної організації освітнього процесу, але й підвищенню педагогічної майстерності майбутнього педагога. Перспективою подальших досліджень є визначення основних рис лідерського потенціалу сучасного інженера.

Література. 1. *Гура Т.В.* Лідерський потенціал як важлива складова педагогічної культури викладача технічного університету Т.В.Гура // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол.: Т. І. Сущенко]. – Запоріжжя : КПУ, 2015. – Вип. 44 (97). – С. 418-428. 2. *Іванова І.В.* Лідерство в культурі педагогічного менеджменту / І.В.Іванова / [Електронний ресурс] // Український науковий журнал. Освіта регіону. Політологія , психологія комунікації. Режим доступу: http://social-science.com.ua/contents/5. 3. *Калашникова, С. А.* Теоретико-методологічні засади професійної підготовки управлінців-лідерів в умовах сучасних суспільних трансформацій : дис. доктора пед. наук : 13.00.06 / Калашникова С. А. – К., 2011. – 462 с. 4. *Міляєва, В. Р.* Змістовно-структурна модель психологічного забезпечення системи підвищення кваліфікації державних службовців / В. Р. Міляєва // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. – Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2011. – № 11–12. – С. 137–144.

Гура Т.В., Сталін О.В.
м. Харків, Україна

ПЕДАГОГІЧНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ХАРИЗМИ У ЛІДЕРА

Постановка проблеми. Загострення суспільно-політичної си-

туації та кризових процесів в Україні обумовили значне зростання інтересу науковців і суспільної думки до харизматичного лідерства. Вирішення багатьох сучасних проблем нерідко пов'язується з діяльністю наділених особливими рисами й здібностями лідерів — харизматичних особистостей, здатних чітко визначити шляхи подолання кризових явищ, мобілізувати й повести за собою послідовників. У зв'язку з цим актуальним є обґрунтування педагогічно-психологічних механізмів формування лідерства, зокрема, харизматичного.

Мета дослідження — визначити механізми розвитку різних видів харизми психолого-педагогічними методами.

Виклад основного матеріалу. Розуміння феномену лідерства неможливе без знання теорій лідерства, особливу увагу серед яких займає теорія харизматичного лідерства. Воно було визначене дослідниками як здатність примушувати звичайних людей до екстраординарних дій в незвичайних обставинах. В центрі цих теорій знаходиться поняття «харизми», як неповторної якості, що забезпечує ефективність лідера [2].

На думку О.О. Нестуля та С.І. Нестуля, головні механізми виникнення харизми лідера полягають в якомусь з сегментів харизматичних відносин : особистість лідера, його поведінка, послідовники чи ситуація [1].

У перекладі з грецької харизма означає «дар богів». Багато хто сприймає харизматичну особистість мало не як надлюдину і вважає, що це вроджена якість, яку неможливо штучно розвинути звичайній людині. Лише не так давно з'явились психологічні методи формування харизматичного лідера. Вперше вони висвітлені у бестселері «Харизма. Як впливати, переконувати та надихати», автором якого є Олівія Фокс Кабейн — визнаний фахівець в сфері харизми та лідерства, яка викладає в Стенфордському, Єльському, Гарвардському та Массачусетському університетах [3].

О. Кабейн сперечається із загальноприйнятою думкою і, більш того, доводить, що харизма — це набір соціальних навичок, які можна розвинути за допомогою спеціальних методик і вправ. На її думку, харизматичною особистістю може стати будь-хто. Зрозуміло, якщо він цього прагне захоче і докладає максимум зусиль. Авторка вважає, що харизма є вродженою якістю, люди протягом усього життя постійно чарували і надихали оточуючих. Ключовим в концепції О. Кабейн є формування харизми шляхом демонстрації лідером присутності, сили і теплоти. Бути присутнім означає приділяти увагу тому, що відбувається, замість того, щоб опинитися в капкані власних думок. Тоді оточуючі відчувають, що їх слухають, поважають і цінують. Лідер має де-

монструвати харизматичну мову тіла, яка інформує оточуючих людей про його внутрішній стан. У свою чергу, запропоновані методи створення харизматичного внутрішнього стану з метою автоматичного досягнення харизматичної поведінки та мови тіла.

Олівія зазначає, перш за все, існування поряд з різними стилями лідерства і рисами характеру також і можливість прояву різних стилів харизми. Вона розглядає найбільш практичні для повсякденного життя, найбільш легкодоступні і, отже, найбільш корисні для вивчення чотири стилі харизми: зосереджена, надихаюча, доброзичлива і владна, спираючись не те, як вони сприймаються, та як їх вдосконалити і в яких випадках можна використовувати.

Розглянемо детальніше кожну з них. *Зосереджена харизма,* насамперед, заснована на ефекті присутності. Вона створює у людей відчуття, що ви цілком і повністю з ними, активно їх слухаєте. Зосереджена харизма призводить до відчуття у оточуючих, що до них прислухаються, чують і розуміють. Зосереджена харизма може сбути використана ефективно в бізнес-середовищі. Цю харизму люди оцінюють через поведінку людини. Ключове значення має ефект присутності: оскільки ми здатні відчувати і правильно інтерпретувати мову жестів, що демонструють зневагу чи неуважність до співрозмовника, подібні сигнали можуть швидко послабити зосереджену харизму. *Розвиваючи* зосереджену харизму, особливе значення має формування навичок сконцентруватися і домогтися від себе повноцінної присутності при спілкуванні. Щоб розвинути в собі зосереджену харизму, перш за все рекомендується зайнятися відпрацюванням ефекту присутності.

Надихаюча харизма покликана генерувати в людях віру і впевненість. Під її дією люди відчувають підйом душевних сил; вона змушує їх довіряти лідеру. Цей вид харизми може виявитися надзвичайно ефективним, хоча зовсім необов'язково, щоб ви подобалися оточуючим. Під час першої президентської кампанії Джорджа Буша-молодшого опитування його прихильників показали, що ключем його привабливості для майбутніх виборців була його «тверда віра у власні переконання». Передача надихаючої харизми вимагає здатності спроектувати на інших тверде переконання і віру в свою справу, в свої принципи. Таким чином, в основі надихаючої харизми лежить сила. Але вона не обходиться і без теплоти. Надихаюча харизма не обов'язково зігріває духовно людей, але вони зможуть дійсно сильно «відчувати», особливо зорові відчуття. І щоб стати справді харизматичним, їх зорове уявлення має включати елементи великодушності і альтруїзму. Надихаючу харизму люди оцінюють, насамперед, через спосіб себе пре-

зентувати, який включає мову тіла і манеру поведінки. Для носіїв надихаючої харизми зовнішність має набагато менше значення, ніж для власників інших її стилів. Для *розвитку надихаючої харизми* велике значення має місія, основна ідея. Потрібно володіти сильною проникливістю і знати, як довести цю місію до умов людей. Один з методів розвитку надихаючої харизми — це стан повної переконливості лідера.

Доброзичлива харизма базується на здатності харизматичного лідера випромінювати по відношенню до людей величезну теплоту і приймати їх з усіма притаманними їм недоліками. Вона створює відчуття того, що людей радо вітають, про них піклуються, укладають в обійми і перш за все цілком і повністю схвалюють всі їхні вчинки. Як і в випадку, коли мова йде про зосереджену і надихаючу харизму, джерелом доброзичливою харизми служить мова тіла, точніше, ваше обличчя, а ще конкретніше — ваші очі. *Розвиток доброзичливої* харизми вимагає навичок випромінювання теплоти за допомогою обличчя, мови тіла і поведінки, а також вміння встановлювати потрібний тип зорового контакту. При цьому вкрай важливо уникати в мові тіла будь-якої напруженості або нелюб'язності. Але у доброзичливої харизми є свої мінуси. Один з недоліків доброзичливої харизми: вона може призвести до бажання догодити її власникові, а в майбутньому — до надмірної прив'язаності. Використовують доброзичливу харизму тоді, коли потрібно встановити з оточуючими психоемоційний контакт або створити у них відчуття безпеки. Вона може мати критичне значення в деяких ситуаціях, наприклад, коли доводиться доставляти неприємні новини, також може виявитися ефективним інструментом при спілкуванні з конфліктними співрозмовниками.

Владна харизма — найсильніша з усіх форм харизми. Вона заснована перш за все на сприйнятті сили — на переконанні в тому, що ця людина має можливості вплинути на ваш світ, її ми оцінюємо через чотири індикатори: мову тіла, зовнішність, статус (суспільне становище) та реакцію інших людей. Мову тіла ми оцінюємо в першу чергу, потім оцінюємо зовнішність і біологічно запрограмовані на те, щоб турбуватися про статус і отримувати від нього враження, тому що ця інстинктивна реакція сприяє нашому виживанню: у людей з високим статусом є можливості допомогти або, навпаки, поставити перед нами перепони або заподіяти нам шкоду. Одяг — одна з перших і найбільш вагомих підказок при оцінці статусу, а отже, потенційного впливу і, відповідно, владної харизми. Нарешті, громадський статус людини і те, як на таких, як вона, реагують інші люди, дають нам більше відомостей про його владну харизму. Під час розвитку владної хариз-

ми необхідно враховувати те, що лідер повинен випромінювати вплив і силу, демонструючи ознаки статусу і впевненості. Щоб виявляти силу і впевненість в мові тіла, потрібно знати, як зайняти правильну позу, зменшити кількість жестів невербального підбадьорювання і уникнути зайвої метушні. Можливо, доведеться говорити менше і в цілому повільніше, знати, як і коли краще зробити паузу в тому чи іншому реченні, або як відрегулювати свою інтонацію. Що стосується зовнішності, то один з найбільш простих способів виглядати харизматичним — носити одяг, який здається дорогим або відповідним високому суспільному становищу. У владної харизми є своя перевага — до вас прислуховуються і часто підкоряються, але є і недоліки: вона може заважати критичному мисленню інших людей; вона не забезпечує зворотній зв'язок, і тим самим ви ризикуєте не отримати ніяких відгуків або інформації, яку насправді потребуєте; вона може легко спровокувати вашу зарозумілість. В цьому випадку рятівною соломинкою може стати вміння виявляти теплоту: вона зменшить ризик бути сприйнятим як зарозуміла або відштовхуюча людина, — теплота допоможе отримати більш високу оцінку з боку оточуючих. Владна харизма ефективна в багатьох ділових ситуаціях, особливо коли потрібно, щоб вас слухали і вам підкорялися. Це може бути корисним під час кризи і всякий раз, коли ви потребуєте негайної злагоди і поступливості від оточуючих. Але слід уникати використовувати владну харизму, якщо хочете стимулювати у колег або підлеглих творчі нахили або конструктивний зворотній зв'язок, оскільки такий стиль харизми здатний пригнічувати критичне мислення в інших людей. У подібних випадках краще використовувати надихаючу або доброзичливу харизму.

Таким чином, на основі проведеного нами дослідження, можна зробити наступні висновки: 1) щоб визначити, які елементи харизми необхідно активувати, потрібно враховувати: індивідуальність, цілі і конкретну ситуацію, тому не існує універсального способу розвитку харизматичної особистості; *2)* один і той же вид харизми не може підійти для будь-якої життєвої ситуації: різним обставинам відповідають різні види харизми, 3) тренінгові програми з застосуванням психолого-педагогічної складової сприяють ефективному розвитку різних стилів харизми — зосередженої, надихаючої, доброзичливої і владної. *Перспективою подальших досліджень* є застосування методів формування харизми в освітньому процесі у майбутніх інженерів, педагогів, психологів.

Література. 1. *Нестуля О.О.* Харизма й харизматичне лідерство: аналіз основних концепцій / О.О. Нестуля, С.І. Нестуля // Соціально-трудові відносини: теорія та практика. – 2014. – № 1. – С. 125-

131. 2. Теорія і практика формування лідера: навчальний посібник / О.Г. Романовський, Т.В. Гура, А.Є. Книш, В.В. Бондаренко. – Харків, 2017. – 100 с. 3. *Фокс Кабейн О.* Харизма: Как влиять, убеждать и вдохновлять / Оливия Фокс Кабейн; Пер. с англ. – М.: Альпина Паблишер, 2013. – 307 с.

Карпенко В. Е.
г. Харьков, Украина

ИСКЛЮЧАЮЩАЯ ТРАДИЦИЯ В МИРОВОЙ ГЕОПОЛИТИКЕ

Формирование отечественной (как и любой другой) управленческой элиты предполагает не только приобретение узко профессиональных навыков, но и формирование интегрированного, обобщающего, стратегического взгляда на мировое сообщество и происходящие в нем процессы. Только системное понимание действительности позволяет в полной мере осознавать опосредованные последствия локальных действий. При этом одним из «белых пятен» современного образования остается проблема адекватного осмысления феномена, который мы условно назовем *исключающей* традицией в мировой геополитике. Ее рассмотрение и является **целью** данной работы.

Исключающая традиция заключается в парадоксальном на первый взгляд взаимодействии определенных мировых центров силы и периферии. Здесь государства и сообщества, попадающие в политическую орбиту гегемона, продолжают рассматриваться как внешние, «чуждые». Их цивилизационный уровень рассматривается как (фактически неизбывно) отстающий от гегемона. «Варварские» государства имеют всё больше формальных признаков самостоятельности, что используется для направления недовольства населения на местные власти с периодической сменой последних как декларативно ответственных за текущую экономическую ситуацию. В то же время реальной самостоятельности местные власти не имеют.

Основной проводник *исключающей* традиции в наше время – это тандем, исторически первый член которого, Великобритания, на настоящий момент возглавляет (Британское) Содружество наций. Последнее включает якобы получившие независимость, едва ли не все по историческим меркам недавние колонии, протектораты и доминионы Великобритании. Второй член тандема, Соединенные Штаты, точно

следует в фарватере британских традиций. Здесь просматривается аналогия даже на уровне географии. Элиты Великобритании привыкли использовать «фактор пролива», отделяющего государство от основных конкурентов. Элиты США аналогичным образом используют «фактор океана». В обоих случаях на уровне ментальности управленцев само объективное положение вещей десятилетиями и столетиями взращивало чувство «отдельности», со временем перешедшее в ощущение «избранности». По сути, на современном этапе тандем «Великобритания – США» олицетворяет собой коллективный Запад как геополитическую реальность.

Рассмотрим такую глобальную проблему человечества как наркомания в качестве примера *исключающей* традиции.

Современная иллюстрация: в палате представителей конгресса США состоялись слушания с участием представителей американского Министерства обороны: они отчитывались перед парламентариями о ходе борьбы с наркотиками в Афганистане, которая велась на тот момент уже более 15 лет [*2*]. Проблема состоит в том, что после того как США свергли власть «Талибана» в 2001 году, производство опиума возросло в три раза. Афганистан занял 90 % мирового рынка героина. Наряду с этим на борьбу с наркотиками американцами потрачены многие годы и миллиарды долларов. Тем не менее, эффект противоположный. Напоминает черномырдинский мем массовой культуры, «хотели как лучше, а получилось как всегда», родившийся в период привития в России либерализма и демократии западного образца. Но хотели ли «как лучше»? Вскрыть реальное положение дел помогают исторические параллели.

Середина XIX века – это время «опиумных войн» против Китая. При этом, как мы увидим далее, эти войны ни в коем случае не являются «борьбой Запада с наркотиками». На тот момент Китаю удалось выстроить потенциально перспективную торговую политику по отношению к Западу. Продавая намного больше, чем закупая, Китай сосредотачивал в своих руках всё большие объемы драгоценных металлов. Если бы данный процесс увенчался созданием на эти средства соизмеримо боеспособной (в сравнении с Великобританией и ее колониальными войсками) армии, при том что реальный ход боевых действий постоянно оставлял за китайцами колоссальное численное преимущество...

Торговый дисбаланс английские торговые круги и стремились исправить посредством продажи в Китай опиума. «Когда цинский наместник в Гуанчжоу Линь Цзэсюй в 1839 году предпринял энергичные меры по прекращению контрабанды и заставил английских купцов

сдать крупные партии опиума, дать подписки об отказе ввозить его в Гуандун, а император Даогуан в конце этого года объявил о закрытии Поднебесной для иностранных торговцев, то британский кабинет счел это достаточным поводом для развертывания военной операции» [*3*]. Политика Англии была поддержана США. Одним из лозунгов, оправдывающих вооруженное вмешательство, служило распространение ценностей открытой торговли.

Несмотря на неоднократные попытки переломить ход боевых действий в свою пользу, Китай потерпел поражение. Главным итогом «опиумных войн» (давшим им свое название) стал бурный рост торговли опиумом, а также привнесение его производства и на территорию Китая.

Не обвиняя никого конкретно из американского руководства, отметим, что прямая (в сравнении с современной) риторика тех лет сменилась политкорректным и толерантным дискурсом. Поэтому невозможно ожидать публикации в СМИ интервью западных политиков и бизнесменов в поддержку производства героина в Афганистане. Тем не менее, усматриваем непосредственную объективную взаимосвязь между установлением западного долговременного патроната над Афганистаном и ростом наркотизации афганского общества. «Ибо всякое дерево познается по плоду своему» (Лк 6:44) [1, с. 78].

Таким образом, углубленный анализ прямой и опосредованной роли *исключающей* традиции в современном мире позволяет пересмотреть подоплеку межгосударственных отношений. Очерченные в статье теоретические положения представляют определенный прогностический потенциал. Тем не менее, тезисы статьи следует использовать избегая односторонности, увязывая с другими социокультурными, экономическими, научно-техническими факторами.

Література. 1. Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета канонические / Пер. с евр. и греч. – К.: Украинское Библейское общество, 1996. – 935 + 303 + xxxvi с. 2. Конгресс США: Война с наркотиками в Афганистане потерпела фиаско [Электронный ресурс] // RT на русском. – 2016. – Режим доступа: https://russian.rt.com/article/154057 3. *Сизова А.* Опиумные войны. О колониальной политике Великобритании, новом типе военных конфликтов и национальной травме Китая / Александра Сизова [Электронный ресурс] // ПостНаука. – 2017. – Режим доступа: https://postnauka.ru/longreads/72756

Кныш А.Е., Гриценко И.И.
г. Харьков, Украина

КАЧЕСТВА ЛИДЕРА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА

Постановка проблемы. В древности люди замечали, что одним из основных лидерских качеств является сила. В древней Греции самым ярким и влиятельным лидером являлся Александр Македонский. И это не удивительно: он за пару лет покорил Малую Азию, Сирию, Египет, а так же, разгромил Персию. В свои 30 лет он уже управлял одним из величайших государств в античности. В бою он был непобедим, а до наших дней дошел как один из сильнейших полководцев. И данная парадигма прослеживается в более поздних этапах истории. Викинги – скандинавские мореплаватели эпохи раннего средневековья. Для них сила являлась основным лидерским качеством, одним из самых известных викингов является прославленный поп-культурой легендарный скандинавский конунг, которому удалось захватить Париж – Рагнар Лодброк. Однако, хоть сила и была важным лидерским качеством, не стоит забывать про интеллект. Древний Китай – лоно всех цивилизаций. И это не случайно, ведь там наблюдалась тенденция приобретение знаний. В свое время этот государственный устрой был самым развитым, относительно всех других цивилизаций. Но это было в прошлом. Какие качества характерны современным лидерам?

За последние 100 лет к теме качеств лидера обращались многие исследователи (С. Заккаро, К. Кемп, П. Бейдер, Ш. Киркпатрик, Е. Локк, Р. Манн, Р. Стогдилл) [3]. Повышенный интерес к чертам личности лидера не способствовал определению единого психологического портрета лидера, а напротив, приводил лишь к бесконечному расширению перечня качеств, присущих «Настоящему лидеру». В конечном итоге это привело к отказу ученых от дальнейшей разработки теории черт. В последние же десятилетия все чаще в научных работах (Романовский А.Г., Гура Т.В., Кныш А.Е.) можно встретить упоминания о важности системного подхода к лидерству в том числе и с учетом личностных черт [1, 2].

Целью статьи явилось исследование представлений студенческой молодежи о личностных качествах лидера. Выделяемые молодыми людьми черты лидера часто ложатся в основу представлений об идеальном-Я и выступают в роли движущей силы саморазвития.

Изложение основного материала. Для достижения цели статьи был проведен опрос среди 50-ти человек на предмет определения лидерских качеств. Каждый из респондентов выделял по 3 качества, которые на его взгляд должны быть присущи лидеру. Результаты опроса представлены в таблице 1.

Таблица 1.

Результаты опроса студентов о ведущих качествах лидера

Качество	Количество респонден-тов(%)	Качество	Количество респонден-тов (%)
Целеустремлен-ность	20 (13,33)	Сдержанность	5 (3,33)
Смелость	15 (10,00)	Уверенность	5 (3,33)
Ответственность	15 (10,00)	Стиль	5 (3,33)
Креативность	15 (10,00)	Красноречие	5 (3,33)
Ум	10 (6,67)	Стрессоустой-чивость	5 (3,33)
Командообразо-вание	10 (6,67)	Упрямство	5 (3,33)
Решительность	10 (6,67)	Влияние	5 (3,33)
Дерзкость	5 (3,33)	Справедли-вость	5 (3,33)
Управление	5 (3,33)	Продуманность	5 (3,33)

Рассмотрим подробнее те качества, которые встречались в ответах респондентов чаще всего.

Целеустремлённость – качество присущее настоящему лидеру, ведь для того, чтобы повести кого-то за собой нужна цель. Целеустремленный человек всегда сможет разработать стратегию по достижению желаемого, это не будет полудинамическая погоня за чем-то призрачным. Когда у команды есть план, это лишает ее страха и возможных потрясений; план по достижению цели даёт ясность, сразу понятно, что необходимо сделать для достижения поставленного результата

Смелость – способность преодолевать свой страх. Страх – неотъемлемая часть эволюции человека, именно благодаря этому человек выживал в самые суровые времена. Но страх – плохой спутник

лидера, ведь он сковывает и не дает действовать, а лидеру нельзя стоять на месте. Лидер должен быть бесстрашным, чтобы его команда чувствовала себя с ним защищенной.

Ответственность. Большинство респондентов видят в роли лидера только ответственного человека. Такой человек всегда готов брать на себя ответственность за все события, происходящие в его жизни, не боится принимать решения и отвечать за последствия последних, никогда не винит в своих неудачах попавших «под горячую руку» коллег и подчиненных. Настоящий лидер понимает, что все, что происходит в его жизни, привлек он сам. В природе не существует вожака, который перед стаей оправдывался бы за неудачную охоту, сетуя на то, что лань была быстрой, погода – несоответствующей, а времени совсем не хватало. Так же и с лидерами – они никогда не позволят другим людям, ситуациям или обстоятельствам диктовать свои условия.

Креативность. Руководство идейными приверженцами – это творчество. Лидер ищет новые пути решения встающих перед ним задач, не боится их метаморфоз. Новизна, нестандартность, своевременность и результативность – вот качества, которыми должны обладать решения настоящего лидера. Для примера отлично подойдет Стив Джобс, который создал новый продукт из отсутствия привычных возможностей. Убрав из своих товаров все лишнее и завысив цену, он превратил свою проблему в возможность для себя и отличные гаджеты для других.

Командообразование. Достаточно современное понятие, многим из вас оно может быть знакомо, как "тимбилдинг". Ярким примером тимбилдинга является противостояние двух футбольных гигантов – "Барселона" и "Реал Мадрид". Наверняка многие слышали о том, что "Барселона" добивается таких побед из-за того, что добротная часть состава этой команды – выходцы из подготовительной школы "Барселоны". И это действительно является важной особенностью данной команды: игроки, которой там учатся, познают ценность клуба и играют постоянно вместе, они знают друг друга с ранних лет и интегрируются в состав, где тренер продвигает мысль о том, что нет ничего важнее команды новых, только перешедших из других клубов игроков. Таким образом в команду, где продвигаются ценности слаженной работы и командного успеха попадают игроки, в которых это воспитывалось с ранних лет.

Выводы и перспективы исследования. В статье рассмотрены представления современной молодежи о качествах лидера. Проанализированы исторические свидетельства об образе лидера. Выделены и охарактеризованы основные качества лидера по мнению

современной молодежи: целеустремленность, смелость, ответственность, креативность, готовность к командообразованию. Наиболее перспективным направлением исследования считаем изучение представлений о лидерских качествах представителей различных возрастных и профессиональных групп.

Литература. 1. Психологія управлінської діяльності лідера : навч. посібник / О. Г. Романовський [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Харків : [б. в.], 2017. – 100 с. 2. Emotional leadership and ways of its formation in National technical university “Kharkiv Polytechnic Institute”/ Romanovskiy O., Knysh A. // International Scientific Journal of Universities and Leadership / Romanovskiy O., Knysh A. - K.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2015. – № 1. – С. 48-52. 3. *Stogdill R. M.* Stogdill's handbook of leadership: A survey of theory and research. / R. M. Stogdill & B. M. Bass – New York: Free Press, 1981 – 1184 p.

Кобець В. М.
м. Харків, Україна

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА І ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ

Постановка проблеми. Завдання формування готовності майбутніх менеджерів до успішної професійної діяльності на основі вдосконалення системи підготовки майбутніх фахівців-менеджерів під час розбудови економіки України є вкрай актуальним.

Зміст освіти має забезпечити систему знань, умінь, навичок професійної діяльності, світоглядних і поведінкових якостей особистості, які обумовлені вимогами суспільства і на досягнення яких повинні бути спрямовані зусилля студентів. Воно визначається метою: розкриття і розвиток особистісного потенціалу майбутнього менеджера, формування його готовності до успішної професійної діяльності, а також до саморозвитку і самовдосконалення. При цьому змістом навчання є все те, що забезпечує досягнення цієї мети. Воно охоплює не тільки сутність матеріалу, що досліджується, але і технологію, методи і форми навчання, оскільки якості особистості, результати виховання і розвитку багато в чому залежать не тільки від того, що вивчають, а й від того, як це роблять. Тільки в умовах взаємодії навчання і вихован-

ня зміст освіти забезпечить формування особистісних і професійних якостей майбутнього менеджера, які необхідні для успішної професійної діяльності. Це можливо лише при переході від інформативного типу навчання до навчання, що дозволяє виявляти і розвивати пізнавальні та творчі здібності студентів, керувати формуванням їх самостійної активності. Підсумком цієї цілеспрямованої роботи є формування готовності майбутніх менеджерів до успішної професійної діяльності.

Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності, структури готовності майбутніх менеджерів до професійної діяльності, показники її оцінки.

Виклад основного матеріалу. А. Книш пише про те, що у вітчизняній системі поглядів готовність до професійної діяльності базується на діяльнісному підході та описує її, як стійку характеристику особистості, що ґрунтується на наявності у людини професійно значущих якостей, знань, умінь та навичок, цілей, мотивів та цінностей. При цьому готовність не ототожнюється з компетентністю, а розглядається як передумова формування компетентності і може вивчатися лише на прикладі фахівців на ранніх стадіях професіоналізації [1, С.40].

Готовність до професійної діяльності майбутнього менеджера ми розглядаємо як цілісне психологічне утворення, в якому інтегровані знання та вміння особистості засвоюються відповідно виконуваного нею виду діяльності. Це також стан мобілізації когнітивних, ціннісно-мотиваційних, особистісних і комунікативних складових його потенціалу, які забезпечують успішне її виконання. У період навчання у ЗВО у студентів формується психологічна готовність до професійно-особистісного розвитку і саморозвитку, а після закінчення вишу – функціональна та особистісна готовність до професійної діяльності.

Для формування готовності майбутніх менеджерів до професійної діяльності необхідний структурний аналіз її компонентів. Різні науковці виділяють різні компоненти в структурі готовності до професійної діяльності. Спільним у всіх дослідженнях є те, що вони визначаються специфікою конкретної діяльності, тобто кожен із компонентів у різних моделях має своє специфічне навантаження. Аналіз структури готовності до професійної діяльності дозволяє дійти висновку, що наявність окремих її компонентів ґрунтується на сутнісних характеристиках потенціалу особистості, якій не тільки розкривається, але і розвивається у процесі навчання у ЗВО при створенні сприятливих педагогічних умов.

У сучасних дослідженнях для характеристики якості підготовки фахівців досить широко використовується компетентнісний підхід, який передбачає цільову орієнтацію процесу на формування професій-

ної компетентності як інтегрованої характеристики готовності їх до професійної діяльності. У зв'язку з цим, з огляду на специфіку праці менеджерів, в даному дослідженні нами були виділені такі узагальнені характеристики готовності до професійної діяльності *як спрямованість майбутніх менеджерів на успішну професійну діяльність, особистісна і комунікативна компетентність та критерії і показники, що їх характеризують*.

Аналіз наукової літератури дає можливість визначити *спрямованість на успішну професійну діяльність як сукупність стійких мотивів, переконань і цінностей, які обумовлюють внутрішні потреби в активізації власного особистісного потенціалу, самореалізації і досягненні успіху в майбутній професійній діяльності* [2, С. 270]. Таким чином, вона виступає системоутворюючою характеристикою особистості, яка соціально обумовлена і формується шляхом навчання та виховання.

Спрямованість майбутніх менеджерів на успішну професійну діяльність характеризують наступні критерії та їх показники, що забезпечують успіх професійної діяльності: *когнітивний* (академічна успішність з управлінських дисциплін, усвідомлення значущості лідерського потенціалу для успішної професійної діяльності та необхідності його виявлення і активізації в процесі навчання, самоефективність у предметній діяльності); *ціннісно-мотиваційний* (цінності, мотивація навчально-пізнавальної діяльності, мотивація досягнення, наявність цілей, знання стратегії і тактики їх досягнення).

Одним з головних механізмів формування готовності майбутнього менеджера до успішної професійної діяльності є *особистісна компетентність, яка включає наявність лідерського потенціалу, якостей, необхідних для успішної професійної діяльності, емоційного інтелекту і стану задоволеності, а також здатності до самоконтролю, самопідкріплення і саморозвитку*. Спочатку повинні бути вироблені необхідні якості, щоб потім з'явилася і впевненість у тому, що вони можуть бути успішно використані в роботі. У студентів особистісна компетентність починає формуватися лише по мірі проходження усіх етапів підготовки у виші, за умови самоусвідомлення, розкриття і розвитку лідерського потенціалу, набуття якостей, необхідних для досягнення успіху, поступового накопичення власного професійного досвіду, надбання стану задоволеності і здатності до саморозвитку та самовдосконалення.

Особистісну компетентність майбутнього менеджера характеризують такі критерії і їх показники: *рефлексівно-оцінний критерій:* наявність лідерського потенціалу; якостей, необхідних для успішної професійної діяльності; наявність емоційного інтелекту і

стану задоволеності; *регулятивно-поведінковий критерій:* наявність здатності до самоконтролю, самопідкріпленню і самоменеджменту.

Комунікативна компетентність майбутнього менеджера розглядається нами як здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, розуміти їх і впливати на них, а також переконання про те, що він володіє знаннями і засобами спілкування і впливу, які дозволять йому ефективно реалізувати їх у ситуаціях взаємодії.

Вона являє собою систему внутрішніх ресурсів, яка обумовлена рівнем комунікативної культури особистості, що передбачає: можливість прогнозувати комунікативну ситуацію (Ю. Жуков, М. Каган, О. Екінді та ін.); здатність програмувати процес спілкування и впливати на нього (В. Зотова, Н. Підбуцька, Н. Тализіна); здійснювати ефективне управління процесами спілкування (О. Журавльов, В. Рубахін, Т. Солодовник, О. Філіпов, К. Шорохова та ін.).

В результаті аналізу праць різних авторів, що вивчають комунікативну компетентність, слід виділити такі її компоненти:

• комунікативні знання – це знання про комунікативні методи і прийоми, якими є їхні можливості та обмеження. Це також знання про те, які методи виявляються ефективними стосовно різних людей і різних ситуацій;

• комунікативні вміння – мовленнєві вміння, уміння гармонізувати зовнішні і внутрішні прояви, вміння отримувати зворотний зв'язок, уміння долати комунікативні бар'єри та ін. Виділяють групу інтерактивних вмінь: уміння будувати спілкування на гуманної, демократичної основі, ініціювати сприятливу емоційно-психологічну атмосферу в процесі взаємодії; вміння самоконтролю та саморегуляції, уміння організовувати співробітництво, вміння керуватися принципами і правилами професійної етики та етикету. В групу соціально-перцептивних умінь входять: вміння адекватно сприймати і оцінювати поведінку партнера в спілкуванні, розпізнавати за невербальними сигналами його стан, бажання та мотиви поведінки, складати адекватний образ іншої людини і самого себе;

• комунікативні здібності – індивідуально-психологічні властивості особистості, які відповідають вимогам комунікативної діяльності і забезпечують її швидке і успішне здійснення.

Критерій комунікативної компетентності майбутнього менеджера включає в себе наступні показники: уміння говорити, слухати, знання невербальних навичок спілкування, вміння розуміти інших людей і впливати на них, самоефективність в спілкуванні.

Висновки. Таким чином, готовність до професійної діяльності являє собою системоутворюючу функцію, яка виражається в інтеграції всіх структурних складових і збільшенні тісноти зв'язків між ними під час навчання у виші, якою можна цілеспрямовано управляти, якщо доцільно встановлені педагогічні умови, дидактичні і виховні засоби цього процесу.

Література. 1. *Книш А. Е.* Поняття готовності до професійної діяльності в роботах вітчизняних та зарубіжних учених / А. Е. Книш // Теорія і практика управління соціальними системами Х.: НТУ «ХПІ», 2015, – № 2, С. 37 - 45. 2. *Романовський О. Г.* Педагогіка успіху / О. Г. Романовський, В. Є. Михайличенко, Л. М. Грень. – Х. : Вид-во НТУ «ХПІ», 2011. – 435 с. 3. *Сімко Р. Т.* Поняття готовності до професійної діяльності на сучасному етапі розвитку психологічної науки / Р. Т. Сімко // Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. — К. : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2011. — Випуск 13. — С. 415 — 425.

Мартиненко О.М.
м. Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ УМОВ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ КОМАНДИРІВ-УПРАВЛІНЦІВ У СФЕРІ ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН

У складній організації Збройних Сил України особливе місце займають невеликі групи військовослужбовців, які діють у сфері військово-професійних і міжособистісних відносин. Саме вони в міру свого становлення за участю групових лідерів формують колективну психологію, яка регулює життя і професійну діяльність військовослужбовців. Кожен командир розуміє, що перемогти в сучасному бою можна тільки при чіткій, узгодженої діяльності підлеглих. Така взаємодія досягається лише в тих підрозділах, де воїни становлять згуртований колектив.

Вищий рівень групового об'єднання людей у вітчизняній військової психології на відміну від більшості зарубіжних шкіл прийнято називати колективом. Військовому колективу притаманні всі найбільш загальні ознаки, характерні для будь-якого колективу нашого суспільства. Але в той же час він має і свої особливості: військовому

колективу властиве специфічне головне завдання і причина його існування – охорона і захист державного суверенітету України, у військових колективах передбачена сувора централізація управління і поділ людей на службові категорії, що чітко регламентує їх обов'язки і права, для військових колективів характерні відносна одноманітність і стабільність діяльності, тривалість перебування членів колективу в умовах спільної діяльності. При цьому дуже важливим соціально-психологічним явищем військового підрозділу виступає лідерство.

Будь-який командир як керівник повинен забезпечити виконання бойового завдання але в той же час, він постійно співпрацює зі своїми підлеглими, знаходиться з ними у міжособистісних взаєминах, а це вимагає від нього набуття властивостей лідера, людини, яка сама включена у динаміку групи, але й може впливати на цю динаміку.

Таким чином, проблема становлення командира не тільки керівником, а й лідером підрозділу є дуже актуальною у сучасній військовій сфері. Рішення цієї проблеми дозволить оптимізувати процеси управління військовим колективом, виробити ефективну модель керівництва, підвисити авторитет командира, створити необхідні умови для повноцінного функціонування підрозділу у мирний та воєнний час.

Об’єкт дослідження – становлення командира як керівника та лідера, а **предмет** – психологічні умови становлення командира керівником та лідером підрозділу.

Мета даної роботи – визначення психологічних умов становлення командира керівником та лідером підрозділу.

Досягнення мети зумовило постановку наступних завдань: характеристика ефективного керівництва військовим підрозділом у сучасних умовах; теоретичний аналіз психологічних підходів до визначення лідерства; виявлення психологічних умов, які впливають на становлення командира керівником та лідером підроз ділу; розроблення заходів по оптимізації кожного типу психологічних умов.

Загальна гуманізація суспільства, орієнтація на окрему особистість, постійні соціально-економічні трансформації вимагають модернізації моделі керівництва, відповідно з урахуванням цих моментів, проте без нанесення шкоди поставленим завданням, а саме **Керівник** – це людина, основною ціллю якої є управління підрозділом, таким чином, щоб цей підрозділ досягав мети свого існування. Керівник зазвичай призначається більш високими керівними органами, а отже його діяльність будується на основі відношень домінування. Проте, для того, щоб ефективно керувати підрозділом недостатньо бути призначеним командиром, для цього треба бути командиром особистісно, мати необхідні

навички керівництва, а також здатність мотивувати людей, надихати їх на виконання бойових завдань та несення військової служби.

М. Вудкок та Д. Френсіс, розглядаючи якості керівника, необхідні йому для успішної роботи, результативного управління робочою групою, виділили типові слабкі і сильні навички керівництва. При цьому керівником повинна усвідомлюватись важливість розвитку навичок ефективного керівництва. Аналіз слабких та сильних навичок керівника, запропонованих М. Вудкоком та Д.Френсісом, дозволяє розподілити їх на кілька груп.

Отже, лідер – це суб'єкт соціальної діяльності групи, за яким вона визнає право на специфічну роль в конструюванні емоційних (експресивних) та ділових (інструментальних) взаємовідносин в групі, у творчій інтеграції спільних зусиль, у координації процесів сумісної організації і спільного прийняття рішень.

Розгляд особливостей лідера та керівника дозволяють зробити важливий висновок для процесу управління військовим підрозділом – командир повинен бути одночасно як керівником, так і лідером свого підрозділу. З одного боку він повинен бути включеним у міжособистісні взаємини, у мікросередовище, а з іншого – у соціальну структуру, яка в Збройних Силах має значну роль, тобто у макросередовище. При цьому він відповідно буде враховувати як інтереси підлеглих (як лідер), так і інтереси вищого керівництва (як керівник). Така позиція вимагає визначення самого поняття «лідер».

Література. 1. *Адаир Дж.* Психология лидерства. – М: Эксмо, 2007. – 352 с. 2. *Бех І.Д.* Виховання особистості. Т.3: Наукове видання. – К.: Либідь, 2006. – 280 с. 3. *Бриксін О.М., Плутахін С.В., Баркатов І.В.* Організація, стиль і методи управління повсякденною діяльністю. Навчальний посібник. – Харків: ХІТВ, 2004. – 168 с.

Мовчан Я.А., Молька В.В.
г. Харьков, Украина

СТИЛИ ЛИДЕРСТВА КАК ДЕТЕРМИНАНТЫ ЭФФЕКТИВНОСТИ РАБОТЫ СОВРЕМЕННОГО ЛИДЕРА – РУКОВОДИТЕЛЯ

Постановка проблемы: деятельность руководителя осуществляется по определенным принципам, которых он придерживается. Сочетание разных форм поведения относительно своего коллектива

формирует определенный стиль руководства и лидерства. Целесообразный выбор типа руководства - один из залогов успеха как руководителя-лидера, так и его команды. Поэтому очень важно чтобы каждый руководитель-лидер использовал целесообразный тип лидерства, то есть отвечающий целям коллектива и учитывающий психологические особенности его участников, то есть подчиненных.

Цель статьи: проанализировать классические стили лидерства (по классификации К.Левина) и целесообразность их применения в зависимости от задач коллективов или команд и психологических особенностей их участников.

Лидерство - это управленческие взаимоотношения между руководителем и последователями, основанные на эффективном для данной ситуации сочетании различных источников власти и направленные на побуждение людей к достижению общих целей [1].

Исходя из этого, мы можем выделить основное условие лидерства - обладание властью в конкретных формальных или неформальных организациях самых разных уровней и масштаба от государства и даже группы государств, доправительственных учреждений, местного самоуправления или народных и общественных групп и движений. Но во всех случаях лидер имеет социальную и психологическую, эмоциональную опору в обществе или в коллективах людей, которые за ним следуют.

В 1939 году Курт Левин возглавил группу исследователей, которая занималась изучением лидерства. Хотя впоследствии число их выделенных стилей было расширено, вначале К.Левин со своей командой определил три стиля лидерства**:** авторитарный, демократический и попустительский**.** Рассмотрим эти стили подробней.

1)Авторитарный стиль лидерства (директивный): авторитарные лидеры всегда четко объясняют людям, что надо делать, к какому времени должно быть выполнено задание и как именно его нужно выполнять. Принимая решения, они практически не учитывают точку зрения других членов группы, в силу чего между ними и теми, кто выполняет распоряжения, часто случаются расхождения во взглядах.

К.Левин обнаружил, что при таком стиле лидерства у людей практически не остается пространства для творчества в процессе принятия решений. Если лидер злоупотребляет своей властью, то его воспринимают как человека с диктаторскими наклонностями, стремящегося только командовать и контролировать.

Авторитарное лидерство больше всего подходит для тех случаев, когда лидер, безусловно, самый знающий и квалифицированный член команды или у группы нет времени для совместной выработки решения.

Кроме того, перейти с авторитарного стиля лидерства на демократический намного труднее, чем с демократического на авторитарный.

2)Демократический стиль лидерства (коллегиальный). Полученные командой К.Левина результаты свидетельствовали о том, что наиболее эффективен демократический стиль лидерства. Демократические лидеры активно участвуют в деятельности групп, позволяют другим членам выражать свою точку зрения и предлагают им помощь и руководство.

К.Левин обнаружил, что в таких группах трудились менее продуктивно в количественном выражении, чем в командах под руководством авторитарного лидера, однако их вклад был более качественным.

Последнее слово оставалось за демократическим лидером, но к участию в принятии решений привлекали всех членов группы, благодаря чему участники чувствовали себя вовлеченными в процесс и мотивированными, что очень способствовало их креативности.

3)Попустительский стиль лидерства (либеральный). Лидер с таким стилем ведет себя пассивно, перекладывая все решения на плечи членов своей группы [4;3].

К.Левин пришел к выводу, что этот стиль лидерства наименее эффективен. Исследователь отмечал, что в такой группе участники требовали от своего лидера распоряжений и решений, не умели работать самостоятельно и крайне неохотно и неэффективно трудились сообща.

Тем не мене такое лидерство может приносить пользу, если все члены группы имеют высокую квалификацию в какой-то узкой области, но в большинстве случаев оно ведет к низкой мотивации членов команды и нечеткому распределению ролей.

Познакомившись с исследованиями К.Левина и рассмотрев основные стили лидерства, которые вывел ученый, хочется отметить его большой вклад в развитие психологической науки, в частности в отрасли социальной психологии[2].

Вывод и перспектива дальнейших разработок: Актуальность работ К. Левина для современного менеджмента и бизнеса становится еще более очевидной при рассмотрении взаимосвязи его подходов к изменению, руководству и мотивации. Демократический стиль руководства обладает, по видимому, наибольшим мотивирующим воздействием, а значит в сравнении с альтернативными стилями управления является наиболее эффективным. При проведении экспериментов по изучению изменений удалось установить, что процедуры группового принятия решений подразумевали большую вовлеченность членов групп в процесс трансформации мнений, чем методы, основанные на

прослушивании обыкновенных лекций, и поэтому оказывались более эффективными. В то же время автократические, централизованные методы принятия решений оказывались не в состоянии пробудить инициативу и стимулировать использование имеющихся навыков и поэтому обеспечивали низкий уровень результатов. Разрешение социальных конфликтов, по-видимому, должно облегчаться за счет участия в нем компетентного демократичного руководителя.

Литература. 1. *Клейман П.* Люди, концепции, эксперименты / Пол Клейман. – Манн, Иванов и Фербер. – 2015. – 272 с. 2. *Кричевский Р. Л.* Если вы руководитель / Р. Л. Кричевский. - Москва: Дело ЛТД, 1993. – 352 с. 3. *Левин К.* Динамическая психология / Курт Левин. - М.: Смысл, 2001. - 572 с. 4. Холл Г. Теории личности / Г. Холл, К. С. Линдсей. - М.: КСП , 1997. - 720 с.

Мовчан Я. О., Клочко С.А.
м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ВИСОКОДУХОВНИХ ЛІДЕРІВ-УПРАВЛІНЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ В УКРАЇНІ

Нині Україна знаходиться в активному періоді державного будівництва. Перед нею стоїть велика задача, масштаби якої сьогодні явно не усвідомлюються або дещо применшуються, – створити інноваційну теорію і практику управління, сформувати управлінців нової генерації, здатних мислити і діяти по-новому в умовах кризового стану суспільства, приймати неупереджені рішення, ефективно використовувати наявні ресурси.

Мета статті – проаналізувати роль та вплив управлінського лідерства у розбудові нашої держави.

Елітою (фр. élite – краще, відбірне, від лат. eligo – вибираю), згідно з визначенням, вважаються: 1) кращі представники суспільства або якоїсь його частини; 2) особи, які належать до так званого вищого класу; група осіб, яка здійснює владу в суспільстві або організації. Як зазначає відомий дослідник проблем еліти Г.К. Ашин, теорії еліти являють собою соціально- філософські концепції, які стверджують, що необхідні складові частини соціальної структури будь-якого суспільства являють собою еліту як вищий, привілейований шар чи шари, що

здійснюють функції управління, розвитку науки і культури, та інша маса людей. [1] .

Національна еліта відіграє надзвичайно важливу роль у будь-якій державі, адже на неї покладаються завдання формулювати і реалізовувати національну ідею, формувати культурне середовище, пропонувати стратегічні цілі розвитку країни.

Управлінська еліта є необхідним елементом соціальної структури та суспільного розвитку. Зокрема в демократичних країнах суспільні зміни пов'язуються з формуванням підготовленої, ефективної управлінської еліти, яка має відкритий характер і є підконтрольною суспільству. Це визначає еліту як суб'єкт суспільних трансформацій, що виробляє та здійснює державну політику. Дослідження еліти для вітчизняної науки є справою неоднозначною. Погоджуємося з поглядами М. Пірен стосовно парадоксу, що склався в системі управління нашою державою: «Україна в скрутному сьогоднішньому становищі опинилася завдяки діям своєї політико-владної еліти, яка протягом останніх 20 років незалежності не осмислювала шляхи розвитку держави, а панувала, не займалася відповідально державним управлінням, а власними інтересами» [2, с. 7].

Д. Донцов вважає, що без еліти суспільство є «стадом». До еліти відносяться лише люди особливого типу, особливої вдачі [6].

Готувати еліту потрібно із числа представників, які виявили неабиякі здібності, незалежно від матеріальних можливостей за принципом меритократії, коли не походження, багатство, не близькість до засобів розподілу, а особисті заслуги і конкретний внесок у справу виступають головними критеріями просування в політико-управлінську еліту демократичного суспільства. [4].

Сьогодні для нашого суспільства характерною є ситуація, коли еліта, не маючи науково обґрунтованої парадигми розвитку країни, достатньої управлінської компетентності, лідерських і моральних якостей, користуючись перевагами привілейованого становища без зворотного зв'язку, щонайменше перетворюється на обмежену групу бюрократів і політичних демагогів. «Така еліта, – як пише Г. Ашин, – піклуючись в основному про свої корпоративні інтереси, дедалі більше «загниває», відриваючись від народу, стає ізольованою системою» [3, с. 91]. Йдеться про невміння організовувати діяльність людей з урахуванням їх здібностей, професійної компетентності, ділових та особистісних якостей, а також очевидний брак кадрів, які були б здатні стати справжніми керівниками зі стратегічним мисленням.

На нашу думку, беззаперечним є той факт, що формування управлінської еліти повинно здійснюватися паралельно із формуванням гармонійно розвинутої особистості (освіченої, творчої, моральної, фізично здорової). Процес формування управлінської еліти починається в дитинстві (в родині), далі здійснюється в системі освіти і триває в організаціях за місцем трудової діяльності.[5].

Управлінську еліту слід розглядати в трьох системах суспільства – політичній, економічній, культурній. До еліти в політичній системі належать керівники держави, міністерств і державних комітетів, керівники обласних і районних адміністрацій, представники районних, міських та обласних рад народних депутатів. До управлінської еліти в економічній сфері належать насамперед керівники підприємств, фірм, компаній, акціонерних товариств, а також керівники відповідних міністерств та комітетів. Це також політична еліта. До управлінської еліти в культурній сфері належать ректори ВНЗ, директори технікумів, коледжів, шкіл, ліцеїв, гімназій, ПТУ, завідувачі дошкільних та позашкільних навчальних закладів, керівники міського, районного та обласного департаментів освіти і культури, керівники відповідних міністерств, президенти Академій наук та інші. [3]

Якщо керівник має стратегічний план, знає, як організувати діяльність людей задля досягнення стратегічних цілей (залежно від посади визначається і масштаб керівництва), має спеціальні здібності для керівної діяльності, а також достатній рівень моральних якостей (що базуються на повазі до людини та природи) і здоров'я, він є представником справжньої еліти. На жаль, сьогодні більша частина управлінської еліти є такою за посадою, а не за сутнісними характеристиками, тобто це псевдо-еліта.

Формування управлінської еліти – це справа не одного дня. Підтримуємо позиції деяких вітчизняних авторів стосовно того, що процесу становлення еліти має передувати формування психологічної готовності політико-управлінської еліти до суспільних змін [2]. З цією метою необхідними є: перезавантаження мислення, врахування суспільно-політичної динаміки та української ментальності в процесі діяльності, орієнтація на психологічні особливості вияву духовності в системі управлінської культури, формування професійної відповідальності тощо.

Саме управлінській еліті держави належить ключова роль у здійсненні модернізації України в напряму загальнодержавних програм, що приймалися різними урядами, і які мали на меті формування системного підходу в доборі, розстановці, підготовці і розвитку фахівців для реалізації національних інтересів України як демократичної

соціальної правової держави з розвиненою ринковою економікою. Дійсно, за роки незалежності в Україні відбулася низка суспільних реформ, що змінили погляди на систему державного управління і кадрову політику в цілому. Сьогодні в Україні інтенсивно відбуваються процеси модернізації економіки, удосконалення державного управління, які пов'язані з проведенням системних реформ і вимагають залучення потужного інтелектуального потенціалу. [2].

Крім того, слід звернути увагу і на те, що велика проблема сьогоднішніх студентів і молоді в цілому полягає в тому, що вони не володіють культурою ділової комунікації. Але ж ми маємо готувати управлінців-професіоналів, які повинні вміти вибудовувати ситуацію, ставити цілі та вирішувати проблеми, знаходити з людьми спільну мову. Таким чином, ще одне серйозне завдання полягає у вихованні зі студентів мислячих людей, здатних самостійно приймати обґрунтовані рішення, спеціалістів, які володіють гнучкістю мислення, вміють швидко адаптуватися до швидкоплинних обставин, які успішно працюють з наявною інформацією.

Висновки: Формування національної еліти є складним процесом, який за різних історичних умов набуває різних кількісних та якісних показників, які й визначають функціональну спроможність національної еліти, рівень її впливу на історичну долю народу. Нині для України залишається актуальною проблема формування високодуховної національної еліти, спроможної піднятися над власними вузькоегоїстичними прагненнями, адекватно відобразити корінні інтереси народу і консолідувати суспільство для їх задоволення. [4].

Проблема формування управлінської еліти є актуальною в Україні, це доведено часом, і потребує уваги всього суспільства, її потрібно плекати. З нової генерації еліти мають з'явитися нові лідери, здатні вирішувати проблеми розвитку України. Саме виховання є ключовим моментом у формуванні майбутньої національної еліти.

Виховуючи еліту в Україні, важливо звернути увагу на володіння нею державною мовою, а також реалізацію управлінською елітою демократичних засад політики в суспільстві.

Вагомим чинником у процесі підготовки управлінської еліти є потреби формування в неї інтересу до історичної пам'яті народу. Інтерес елітарної особистості до історії народу країни, де ти живеш, працюєш на честь і совість, оскільки еліта мусить взяти з історії досвід успіхів та невдач і так набувати базову основу для практики державотворення на цей час.

Література. 1. *Романовський О.Г.* Наукові праці. Том 36. Випуск 23. Стаття «Національна гуманітарно-технічна еліта: реалії та перспективи підготовки»[Электронный ресурс]: http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2004/36-23-3.pdf. 2. *Пірен М. І.* Політико-управлінська еліта України: соціо-психологічних аналіз : монографія / М. І. Пірен. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. – 424 с. 3.*Ашин Г. К.* Курс элитологии / Г. К. Ашин, Е. В. Охотский. – М. : ЗАО "Спортакадемпресс", 1999. – 91 с. 4. Науковий журнал. Засновник: Національна академія державного управління при Президентові України. 2009. – 268 с. Стаття «Національна еліта як суб'єкт державотворення: український досвід» [Электронный ресурс]: http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2012-1-13.pdf 5. *Теорія* та *практика державного управління*: зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2015. – *Вип. 1* (*48*). – 256 с. Стаття «Проблеми формування нової управлінської еліти в Україні» [Электронный ресурс]: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-1/doc/1/08.pdf 6. [Электронный ресурс]: http://ru.osvita.ua/vnz/reports/politolog/15310/

Мовчан Я.А., Праженик А.В.
г. Харьков, Украина

КАЧЕСТВА ЛИДЕРА КАК СОСТАВЛЯЮЩИЕ УСПЕШНОГО ВЕДЕНИЯ БИЗНЕСА

Постановка проблемы. На данном этапе нашего развития в XXI веке руководство любой компании все чаще сталкивается с быстрым изменением окружающих условий во всех сферах нашей жизни. Время очень быстротечно, и руководители-лидеры должны преображаться и идти в ногу со временем. От оперативности реакции на возникающую непредвиденную ситуацию зависит успех любого бизнеса. А также, чтобы не упускать возможности, не допускать ошибок в управлении своим делом, очень важно работать над своим креативным мышлением, менять его, развивать. Все это и другие особенности лидерского поведения крайне важны, чтобы быть уверенным в себе, в своем деле, и в своей команде.

Цель статьи – определить главные составляющие для достижения высокого уровня лидерства в компании.

Изложение основного материала. Лидерство – это процесс воздействия на других членов группы, путем убеждения, внушения, подражания, на основе понимания друг друга при совместной жизнедеятельности в бизнесе [1].

Мы бы хотели рассмотреть ключевые качества, которые по нашему предположению, являются самыми важными для лидера.

1. Ясное видение – осознание картины будущего для бизнеса. От того, к чему вы хотите прийти, зависит все. Необходимо расставить приоритеты и двигаться вперед к своей цели. Также очень полезно представить себя и свою цель без каких-либо негативных последствий или того хуже, ограничений. Таким образом, визуализация конечной картины избавляет от сильнейших ограничительных факторов, которые вас тормозят на половине, а некоторых даже в самом начале: сомнений и страхов.

2. Смелость. Риск всегда был коньком лидеров и бизнесменов. Но к этому нужно относиться крайне обдуманно взвесив все возможные последствия и результаты. Покинув зону комфорта и рассмотрев не только очевидные выходы, но и нестандартные подходы. Важно анализировать, задавать вопросы, и наконец-то действовать и делать первые шаги. Это снизит возможный риск. Только так можно оставаться конкурентоспособными и укреплять свои позиции.

3. Целостность. Нужно прежде всего установить для себя высокие стандарты и стараться говорить правду, ведь если вы будете умалчивать хоть одну деталь из задуманного плана, ваша переданная информация значительно исказится, в лучшем случае, добьетесь результата, но он уже будет не таким как вы его планировали изначально, то есть будет видоизмененным, в худшем вы потеряете доверие своих подчиненных. Принимать ответственность за все, что происходит в бизнесе.

4. Ответственность. Лидеры всегда ответственны за результаты. Не нужно винить других в собственных поражениях или сложных ситуациях. Нужно анализировать и использовать полученный опыт в дальнейшем. Необходимо быть гибким и находить решения там, где другие не подумают. Важно быть готовым разрешать те вопросы, в которых раньше чувствовали себя слабым.

5. Активность. Лидеры ориентированы на результат. Крайне важно принимать решения и действовать в режиме нон стоп. Изучать тематические материалы и применять полученные знания на практике.

Для лидера очень важно работать над своим мышлением. Нужно работать над его ригидностью, если таковая имеется и применять новые схемы мышления, по-разному смотреть на ситуации и т.д.

Способность самостоятельно ставить задачу и потом найти решение: способствуют этому развитие анализа и синтеза ситуаций, сравнение между собой предметов и явлений, видение необычного в обычном, поиск нестандартных решений. Активная творческая деятельность мышления – это умение сформулировать вопрос, анализ ответов на эти вопросы и выбор правильного; проверка правильности решения [2].

Также лидер должен быть способным к выполнению таких функций как:

1) Планирование. Одна минута, которая внедряется непосредственно в само планирование, сокращает выполнение любой операции приблизительно на 15 минут. Также очень важно, оформить план визуально. Так вы сможете видеть ее каждый день, следовать четко по написанным пунктам в плане и не вспоминать, что же было придумано вчера и чего хотел достичь. Продуктивное, на высоком уровне управление временем и применение в своей деятельности новых идей с большей вероятностью дадут тот результат, который ожидается в конечном итоге. Эти возможности использовались многими успешными фирмами и позволяли им переходить на качественно новый уровень развития.

2) Организация коллектива. Определить основных людей на важные позиции. Набор персонала и построение команды. Нанимать правильных людей и увольнять или переводить на другие позиции неподходящих.

3) “Надзор”. Рекомендуется задавать вопросы, получать в ответ отзывы и советы от клиентов и сторонних наблюдателей. На основании собранной информации можно приводить модернизацию внутренних бизнес-процессов [3].

Считаем важным рассмотреть ряд рекомендаций, которые будут способствовать развитию вас как лидера.

Известное высказывание Наполеона Хилла в книге «Закон успеха», он сказал: “любая информация, которая попадает в ваше сознание, тем или иным образом, рано или поздно повлияет на вас” [4, с. 235].

Приобретая новую информацию, вы получаете преимущество перед конкурентами. Например, чтобы выучить новый язык, достаточно учить 5 слов в день, т.е. около 1 слова за три часа. Каждый может сделать это без особых усилий, но с большим энтузиазмом и уверенностью в себе. Всегда нужно стремительно идти только вперед и ни в

коем случае нельзя останавливаться или думать, что пик развития достигнут. Не бойтесь ошибок и неприятностей.

Неудача – это хорошая возможность проанализировать данную ситуацию и сделать что-то лучше, изменить, устранить. Это опыт, на котором следует учиться. Успех без препятствий и поражений невозможен. К ним нужно относится как к уроку, который преподает жизнь.

Чтобы достичь успеха, нужно иметь представление, какой именно он должен быть и как к нему прийти. Составьте подробный список всех дел, навыков, вещей, которые вы хотите сделать. Только 3% людей записывают свои цели на бумаге. Записав свои цели, мы увеличиваем вероятность их достижения в 10 раз по сравнению просто с желаниями, незафиксированными на бумаге.

Таким образом, вы научитесь эффективному ведению бизнеса, люди начнут доверять вам как профессионалу и современному руководителю.

Выводы. Подводя итоги, мы хотим отметить, что работая и развивая один навык, вы автоматически улучшаете и другие. Таким образом, вы станете на планку выше в своей сфере деятельности.

Изменяйте, преобразуйте свой образ жизни и изменяйте себя, готовясь к будущему безукоризненному успеху. Двигаться, познавать, позитивно мыслить и понимать каждого, вот самый главный постулат для лидера.

Литература. 1. Психологія управлінської діяльності лідера: навчальний посібник / Романовський О.Г., Пономарьов О.С., Гура Т.В., Книш А.Є., Бондаренко В.В. – Харків, 2017 р. – 100 с. 2. *Романовський О. Г.* Бізнес-лідерство і когнітивні якості: навч. посібник / О. Г. Романовський ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". – Київ: ДП "НВЦ Пріоритети", 2016. – 40 с. 3. *Меліхов К. В.* Удосконалення професійної ролі в діяльності сучасного лідера-керівника згідно з потребами часу (на прикладі керівника прес-служби облдержадміністрації) / К. В. Меліхов // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / ред. О. Г. Романовський. – Харків : НТУ "ХПІ", 2017. – Вип. 46 (50): матеріали міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених: "Психолого-педагогічні аспекти формування управлінського потенціалу сучасної молоді: теорія і практика", 21 жовтня 2016 р. – С. 170-183. 4. *Н. Хилл.* Закон успеха: перевод с английского Гродель И. В.; изд. Попурри, 2017 г. – 752 с.

Топчий А.С.
г. Харьков, Украина

ЗНАЧЕНИЕ ДУХОВНОСТИ В ФОРМИРОВАНИИ ГУМАНИТАРНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ЭЛИТЫ

В любом обществе есть своя элита, которая определяет вектор развития. В политологии, социологии и других социальных науках элитой считается определенная группа людей, которые занимают высокое положение в обществе. Если дело касается политики, то эти личности обладают политической властью и занимают высокие посты в управлении государством. Если же речь идет о духовной жизни социума, то здесь элита общества – это интеллигенция, группа людей, которая формирует вкус, нормы морали и т. д.

На протяжении истории элита играла значительную роль в формировании ценностей, на основе которых происходили существенные сдвиги в развитии духовности, культуры, науки и творчества. Словом, элита была тем фундаментом, на котором формировались сознание и идеалы государства.

Целью статьи является определение роли духовности в процессе формирования гуманитарно-технической элиты. В каком бы аспекте мы не анализировали культуру, мы везде обнаружим присутствие человека. Все культурные процессы проистекают из одного продуктивного источника – из человека – и существуют только потому, что значимы для него.

В идеале, положение личности заключается не в превосходстве, а в том, чтобы быть для других образцом, на который можно было бы ориентироваться, и наставником, способным передать свое миросозерцание другим. В данном случае, дело не в одних внешних данных, но и во внутренних побуждениях, которые формируют личность с соответствующим типом мышления.

Следует заметить, что генератором подлинной интеллигентности является среда, с многолетними устоявшимися культурными традициями, где решающую роль играет духовность. Именно духовность стимулирует уравновешенность и порядок, поскольку она есть целостность и гармоничность человека с миром, а значит и глубокое осознание своего предназначения и ответственности. [1]

Воспитание духовности выражается в необходимости демонстрации возможностей своего «я», вслушивания во «внутренний голос», следования собственному предназначению. Духовность – это потреб-

ность и способность человека путем внутренних усилий устанавливать и сохранять связь с надындивидуальным, а также с надчеловеческим миром, то есть со сверхсистемой, которая вписана в бытие человека как разумная часть живой природы, которая концентрируется всей человеческой жизнью.

Патриарх Алексий II говорил так: «Нельзя лететь птице на одном крыле, нельзя разорвать культуру – и секулярную, и традиционно понимаемую – сакральную, и построить на этом систему общественной жизни государства и системы образования».[2] Тем самым он призывал к единству и взаимодействию Церкви и государства. Можно сказать, что на сегодняшний день оно уже начало выстраиваться как система, но в педагогике данный процесс идет еще довольно медленно. Основное препятствие в таком подлинном объединении – несколько устаревшее представление о просветительском гуманизме.

Определения духовности человека свидетельствуют о том, что человеческая индивидуальность не может развиваться, не выстраивая систему духовных приоритетов. Педагогика передает духовность в видении всех проблем, содержания, форм, методов – в культурном измерении, в рассмотрении всех педагогических стремлений – с позиции культуры. Именно это и составляет систему ценностей, которая проявляет духовность как существующую.

Конечно, человек нуждается в соблюдении последовательности и единства своих мыслей и действий внешне, но при определении предметов своей деятельности и выборе средств, он не может довольствоваться лишь условными соображениями, не может соразмерить по масштабу качества и достоинства вещи, которые сами по себе имеют ценность только в соотношении с другими; он должен искать конечную цель, единый и абсолютный масштаб, и таковой должен находиться в тесном и непосредственном родстве с его внутренней природой. Без внутреннего чувства нравственности деятельность человека обессмысливается, утрачивает ценность, или же просто окунается в эгоистическую сферу потребления и корысти. [3]

Исходя из вышесказанного, можно сделать вывод, что элита – это совершенно особая, отличающаяся от других группа. Значительная часть жизни человека проходит в школах и ВУЗах, именно там закладываются и прививаются основы нравственности и духовности, которые формируют личность человека. Т.е. без понимания приоритета духовного начала человека вся воспитательная работа теряет всякий смысл.

Литература. 1. *Зазюн І.А.* Духовна еліта у суспільстві: інтелігентність і громадськість. 2. *Св. Патриарх Алексий II.* Православная

газета. Подходы к воспитанию будущего семьянина. 3. *Романовский А.Г.* Духовная составляющая как основной фактор формирования национальной гуманитарно-технической элиты.

Черкашин А.І.
м.Харків, Україна

ОСОБИСТІСНА ПРОФЕСІЙНА ЗРІЛІСТЬ ЯК ПОКАЗНИК УСПІШНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПРОФЕСІОНАЛА

Постановка проблеми. Науково-технічний прогрес, конкуренція на сучасному ринці праці змінюють уявлення про особистісно-професійну зрілість особистості, оголюють нові протиріччя та завдання по реформуванню професійної підготовки у всіх галузях народного господарства. З нашої точки зору, на цей час назріла нагальна потреба до дослідження наукової дефініції особистісно-професійної зрілості, яка на цей час є дуже актуальною в аспекті формування особистості сучасного професіонала. Проблема формування особистісно-професійної зрілості повинна об'єднати та інтегрувати зусилля психологів у області психології особистості, професійної психології, соціальної психології, педагогічної та вікової психології та ін.

Стан дослідження. Проблема особистісно-професійної зрілості досліджена у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених К.О. Абульханова-Славської, Б. Г. Ананьєва, Н. О. Антонової, Т.М.Березіної, Ф. С. Брантової, С. Ю. Головіна, І. Ю. Зав'ялової, О.А.Лукасевича, А. Х. Маслоу, Л. П. Овсянецької, Г. У. Олпорта, Л.В.Потапчука, Л. І. Рибачука, А. В. Петровського,Ч. Райкфорта, В.А.Семиченка, Г. С. Сухобской, В. І. Цини, Я. Шевелюка, Г. Х. Яворської та ін.

Але, на нашу думку, проблема дослідження дефініції особистісна професійна зрілість як показник успішності майбутнього фахівця потребує подальшого вивчення і узагальнення з метою успішної адаптації кожного фахівця до сучасних професійних вимог сьогодення.

Виклад основного змісту. Предметом вивчення особистісної професійної зрілості є системоутворюючі чинники зрілості, об'єктивні і суб'єктивні критерії зрілості, механізми, умови, що впливають на становлення зрілості особистості.

Аналізуючи особливості вивчення поняття «зрілості» в психології автори вказують, що «вивчення зрілості представлено дослідженнями динаміки інтелектуальних і творчих здібностей, змін провідних мотивів і інтересів, пошуком закономірностей розвитку особистості. Вивчаються психологічні аспекти таких подій зрілого віку, як укладання шлюбу і розлучення, проблеми сімейних взаємин, батьківські функції»[2, с. 126].

Ч. Райкфорт вказує , що «Зрілим індивідом (організмом) є той, в якому розвиток завершено; незрілим – той, в кого воно не завершено: дитина – незрілий, дорослий же – зрілий. Коли мова йде про психологічні процеси і поведінку, вживання цих термінів, очевидно, завжди має на увазі порівняння з норм, витоки яких неясні. Називаючи когось незрілим, ми маємо на увазі, що нам відомо, якого роду поведінка личить його віку, і що його поведінка, по суті, підходить людині більш молодого віку»[4, с. 47].

П. П. Горностай, Т. М. Титаренко у словнику «Психологія особистості» визначають зрілість особистості, як сукупний стан високого розвитку фізіологічних, інтелектуальних, вольових, моральних, соціальних параметрів людини[3].

О. А. Лукасевич запропонувала розглядати особистісну зрілість у контексті вчинкового підходу в психології, де інтегральним показником особистісної зрілості є внутрішня готовність до здійснення відповідного вчинку у життєвому сенсі особистості. Основними ознаками особистісно зрілої людини автор визначає: відповідальність, самостійність, мудрість, цілеспрямованість, впевненість, креативність, альтруїстичність [1, с. 117].

І. Я. Шемелюк вказує, що особистісна зрілість визначається адекватністю самосприйняття Я-концепції, яка відображує рівень самоактуалізації особистості. На думку автора самовдосконалення і самореалізація забезпечують розвиток особистісного потенціалу, який сприяє особистісному росту людини [5].

Висновки та перспективи подальших досліджень. В дослідженнях вітчизняних та зарубіжних авторів дефініція особистісна професійна зрілість має багатозначне трактування. Але на цей час, особливості взаємозв'язку особистісної професійної зрілості та показників ефективності професійної діяльності майбутнього фахівця досліджені недостатньо. Вважаємо подальшим перспективним напрямком наукових досліджень визначення впливу змістовних складових особистісної професійної зрілості майбутніх фахівців на показники їхньої професійної діяльності.

Література. 1. *Лукасевич О. А*. Особливості досягнення особистісної зрілості студентами вищого навчального закладу. *Науковий часопис НПУ імені м. П. Драгоманова. Психологічні науки : зб. наук. праць.* 2009. №21 (45). Серія №12. С. 115–121. 2. Психология. Словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М Г.Ярошевского. М. : Политиздат, 1990. 494 с. 3. Психологія особистості: словник-довідник / за ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. К. : Рута, 2001. 320 с. 4. *Райкфорт Ч.* Критический словарь психоанализа / пер. с англ. Л.В. Топоровой и др. СПб. : Восточно-европейский ин-т психоанализа, 1995. 288 с. 5. *Шемелюк І. Я.* Короткий індекс самоактуалізації та шкала ясності Я-концепції як показники особистісної зрілості. *Практична психологія та соціальна робота.* 2000. №6. С. 26–27.

Шаполова В.В.
м.Харків, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ЛІДЕРА

Розвиток лідерського потенціалу є важливою умовою створення сучасного світу приватних та державних інституцій, бізнесу, науки, економіки, торгівлі, політики тощо, адже їх робоче середовище постійно змінюється та розвивається згідно з вимогами сьогодення.

За думкою С. Калашнікової та В.Міляєвої «лідерський потенціал особистості є сукупність внутрішніх потреб, можливостей, ціннісного ставлення, засобів, що сприяють досягненню такого рівня інтеграції компетентності, відповідальності, активності та комунікативності, який забезпечує її провідний вплив на членів групи при спільному вирішенні завдань у різних видах життєдіяльності і задає позитивну спрямованість процесу професійного становлення. Лідерський потенціал особистості з позиції психологічного аналізу включає: комунікабельність, цілеспрямованість, відповідальність, наполегливість, мотивацію до успіху, врівноваженість, розсудливість, компромісність, емпатію, позитивну самооцінку, впевненість у собі, щирість, рішучість, розвинуту інтуїцію, чутливість, готовність до ризику (іноваційність), критичність (до себе та до інших) та реалізується через емоційну, поведінкову та когнітивну гнучкість» [1].

Дослідженнями проблеми лідерства та його формування займалися та продовжують свою плідну працю й сьогодні провідні вчені нашої країни та закордону, а саме: Я. Макней, Т. Кенні, О. Аарна, Д. Руткаускіне, Д. Гудонієнко, Ю. Шумілова, С. Калашнікова, О. Романовський, О. Пономарьов, І. Зарубінська, А. Ніколов та багато інших дослідників.

Вчені з Ivey business school (Канада) працювали з провідними менеджерами з США, Канади, Лондону та Гонг-Конгу [2] у напрямку аналізу ефективності впливу лідерів на роботу підприємств та стан політичної ситуації в країнах, з'ясування ключових елементів лідерства та шляхів його розвитку.

Дослідженнями сучасних тенденцій лідерства, та створенням глобального прогнозу лідерства у 2018 році займаються доктор філософії, головний науковий співробітник і віце-президент DDI Е.Сінара, вчені ConferenceBoard та EY. Їх робота є одним з найбільших дослідницьких проектів щодо керівництва, які коли-небудь проводилися. Він полягає в інтеграції даних з близько 28 000 лідерів і фахівців з персоналу із 2488 організацій по всьому світу, накопиченні інформації про стан глобального лідерства та науково обґрунтованих рекомендаціях щодо його перспектив та шляхів формування [3].

Формування майбутнього лідера та його потенціалу передбачає реалізацію відповідних заходів у сфері професійної підготовки майбутніх фахівців різних галузей та професійного розвитку діючих керівників фірм, підприємств, закладів освіти та держслужбовців.

Формуванням лідерського потенціалу в нашій країні, наприклад, займається Центр Лідерства на базі соціально-гуманітарного факультету Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (НТУ «ХПІ»), який ініційовано та створено кафедрою психології і педагогіки управління соціальними системами імені академіка І.А. Зязюна, зокрема її завідуючого. Дана кафедра проводить майстер-класи, тренінги з жовтня 2015 року. Центр був створений в рамках проекту «ELITE» – «Освіта для лідерства, інтелігентності та розвитку таланту» в рамках програми Tempus. Мета проекту: посилити роль українських ВНЗ в імплементації державної політики з розвитку людських ресурсів (HRD) як генераторів соціального прогресу шляхом реалізації послуг з розвитку лідерського та організаційного потенціалу. До складу консорціуму проекту входять: Університет Гринвічу (Лондон, Велика Британія); компанія «RanmoreConculting» (Велика Британія); Університет Тампере (Фінляндія); Каунаський технічний університет (Литва) – грантхолдер Проекту; Естонська бізнес-школа (Есто-

нія). Цільова група цього проекту: ВНЗ – студенти, викладачі, тренери; адміністративний персонал; клієнти. Державні інституції – лідери та персонал. В брали участь :HRFORUM Personnel Management Association, Донецький державний університет управління, Київський національний авіаційний університет, Київський університет імені Бориса Грінченка, Міністерство освіти і науки України, Національна академія державного управління при Президентові України, Національна академія педагогічних наук України, Одеський національний університет імені І. І. Мечнікова, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського та Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка. Учасники проекту у своїх навчальних закладах створили Центри лідерства, які плідно працюють у векторі формування майбутніх лідерів та посилення лідерського потенціалу вже відомих та досвідчених особистостей.

На даний момент Центр Лідерства НТУ «ХПІ» обладнаний сучасною системою навчання лідерів, до якої входять: система відеоконференцій, ноутбуки, новітнє програмне забезпечення, система синхронного перекладу для проведення міжнародних тренінгів, семінарів, конференцій [4].

В Центрі Лідерства НТУ «ХПІ» проходять тренінги, які спрямовані на розвиток лідерського, творчого, командного потенціалу:

- Розвиток пам’яті, мислення, інтелекту.
- Розвиток емоційного інтелекту.
- Розвиток креативності.
- Формування позитивного мислення.
- Формування у лідера здатності до адаптивного управління.
- Формування навичок командоутворення.
- Розвиток риторичних здібностей.
- Розвиток навичок вирішення конфліктних ситуацій.
- Розвиток духовного лідерства тощо.

Також, в Україні існує центр Лідерства УКУ, який працює спільно з Львівською бізнес-школою УКУ (LvBS). Центр проводить навчальну програму «Трансформаційне лідерство», яка поєднує в собі дослідницько-академічну складову та практичні інструменти для лідерів майбутнього. Ця програма спрямована на розвиток характеру та мислення лідерів, навичок, які необхідні їм у цифровому світі. Складовою програми є experientiallearning – навчання через практику[5].

Інститут лідерства та управління Українського католицького університету (ІЛУУКУ) відкрив Школу лідерства, метою її є виховання лідерів майбутнього, формування та підсилювання громадянського суспі-

льства шляхом навчання, розвитку, підтримки, мережування та міжсекторальної інтеграції лідерів та команд неприбуткового сектору [6].

Перелік напрямків сучасних досліджень та їх практичної реалізації щодо лідерського потенціалу є набагато більшим і потребує детальнішого аналізу в наступних наукових працях.

Література. 1. *Калашнікова С.А., Міляєва В.Р.* Діагностика лідерського потенціалу майбутніх керівників навчальних закладів у процесі професійної підготовки / С.А. Калашнікова, В.Р. Міляєва // Вища освіта України. – 2014 р. - № 1. – Додаток 1. Наука і вища освіта. – С. 56-61. 2. *Gandz, J., Crossan, M., Seijts, G. And Stephenson, C.* (2010). Leadership on Trial: A manifest of or leadership development. London, ON: The Richard Ivey School of Business. 3. Global Leadership Forecast 2018. 25 Research Insights to Fuel Your People Strategy[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ddiworld.com/glf2018. 4. Проект «ELITE» – «Освіта для лідерства, інтелектуального та творчогорозвитку» в межах програмиТемпус. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://web.kpi.kharkov.ua/ppuss/uk/mizhnarodni-zv-yazki/ 5. Трансформаційне лідерство. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lvbs.com.ua/education/programs/ex-ed/transformatsijne-liderstvo-lviv/ 6. Інститутлідерства та управлінняУкраїнськогокатолицького-університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://management.lviv.ua/

Шквиря А.Н.
м.Харків, Україна

ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АДАПТИВНИХ КОМПОНЕНТІВ СТРУКТУРИ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ

Кожній людині притаманні самобутні й неповторні риси та якості: індивідуальні властивості нервової системи, темперамент, інтереси, здібності, особливості мислення, уяви, пам'яті, емоцій, вольових дій, життєвий досвід, активність, темп роботи, швидкість засвоєння навичок тощо. Тому всередині кожної вікової групи існують індивідуальні відмінності, що залежать від природних задатків, умов життя і виховання фахівця. Все це, в майбутньому, впливає на адаптацію фахівця до умов праці. Що ж впливає на цей процес? І що взагалі таке «адаптація» та «професійна адаптація»?

Адаптація - це процес взаємного пристосування працівника до організації та організації до працівника. Професійна адаптація — це пристосування людини до нових для нього умов праці. [1] Професійна адаптація — це дуже складний і тривалий процес, який потребує багато часу, адже в цей час керівництвом вивчається рівень мотивації працівника, його потреби, досліджується рівень його задоволеністю роботою, вплив різних індивідуальних і організаційних характеристик на трудову діяльність.

Адаптація особистості до умов і вимог діяльності забезпечується такими методами, як вдосконалення або зміна в певних межах окремих властивостей, та формування стереотипів дій при незмінних особистісних якостях, а також позитивна мотивація до праці і вироблення індивідуального стилю діяльності. Ці методи, як правило, стосуються тих професій, які ставлять до людини відносні вимоги професійної придатності. [2]

Зазвичай більшість нових працівників, приступаючи до діяльності на новому робочому місці або приходячи в нову організацію, намагаються проявити себе з позитивної точки зору. Проте трудова діяльність на новому робочому місці може бути пов'язана з негативними моментами. Виділяють наступні побоювання працівників, пов'язані зі страхом зазнати невдачі на новій роботі:

- побоювання втратити роботу
- зуміти завоювати повагу колег;
- не впоратися з новою роботою;
- виявити брак досвіду чи знань;
- видатися некомпетентним;
- «не сподобатися» трудовому колективу;
- «не полюбити» трудовий колектив самому;
- не зуміти знайти спільної мови з керівником.

Крім того, необхідність в управлінні процесом адаптації незаперечна через те, що статистичні дані багатьох організацій говорять про особливо високий відсоток звільнень, що припадають на перший місяць роботи нових працівників. Також більшість нещасних випадків припадає на початку роботи нових працівників в організації.

На адаптацію персоналу впливає багато чинників, наприклад, *правильність проведення процедури найму*. Відповідність професійних навичок найнятого персоналу вимогам робочого місця дозволяє скоротити час введення в посаду, уникнути непорозумінь, пов'язаних з неадекватною поведінкою працівників в нових організаційних умовах.

Крім того, при помилках, пов'язаних з наймом непридатного кандидата, виникають непрямі витрати, що визначаються як втрати, викликані відмовою в прийомі на роботу більш достойному.

Одним з найважливіших чинників є *рівень міжособистісного спілкування в колективі і морально-психологічний клімат.* Високий рівень міжособистісного спілкування в колективі і комфортний морально-психологічний клімат в організації зменшують її витрати на адаптацію персоналу. Новий найманий персонал потрапляє в умови, що сприяють скороченню часу адаптації за рахунок побудови довірчих відносин, неформального обміну досвідом, відсутності конфліктів, пов'язаних з можливими помилками найнятих працівників. *Характер і зміст займаної посади.* Більш складний характер посади та відповідальність, передбачена нею, передбачають більш тривалий період освоєння посади і відповідно зростання витрат на адаптацію. *Соціально-демографічні характеристики та властивості особистості* (стать, вік, сімейний стан, освіта, ступінь відповідності освіти і виконуваної роботи, професійна кваліфікація). Всі вони різною мірою впливають на час проходження процесу адаптації, а відповідно і на витрати на неї. Вплив даних факторів може змінювати інтенсивність і швидкість протікання процесу адаптації. Його тривалість може займати від одного тижня до двох років, що в кінцевому підсумку позначиться на витратах на адаптацію персоналу.

Для того, щоб працівник швидше адаптувався до нових умов, потрібно його мотивувати та заохочувати. Крім матеріального заохочення, для спеціаліста, важливе визнання його заслуг – це найважливіша частина мотивації, адже підвищується самооцінка людини і її авторитет серед колег. На закінчення хочеться додати, що, кожна компанія повинна розробляти адаптаційну програму з урахуванням всіх необхідних для компанії факторів, і її успішність буде підтверджена часом і позитивним результатом. Нові співробітники проходячи випробувальний термін будуть залишатися працювати на благо компанії в якій буде здоровий і плідний колектив, що ефективно працює і підвищує конкурентоспроможність компанії на ринку.

Література. 1. *Реан А. А.* Социальная адаптация личности и проблемы ее комплексного изучения // А. А. Реан. Психология изучения личности. Уч. пос. — СПб., 1999. 2. *Чайкина Н.А.* Теоретический обзор по проблеме профессиональной адаптации / Наталия Александровна Чайкина. – Полтава: ПГПИ им. В.Г.Короленко, 1988. – 58с.

Секція 3.
Людина і техніка. Антропоцентричний вимір техніко-технологічного розвитку

Muradian Vartan
Kharkiv, Ukraine

IDENTITY OF A MIGRANT IN PSYCHOSOCIAL ASPECT OF ARRIVAL TO NEW ENVIRONMENT

Identity has increasingly become an important keyword in contemporary human and social sciences. Since the 1980s, research has intensively explored how meanings, expectations, and conflicts are associated with the different locationalities of individuals and groups; how individuals represent themselves using one or another element that constitutes their identity; how these elements can be categorized; and how multiple identities are compounded and negotiated when they conflict (Brubaker and Cooper 2000). The literature on this topic is so rich that it is nearly impossible to present an exhaustive overview of the different contributions in this field (Westin 2010). However, little attention has been devoted to the influence of migration on identity formation and transformation. Although it has been largely recognized in most cases that the discipline divide does not provide an adequate framework for academic research (Geertz 1983; Fuller 1993), blurring the boundaries between disciplines is actually tremendously difficult because it is often perceived as a loss of power in individual disciplines (Bourdieu 1984). This edited volume brings together scholars engaging in a conversation about the issue of identity formation and transformation in contemporary multiethnic Europe. However, identity is a broad concept that has been defined differently by various disciplines. For this reason, a multidisciplinary approach is a highly complex task that continuously risks to results in misunderstandings caused by different definitions of the concept [1, p. 2].

When studying this subject it is important to look at both social and epistemological aspects, as they are tightly overlapping and support each other. They add a very valuable input in development of culture and economy, while providing and maintaining social and cognitive standards [3, p. 53].

When individuals migrate, they do not leave their beliefs or idioms of distress behind, no matter what the circumstances of their migration. Their beliefs influence their idioms of distress, which influence how they express symptoms and their help-seeking behaviour. For example, a study of Punjabi women who had been in the UK for a number of years found that

they maintained the belief that depression was not a medical condition. Although they recognized its symptoms and identified various aetiological and perpetuating factors, their method of help seeking was related to their explanatory models—which led them to seek help from religious practitioners and by reading scriptures rather than seeking medical help from statutory services because they believed that this stigmatizes them and their families. They saw depression as a part of life's difficulties and there was nothing that doctors could do about it.

When two cultures come in contact, then a number of events may occur. Berry suggests that the process of acculturation is akin to the psychological models of moving towards, moving against and moving away from a stimulus. This change will correspond to adaptation or simulation, rejection and deculturation. The process of acculturation requires two cultures to come into contact and both cultures may experience some change. In reality, however, one cultural group will often dominate the other group.

Acculturation has been defined as a 'phenomenon' which results when groups of individuals from different cultures come into continuous first hand contact with subsequent changes in the original culture patterns of either one or both groups. For clinicians, it is helpful to have a notion of acculturation so that the individual's psychological distress can be understood in the context of what is happening to them and their cultural changes in identity [2, p. 131].

At an individual level in terms of behaviour, six domains have been identified which can be linked with acculturation. These include language, religion, entertainment, food and shopping habits. Other areas, which may be more difficult to identify and measure, include cognitive styles, behavioural patterns and attitudes.

These elements of the concept of acculturation are very closely linked with self-esteem and identity of the self as culture and personality are inter-linked. In a study of Puerto Ricans in the USA, Cortes found that feelings of nostalgia and disillusionment were linked with beliefs about depression. Childhood or early experiences and socialization may also play a role; child-rearing differences across cultures too will contribute to this. Clinicians must remember that none of these acculturative processes is static; these acts keep occurring, and the individual keeps responding to these acts.

With acculturation, some aspects of identity are likely to change, including the concept of self, and this will be dependent upon the cultural context. A person's identity is defined as the totality of one's self—formed by how one construes oneself in the present, how one construed oneself in the past and how one construes oneself as one aspires to be in the future.

Two points need to be emphasized here. Firstly, that racial, ethnic and cultural identities form part of one's identity, and secondly, the development of identity and the resulting changes owing to migration and acculturation will change the construction of identity. Gender, familial and socio-economic factors also contribute to identity [2, p. 135].

The relationship between migration and its processes and impact on individuals and their development of psychological or psychiatric conditions is a complex one and deserves to be teased out. Within the process of migration, where possible in prospective studies, it is important to study the pre-migratory phase, the preparatory phase, and the personality of the individual, the amount of social support and network and preparation for the process of migration. Subsequently, the process of migration itself and the migratory and post-migratory stresses may need to be studied. These should include life events, racial and socio-economic discrimination and factors such as housing, employment, status, *etc.* Furthermore, cultural identity and measures of acculturation will be worth assessing to understand the stresses and supports an individual feels and how these interact with other life events. Achievement *versus* expectation, self-esteem, ethnic density and cultural patterns of development and attachment and periods of separation from one or both parents deserve to be studied further. Biological factors such as neurodevelopmental anomalies must be studied further in general populations to ascertain the rates of biological assault and must be correlated with social disadvantage.

References. 1. *Maria Caterina La Barbera* Identity and Migration: An Intriduction / MC La Barbera – Switzerland : Springer International Publishing, 2015 – 270 p. 2. Dinesh Bhurga Migration, distress and cultural identity / Dinesh Bhurga – Oxford : British Medical Bulleting, 2004 – 12 p (129-141). 3.*Дольская О. А*. Человек в современном мире: на пути к новой парадигме образования : монография / О.А. Дольская, А.В. Голозубов, О.Н. Городыская. – Харьков : НТУ "ХПИ", 2016. – 216 с.

Дольська О.О.
м. Харків, Україна

ВПЛИВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ-КОГНІТИВНОЇ «ТЕХНОЛОГІЇ СЕБЕ» НА ФОРМУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ОПЦІЇ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ

Актуальність. В сучасних дослідженнях суспільства все частіше став з'являтися термін *інтелектуальні технології*. Перехідний

період XX-XXI століття свідчить про непростий час. Все частіше говорять науковці про духовний інтелектуальний інструментарій, про трансформацію мислення людей, переозброєння їхньої свідомості. Основний контекст таких змін вбачають у розвитку суспільства, появи Інтернету, глобальних зрушень тощо. Але є такий феномен, що може впливати так само, як вище названі речі, - це життям окремої людини. До числа таких можна віднести творчість і життя І. А. Зязюна.

Новизна. Діяльність, життя, а головне – його особистість сформували в нашому науковому середовищі нову методологію, а саме - когнітивне-інтелектуальну технологію. При характеристиці мислення, особливо при аналізі інтелектуального, когнітивного і ментального, постать Івана Андрійовича стає тим самим фактором сучасних зрушень. А нова методологічна опція має трансконтекстуальний характер.

Загальна частина. Широке обговорення інтелектуальних технологій починається в XX столітті й переходить в XXI. Звернення до термінів *культурні техніки, культурні технології* стали активно вживатися в XX столітті в філософській антропології, в соціальній філософії, в філософії освіти. Особливий інтерес в сучасній філософії викликав й термін *технології себе*. Паралельно лунали думки про зміни раціональності, підкреслюючи не стільки звернення до свідомості, скільки до мислення [1]. Продуктом інтелектуальних технологій стають символи, асоціації, образи, сприйняття яких пов'язано із особливими символами.

Якщо сучасна культура забарвлена змінами інтелектуального характеру, то звернення до життєтворчості цієї постаті незаперечне, і нова опція інтелектуальне-когнітивних технологій виглядає досить логічною. Когнітивна проблематика – це проблема ідентифікації образів. Людський розум постійно вирішує питання розпізнавання образів, яке перетинається із питанням мислення. Свідомість постійно виконує завдання ідентифікації, причому процес пошуку смислів постійно проходить у критичному режимі. Отже інтелектуальне-когнітивні технології дають можливість зрозуміти, як формуються та пізнаються образи, за рахунок чого зорганізується процес їхньої ідентифікації.

Виходячи з цього, інтелектуальне-когнітивні технології виконують функцію опції, інструменту, за допомогою якого йде перетворення інформації із зовнішнього світу на її конкретні смисли, знання набувають смислове навантаження і сприяють створенню реальності на розумовому, емоційне-чуттєвому, без свідомому рівнях.

В переломні періоди розвитку людства все частіше лунають лозунги із зверненням до нового мислення, до критичного мислення, до нових технік мислення тощо. Інтелектуальне-когнітивні технології

як технології мислення стають вкрай необхідною методологічною опцією, яка дає можливість зрозуміти трансформації в здатності людини усвідомлювати світ, давати йому пояснення, формувати знання, наділяти його смисловими каркасами тощо.

Спробуємо знайти підґрунтя цих технологій. На наш погляд, їх треба шукати на перетині багатьох складових, центральними серед яких є проблема раціональності з подальшим обговоренням теми інтелектуальних революцій людства, зростання зацікавленості питанням ментальності в її комплексній рефлексії, а також – явище дискурсу та актуалізація в сучасній філософії історії систем думок.

Якщо говорити про проблему раціональності, то ця тема символізує фундаментальну філософську проблему з'ясування значення «розумності» як предикації буття, дії, освіти й виховання. Існує величезна кількість літератури, присвячена проблемі раціональності [2]. Тема стала актуальною й для сучасної української філософії [3]. Критична раціональність супроводжувала все життя Івана Андрійовича. Він критикував і мав негативні наслідки цього процесу (його тричі відраховували із університету), критично відносився до тих, хто, не маючи доброго наміру, не вміючи розпізнати творче натхнення, був недоброзичливим. Ось такий непростий пізнавальне-критичний шлях обирав він.

Інтелектуальне-когнітивна технологія зростає на ґрунті онтологічного, бо її смислові навантаження формуються пліч-о-пліч із онтологічним виміром людини, а останній репрезентується в тому числі й ментальністю. Ментальність характеризує специфічні рівні індивідуальної та колективної свідомості, в такому сенсі, ментальність є особливим типом мислення. Якщо проаналізувати роботи І. Зязюна, то кидається в очі його особлива зацікавленість у красоті світу. Його ментальність формується у непростих життєвих умовах: від технічно орієнтованої людини (він починав свій трудовий шлях від шахтаря, потім вихователя гірничопромислового училища) до міністра освіти і чистої води гуманітарія за своїм покликанням: розглядати і виховувати тих, «хто завжди вчиться». І постійно його надихає така фахова творчість, що зростає на ґрунті «Педагогіки добра» та «Краси педагогічної дії».

Наступним підґрунтям інтелектуальне-когнітивних технологій є філософія дискурсу. Тема дискурсу ввійшла завдяки французького філософа М. Фуко, який протиставляє традиційному історичному опису зовсім інший метод. Його праці можна назвати як такі, що належать «інтелектуальній історії». Він активно залучає до наукової термінології термін *дискурс* і розуміє його як особливий вид практики. М. Фуко розрізняв різні форми раціональності, прив'язуючи їх до певного напряму в філософії. На

наш погляд, такими прикладами можуть бути раціональність марксизму, феноменології, кордоцентризму тощо. Ми ж можемо на цьому ґрунті висувати ствердження про раціональність І. Зязюна.

Для М. Фуко характерною є наступна маніфестація дискурсу: «Я не хочу шукати – під дискурсом – чому ж є думка людей, але намагаюся взяти дискурс в його явленому існуванні як деяку практику, яка підпорядковується правилам: правилам освіти, існування і співіснування, підпорядковується системам функціонування і т. і. І саме цю практику в її щільності та майже матеріальності, я й описую» [4, с. 772]. Відмовившись від викладання історії в традиційних контекстах, він звертається до таких термінів, як *мистецтво існування*, яке він називає *раціональними техніками* [5, с. 274] або *техніками себе* [18, с. 280]. У вступі до другого тому «Історії сексуальності» він звертається й до терміну *технології себе* [5, с. 281].

А ми в свою чергу з оглядом на події останніх років бачимо вплив постаті І. А. Зязюна на роботу тих, хто його оточував. Ми бачимо кафедру педагогіки і психології, яка орієнтується на той самий дискурс, який пропагував своєю життєдіяльністю Іван Андрійович. Ми постійно обговорюємо його вплив на наші цінності у процесі проведення конференцій. Продовжуючи реалізовувати його мрії ми підкреслюємо роль наступності поколінь в освітянській традиції тощо. Отже той дискурс, якому сприяв всією своєю життєдіяльністю людина-легенда І. Зязюн, став для його послідовників, наукових нащадків, товаришів, друзів домінуючим в їхньому не тільки науковому середовищі, але й в особистому й соціальному житті.

Висновок. Звернення до інтелектуальне-когнітивних технологій стає виправданим в умовах різких інтелектуальних змін. Вони можуть виступати інструментом в дослідженні інтелектуальних та пізнавальних процесів, при аналізі мислення, думок тощо. Їх підґрунтям виступають синтез філософії раціональності, ментальності, філософії дискурсу. Вони формують інтелігібельну ґенезу явищ, цінностей, ліній розвитку, нормування життя тощо, кінцевим продуктом чого стають смисли думок людей та їх характер реалізації. Така опція має справу із міждисциплінарним каркасом знань, що дає нам можливість стверджувати її трансконтекстуальний характер.

Література. 1. *Фуко М.* Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности; [работы разных лет. пер. с фр.]. / М. Фуко // – М. : Касталь, 1996. 2. *Дольская О.А.* Трансформации рациональности в современном образовании / О. А. Дольская. – Харьков, НТУ «ХПИ», 2013. – 386с. 3. *Dolska O.* The problem of understanding the rationality

and the Reason in modern education / O. Dolska // Філософія освіти, 2013. – №1. – С. 14-19. 4. *Foucault M.* Dits et Ecrits, 1954-1975 (sous la direction de D.Defert et F. Ewald). / M. Foucault. – T. 1. – Paris : Gallimard, 1994. – p.1700. 5. *Фуко М.* Использование удовольствий. Введение / М. Фуко // Фуко М. Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности; [работы разных лет. пер. с фр.]. – М. : Касталь, 1996. – С. 269-307.

Viktoria Lobas
Vienna, Austria

THE REVIEW OF A "GURU- ADEPT" CONCEPT

During the last decades yoga gained in popularity and became the fastest growing industry in the west. In our turbulent time, we all search for a shelter as well as love, happiness, peace, harmony and completeness. In spiritual sense, it is told that ignorance of the true nature of the self creates incompleteness which leads to fear, anxiety, worry, insecurity, guilt, hurt, all forms of limitations and a host of negative emotions. Some of us realize, that we start to doubt or even forget former moral values, which we have received from the church and society in the last centuries, since these authorities are loosing our trust. Historically they have done many mistakes in the past and did not represent the ideals they propagate. In the contrary, yoga philosophy and yoga teachers or gurus from the east became our models of ethics and lifestyle. A survey conducted by Yoga Alliance and *Yoga Journal* reports that the number of Americans doing yoga has grown by over 50% in the last four years. In 2012 - 20.4 million citizens of USA were practicing yoga, whereas in 2016 the numbers extended to 36 million. In addition, 9 out of 10 Americans have heard of yoga, 1 in 3 Americans has tried yoga at least once, and 3 out of 4 Americans believe that "yoga is good for you," and medical science backs them up (1). The "yoga-boom" situation remains similar in Europe. Naturally, this phenomena gave raise to increasing demand on yoga teachers, teacher training courses and other yoga goods, which are supporting the industry. After all these years of yoga integration in the west many of us get a benefit of the doubt questioning a quality and standards of the yoga practice and especially the qualification of the yoga teachers. Does the knowledge we receive corresponds to the au-

thentic wisdom and either our teachers are fulfilling their obligations properly or is their role became distorted.

In this work we would like to illuminate couple important ideas of the spiritual teacher, disciple and the process of learning, as it is represented in the ancient Indian texts. We do not want to criticize or analyze modern yoga teachers, we would like to initiate a though in minds of both teachers and students about the way they approach the path of spiritual enquiry.

The concept of yoga has its origins in India, though it is not an analogue to Hindu religion, it still plays an important role in the Hindu tradition. There are many ancient text and scriptures, some of which are more then 3000 years old, are written in Sanskrit language and include the knowledge about spiritual, mental and physical development and wellbeing. In these texts the teacher is referred by the word "guru". It is the guru who reveals the meaning of life, supports and guides, and is an inspirational source for an adept. Sanskrit term "guru", as every Sanskrit term, has many meanings with a profound interpretations since every Sanskrit word has its concept within, therefore does not have just one direct translation. The word "guru" goes way beyond its English translation "teacher". *Gu* means "ignorance" and *ru*, "dispeller". So, the guru is a dispeller of ignorance, not only for spiritual development but also other skills. Joel D. Mlecko in his work "The Guru in Hindu Tradition" mentions: "If the word "guru" means, many things, it is because the guru is many things. He is an entity which in Western culture has no exact counterpart. For the guru is a teacher, counselor, father-image, mature ideal, hero, source of strength, even divinity integrated into one personality" (2, p. 34). In Vivekachudamani, a famous Sanskrit poem ascribed to Adi Shankara in the 8th century, guru is described: "The guru should be one who knows the scriptures, is blameless and a supreme knower of God. He should be at peace in God, tranquil as a fire that has run out of fuel. He should be a boundless ocean of compassion and the friend of those who seek his protection." (3, verse 33).

At every stage of our life we need a teacher. Parents are our first teachers, later we attend kindergarten, school, university; the studying process moves in various directions and continues for a lifetime. When the adept has questions about God, liberation, life and death, ignorance, suffering, after-life etc. he also starts to seek for a teacher (guru). The student approaches the guru based on his temperament and guru guides according to the student's capacity to understand the essence and deeper meanings. The subject of study is considered to be very delicate and complex, right understanding and correct interpretation of the curriculum play decisive role, exactly that is why the use of books were rare, yoga and spiritual knowledge

were transmitted orally in the interpersonal dimension. In a form of dialogue, by reasoning, discussing and reflecting the sacred topics, the guru led the student into philosophical and spiritual enquiry. (2, p.34). Moreover, in the Upanishads – ancient Sanskrit texts that contain some of the central philosophical concepts and ideas, the Gods related that, " We can give you the knowledge, even the knowledge of Ātman (4) but only the teacher can show the Way" (5, IV, 14, 1). Thus, the role of the teacher is not only to introduce the wisdom and texts to the disciple but also to give lessons by being an embodiment of right attitudes in daily acts, casual things, and lifestyle. However, it is also mentioned in Upanishads, that possessing the knowledge is not enough for attaining the Truth. The Yoga Sutras of Patanjali reveal two core principals on which the entire system of Yoga is based: Practice (abhyasa) and non-attachment (vairagya) (6, 1.12-1.16). Practice leads a student in the right direction, while non-attachment allows him to continue the inner journey without getting sidetracked into the pains and pleasures along the way. The adept must implement gained information into his life, converting the informational knowledge in to the transformational. Not only knowing, but also feeling, believing and living.

The complete dedication to the process from both sides is needed. The teacher must be a doubtless exemplar of what he is teaching avoiding the double standards in theory and practice; the student must be motivated, respectful, open to changes, and vigorous in receiving and contemplating the knowledge; and the circumstances, like time, place, the methods of teachings must be appropriate. The guru is given the highest stature because he is the dispeller of ignorance, which is the cause of all sorrow and suffering. The guru is equated to divine, mother, father, relative, friend and everything that the aspirant considers dear. For the aspirant the guru has an important and special place in the heart, he is his role model. That is why he can surrender his ego and dedicate the life in pursuit of the truth. The aspirant feels the compassion, concern, care and patience of his teacher and has an urge to be like him. This gives the aspirant the energy, perseverance, humility and faith to pursue the path shown by the teacher. Living with the guru and observing him in all activities helps the aspirant to be disciplined, develop dispassion to other ways, inquiring to the nature of the world and the possibility of experiencing the peace and truth what his guru has experienced.

The guru is the one who removes ignorance by giving right knowledge. Starting from our childhood parents and teachers helped us to get rid of our ignorance and gain right knowledge and skills in many ways. They all are our gurus. In the context of spirituality, not knowing the true nature of the self creates incompleteness and that leads to struggle, pain and

hurt. One who throws light on these dark corners of our being and leads us towards the true nature of ourselves is called the spiritual Guru and is given a special status in the ancient Indian tradition. It is the role of the Guru to help the student to walk the path of spirituality in the right direction and finally help him to attain his complete freedom. In the times when yoga industry is growing in the west, the yoga teacher trainers must pay attention not only at the knowledge the future yoga teachers receive but also at their personal qualities, which they have to posses in order to be not only good yoga professionals but also good psychologists, pedagogues and individuals. As for the students, they must be ready to be not only inspired and motivated by all the positive lifestyle, but also raise discipline, dispassion for old behavioral patterns and try to implement what they learn in their lives.

Bibliography. 1. https://www.health.harvard.edu/blog/new-survey-reveals-the-rapid-rise-of-yoga-and-why-some-people-still-havent-tried-it-201603079179 2. *Joel D.* Mlecko, The Guru in Hindu Tradition, *Numen* , Vol. 29, Fasc. 1, Brill - Jul., 1982 3. *Adi Shankara*, Vivekachudamani. Crest Jewel of Discrimination, Translated by John Henry Richards https://realization.org/p/vivekachudamani/richards/richards.1.html 4. Ātman (from Sanskrit) – literally ‘essence, breath’ - The spiritual life principle of the universe, especially when regarded as immanent in the individual's real self. https://en.oxforddictionaries.com/definition/atman 5. Chandogya Upanishas. English translation of Chhandogya Upanishad by Swami Nikhilananda.https://www.consciouslivingfoundation.org/ebooks/13/CLF-chhandogya_upanishad.pdf 6. *I. K. Taimini*, The Science of Yoga, The Yoga Sutras of Patanjali. The Theosophical Publishing House, Adyar, Chennai, India, Wheaton, IL, USA - 1992

Сагуйченко В.В.
м. Дніпро, Україна

АКТУАЛЬНІСТЬ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ

Актуальність теми. Починаючи досліджувати значення гуманітарної освіти, ми відмічаємо роль видатного педагога, дослідника, академіка Івана Зязюна, якому присвячуються численні міжнародні конферен-

ції, в тому числі і наша, вже четверта, міжнародна конференція «Наукова школа академіка І.А.Зязюна у працях його соратників та учнів».

Особистість Івана Зязюна – це окрема сторінка у нашій вітчизняній педагогічній спадщині; авторська модель навчального закладу Івана Зязюна – це школа радості і добра для всіх суб'єктів навчально-виховного процесу, де акцентуються аксіологічні ресурси педагогічної дії вчителя, духовні чинники елітарної особистості в полікультурному освітньому просторі, підіймаються складні питання людини у контексті гуманітарної філософії, дискутуються питання співвідношення педагогічної психології та психологічної педагогіки, теоретичні аспекти культури і культурного розвитку людини, філософські засади освіти; в тому числі І.Зязюн акцентує і обґрунтовує нові освітні і виховні парадигми, освітні технології та діалектику необхідної педагогічної дії.

Аналіз джерел. Його спадщину досліджують численні учні і колеги, яких об'єднує «…процес, що розгортається на теренах Європи і потребує формування сучасного суб'єкта європейської життєдіяльності – людини, здатної до співжиття у полікультурному суспільстві у мирі і злагоді, за принципами гуманізму, милосердя, справедливості і свободи, …коли існує реальна небезпека моральної та духовної деградації людства на тлі загроз вичерпання природо-ресурсного потенціалу планети, ядерної чи екологічної катастрофи, розгортання інших глобальних проблем сучасності» [1, с. 5].

Нормативно-правові документи країн ЄС та України підкреслюють, що сьогодні актуальними стають питання громадянської освіти, навчання і виховання у дусі демократії, чому сприяли демократичні процеси 80-90 років минулого століття. Громадянська освіта існує і в демократичній державі і в тоталітарній, але має різні цілі [2]. Важливо підкреслити, що «громадянська освіта покликана сприяти вихованню особистості, якій властиві демократична, громадянська культура, усвідомлення зв'язку між ідеями свободи та правами людини, готовність до компетентної участі в житті суспільства» [4, с. 11].

Виклад основного матеріалу. Учні академіка, сучасні науково-педагогічні працівники за європейською педагогічною конституцією [1, с.8], як і І.Зязюн, вважають основними педагогічними цінностями «толерантність, демократію, миролюбство, екологічну безпеку, права людини і солідарність, милосердя і совість, відповідальність». Адже підготовлений на такій ціннісній основі новий учитель повинен бути здатним до «стирання» образу іншого як «ворога»; формування толерантності, зваженості і миролюбності; утвердження екологічного

світогляду;, виховання поваги до прав людини, демократії і солідарності; співпраці із представниками різних релігійних конфесій» [1].

Сучасні навчальні освітні заклади відіграють центральну роль у підготовці підростаючого покоління як активного та відповідального члена суспільства. Невипадково «…роль громадянина — предмет постійних дебатів, що свідчить про неоднакове розуміння її в різних країнах Європи. Основна роль, яку очікують від громадянина, – це участь у демократичних процесах суспільства» [6, с. 20]. Таким процесам сприяють принципи громадсько орієнтованої освіти: самовизначення, самодопомога, формування лідерства, наближення до місця проживання, об'єднана сфера послуг, максимальне використання ресурсів, причетність, відповідальність, послідовність і безперервність освіти [5, с. 12-13].

Саме такі навчальні заклади працюють за прагматичною філософією Джона Дьюї. Важливо підкреслити, що громадянські компетентності особистості тісно пов'язані зі становленням та розвитком громадянського суспільства, де до основних цінностей громадянського суспільства поряд зі свободою особистості громадянина відносимо і соціальне партнерство, а на громадськість, як на соціальних партнерів, покладається обов'язок активно впливати на формування освітньої політики та позитивної громадської думки задля сприяння реалізації освітньої політики і мотивації бути активним учасником її розвитку [3].

Висновки. Значну роль у становленні та розвитку громадянських компетенцій особистості майбутнього громадянина відіграє гуманітарна освіта. Тому скорочення програм гуманітарної підготовки у технічних вищих навчальних закладах є помилковим. «Соціально-гуманітарні науки, що вивчаються у вищих навчальних закладах, услуговують розширеному виробництву життя суспільства, допомагають компенсувати суспільний дефіцит у моральних стосунках індивіда і колективу». Необхідно підкреслити, що «…у сучасних умовах саме ці науки розривають старі нарративи мислення, що притаманні тоталітарним і авторитарним політичним і освітнім системам» [7, с. 116].

Література. 1. Pedagogical Constitution of Europe [Електроний ресурс] // International Association of Rectors of Pedagogical Universities in Europe: [сайт]. [2016]. URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwig1qvN0LfaAhWhh6YKHRzzA9YQFgg2MAI&url=http%3A%2F%2Fiscsjournal.npu.edu.ua%2Farticle%2Fdownload%2F74118%2F70015&usg=AOvVaw0uRl3PfoGfADMf1O2T0T-X 2. *Воскресенская Н, Шехтер С,* редакторы. Гражданское образование: содержание и активные методы обучения. Москва. 2004. 190 с. 3. *Грицяк Л.Д.,*

Калініна Л.М. Державно-громадське управління розвитком освіти на державному, регіональному та інституціональному рівнях // Стратегісні пріоритети, № 3(12), 2009. С. 59-66. 4. Громадянська освіта: теорія і методика навчання : навч. посіб. Київ: ЕТНА-1, 2004. 174 с. 5. *Софій Н, Кавун Ю*, редакторы. Громадсько активні школи в Україні: кроки до дій. Київ: Всеукраїнський фонд "Крок за кроком", 2005. 162 с. 6. *Фельдхаус Р., Позняк С.* Європейський підхід до громадянської освіти // Шлях освіти, № 3, 2001. С. 20-25. 7. *Хміль В.В.* Освіта: суще та належне // Антропологічні виміри філософських досліджень, 2012. С. 115-124.

Угленко О.П.
м. Харків, Україна

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СУСПІЛЬСТВІ

Загальносвітова тенденція впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в повсякденне життя сучасного суспільства є умовою і підставою спостережуваних трансформаційних змін в соціально-політичній сфері. Стосовно державного управління з'являються нові можливості для цілеспрямованої взаємодії суб'єктів і об'єктів управління, тобто - влади і суспільства з метою досягнення соціально значущих результатів.

В інституційно-правовому дизайні система державного управління визначається у якості діяльності органів державної влади: механізмами взаємодії з населенням та сукупністю наданих державних послуг. В процесі електронної трансформації та досягнення високих технологій суспільство отримує доступ до «електронного уряду», громадської ініціативи, виборів через Інтернет. В цьому випадку процес політико-комунікативної взаємодії влади і населення стає більш доступним для громадськості, що автоматично призводить до залучення простих громадян до участі в політичному процесі, тобто - починається формування нового великого каналу політичної комунікації, динаміка розвитку якого може змінити уявлення як про систему забезпечення політичної діяльності, так і про традиційні інструменти політичної участі [1, с. 68].

Одними з найважливіших цілей інформатизації органів державної влади є формування єдиного інформаційного простору для під-

вищення ефективності використання в інтересах суспільства державних інформаційних ресурсів. Так, для цього необхідно створити державну інформаційно - комунікаційну інфраструктуру, засновану на системі взаємопов'язаних високошвидкісними телекомунікаційними каналами банків інформаційних ресурсів. Створення такої системи зміцнить взаємодію суспільства і держави, підвищить довіру до державної влади, підвищить ефективність роботи органів державної влади, забезпечить суспільство необхідною інформацією.

Однак, реалізація державної політики в сфері інформатизації державного управління неможлива без роботи на обласному та регіональному рівнях країни. Інформаційні аспекти розвитку окремих міст мають для України особливу значимість. На цьому рівні інформатизація повинна здійснюватися відповідно до місцевих умов і за факторами розвитку конкретних регіональних інфраструктур.

В адміністративній сфері процеси глобалізації призвели до того, що загальні підходи до адміністративних реформ в різних країнах повинні буди однаковими, але насправді фактично відрізняються докорінно. Одночасно використовуються різні схеми електронізації влади [3, с. 184]. У науковому плані ставиться питання про створення глобального адміністративного права, в якому розглядаються і такі проблеми, як управління Інтернетом, кіберпростір, механізми розкриття інформації, стверджується принцип транспарентності. Транспарентність необхідна будь-якому суб'єкту адміністративної влади як на національному, так і на міжнародному рівні; транспарентність стала дійсно глобальною метою. В Україні створені концептуальні офіційні документи, в яких визначені основні положення державної політики у галузі інформатизації органів державної влади України, закони України: “Про Національну програму інформатизації”; “Про Концепцію Національної програми інформатизації”; “Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації”; “Про електронний цифровий підпис”; “Про адміністративні послуги”; “Про електронні документи та електронний документообіг” та ін. [2, с. 43].

Таким чином, с точки зору автора, ефективному функціонуванню органів державної влади в Україні має сприяти повна інформатизація у відображенні досягнень діяльності. Державний менеджмент в умовах інформатизації - це унікальна ділове середовище сприяння розвитку високих технологій, в якому сукупність економічних, соціальних і політичних умов сприятиме створенню високотехнологічних продуктів. Подібні системи електронного уряду існують в Фінляндії,

Ірландії, Ізраїлі, Китаї, США. Здійснення подібного проекту в Україні дасть поштовх до розвитку кращих відкритих відносин між владою та суспілством, а також приверне в країну інвесторів.

Література. 1. *Лекторова Ю.Ю.* Социология государственного управления в условиях информатизации общества: региональный ОПЫТ // Вестник ПНИ ПУ. 2016. № 2. С. 68-78 2. *Мороз Н. Д*. Державна інформаційна політика України у сфері інформатизації діяльності органів державної влади // Видавництво Львівської політехніки. 2015. № 1. С. 42-47 3. *Талапина Э.В.* Правовые проблемы государственного управления в условиях информатизации общества // Труды ИГП РАН. 2011. № 4. С. 175-194

Секція 4.
Нові педагогічні технології як відповідь вищої школи на виклики інноваційного етапу світового розвитку

Жукова О.А.
м. Харків, Україна

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК УМОВА ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Здійснення процесу реформування освітньої галузі можливе за умов впровадження в систему професійної підготовки кадрів сучасних технологій, що мають особистісно орієнтоване спрямування. Їх застосування забезпечує активну пізнавальну діяльність суб'єктів педагогічного процесу, а також сприятиме органічному поєднанню особистісного та професійного розвитку.

Яскравим прикладом особистісно орієнтованих технологій, значимість використання яких у процесі професійної підготовки відображено у психолого-педагогічній літературі [3], можуть виступати ігрові технології. Серед розмаїття ігор, що мають практико-орієнтований характер [4] й спрямовані на формування певних компетенцій [1] та удосконалення індивідом власних якостей, ми акцентуємо увагу на інтелектуально-творчих іграх [2] й пропонуємо розглядати їх як такі, що дозволяють:

- збагачувати світогляд студентської молоді;
- розвивати пам'ять, уяву, логіку, асоціативне мислення, концентрувати увагу;
- застосовувати на практиці теоретичні відомості з теми або предмету, що вивчається.

Слід зазначити, що цей клас ігор, як і ігрові технології взагалі, водночас може виступати і в якості педагогічної умови для розвитку зазначених процесів.

Задіяння в системі професійної підготовки ігрових технологій (та інтелектуально-творчих ігор зокрема) дозволяє розвивати інтелект і креативність, в цілому сприяючи особистісному розвитку індивіда. Взаємодію цих трьох складових особистісного розвитку відображено нами на Рис.1, де кожна деталь механізму - шестерня, що символізує той чи інший процес, призводить до руху іншу.

Рис.1. Взаємодія складових особистісного розвитку під час використання ігрових технологій у професійній підготовці

Формат гри передбачає велику свободу дій та неформальність спілкування учасників педагогічної взаємодії. Наслідком зміни освітньої парадигми й гуманістичної орієнтації професійної підготовки на розвиток особистості стало впровадження інтелектуально-творчих ігор в якості методу й форми навчання.

Насьогодні існує безліч інтелектуально-творчих ігор та їх варіацій. Вибір будь-якого виду гри залежить від творчого потенціалу її організатора. Умови ігор можна змінювати, додумувати або придумувати абсолютно нові. До широкого діапазону інтелектуально-творчих ігор можна віднести навіть звичайну гру в слова або гру, учасники якої повинні вгадати відому особистість, ім'я якої написано та приклеєно на папірці до чола учасника ігрової взаємодії (студенти різних спеціальностей часто адаптують ці ігри, роблячи їх тематичними: історики грають в історичних особистостей, філологи - в літературних персонажів й т.ін.). До більш складних ігор слід віднести гру «Що? Де? Коли?», «Брейн-ринги», різні рольові ігри з моделюванням ситуацій, студентські турніри з різних дисциплін.

Слід відзначити кілька характерних особливостей інтелектуально-творчих ігор і як форми, і як методу навчання. По-перше, завдячуючи своєму нестандартному формату і широким можливостям для самовираження особистості, ці ігри позитивно сприймаються студентами. По-друге, їх використання дає можливість застосувати на практиці вивчену теорію, сприяє кращому запам'ятовуванню матеріалу, його осмисленню. По-третє, ігри розвивають вміння творчо мислити й застосовувати знання у нестандартних умовах. Наприклад, для закріплення знань у галузі права може бути застосований метод моделювання ситуацій, де студенти повинні відіграти певну роль, застосовуючи

свої знання. Для студентів юридичних факультетів це можуть бути складні ситуації у вигляді розігрування судових процесів; для студентів інших факультетів - більш гнучкі ситуації (прийом на роботу, хід засідання й т.ін.). Використання таких ігор надає можливість студентам зрозуміти, як насправді функціонують механізми, з якими вони були ознайомлені в теоретичному плані.

Для інтелектуального розвитку можуть бути корисними турніри або дискусії, в яких учасники ігрової взаємодії будуть захищати різні точки зору з проблемного питання, застосовуючи у нестандартній обстановці свої знання. Використання таких ігор припускає відстоювання власної думки, хоча й існує і такий відомий формат, в якому ролі вже є розподіленими між учасниками. Кожній ролі відповідає заздалегідь відома позиція щодо поставленого проблемного питання. Учасники повинні довести її за допомогою самостійно підібраних аргументів, навіть якщо самі вважають зазначену позицію невірною. В таких умовах процес «входження» у роль дає вкрай потужний поштовх уяві, яка повинна спрацювати в умовах, коли розум чинить опір й не хоче відстоювати нав'язану позицію.

Вкрай важливим є те, що будь-які ігри (в тому числі й інтелектуально-творчі) сприяють розвитку комунікативних навичок, вчать взаємодії навіть з тими, хто в звичайному житті для тебе є неприємним як людина. Гнучкість й вибір різних стратегій спілкування формують навички роботи в команді, а робота в команді очікує представників багатьох професій. Якщо в роки студентства індивід ще може дозволити собі залишатися на позиції «сам по собі», то пізніше, так чи інакше, йому доведеться взаємодіяти із колегами, ефективність роботи яких обумовлена ступенем налагодженості стосунків між членами колективу. Формувати й розвивати здатність до співпраці, відшліфовувати навички командної роботи допомагає ігрова взаємодія.

Слід акцентувати увагу на тому, що ігри не можуть бути основним форматом навчання, бо вони не забезпечують вивчення великих обсягів інформації: в процесі гри краще закріплювати й підвищувати рівень набутих знань. Однак, їх використання має певний вплив на процеси тренування навичок пошуку креативних рішень, обдумування варіантів ходів або дій в процесі ігрової діяльності, самостійного обрання вірної стратегії.

Література. 1. *Арзуханова С.А.* Игровые технологии как средство формирования профессиональной компетентности специалистов экономической сферы в образовательном процессе вуза [Текст] / С.А. Арзуханова // Сибирский педагогический журнал. - 2008 .- №2.-

С. 288-295. 2. *Груздова О.Г.* Интеллектуально-творческие игры как средство профессиональной подготовки студентов к педагогической деятельности [Текст] / В.В. Сохранов, Н.А. Лупанова, О.Г. Груздова // Известия ТулГУ. Серия. Педагогика. Вып. 3. – Тула: ТулГУ, 2006. – С. 287-292. 3. *Сластенин В.А.* Личностно ориентированные технологии профессионально-педагогического образования [Текст] / В.А. Сластенин // Сибирский педагогический журнал. - 2008. - № 1. - С. 49-75. 4. *Трайнев В.А.* Интенсивные педагогические игровые технологии в гуманитарном образовании (методология и практика) [Текст] / В.А. Трайнев, И.В. Трайнев. - М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2006. – 282 с.

Заїчко А.С.
м. Полтава, Україна

ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Однією з ключових дидактичних проблем вищої школи, що стоять сьогодні перед педагогічною наукою та шкільною практикою є невизначеність засобів які б сприяли якісному системному засвоєнню змісту навчання. Педагогічна майстерність сучасного вчителя має розвиватися на основі естетотерапевтичної концепції гармонійного розвитку особистості. Фахова підготовка майбутніх учителів повинна мати на меті не тільки засвоєння ґрунтовних знань із загальних професійних і фахових дисциплін, а й пропагувати ідеї дитиноцентризму у вихованні високоосвіченого, відповідального громадянина і патріота. Головним джерелом знань у навчальній роботі у ВНЗ, та й у житті, є, безперечно, книга. Стає актуальним впровадження у систему навчання педагогічної бібліотерапії яка ґрунтується на основі психолого-педагогічних знань про цілющий вплив книги на психіку людини, що має катарсисний ефект для інформаційної і духовної гармонії особистості.

Основна мета статті. Розкрити психолого-педагогічний потенціал педагогічної бібліотерапії у професійній підготовці майбутнього вчителя нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Оновлення освітніх систем для підготовки майбутнього вчителя-фасилітатора та наставника навчаль-

ного процесу – прерогатива реформи освіти в Україні. Мета сучасної освіти пов'язана з особистісним потенціалом учителя, наявності високого рівня професійної компетентності. Педагогічний потенціал книги бачиться особливо вагомим тепер, коли продовжується процес утілення в життя концепції нової української школи, яка по-новому позиціонує важливість книги, її виховної, навчальної та терапевтичної функції в освітньому просторі.

Педагогічна бібліотерапія головним чином ґрунтується на основі терапевтичних цінностей літератури, які як би побічно спонукають людину до розвитку і вдосконаленню спеціальних здібностей. На думку педагога Амоса Олкотта книга повинна приносити не тільки насолоду під час читання, а й збагачувати новими знаннями. Таким способом набувається прекрасна риса педагогічної майстерності вчителя — читання, яке розвиває розумові здібності.

Навчальні посібники які пропонуються для опанування загальноосвітніх компетентностей не є вичерпним джерелом знань. Тому важливо залучати майбутніх педагогів до пізнавальної діяльності у широкому колі книжок різних літературних жанрів. Особливо вагомим для сучасного педагога вважається читання спеціальної наукової літератури (педагогічної, науково-популярної, філософської літератури, тощо). Створення власної бібліотеки відповідно до професійних та пізнавальних інтересів. Це забезпечить всебічний професійний розвиток, потужний потенціал розумових здібностей, а отже знання сучасних практик, технологій, методик, форм і методів роботи на засадах інноваційних освітніх підходів.

Майбутній педагог в новій сучасній школі повинен забезпечувати власним прикладом дітям «дружбу» з книгою, організовувати культурно-мовне та освітньо-розвивальне середовище.

Використання педагогічної бібліотерапії у професійній підготовці майбутнього учителя є ефективним засобом впливу на особистість з метою стабілізації її емоційно-почуттєвого стану та надання можливості творчої самореалізації в освітньому середовищі [3].

Для ефективного психолого-педагогічного впливу педагогічної бібліотерапії необхідно дотримуватися певних вимог. Зокрема:

1. Раціонально організувати своє робоче місце (зручне, але відповідне співвідношення до фізіологічних особливостей).

2. Правильне освітлення (читати книгу при поганому освітленні не забезпечить усвідомлення прочитаного, а ще погіршить зір).

3. Чисте і свіже повітря в кімнаті.

4. Читання і активний відпочинок (не частіше ніж через 1,5 години, необхідно «зануритись» у матеріал, щоб виробити певний динамічний стереотип для підвищення ефективності розумової праці).

6. Раціональне використання власного часу (планування режиму дня, читання книг повинно бути систематичним і включеним у повсякденний день).

7. Естетичний фон читальної кімнати (використання методів музико-, арома-, кольро- терапій).

8. Під час роботи з книгою не слід застосовувати збуджувальні засоби: чай, каву, енергетики та ін. Це підвищує працездатність на короткий час, але шкодить здоров´ю.

У роботі з книгою варто дотримуватися таких правил:

1. Знайомство з першоджерелами, а потім із іншими видами джерел проблематики.

2. Опрацювання літератури з конкретного питання варто починати з робіт загального характеру і від них переходити до спеціальних і більш вузьких досліджень.

3. Психологічна готовність. Сприймання матеріалу може викликати певні труднощі, тому краще перечитати ще раз або відложити книгу до наступного разу.

Починати працювати з книгою варто із загального знайомства з нею. Обгортка книги, історична історія, анотація книги яка допомагає одразу зорієнтуватися у короткому змісті щодо викладеної проблематики для формування інтересу у читача [2].

Використання книги в терапевтичних цілях забезпечить навички адаптації до життя, духовного розвитку і творчий зріст. Вибір даної технології обумовлений прагненням забезпечити рівновагу між інтелектуальними і неінтелектуальними факторами в процесі навчання і виховання. Причому загальною функцією визначаємо вплив на психічне здоров'я і формування лідерських якостей як освітянського професіонала [1].

Висновки. На сучасному етапі, потяг до освіти й самоосвіти відчувається дуже сильно. Книга є потужним засобом, що посилює розумовий потенціал людини. Таким чином, вибір книг стає справою досить відповідальним і суто індивідуальним. Книги повинні бути якісними в усіх психолого-педагогічних відношеннях.

Сучасний фахівець має бути не лише професійно підготовленим до майбутньої діяльності, а й уміти самостійно орієнтуватися у новому потоці знань та передових технологій, творчо підходити до вирішення професійних завдань, мати гнучке, динамічне, позбавлене стереотипів

мислення. Результатом підготовки майбутніх педагогів є їх готовність до виконання різних видів професійній діяльності завдяки органічному включенню у дидактичну систему педагогічну бібліотерапію.

Перспективним напрямом наукових досліджень має стати висвітлення проблеми терапевтичної ролі книги в сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства, яка раніше не висвітлювалась.

Література. 1. *Дрешер Ю. Н.* Теоретические проблемы библиотерапии / Ю. Н. Дрешер, О. П. Латыпова // Школьная библиотека плюс. – 2006. – № 18 (сентябрь). – С. 25– 28. 2. *Кабачек О. Л.* Библиотерапия как часть психотерапии и как аспект библиотечной педагогики / О. Л. Кабачок // Психолог в детской библиотеке. – М. : Книга, 2004. – 320 с. 3. *Федій О. А.* Естетотерапевтичний підхід до самовиховання майбутніх педагогів у процесі фахової підготовки / О. А. Федій // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : [зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини] ; ред. кол. : Н. С. Побірченко (гол. ред.) та ін. – [вип. 19]. – Умань : УДПУ імені Павла Тичини, 2007. – С. 59–67.

Квасник О.В., Жушма Т.В.
м. Харків, Україна

ЛІДЕРСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТУДЕНТІВ ЯК ВАГОМИЙ ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОГРЕСУ

Постановка проблеми. З останніх підрахунків відомо, що 7 - 10% всіх людей, що живуть на нашій планеті, забезпечують прогрес людства у всіх сферах життєдіяльності. Людей, які потрапляють діапазон даних відсотків називають харизматичними лідерами. Ведучий спеціаліст в області харизматичного лідерства, професор Романовський Олександр Георгійович, стверджує, - "Лідер робить те, що і інші люди, тільки набагато краще, а харизматичний лідер - той, хто робить все першим!"

Сучасне суспільство потребує компетентних активних фахівців, здатних швидко й уміло визначати цілі власної діяльності, прогнозувати досягнення, долати труднощі, будувати взаємини з людьми, працювати в команді, тобто повною мірою проявляти свій лідерський потенціал та здібності. Особливо цінується людина, яка успішно діє у швидкозмінному суспільному середовищі, реагує на його виклики, самостійно приймає рішення, організовує індивідуальну та колективну

роботу й відповідає за її результати. Затребуваною є та особистість, котра, може реалізувати лідерський потенціал у суспільних інституціях та державних структурах.

Аналіз досліджень і публікацій. Зацікавленість проявом лідерського потенціалу та лідерських якостей у молоді розпочинається ще за часів Аристотеля та Платона. Свої думки щодо сутності лідерських якостей пізніше висловлювали І. Гете, А. Адлер, К. Юнг та ін. На сьогоднішній день лідерство знаходиться під пильним поглядом: О. Романовского, Т. Гури, О. Ігнатюк, О.Пономарьова, В. Михайличенко, С. Калашникової та ін.

Мета дослідження полягає у виявлення та розвитку лідерського потенціалу у студентів.

Виклад основного матеріалу Студентський вік є сенситивним для формування лідерського потенціалу з огляду на психічні особливості оскільки в юнацькому віці розпочинається процес життєвого та професійного самовизначення. З'являється потреба в суспільно корисній діяльності, формуються переконання, почуття обов'язку й відповідальності, розвиваються такі вольові якості, як самостійність, ініціативність, наполегливість та ін.

На особистість студента неабияк впливає студентське середовище, особливості студентської групи, де відбуваються процеси структурування, формування та зміни міжособистісних, емоційних і ділових взаємин, розподілу групових ролей і висунення лідерів. Всі ці групові процеси роблять сильний вплив на особистість студента, на успішність його навчальної діяльності та професійного становлення.

Студентське середовище найбільш сприятлива зона для прояву лідерської позиції, причому не тільки у студентів, в яких є прояви до неї зі школи, а й у тих, хто раніше не виявляв такої активності. Тому студентська група надає всім рівні стартові можливості у майбутній «боротьбі» за лідерство.

На базі Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут", а точніше на кафедрі "Педагогіки та психології управління соціальними системами ім. акад. І.А. Зязюна" нами було проведене експериментальне дослідження, в якому брали участь 33 студента - психолога (група 17,а,б). Ми розділили респондентів на дві групи: експериментальну (15) і контрольну (18). Основним було завданням було здійснити формуючий експеримент та з'ясувати рівні: комунікативних та організаторських схильностей (методика "КОС-2"); лідерських якостей - (опитувальник Є.Жарикова, та Є. Крушельницького); мотивацію досягнення (опитувальник А. Мехрабіан); та самооці-

нку (методика Дембо-Рубінштей Після діагностики лідерського потенціалу, ми прийшли до висновку, що комунікативні та організаторські схильності і самооцінка знаходяться на середньому рівні, лідерські здібності - на низькому, мотивація домінує на уникнення невдач. В зв'язку з цим було запропоновано ряд педагогічних умови, які дають змогу випробовуваним розкрити лідерський потенціал задля досягнення життєвого успіху:

1. Використання інтерактивних методів навчання("Емпатія" , "Комунікація", "Стендап на 2 хвилини", "Артистизм", "Етичний кодекс лідера")

2. Використання активних форм навчання (Ділові та інноваційні ігри, вирішення педагогічних і організаторських завдань, дискусії, круглі столи, семінари та ін.

3. Використання практичного досвіду викладачів, психологів - практиків. Заняття базувалось на методі - сторітеліг.

Шляхом повторної діагностики прояву лідерського потенціалу студентів ми перевірили ефективність запропонованих педагогічних умов. Використовувалися ті ж методики, що й на констатуючому етапі.

Узагальнюючи, можна сказати, що, рівень всіх складових лідерського потенціалу у випробовуваних експериментальної групи, після проведеного формуючого експерименту суттєво підвищився, за всіма критеріями і показниками. Це свідчить про ефективність розроблених та експериментально перевірених педагогічних умов формування лідерських якостей студентів - психологів

Висновки та перспективи подальших досліджень. Впроваджені в освітній процес педагогічні умови позбавляють жорсткості, залишають простір для імпровізації, дають змогу виявити лідерський потенціал студентів та забезпечують його ефективний розвиток. Доказом цього є результати формуючого експерименту, який показав, що у випробовуваних експериментальної групи суттєво підвищилися показники за всіма критеріями. Гіпотезою дослідження вважаємо, що успішна реалізація педагогічних умов у ВНЗ сприяє ставленню харизматичних лідерів, які зможуть взяти на себе відповідальність та покращити політичну, соціальну, та економічну ситуації в країні.

Література. 1. *Романовский А. Г.* Основы теории управления социальными системами: учеб. Пособие / А.Г. Романовский — Харьков: НТУ»ХПИ», 2001. — 195 с. 2. *Романовський О. Г.* Філософія досягнення успіху. Психологічний аспект: Підручник / О. Г. Романовський, В. Є. Михайличенко. — Харків : НТУ «ХПІ», 2007. — 592 с.

3. *Пономарьов О. С.* Феномен лідерства у контексті суспільних проблем/ ОС. Пономарьов // Теорія і практика управління соціальними системами. — 2015. — № 4. — С. 11–19. 4. *Підбуцька Н. В*. Теоретичні основи вивчення феномену лідерства у старшому юнацькому віці / Н. В. Підбуцька // Теорія і практика управління соціальними система-ми. — 2015. — № 4. — С. 26–36. 5. *Євтіхов О.В*. Эффективное лидерство и развитие лидерского потенциала современной молодежи / О.В. Євтіхов, Вестник ЧелГУ. — 2009. — № 14 (152). — С. 54—58.

Квасник О.В., Кононенко А.С.
м. Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ НА ОСНОВІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ

Потреба сучасного суспільства в гармонійно розвинених, активних, самостійних, творчих людях визначає сучасний перехід до нової особистісно-орієнтованої освітньої парадигми. Така концепція розвитку освітнього простору передбачає переорієнтацію на індивідуальний простір майбутнього фахівця, зокрема особливостей його становлення у межах полікультурного середовища.

Полікультурність як компонент у структурі суспільства передбачає оволодіння фахівцем іншомовною компетентністю. Іноземна мова − це важливий інструмент спілкування за допомогою якого студент-майбутній фахівець зможе розширити коло знайомств, ознайомитися з культурами інших країн, підвищити можливість працевлаштування у міжнародних компаніях.

Отже, сучасний ВЗО ставить перед собою за мету забезпечити студента усім необхідним для набуття професійно-спрямованої іншомовної компетентності.

Тому мета дослідження передбачає з'ясувати значення та визначити особливості формування іншомовної компетентності сучасного фахівця з урахуванням засад індивідуального підходу.

Проведене в 2017 році пілотажне дослідження довело актуальність даної проблеми. За результатами отриманих даних було визначено, що навчальна програма підготовки майбутніх психологів в НТУ

«ХПІ» не містить іноземної мови за професійним спрямуванням, яка так необхідна фахівцям у їх майбутній діяльності.

Сучасні психологи та педагоги ставлять перед собою мету − підібрати ефективні методи перевірки здібностей та схильностей особистості, на основі отриманих результатів впровадити індивідуально спрямовані методи навчання з метою підвищення показників студентів при вивченні того чи іншого матеріалу.

Основна ідея індивідуального підходу полягає в наданні студенту максимально широких можливостей навчатися. Таке навчання дозволить йому оптимально адаптуватися до реальної дійсності у всьому її різноманітті та цілісності, а також використовувати на практиці ключові знання. В основі даної методики лежить навчання через діяльність. Викладачам потрібно навчатися довіряти студентам і дозволити їм вчитися самим через власну практичну діяльність і можливі помилки. Індивідуалізація навчання розглядається як суто дидактичний принцип, що зумовлює необхідність у процесі навчання приділяти увагу кожному студенту, та як необхідний елемент організації навчальної дисципліни, під час якої враховуються індивідуальні відмінності майбутніх фахівців, рівень розвитку їх здібностей до навчання та самореалізації.

Реалізація такого підходу висуває серйозні вимоги до методики навчання. Проблеми комплексного підходу до розробки змісту особистісно- орієнтованого навчання іноземним мовам проаналізовані в працях З. Нікітенко, С. Ніколаєвої, О.Немевицікої, О. Рогульської, М.Чепурної та інш. Проте на практиці викладанню іноземних мов поки що бракує орієнтації на особистість студента. Це означає, що викладачі або не усвідомлюють цінності особистісно-орієнтованих технологій у навчанні іноземним мовам, або не володіють необхідними ЗУН для їх впровадження, що вказує на недосконаліть їхньої фахової підготовки.

Паралельно зі зміною вимог до рівня сформованості професійно− комунікативних умінь студентів необхідним є зміна ролі самого викладача. Педагог має забезпечувати успішну групову комунікацію, приділяти достатньо уваги практикам для вирішення проблемних професійно- комунікативних завдань, навчати комунікативним стратегіям в професійно значимих ситуаціях. Завдяки використанням можливостей викладача в додатковій іншомовній підготовці: застосуванню інтерактивних методів; наближенню змодельованих в процесі навчання іноземної мови ситуацій до практичної діяльності і пошукам нестандартних рішень; організації лінгвальної науково-дослідної діяльності, відбувається переорієнтація процесу підготовки фахівця до міжмовної взаємодії, роль викладача набуває іншого формату.

Зазначимо, що наступним важливим чинником, що визначає процес засвоєння студентами професійно-комунікативних умінь є можливість опори на базові знання та здобуття саме професійно-спрямованих навичок, (наприклад, написання анотацій та резюме, організація монологічної та діалогічної мови, переклад текстів з професійною тематикою тощо).

Тобто, викладач враховує вихідний базовий рівень умінь іншомовного спілкування студентів, методично та обґрунтовано здійснює перехід на професійну тематику. У свою чергу, психолог повинен визначити наміри, інтереси та схильності студента, ціннісні орієнтації, професійну позицію кожного студента тощо.

Розвиток мовленнєвої компетенції на заняттях з англійської мови є комплексним процесом, який має бути безперервним, активним, цілеспрямованим та зумовленим ситуацією спілкування.

Професійна мовна підготовка сучасного фахівця – це не просто володіння іноземною мовою, це комплекс знань тематичної, професійної лексики та уміння їх правильного використання в конкретній ситуації. Іноземна мова як важливий компонент комунікативної культури є невід'ємною складовою підготовки студентів ВЗО, які готуються до життя в умовах ринкової економіки, діалогу культур і народів, міжнаціонального спілкування. В процесі лінгвальної особистісно-орієнтованої підготовки ролі викладача та психолога мають колосальне значення для пошуку та впровадження індивідуальних підходів до кожного студента. Питання, що розглядається є дуже важливим у наш час і більш детально розглядатиметься у магістерській роботі.

Література. 1.*Мазайкіна І. О*. Формування готовності майбутніх учителів до застосування особистісно орієнтованих педагогічних технологій навчання іноземних мов у професійній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04- теорія і методика проф. освіти/ Мазайкіна І.О.-В.,2018.-23с. 2.Сутність і структура професійної іншомовної компетентності: зб. наук. праць/наук. ред. В.І. Грицини, Т.В.Мунтян.-Х.: навч.кн., 2016.-202с. 3.Матеріали XIМіжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції викладання іноземної мови проф. спрямування у вищій школі», 29 квітня 2015р.-К. 4. *Старовойт О.Г.* Мовленнєва діяльність школярів на урокахангл. мови в початковій школі/ О.Г. Старовойт, І.Д. Микитенко.-Ж. 5. *Кабанова М.В*. Розвиток мовленнєвої компетенції на уроках англійської мови як умова соціалізації учнів. 6. *Костенко Н.І.* Особливості формування комунікативної компетентності у студентів ВНЗ нефілологічних спеціальностей 7. Реалізація індивідуального підходу до

навчання та самореалізації студентів економічних спеціальностей: зб. наук. праць конф. «Педагогіка та психологія» Вип.51.-Х.2015

Кушнір С.П.
м. Харків, Україна

МОЖЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

Постановка проблеми. Останнім часом усе більшої популярності в різних ланках освіти набуває процес прагматизації знань, формування цілісної картини світу шляхом інтеграції (взаємопроникнення) наук, досягнення на цій основі міжпредметних узагальнень задля реалізації кращого результату й побудування ефективного навчального процесу. Важливою і необхідної є інтеграція змісту навчальних дисциплін при підготовці майбутніх вихователів з огляду на міждисциплінарний характер майбутньої діяльності й специфічну (материнську) функцію спілкування з майбутніми вихованцями.

Отже, метою статті є розкриття можливостей процесу інтеграції змісту навчальних дисциплін у підготовці майбутніх вихователів на прикладі теми «Педагогічні стилі спілкування».

Виклад основного матеріалу. Інтегра́ція (від лат. integrum – ціле, лат. integratio – відновлення) – поєднання, взаємопроникнення. Це процес об'єднання будь-яких елементів (частин) в одне ціле. Процес взаємозближення й утворення взаємозв'язків [1].

Інтеграція змісту навчальних дисциплін сприяє утворенню цілісної системи активізації пізнавальної діяльності студентів, розвитку критичного мислення й конструктивного досвіду діяльності. З позиції педагогічних наук інтеграція – це процес взаємопроникнення наук, не розчинення одне в одному, а об'єднання в єдине ціле раніше ізольованих частин, внаслідок якого основні компоненти дисциплін синтезуються в цілісну систему [3].

Перед студентами педагогічного ВНЗ рано чи пізно постає проблема взаємодії з тими, заради кого вони освоюють програму своєї професійної підготовки – зі своїми вихованцями. Педагогічне спілкування має певну структуру, специфіку і технологію реалізації, якими педагоги опановують під час навчання й педагогічної практики на факультеті дошкільної освіти під час різних дисциплін: фахових методик,

дошкільної педагогіки, основ педагогічної майстерності, дитячої психології тощо. Між тим, слід відзначити, що більшість викладачів цих дисциплін не використовують інтеграцію змісту під час занять. Відсутність інтеграційного зв'язку, незначне взаємопроникнення негативно відображається на діях студентів під час педагогічної практики. Наприклад, студенти знають стилі спілкування й підходи до дітей, але не в змозі, через брак практичних прикладів, проаналізувати роботу вихователя й не копіювати його стиль спілкування як єдиний можливий варіант. Також відмічено, що студенти не завжди усвідомлюють, який стиль спілкування їм притаманний і над чим потрібно працювати, тобто відсутня робота з діагностування й рефлексії.

Як зазначав І. Зязюн (2013), якість засвоєння знань визначається різноманітністю й характером видів діяльності, в яких вони можуть існувати й існують, тобто потрібно сформувати такі види діяльності, які з самого початку охоплюють задану систему знань і забезпечують їх використання в попередньо передбачених межах [2, с. 10].

Прикладом реалізації інтеграційного підходу на основі діяльнісного підходу є вивчення теми «Педагогічне спілкування», яке розглядається у курсі «Основи педагогічної майстерності». Під час вивчення курсів «Психологія загальна, вікова», «Психологія дитяча» зі студентами проводяться бесіди, анкетування (діагностика стилю взаємодії суб'єктів освітнього процесу В.П. Симонова, модифікована Р. Калініною) з метою визначення домінуючого типу спілкування, надаються практичні поради щодо встановлення гармонійних стосунків між вихователями, дітьми й батьками.

Під час викладання дисципліни «Педагогіка дошкільна» звертається особлива увага на проблему побудування гуманних взаємин з дітьми, гармонізації взаємин з батьками; студентам пропонується аналізувати й вирішувати ситуації морально-етичного характеру у контексті аналізу стилю спілкування вихователя з дітьми, батьками. Особлива увага приділяється специфіці відповідей на дитячі запитання й залежності процесу формування розумової активності дошкільнят від стилю й моделі спілкування вихователя з дітьми, обговорюються типи дитячих запитань, їх причини, особливості відповідей і реакції вихователя; студенти ознайомлюються зі специфікою реалізації навчання дошкільників за різними моделями освіти, стилями спілкування вихователя й дітей. Зі студентами переглядаються фрагменти занять, які проводяться під час педагогічної практики, аналізуються й порівнюються стилі спілкування педагога з дітьми, робочий простір й позиції учасників при різній формі організації занять, визначається ефектив-

ність і результативність методів і прийомів роботи з дітьми. Також обговорюються питання формування колективної праці у дошкільників, важливість ролі й позиції педагога у організації цієї діяльності. Під час вивчення теми «Форми роботи ДНЗ з батьками» ознайомлюються з моделями родин і стилями виховання дітей у родинах, методикою побудування «довірчого ділового контакту» (за А. Петровським), під час методу «Акваріум» вирішують ситуації взаємодії з батьками з позиції різних стилів спілкування. Також зі студентами проводяться рольові ігри-інсценування «Конкурс педагогічних ситуацій», вправи з дитячими запитаннями у різних вікових групах типу «Ситуація одна-стилі різні» тощо. Під час опанування студентами дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку» у процесі моделювання різних форм роботи особлива увага звертається на методику організації різних видів рухової діяльності, манеру поведінки, тон, характер спілкування, оцінювання результатів виконання рухів дітьми. У кінці заняття підводяться підсумки й рефлексія – який чи які стилі спілкування найбільш ефективні у роботі з фізичного виховання дошкільників.

Під час педагогічної практики у ДНЗ зі студентами 3 курсу закріплюються їх знання про стилі й моделі педагогічного спілкування, наприклад, під час самопрезентації вихователя при знайомстві з групою дітей. Важливим аспектом у виробленні демократичного стилю спілкування є вироблення у студентів уміння взаємодіяти між собою на основі взаємоповаги, гуманізму, толерантності тощо. Цьому сприяють взаємне обговорення форм роботи, проведених студентами самостійно.

Висновки й перспективи подальших розробок. Практичні результати переконливо доводять ефективність максимальної інтеграції змісту навчальних дисциплін, що дозволяє зберегти час на проходження вже вивчених тем, повторити й практично застосувати набуті знання під час вирішення аналогічних ситуацій, сформувати здатність аналізувати, синтезувати, класифікувати інформацію, замислюватись над конструюванням власного педагогічного досвіду.

Література. 1. Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=12384 (дата звернення: 16.04.2018). 2. *Зазюн І.* Історичні витоки психологічної педагогіки // Рідна школа. 2013. №11 (листопад). С. 3-12. 3. *Земляна Е.* Інтеграція знань в освіті. технологія проведення інтегрованих занять [Електронний ресурс] // XVIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД». Переяслав-Хмельницький. 2013. URL: http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2310 (дата звернення: 16.04.2018).

Михайличенко В.Е.
г. Харьков, Украина

ТЕХНОЛОГИЯ «ПОРТФОЛИО» И НЕОБХОДИМОСТЬ ЕЁ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВО ВРЕМЯ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ

В последние годы находит большое распространение технология «портфолио», которую применяют многие школы в своей практической деятельности. Многие учителя недовольны традиционным способом оценки учебных достижений и подчеркивают при этом важность изменения форм оценивания учебных результатов, которые оказывают решающее влияние на процесс обучения. Технология «портфолио» даёт возможность представить свои способности в разных областях путем самоопределения и самопрезентации. Зарубежные ученые говорят о ней, как об одном из основных образовательных трендов последних десятилетий. Поэтому идея «портфолио» является одним из существенных элементов модернизации современного образования, происходящей во всем мире.

Научно-исследовательский интерес к данному методу проявлен со стороны С. П. Гуляевой, Т. Г. Новиковой, М. А. Пинской, А. С. Прутченкова, Е.Е.Федотовой и других авторов, в публикациях которых рассматривается ретроспективный анализ портфолио, опыт его использования в зарубежном образовании, общедидактическая роль портфолио в обучении. Однако, проблема активизации учебной деятельности школьников на основе метода портфолио не являлась предметом специального научного исследования.

Анализ литературы, посвященной применению «портфолио» в обучении, убедительно показывает, что в этой идее заключены большие возможности для совершенствования процесса обучения в свете современных требований. Ученые, изучающие проблему «портфолио», вводят базовое различение этого понятия, которое они используют в двух позициях. Во-первых, «*портфолио» – это систематический и специально организованный сбор доказательств, который служит способом системной рефлексии на собственную деятельность и представления ее результатов в одной или более областях для текущей оценки компетентностей или конкурентоспособного выхода на рынок труда*. Во вторых, *это способ фиксирования, накопления и оценки индивидуальных достижений учащегося (профессионала) в определённый период его образовательной (профессиональной) деятельности.*

Содержание технологии "портфолио":

1. Это способ фиксирования, накопления и оценки индивидуальных достижений школьника в определенный период его обучения. «Портфолио» ориентирован не только на процесс оценивания полученных результатов, но и на самооценку, то есть на активное и сознательное отношение ученика к процессу и результатам обучения.

2. Это совокупность работ и результатов учащегося, которая демонстрирует его усилия, прогресс и достижения в различных областях.

3. Это систематический и специально организованный сбор доказательств, используемых учителем и учащимися для мониторинга знаний, навыков и отношений обучаемых.

4. Это рабочая файловая папка, содержащая многообразную информацию, которая документирует приобретенный опыт и достижения учащихся [1].

Основными критериями качества «портфолио» в зарубежной школе являются:

• развитость мышления (гибкость, рациональность, оригинальность);

• сформированность умения решать задачи;

• сформированность прикладных умений (способность решать практические проблемы, применять новые технологии для решения прикладных задач и т. п.);

• развитость коммуникативных умений (умение работать в малых группах, выступать с докладами, сформированность письменного языка, умение четко и аргументированно излагать свою мысль, грамотность в оформлении решения задач, умелое использование графиков, диаграмм, таблиц и т. д.);

• сформированность умений самоконтроля и самооценки (самокритичность, умение работать над ошибками, реалистичность в оценке своих способностей и другое) [3].

Все эти критерии в той или иной мере характерны и для обучения студентов в вузе, что способствует формированию умений осознавать свои собственные образовательные цели, помогает видеть реальные результаты в процессе постоянного использования «портфолио» и обеспечить эффективное взаимодействие студентов с научными руководителями, преподавателями и кураторами в вузе в период обучения, а также с потенциальными работодателями до и после окончания высшего учебного заведения.

При этом «портфолио» представляет собой индивидуальный, персонально подобранный пакет материалов, которые, во-первых, в продук-

тивном виде представляют образовательные результаты и достижения студента, являющиеся результатом самосознания и саморефлексии; во-вторых, характеризуют способы подключения внутренних ресурсов студента, которыми он владеет, а также анализа результатов и планирования своей учебной деятельности и профессиональной карьеры.

«Портфолио» является одной из альтернативных форм образовательного целеполагания, отвечающих требованиям новых социально-экономических реалий. Конечную цель учебного «портфолио» многие зарубежные авторы видят в доказательстве прогресса обучения по результатам, по приложенным усилиям, по материализованным продуктам учебно-познавательной деятельности конкретного обучающегося. Систематическое фиксирование своих достижений, постоянный анализ причин успехов и неудач, своего отношения к тому или иному виду деятельности – все это способствует формированию его самостоятельности и творческой активности.

«Портфолио» дополняет традиционные контрольно-оценочные средства, направленные на проверку уровня усвоения студентами полученной информации. Оно также рассматривается как инструмент самоанализа и постановки целей различных видов деятельности. «Портфолио» позволяет учитывать результаты, достигнутые им в разнообразных видах деятельности (учебной, творческой, социальной, коммуникативной и других) и является важнейшим элементом практико-ориентированного подхода к образованию. Это эффективный способ рационального и прозрачного продвижения будущих профессионалов на рынке труда, способ оценивания имеющихся у них возможностей для эффективного взаимодействия работодателя с ними.

Метод «портфолио» применим и для комплексной оценки компетентности вузовских преподавателей, полученной путем самоанализа, самооценки и проектирования их саморазвития, которую оценивают службы профессиональной аттестации. Информация об использовании «портфолио» в вузе носит скорее проблемный или проектный характер, чем описательный и методический. Поэтому имеет смысл обращаться к успешной практике, методическим и нормативным разработкам общего и среднего образования, которые изложены в работах [4].

Введение «портфолио» в вузах повышает активность обучающихся, уровень осознания ими своих целей и осуществления саморазвития личности, делает более ответственным выбор дальнейшего направления своей деятельности. Педагогическая идея «портфолио» как формы оценки предполагает: смещение акцента с того, что обуча-

ющийся не знает и не умеет, на то, что он знает и умеет, то есть с оценки на самооценку. Оно является важным мотивирующим фактором не только обучения, но и саморазвития личности, так как ориентирует студента на самосовершенствование для успешной профессиональной деятельности.

Таким образом, «портфолио» выступает примером современной эффективной образовательной технологии, помогающей решению важных педагогических задач. Это новый подход к обучению, новый способ работы, выражающий современное, новое понимание процесса преподавания и обучения. Оно существенно меняет суть взаимодействия педагога и студента, активизируя их деятельность. Освоение метода «порфолио» в учебных заведениях может стать одним из важнейших направлений их модернизации при условии обеспечения его надлежащим теоретико-методологическим анализом и связанными с ним дидактико-методическими материалами.

Литература. 1. *Гуляева С.П.* Портфолио: рекомендации по созданию и использованию в предпрофильной подготовке / С.П.Гуляева.- Новокузнецк: изд-во МОУ ДПО ИПК, 2005. – 73с. 2. *Зязюн І.А.* Педагогіка добра: ідеали і реалії: навч.метод.посіб./ І.А. Зязюн. – К.:2000. – 350 с. 3.*Новикова Т. Г.* Анализ разработки портфолио на основе зарубежного опыта / Т. Г. Новикова // Развитие образовательных систем в контексте модернизации образования. – М.: АПКиПРО, 2003. – 94 с. 4. Новые подходы к оцениванию достижений учащихся: сборник методических материалов/ под ред. Н.В.Муха – Томск: ОГУ РЦРО, 2005.

Орел-Халік Ю.В.
м.Запоріжжя, Україна

І.А. ЗЯЗЮН ПРО ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

В умовах модернізації вищої медичної освіти в Україні формування професійної компетентності майбутніх фахівців стає нагальною проблемою. Потреба суспільства в фахівцях, що володіють навичками культури професійного спілкування, здібністю до швидкої адаптації та професійною мобільністю, постійно зростає. Сутність цієї проблеми глибоко та всебічно досліджував академік І.А.Зязюн. Його

висновки ґрунтуються на взаємодії різнобічних знань з філософії, педагогіки, психології, культури, етики, естетики та ін. І.А. Зязюн – провідний дидакт, методист, теоретик і практик педагогіки, вихователь величезної плеяди науковців.

Аналіз педагогічних досліджень свідчить, що проблему культури професійного спілкування найбільш активно вивчав І.А. Зязюн, а також такі вітчизняні науковці, як А. Алексюк, Л. Бурман, Л. Вовк, І.Глазкова Т. Довженко, С. Золотухіна, Л. Кондрашова, В. Морозов, Т.Сущенко, Г. Троцко та ін. Ці науковці не обмежуються теоретичним обґрунтуванням проблеми, а вирішують її практично.

Метою публікації є обґрунтування необхідності вивчення проблеми формування культури професійного діалогу майбутніх лікарів під час навчання у вищому медичному закладі освіти України..

На жаль, вищі навчальні заклади охорони здоров'я України не приділяють достатньої уваги розвитку навичок професійного діалогу майбутніх лікарів, і, лише з досвідом, фахівець починає розуміти всю велич мистецтва діалогу. Однак одного лише бажання вести бесіду з пацієнтом замало. Часто, спираючись на лабораторно-діагностичні дослідження, лікар не чує пацієнта. Але не треба забувати, що з давніх часів мистецтво спілкування лікаря та пацієнта мало не аби яке значення. Історія світової культури, медицини переконує нас у тому, що праця лікаря і діяльність митця завжди існували поруч і часто втілювалися в одній особистості.

Емпедокл займався, крім лікарської діяльності, філософією, політикою, поезією; він написав високохудожні поеми. Проблеми анатомії і фізіології він намагався висловити в художньо-образній формі. *Аристотель*, великий філософ і лікар у своїй «Метафізиці», розмірковуючи про велич і важливість мистецтва цілителя, звертається до душевного світу людини, його психологічного стану. *Корнелій Цельс*, вивчаючи форми індивідуального підходу до хворого, пише свої багатогранні праці «Про медицину» та «Мистецтво». *Авіценна* писав вірші і віршами описував симптоми хвороби. *Франсуа Рабле,* лікар і письменник зі світовим ім'ям, увійшов в історію світової художньої культури як автор знаменитої «Гаргантюа і Пантагрюель».

Таким чином, лікарі з давніх часів відрізнялись широким кругозором, відкривали планети, формулювали закони збереження енергії, вивчали хімічні елементи і писали високохудожні твори. Актуальним залишається це і сьогодні тому що всіма своїми гранями медицина і культура тісно пов'язані між собою. Діяльність лікаря передбачає наявність такого рівня особистісних якостей, які дозволили б методами і

формами медичної практики та за допомогою спілкування стверджувати вищі людські ідеали.

Професія лікаря відноситься до типу професій «людина-людина», тому провідна діяльність побудована на безпосередньому спілкуванні лікаря з пацієнтом. Так як медичний працівник є суб'єктом, що організовує та керує процесом лікування, то в нього повинен бути певний набір особистісних якостей таких як вміння співчувати, бути справедливим, любити людину, поважати її гідність, мати такі етичні категорії, як обов'язок, совість, вміти розуміти людей. Всі ці характеристики особистості лікаря ґрунтуються на засадах загальної та професійної культури. Без цих якостей, якими повинен володіти лікар, неможливо ефективно здійснювати процес лікування пацієнта [3].

Процес лікування полягає не тільки в тому, щоб надати комплекс лікувальних послуг, а й у безпосередньому спілкуванні з пацієнтом. Тому лікар повинен знати механізми спілкування з пацієнтом. Тут на допомогу приходить культура професійного діалогу.

Академік І.А. Зязюн довів, що для формування культури професійного спілкування необхідно дотримуватися наступних правил:

- формування почуття «ми» під час спілкування для досягнення спільної мети;
- встановлення особистісного контакту (візуальний контакт, інтонація та експресія теж мають значення);
- розуміння внутрішнього стану співрозмовника;
- постійний вияв інтересу до нього;
- для психологічної взаємодії необхідно створювати ситуацію успіху [1, с.99].

Безумовно, що в житті трапляються такі медичні працівники, які не вивчали культуру професійного діалогу, але достеменно володіють навичками ефективного спілкування з пацієнтом. Це можна пояснити таким чином, що в таких лікарів добре розвинена інтуїція, завдяки своїм особистим морально-етичним якостям. Однак, виходячи з цього, не можна сказати, що для спілкування з пацієнтами досить володіти тільки інтуїцією або досвідом. Тому, майбутнім лікарям потрібна ще і спеціальна підготовка. Без цього не може бути і мови про ефективність деонтологічного впливу на пацієнта [2].

В нашому дослідженні ми визначили наступні функції спілкування лікар-пацієнт: *контактна* (встановлення комунікації як виявлення взаємної готовності лікаря прийняти та пацієнта передати інформацію); *інформаційна* (обмін інформацією); *спонукальна* (спрямування активності на виконання певних дій); *координаційна* (взаємна

орієнтація на узгодження дій для спільної діяльності); *розуміння* (адекватне сприйняття і розуміння поведінки); *здійснення впливу* (зміна стану, поведінки; ціннісно-мотиваційної сфери, намірів, думок, рішень, оцінок).

Саме тому ми вважаємо, що формуванню культури професійного діалогу потрібно приділяти увагу протягом всього періоду навчання.

Література. 1. *Зязюн І.А.* Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін..; За ред. І.А. Зязюна. - 3-тє вид., допов. і переробл. – К.: СПД Богданова А.М., 2008. – 376 с. 2. *Ковалев Г.А.* Три парадигмы в психологии - три стратегии психологического воздействия // Общение и диалог в практике обучения, воспитания и психологической консультации / Г.А. Ковалев. - М.: АПН СССР, 1987. - С. 27-36 3. *Харди И.* Врач, сестра, больной. Психология работы с больными. Будапешт: Изд-во Академии наук Венгрии, 1981, С. 25-40

Секція 5.
Педагогічна культура викладача – умова формування загальної та професійної культури майбутнього фахівця

Гриньова М.В., Пивовар Н.М.
м.Полтава, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ»

За І.А. Зязюном педагогічна майстерність - це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі. І.А. Зязюн підкреслює, що майстерність - це найвищий вияв активності особистості вчителя в професійній діяльності, активності, що базується на гуманізмі і розкривається в доцільному використанні методів і засобів педагогічної взаємодії у кожній конкретній ситуації навчання і виховання. Педагогічна майстерність - це вияв педагогом свого «Я» у професії, це самореалізація вчителя у педагогічній діяльності, що забезпечує саморозвиток особистості учня. Вона знаходить свій вияв у педагогічній техніці вчителя, його мовленні, мистецькій дії, організації педагогічної взаємодії тощо. Значне місце у системі педагогічної майстерності посідає діалоговий характер спілкування учителя з учнями.

Постановка проблеми. У 80-х роках XX століття у межах комплексної цільової програми «Вчитель», започаткованої у Полтавському державному педагогічному інституті ректором І. А. Зязюном, сформувалися інноваційні науково-практичні засади особистісно зорієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя, було розроблено програму розвитку педагогічної майстерності фахівця. Відтоді, стартувало вивчення базової дисципліни «Основи педагогічної майстерності». Автор теорії педагогічної майстерності, майстер педагогічної дії І. А. Зязюн, започаткувавши означений курс, забезпечив підготовку висококваліфікованих фахівців нової генерації, чим випередив історичний розвиток освіти України. Заснування оригінального концептуального підходу до навчання майбутніх учителів основам педагогічної майстерності, запровадження однойменного курсу, створення його навчально-методичного забезпечення та новаторські ідеї розробників знайшли широкий відголос у освітянському середовищі, сприяли активізації наукових досліджень різноманітних аспектів високопродуктивної праці педагога – творчості, культури, компетентності,

професіоналізму тощо та створенню мережі аналогічних кафедр, центрів, лабораторій, результати діяльності яких знайшли відображення у численних публікаціях, захищених дисертаціях, матеріалах науково-методичних форумів і конференцій, заклавши фундаментальне підґрунтя розбудови багатьох нових перспективних векторів теорії і методики професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів та створення їхнього педагогічного забезпечення – підручників, посібників, методичних розробок. Отже, унікальний за своїм людино-, дитино- і професійноцентрованим змістом, особистісно-орієнтованими технологіями опанування студентами курс основ педагогічної майстерності, за нашим глибоким переконанням, є центральним, системотвірним чинником у сучасному змісті підготовки вчителя в педагогічному університеті, особливо в Полтавському, який визнаний опорним навчальним закладом для кафедр такого типу всієї України.

Основна мета – довести необхідність викладання курсу «Основи педагогічної майстерності» у вищій школі.

Виклад основного матеріалу. Курс «Основи педагогічної майстерності» відповідає таким положенням Концепції нової української школи: спрямований на реалізацію головного положення Концепції – підготовку вчителя, вмотивованого до ефективної педагогічної діяльності та конкурентоспроможного на ринку освітніх послуг. Курс компенсує такі зазначені у Концепції негативні тенденції, як зниження соціального престижу професії вчителя, слабка фахова підготовка абітурієнтів тощо; зміст курсу фокусується на розробці, обґрунтуванні та втіленні моделі професійної підготовки вчителя Нової української школи на засадах партнерства, оскільки передбачає особистісно-орієнтовані форми роботи на заняттях, формування емпатії, рефлексії, почуття «ми»; особистісно-орієнтований та компетентнісний підхід до управління освітнім процесом, сприяння усвідомленню нової ролі вчителя, що запроваджується на заняттях з курсу, дають можливість відчути себе у професії як коуч, фасилітатор, тьютор, модератор в індивідуальній освітній траєкторії дитини. У межах дисципліни формуються такі програмні компетентності: усвідомлення призначення вчителя в розвитку суспільства і його місії у становленні особистості школяра; усвідомлення основних характеристик педагогічної майстерності, здатність здійснювати аналіз майстерності вчителя; знання основних видів словесного сугестивного впливу, їхньої ролі у педагогічній взаємодії; володіння прийомами діалогізації педагогічного монологу; знання прийомів організації взаємодії на завершальному етапі уроку і вміння логічно й емоційно виправдано завершити взаємодію на

уроці; моделювання педагогічних ситуацій, різні форми мікровикладання створюють квазіпрофесійне освітнє середовище, яке формує внутрішню мотивацію, потребу в удосконаленні знань і умінь, особистісно-професійному розвитку і стимулює студентів презентувати власні досягнення; дисципліна спрямована на безперервний професійний розвиток, що передбачає лонгітюдний процес навчання та удосконалення професійних компетентностей майбутніх фахівців.

Головними труднощами викладання курсу «Основи педагогічної майстерності» є: обмеженість обсягу годин на аудиторну роботу, необхідну для формування практичних компетентностей майбутнього вчителя; велика наповнюваність академічних груп не дозволяє індивідуалізувати роботу зі студентами, що зумовлює необхідність заміни практичних занять на лабораторні і відповідний поділ груп на підгрупи.

Мета навчальної дисципліни: усвідомлення суті педагогічної майстерності і стимулювання потреби професійного саморозвитку майбутнього вчителя у її досягненні. Завданнями навчальної дисципліни є: навчитися розпізнавати, розуміти і правильно оцінювати найсуттєвіші характеристики педагогічної діяльності в контексті вимог концепції Нової української школи; уміти орієнтуватися у критеріях, які розкривають рівень майстерності вчителя; освоїти шляхи організації педагогічної взаємодії на засадах гуманності, толерантності, полісуб'єктності, ненасилля, що стало провідною ідеєю освітньої ідеології педагогіки XXI століття; аналізувати педагогічні ситуації, спираючись на теоретичні засади професіональної педагогічної взаємодії; професійно грамотно конструювати і реалізувати педагогічну взаємодію (під час розповіді, бесіди, фрагменту уроку), обираючи доцільні засоби для її ефективності; орієнтуватися у системі вправ для професійного зростання; володіти технікою управління своїм психічним станом та прийомами налагодження контакту у педагогічній взаємодії; усвідомити необхідність об'єктивного самоаналізу, самоконтролю, самовиховання, постійної праці над своєю професійною майстерністю вже в процесі навчання в університеті.

Отже у межах дисципліни формуються такі програмні компетентності загальні: уміння гідної самопрезентації, здатність управляти своїм зовнішнім виглядом, доцільно використовуючи невербальні засоби у спілкуванні; володіння системою вправ для удосконалення техніки мовлення; розуміння сутності професійного педагогічного спілкування як діалогу і вміння реалізувати критерії діалогічної взаємодії; усвідомлення сутності психолого-педагогічних вимог до переконуван-

ня; усвідомлення сутності і професійних особливостей уваги та уяви вчителя, шляхів їхнього розвитку;

фахові: усвідомлення призначення вчителя в розвитку суспільства і місії у становленні особистості школяра; засвоєння основних характеристик педагогічної майстерності, здатність здійснювати аналіз майстерності вчителя; знання основних видів словесного сугестивного впливу, їхньої ролі у педагогічній взаємодії; оволодіння прийомами діалогізації педагогічного монологу; опанування прийомів організації взаємодії на завершальному етапі уроку і вміння логічно й емоційно виправдано завершити взаємодію на уроці.

Результатами вивчення дисципліни є здатність: описувати структуру й визначати сутність компонентів педагогічної майстерності (гуманістична спрямованість, професійна компетентність, педагогічні здібності, педагогічна техніка); аналізувати й усвідомлювати призначення вчителя в розвитку суспільства і його місію у становленні особистості школяра; демонструвати уміння гідної самопрезентації, доцільно використовуючи комплекс засобів зовнішньої виразності у спілкуванні; застосувати засоби виразності мовлення, створювати образні бачення в педагогічній розповіді; демонструвати уміння долати бар'єри у спілкуванні, забезпечувати єдність співрозмовників, знаходячи спільне поле інтересів, формуючи почуття «ми»; аргументувати доцільність використання різних стилів, моделей, позицій у спілкуванні; розробляти творчий задум уроку, продемонструвати володіння технікою взаємодії на початковому етапі уроку, прийомами діалогізації педагогічного монологу, активного слухання, етичного захисту у спілкуванні, володіння технікою «Я-висловлювання»; аналізувати й застосовувати педагогічний потенціал навчального матеріалу з позиції потреб та інтересів учнів, забезпечуючи стимулювання їх пізнавальної активності. Навчальна дисципліна є обов'язковою. Кількість кредитів ЄКТС – 3. Загальна кількість годин – 90. Кількість змістових модулів – 2: Змістовий модуль 1. Майстерність управління собою в педагогічній взаємодії; Змістовий модуль 2. Майстерність педагогічної взаємодії. У даний час Навчальна програма навчальної дисципліни «Основи педагогічної майстерності» розроблена для підготовки здобувачів освітнього ступеня бакалавр за різними спеціальностями напряму підготовки 014 «Середня освіта».

Висновки: порівняльний аналіз програми курсу «Основи педагогічної майстерності» з програмами інших психолого-педагогічних дисциплін засвідчує: курс педмайстерності має оригінальний предмет, виконує специфічні завдання та формує унікальні професійні компе-

тентності, характер яких відповідає головним вимогам Концепції нової української школи; структура, тематичне наповнення та зміст курсу «Основи педагогічної майстерності» не дублює матеріалів курсів «Педагогіка», «Психологія» та інших дисциплін; за своєю практичною спрямованістю, особистісно- і студентоцентричною сутністю курс «Основи педагогічної майстерності» виконує інтегруючу функцію щодо інших дисциплін психолого-педагогічного циклу, забезпечуючи цілісність і безперервність підготовки майбутнього вчителя Нової української школи.

Література. 1. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. — К.: Вища шк., 1997. — 349 с. 2. *Гриньова М. В.* Основи педагогіки І.А. Зязюна / М.В. Гриньова // Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності й майбутнього : збірник матеріалів І Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Київ, 30-31 березня 2017 р.) / ред. колегія : В. П. Андрущенко, В. Г. Кремень, Н. Г. Ничкало ; укл. Н.В. Гузій. - Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. - С. 41-44. 3. Педагогічні дисципліни в реаліях сучасної освіти / М. В. Гриньова, Г. Ю. Сорокіна // Директор школи, ліцею, гімназії: всеукр. наук.-практ. рец. журн. - 2014. -№ 5-6. - С. 94-100.

Кухаренко В.М.
м. Харків, Україна

ІНФОРМАЦІЙНА ТА ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА

У світовій освіті відбуваються суттєві зміни, що пов’язані з переходом до мережевої епохи, для якої будуть характерна відкрита освіта, вимірами якої є прозорість, комунікація та включення. Велику роль буде відігравати відкрите навчання, як філософія, розвиток особистості - це свобода вибору часу, місця, форми. Змінюються і університети, в яких поширюється змішане навчання, педагогічна практика стає більш різноманітною на базі конструктивістської та коннективістської теорій.

На перший план викладача виходить інформаційна культура - невід‘ємна частина загальної культури людства, що впливає на розуміння своєї ролі в суспільстві.

Компонентами інформаційної культури є організація подачі інформації; сприйняття і використання інформації, використання отриманої інформації особисто та у співпраці, використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та спілкування через засоби ІКТ.

На тлі цих змін відбувається переосмислення ролі вчителя, переосмислення роботи навчального закладу. Стають важливими неординарне мислення; соціальний інтелект; інноваційне та адаптивне мислення, міжкультурна компетентність, алгоритмічне мислення; уміння фільтрувати зайву інформацію, працювати з сучасними медіа.

Мета: визначити зміни щодо інформаційної та педагогічної культури викладача та представити шляхи їх формування у сучасному мінливому світі.

Найважливіші компоненти ефективного середовища навчання [1], які впливають на культуру, це:

- Характеристики студента (попередні знання, мета, цифровий рівень, різноманітність, навчальний контекст).
- Зміст (мета контенту, ресурси, структура, якість та глибина, активність).
- Навички (розумова та практична активність, дискусії, цілеукладання).
- Підтримка (зворотний зв'язок, консультації, опори, студенти).
- Ресурси (технології, фасилітація, управління часом, допомога).
- Оцінка (есе, тест, е-портфоліо, проекти).

У кожному навчальному середовищі є переважна культура, яка впливає на всі інші компоненти. Викладачі повинні звернути особливу увагу на культурні чинники для прийняття усвідомлених рішень про те, як реалізуються різні компоненти середовища навчання. Культуру можна визначити як домінуючі цінності і переконання, які впливають на процес прийняття рішень. Таким чином, в середовищі навчання, кожен з компонентів буде залежати від домінуючої культури.

Культура у вищих навчальних закладах має сильний вплив і суттєво відрізняється не тільки між інститутами, але часто між факультетами в рамках однієї установи.

Нові технології дозволяють нам розробляти нові умови навчання і викладачі тепер мають можливість свідомо створювати культуру, яка може підтримувати цінності і переконання, які вони вважають важливими для сьогоднішніх студентів.

Культура є одним з найважливіших компонентів будь-якого навчального середовища. Важливо знати про вплив культури в будь-

якому конкретному контексті навчання і спробувати сформувати цю культуру для підтримки найбільш ефективного навчального середовища. Однак змінити вже існуючу, домінуючу культуру дуже важко. Проте, нові технології створюють нові умови навчання, які дають можливість розвивати культуру в рамках навчального середовища, яка буде найкращим чином служити студентам.

У кожному навчальному середовищі будуть культурні елементи, які превалюють над усіма компонентами, тому можна додати культуру в якості фону для всіх компонентів середовища навчання.

На сучасному етапі головна роль викладача [2] – це створення навчального середовища, він повинен бути «практиком дисципліни», тобто дослідником та розробником дисципліни та очолювати навчання студентів. Важлива функція викладача – демонстрація моделі культури, яку ми представляємо та бажаємо.

Однією з важливих складових інформаційної культури викладача є його компетентність, яку необхідно визначати за міжнародним стандартом рамки компетенцій ISTE [3], серед яких є такі компетентності:

- Учень. Викладачі постійно вдосконалюють свою практику через навчання з іншими та вивчаючи перевірені та перспективні методи, що використовують технології для покращення навчання учнів.

- Дизайнер. Викладачі розробляють справжні навчальні дії та середовища, які визначають та враховують змінність учнів.

- Співавтор. Викладачі співпрацюють з колегами та учнями, для вдосконалення практики, пошуку, обміну ресурсами та ідеями і розв'язання проблем.

- Лідер. Педагоги шукають можливості лідерства для підтримки учнів та їх успішності, а також для покращення викладання та навчання.

Компетентнісний підхід в системі підвищення кваліфікації викладача дозволяє планувати його діяльність таким чином, щоб це сприяло формуванню інформаційної та педагогічної культури. Проблемна лабораторія дистанційного навчання НТУ «ХПІ» пропонує викладачам відкриті дистанційні курси з розробки дистанційних курсів, організації дистанційного та змішаного навчання, де вони додатково знайомляться з методами використання відкритих освітніх ресурсів та відкритою педагогічною практикою. Тобто, завдання відкритих дистанційних курсів – це не тільки створення навчальних продуктів, а й формування інформаційної та

педагогічної культури, яка постійно трансформується під впливом змін, що відбуваються в сучасній індустріальній революції 4.0.

Література. 1. *Tony Bates.* Culture and effective online learning environments. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.tonybates.ca/2016/05/15/culture-and-effective-online-learning-environments/ 2.*Stephen Downes.* Knowledge, Education, and the Role of Teachers [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://halfanhour.blogspot.com/2017/08/knowledge-education-and-role-of-teachers.html 3.ISTE Standards for Educators [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.iste.org/standards/for-educators

Литвин А.В., Федюк Г.З.
м. Львів, Україна

КОМПОНЕНТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

У модернізації української освіти провідна роль належить учителю нової генерації, готовому до своїх функцій, який розуміє психологічні та дидактичні закономірності, враховує педагогічні принципи, здатний мислити креативно, планувати освітній процес, успішно вирішувати проблеми навчання та виховання. Підготовку вчителя нині розглядають як процес становлення його особистості, розвитку загальної та педагогічної культури і формування основ педагогічної майстерності.

Наукові дослідження поняття «педагогічна майстерність» розпочались із появою публікацій, присвячених новим підходам до професійної підготовки вчителів Ю. Азарова, Ф. Гоноболіна, В. Загвязінського, І. Зязюна, Н. Кузьміної, В. Лугового, А. Макаренка, В. Семиченко, В. Сластьоніна, В. Сухомлинського, Н. Тарасевич, Г. Хозяїнова, О. Щербакова та ін.

Мета статті: розглянути особистісні та діяльнісні аспекти категорії *педагогічна майстерність*.

Науковці та практики висунули важливі ідеї про зміст і рівні майстерності вчителя, шляхи її формування та розвитку, взаємозв'язок майстерності та творчості в освітній роботі. Зокрема, Н. Кузьміна визначила майстерність вчителя на основі рівня його досягнень і результативності педагогічної діяльності: «Педагогічна майстерність у продуктивному вирішенні педагогічних завдань пов'язана з умінням протягом відведеного на процес навчання часу підняти на новий рівень

навченості, вихованості всіх або переважну більшість учнів» [2, с. 24-25]. Для цього необхідно розвивати готовність випускників педагогічних ВНЗ до майбутньої творчої діяльності. Ю. Азаров підкреслював, що в діяльності педагога-майстра однаково важливі як особистісні якості (енергія, завзятість і наполегливість, прагнення до досліджень, здатність входити в нову ситуацію тощо), так і професійні вміння та навички, які виявляються в способах організації діяльності учнів [1, с. 360].

Знаний дослідник педагогічної освіти І. Зязюн розглядав майстерність учителя, як комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі, в різних аспектах: як найвищий рівень педагогічної діяльності та вияв творчої активності особистості педагога [3, с. 25]. На переконання вченого, досягнення майстерності виражає спроможність педагога інтегруватися з будь-яким науково-практичним контекстом, досвідом, інформацією, перетворюючи її на джерело, засіб вирішення освітніх завдань і власного професійного зростання. Майстерність – це особливий стан, який уможливлює рівень професійної свободи вчителя, педагога, вихователя, керівника закладу освіти, визначаючи межі можливого та внутрішньо дозволеного в педагогічній реальності.

Високий рівень педагоФгічної майстерності зумовлює успішність професійної діяльності, дозволяє вчителеві реалізувати особистісний потенціал в творчій праці. Із накопиченням професійного досвіду, безперечно, відбувається розширення педагогічних знань і вмінь, тому вчені включають практичний досвід до структури педагогічної майстерності. На думку Г. Хозяїнова, майстерність ґрунтується знаннях, особистісних властивостях і педагогічному досвіді [6, с. 81].

Смислова інтерпретація педагогічної майстерності передбачає три основні значення: особистісне утворення (ступінь професійно-педагогічної підготовленості); якісна характеристика педагогічної діяльності (рівень педагогічної вмілості та результативності); соціально-педагогічне явище (соціально задані вимоги до підготовки та якості діяльності педагога).

Дослідники визначають педагогічну майстерність через її складові – знання, вміння, навички, особистісні якості. Так, О. Щербаков поєднує в змісті цього поняття наукові знання, уміння, навички, методичне мистецтво й особистісні якості учителя [7]. За твердженням В. Сластьоніна, «теоретичні знання і засновані на них уміння – це головний, об'єктивний зміст педагогічної майстерності, єдине та загальне для всіх учителів» [5, с. 124]. Поняття майстерності, на думку Ю. Азарова,

включає вміння управляти розвитком учнів; знання духовних цінностей особистості, колективу, групи й уміння збагачувати їх новим змістом; педагогічну логіку, педагогічну техніку і педагогічний такт, а також зацікавленість педагога в долі кожної окремої дитини [1].

Нині у структурі педагогічної майстерності виділяють, переважно, чотири взаємопов'язані блоки: 1) професійно-педагогічні знання; 2) особистісні та професійно значущі якості; 3) педагогічні здібності; 4) уміння та навички будувати освітній процес. Елементами педмайстерності, за І. Зязюном [3, с. 26-29], є: 1) гуманістична спрямованість; 2) професійна компетентність; 3) педагогічні здібності; 4) педагогічна техніка.

Для ефективного розвитку педагогічної майстерності необхідно чітко визначити її структуру, а також найбільш важливі чинники. У цьому контексті науковці слушно розділяють майстерність на дві частини: діяльнісну та особистісну [4, с. 45]. На нашу думку, педагогічну майстерність доцільно розглядати в сукупності таких складових: *особистісні* – педагогічний потенціал, особистісна зрілість, загальна педагогічна культура, індивідуальний стиль, особистісна професійна позиція, самоактуалізація педагога; *діяльнісні* – професійно-педагогічна компетентність, педагогічний досвід, педагогічне мислення, педагогічна техніка, морально-етична діяльність, інноваторство та творчість. Безперечно, цей поділ є умовним, оскільки вони взаємодоповнюються та інтегруються на всіх рівнях розвитку педагогічної кваліфікації вчителя.

Отже, педагогічна майстерність – це вищий ступінь педагогічної діяльності, що виявляється у творчості вчителя, постійному вдосконаленні мистецтва навчання, виховання й розвитку учнів. Майстерність впливає на результати педагогічної діяльності, за якими можна оцінювати її рівень.

На наш погляд, завдання педагогічних ЗВО та інститутів післядипломної педагогічної освіти щодо розвитку педагогічної майстерності майбутніх учителів і вдосконалення вчителів-практиків у контексті завдань нового Закону України «Про освіту» та концепції Нової української школи – сформувати в них професійно важливі якості: науковий світогляд, моральну свідомість, естетичні погляди; емоційно-чуттєву, інтелектуальну та вольову активність; психофізіологічну готовність; педагогічний такт, стиль і манеру поведінки; актуальні психолого-педагогічні знання, вміння організовувати освітню роботу, навчально-виховні заняття, брати участь у творчому педагогічному пошуку; здатність до постійного самовдосконалення.

Література. 1.*Азаров Ю. П.* Искусство воспитывать : кн. для учителя / Ю. П. Азаров. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Просвещение, 1985. — 448 с. 2. *Кузьмина Н. В.* Способность, одаренность, талант учителя / Н. В. Кузьмина. — Л. : Знание, 1985. — 32 с. 3. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. — 3-тє вид., допов. і перероб. — К. : СПД Богданова А. М., 2008. — 376 с. 4. *Романова К. Е.* Методическая система формирования и развития педагогического мастерства будущих учителей технологии : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Романова Каринэ Евгеньевна. — Шуя, 2010. — 513 с. 5. *Сластенин В. А*. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В. А. Сластенин. — М. : Просвещение, 1976. — 160 с. 6. *Хозяинов Г. И.* Педагогическое мастерство преподавателя : метод, пособие / Г. И. Хозяинов. — М. : Высш. школа, 1988. — 168 с. 7. *Щербаков А. И.* Психологические основы формирования личности советского учителя в системе высшего педагогического образования / А. И. Щербаков. — Л. : Просвещение, 1967. — 266 с.

Мамедова І.О., Соколова Е.Т.
м. Дніпро, Україна

СТВОРЕННЯ УМОВ КОМФОРТНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО КОУЧИНГ-СЕРЕДОВИЩА У ТВОРЧИХ ЛАБОРАТОРІЯХ МЕТОДИСТІВ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛІВ

Сучасна модель реформи освіти створює сприятливі умови для розкриття внутрішнього необмеженого потенціалу кожного з учасників освітнього процесу. Учням відкриваються можливості зануритися у повноцінне інтерактивне навчання, формувати критичне мислення, розкривати творчий потенціал на засадах креативності, проводити власні досліди та експерименти і найголовніше дається можливість стати повноцінним високо компетентним спеціалістом. Вчителі плідно працюють над вдосконаленням власних методик викладання, пошуком нових мотиваційних аспектів, створенням ситуацій успіху для дітей. Звичайно це є дуже виснажливим процесом, велика кількість морально-психологічних зусиль, терпіння та натхнення потребує така робота педагогічних працівників. Тому не останню роль потрібно від-

давати діяльності, що спрямована на підтримання позитивного клімату у педагогічному колективі, встановленню партнерських ділових стосунків, організації творчих лабораторій вчителів і методистів та зростанню їх важливості. На сьогоднішній день постає потреба у появі універсального компетентного педагога, який постійно працює над самовдосконаленням, активно інтегрується у всі інноваційні проекти, практичний, здатний об'єктивно проводити рефлексію своєї діяльності, відповідати сучасним запитам суспільства та який би настільки охоче, з захопленням та самовіддачею працював над втіленням у життя передового педагогічного досвіду. Однозначно треба відмітити, що такими вони навряд чи приходять до школи. І у цьому з'являється велика прірва між яскравою системою освітніх реформ та їх практичним запровадженням. Педагогам, як молодим, так і досвідченим, але вже з проявами професійного вигорання, потрібна якісна допомога, наставництво, кваліфікована підказка, мотивація, приклад для наслідування. Таку педагогічну підтримку здатні надавати творчі лабораторії методистів, які на засадах теоретичного підґрунтя, практичної апробації та перманентного моніторингу діяльності знаходяться у самому епіцентрі інноваційних перетворень.

Сучасні мобільні, динамічні та активні творчі лабораторії не лише можуть, а й повинні демонструвати таку модель взаємодії та педагогічної культури, яку б вчителі з радістю переносили на свої уроки. Створення коучинг-середовища у педагогічному товаристві може стати міцним фундаментом для подальших втілень. Коучинг, як освітню технологію розглядали і вважали актуальною, такі вчені як А.Браун, К.Колет, С.Романова, Д.Джеймсон [5, с.316].

В умовах формування подібної стратегії творчі лабораторії постають осередками методичної роботи, організаторами самостійного пошуку найбільш оптимальних рішень, радниками з планування очікуваних результатів, стимуляторами впровадження інноваційних методик для вчителів. К. Колет вважає, що поняття коучингу треба визначати через такі його характеристики як взаємозв'язок та налаштованість тренера, динаміку, спільність та спрямованість на результат [1, с. 76]. Через творчі лабораторії методистів має відбуватися й зворотній зв'язок, адже саме у зростаючій довірі між наставниками, тренерами, тобто учасниками лабораторій та вчителями, створюються умови для обговорення існуючих проблем, пошуку варіантів рішень. Враховуючи концепцію Д.Колба є чотири стадії взаємодії: рівень конкретного досвіду, рефлективного спостереження, абстрактної концептуалізації, активного експериментування [2]. Координатори, тренери творчих лабо-

раторій мають не лише переносити свій досвід у сучасні умови, демонструвати його, влаштовуючи відкриті заходи, майстер-класи, круглі столи, вебінари, а й давати поштовх для активного руху усіх учасників педагогічного середовища. Потрібно повністю відмовитися від ідеї домінування та цілковитої авторитетності, лише гармонійною взаємодією, підтримкою, соціальним заохоченням слід надихати вчителів на перетворення. За цих умов яскраво розкривається внутрішній світ педагога, розвивається відповідальність та особиста зацікавленість. Вченими визначено наступні принципи: усвідомлення і відповідальності, формування мети, прагнення до саморозвитку; принцип єдності і взаємодії, за яких позитивні результати наставників передаються учасникам процесу; принцип гнучкості думок, відхилення шаблонності поглядів, стерео типізації та алгоритмів; комунікативне співробітництво, як партнерські довірчі стосунки всередині творчої лабораторії [4, с. 46].

Якщо перенести у педагогічне середовище коучинг-технології, то методисти отримують набір конкретних інструментів для формування стійких самоосвітніх навичок особистості, здатності до подолання труднощів, організаторських та лідерських позицій, що є основою самоосвітньої компетентності спеціалістів. Першочерговим завданням у творчих лабораторіях слід віддати пошуку фасилітатора, тобто організатора, ведучого, адже саме він буде створювати мотивуючий імпульс для діяльності усього колективу [3, с. 85]. Проведення постійних зустрічей, тренінгів, семінарів всередині творчих лабораторій будуть сприяти встановленню партнерства, а саме через ідеї співпраці відбуватиметься процес самореалізації усіх педагогів. Всі зустрічі мають бути проникнуті атмосферою креативності, довіри, ставати місцем пошуку альтернатив та додаткового ентузіазму. Створення коучинг-середовища може бути ефективним, якщо його члени розуміють, що є вищий щабель моделі поведінки, до якої варто прагнути, думати новим та незвичним способом, вислуховувати та сприймати конструктивну критику на свій бік, розуміти, що кожен з учасників процесу несе індивідуальну відповідальність за педагогічну діяльність. Тому, на створення засад партнерства, співпраці, довіри мають бути спрямовані усі сучасні надбання коучингу та педагогічної інноватики, що з максимальною продуктивністю зможуть підвищити рівень професійної майстерності та ділової комунікації педагогів Недоліком такого освітнього феномену, як створення коучинг-середовища, є лише брак часу, який необхідно знайти методистам, для реалізації подібної моделі поведінки всередині творчої лабораторії, але простота, продуктивність, мотивація діяльності творчих лабораторій, підтримка ініціа-

тиви педагогічних працівників, розкриття їх потенціалу допоможе довести справу методичної співпраці до кінця і позитивні результати повинні перевершити наші очікування

Література. 1. *Горук Н.М.* Коучинг як ефективна технологія формування самоосвітньої компетентності студентів / Н.М. Горук // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2015. – № 11. – С. 76-104. 2. *Пометун О.І.* Сучасний урок: інтерактивні технології навчання Електронний ресурс / О.І. Пометун, Л.В. Пи- роженко. – К.: А.С.К., 2004. – Режим доступу: http://pedagogika.ucoz. ua/knygy/Suchasnyj_urok.pdf 3. *Романова С.М.* Коучінг як нова технологія в професійній освіті / С.М. Романова // Вісник Нац. авіац. ун-ту. Серія: Педагогіка. Психологія. – 2010. – Вип. 3. – С. 83-86 4. *Уітмор Дж*. Коучинг високої ефективності / Дж. Уітмор. – М.: Міжнародна академія корпоративного управління, 2010.- С. 45-47 5. *Хмельницька О.С.* Коучинг як сучасна технологія підвищення ефективності навчального процесу // Молодий вчений – 2017. - №6 (46). – С. 315-318

Манчуленко Л.В.
м.Чернівці, Україна

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ЇХ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

Постановка проблеми. Сучасна освіта уже характеризується інноваційністю змісту і технологій, достатньою варіативністю організаційно-педагогічного інструментарію, але ігнорується і не враховується необхідність сформованості відповідного рівня культури особистості майбутнього педагога. Бажання самого учителя удосконалюватись, мати готовність відповідати на прояви зла дитини добрими вчинками – це передумова успішного здійснення професійної педагогічної діяльності. На жаль, сучасна практика закладів освіти часто потерпає від проявів несформованості професійної культури педагогів.

Метою статті є визначити відмінності загальної та професійно-педагогічної культури, відобразити рівень сформованості педагогічної культури у майбутніх педагогів – студентів Чернівецького національного університету та визначення шляхів окультурення майбутніх професіоналів.

Виклад основного змісту. Професія учителя завжди вважалась трансформатором культурних цінностей поколінь, і лише за таких умов будуть покращуватись умови життя людей і діяльність держави в цілому. Філософський аспект культури виражає усвідомлення людиною своєї самостійної ролі (Г.Батищев, В.Біблер, Ф.Михайлов). У соціології культура визначається як сукупність соціальних норм і цінностей, які склались історично і притаманні конкретній соціальній системі (В.Андрущенко, М.Горлач). У теорії педагогіки культура – це скарбничка соціального досвіду (І.Лернер, М.Скаткин). Більш конкретне визначення, на нашу думку, є у сучасного дослідника Є.Шиянова: «Культура – це цілісність і гармонія знань, творчої діяльності, почуттів і спілкування» [5, с.81]. Узагальнене визначення, яким оперують представники усіх наук, тлумачить «культуру» (з лат. cultura – обробка, опрацювання) як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених усіма видами перетворюючої діяльності людини і суспільства [4, с. 196]. Цікавим для нас є те, що підґрунтям професійної культури є базова культура, яка, у свою чергу, складається з внутрішньої (як сукупності духовних цінностей людини – ідеали, погляди, переконання, почуття, знання) і зовнішньої (як способу прояву духовності людини у спілкування, поведінці, діяльності, зовнішньому вигляді) [3].

Педагогічна культура – це професійна культура особистості, яка здійснює професійно-педагогічну діяльність; це гармонія педагогічного мислення, знань, почуттів і творчої діяльності, що сприяє ефективній організації педагогічного процесу; системне утворення, головними структурними компонентами якого є педагогічні цінності, творчі способи педагогічної діяльності, досвід створення учителем зразків педагогічної практики з позиції гуманізму; основа професіоналізму учителя. Прийнятними для нашого аналізу є показники сформованості педагогічної культури, запропоновані І.Зязюном: гуманістична спрямованість особистості педагога; психолого-педагогічна компетентність і розвинене педагогічне мислення; освіченість у галузі предмета, який учитель викладає, володіння педагогічними технологіями; досвід творчої діяльності, уміння визначати доцільність власної педагогічної діяльності як системи (дидактичну, виховну, методичну); культуру професійної поведінки (педагогічного спілкування, мови, зовнішнього вигляду тощо).

З власного теоретичного та емпіричного досвіду, ми констатуємо, що учителеві з високим рівнем педагогічної культури властиво теоретичне обґрунтування власної педагогічної позиції, системність педагогічної діяльності, творення, гнучкість і варіативність у прийнятті рішень. Він не тільки зберігає і відтворює духовні цінності освіти й

виховання, а й сам створює їх у вигляді нових технологій, методик, дидактичних і виховних систем. І навпаки, в учителя з низьким рівнем професійної культури виявляється невпевненість, нестійкість власної педагогічної позиції, безсистемність, непослідовність, невміння вирішувати педагогічні проблеми. Процес формування педагогічної культури майбутнього вчителя, як вважає А.Дзундза, має здійснюватись під час професійного навчання у закладі вищої освіти, а розуміння викладачів значущості культурного фактору є «…величезним ресурсом підвищення якості підготовки сучасного фахівця» [2, с. 68].

З метою визначення спрямованості на формування педагогічної культури майбутніх педагогів, студентів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, нами проведене анкетування. Його результати констатують, що студенти не достатньо зорієнтовані на необхідність формування високого рівня педагогічної культури у процесі професійного навчання (65%), дехто взагалі не визнає ціннісного характеру педагогічної культури (33 %), а не змогли відповісти на запитання «Що таке педагогічна культура?» 38 % студентів. Частина респондентів не розуміє взагалі змісту поняття «культура» - це 3%. Трохи заспокоює той факт, що респонденти усвідомлюють власні проблеми із рівнем розвитку педагогічної культури, оскільки 83% респондентів (студенти 4-5 курсів) вважають не достатнім свій рівень педагогічної культури.

На запитання «Чи хвилюють вас проблеми розвитку рівня культури – а) українського суспільства? б) Ваші особисто?» 35% респондентів відповіли «ні». Більшість опитуваних (52%) визнали, що їх хвилюють лише особисті проблеми, і, на жаль, лише 13% студентів стурбовані розвитком власної педагогічної культури. Такі результати змушують. Однієї із провідних умов розвитку педагогічної культури ми вбачаємо у розвитку загальної культури майбутніх педагогів, морального образу, його оцінки вчинків і ситуацій за критерієм «добро-зло» - це прояв любові і доброти до людей, бажання людини якомога більше працювати на благо інших, піклування про ближнього, педагогічна підтримка і сприяння самовдосконалення іншої людини.

Наступним чинником у оволодінні майбутніми педагогами педагогічною культурою розглядаємо поступову мобілізацію внутрішніх духовних ресурсів і загально творчих здібностей й умінь (інтелектуальних, художніх, технічних, соціальних тощо). Визначальним є також врахування діяльнісного підходу у формування педагогічної культури майбутніх учителів передбачає розширення наукового світогляду, спектру духовних запитів, удосконалення творчих умінь (читання різноп-

ланової літератури, перегляд кінофільмів культурного спрямування, відвідування різних музеїв і бібліотек, підбір культурологічного матеріалу до занять). Формування загально етичних якостей у процесі формування педагогічної культури є також важливим чинником, бо педагогічний досвід доводить, що школярі найбільше поважають у вчителя тактовність, доброту, справедливість, розуміння дитячих проблем, бажання допомогти учню, добросовісність, працьовитість, стриманість, віру у здібності учнів, терпіння, вимогливість, щирість.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Таким чином, загальна культура і педагогічна культура відрізняються, хоча існують у тісному взаємозв'язку. Головною передумовою успішного здійснення педагогом професійних функцій є особистісна педагогічна культура, хоча, як довели дослідження, цей аспект нині у студентському середовищі, зокрема при підготовці майбутніх учителів фізкультури носить проблемний характер.

Література. 1. *Гриньова В.* Аксіологічний підхід до проблеми педагогічної культури майбутнього вчителя // Шляхи освіти, 2002. – № 2. – С. 2 – 6. 2. *Дзундза А.І.* До питання сутності феномену культури як умови формування особистості майбутнього фахівця // Вісник УДУ-ВГП: розділ „Педагогіка": Збірник наукових праць. – Випуск 5 (24). Ч.1.– Рівне: 2003. – 254с. 3. *Мижеников В.А.* Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей школ. – М: Знание, 1989. - 356с. 4. Философский словарь / Под ред. М.М.Розенталя. – М., 1972. 5. Шиянов Е.Н. Гуманизация профессионального становлення педагога // Советская педагогика. – 1991. - № 9.

Перетяга Л.Є.
м. Харків, Україна

ГОЛОСОВА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Незважаючи на широке впровадження технічних засобів завчання в навчальний процес, голос педагога залишається основним інструментом професійної діяльності. Виходячи з цього, якість педагогічної діяльності безпосередньо залежить від уміння педагога правильно та ефективно використовувати голосомовні якості у своїй професійній діяльності.

Яскравим прикладом досконалого володіння голосом і мовленням демонстрував академік І.А. Зязюн, який мав «переконливе, емоційно насичене, колоритне мовлення носія філософсько-педагогічної культури: спокійний, щирий, наповнений всеперемагаючим оптимізмом голос, приємний різнобарвний тембр, уміння говорити чітко, виразно, впевнено і щиро, модулюючи темп мовлення й інтонації, тонке й доречне використання засобів невербальної мови» [3]. Науковець умів за допомогою слова не лише передати інформацію, але й впливав на слухачів емоційно, надихаючи аудиторію та заряджаючи її своєю енергетикою.

У червні 2014 року Іван Андрійович Зязюн провів відкриту лекцію в Харківському національному університеті імені Г.С.Сковороди, на якій усім присутнім (у тому числі й автору цієї статті) пощастило почути голос відомого педагога та особисто переконатися в умілому володінні голосовим апаратом, мовленнєвому магнетизмі, умінні впливати на емоції слухачів та в повній мірі відчути на собі магію слова великого освітянина.

Основна мета статті полягає в пошуку ефективних шляхів правильного та повноцінного володіння голосомовним апаратом майбутніх педагогів у процесі їх професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих результатів. У повсякденному житті голосовий апарат легко справляється з голосовим навантаженням. Однак ситуація різко змінюється, коли у процесі професійної діяльності виникає необхідність говорити *довше* звичайного (за даними хронометричних досліджень педагог від 60 – 80 % робочого часу активно використовує свій голосомовний апарат) із року в рік поспіль; *голосніше* звичайного (для забезпечення достатнього рівня гучності з метою якісного засвоєння навчальної інформації учнями). Частіше порушення голосу виникають у педагогів жіночої статі, що пояснюється таким: *особливістю будови голосових складок.* У чоловіків голосові складки довші (19 – 22 мм) та ширші (3,4 – 4,5 мм), у той час як у жінок вони коротші та тонші (довжина 14 мм, ширина 2 мм); *особливістю функціонування.* У жінок голосові складки здійснюють більшу кількість коливань 160 – 340 разів на секунду, у той час як у чоловіків лише 85 – 200 разів; *гормональними змінами,* які впливають на стан голосового апарату жінок (щомісяця під час менструації, прийому гормональних препаратів, під час вагітності, клімаксу); *підвищеною емоційністю*, що негативним чином позначається на стані голосомовного апарату [4]. Для протистояння негативному впливу чинників професійної діяльності та для за-

безпечення високої якості сприйняття навчальної інформації виникає необхідність у спеціальній підготовці майбутніх педагогів до голосомовних навантажень.

Одним із перших, хто почав активно наполягати на введенні обов'язкового предмета «*Постановка голосу»* до програм педагогічних інститутів, був А. Макаренко. У подальшому ідея розвитку педагогічного голосу набула в 70-і рр. XX ст., коли було зроблено спроби об'єднати педагогіку і театральне мистецтво. В одному зі своїх інтерв'ю І.А. Зязюн згадував, що коли він вступив до університету, то з першого курсу потрапив у театральне середовище. «Зі мною працював талановитий режисер Олександр Сергійович Скрипниченко. Він мені поставив голос, розвинув горлові здатності, згодом я це все ввів у навчальну програму майбутніх педагогів» [1].

Сьогодні робиться спроба цілеспрямованої підготовки майбутніх педагогів до голосових навантажень шляхом оволодіння ними голосовою культурою. Голосова культура – це квадроутворення, що містить чотири взаємопов'язані блоки: професійний (педагогічний), гігієнічний, технічний, психологічний. Вивчення та застосування кожного з них забезпечує реалізацію важливих і необхідних умов для досягнення правильного та ефективного використання голосу у процесі професійної діяльності педагогічних працівників [2]. Володіння голосовою культурою дозволяє, з одного боку, зменшувати негативний вплив чинників професійної діяльності на стан голосового апарату педагога; а з іншого – підтримувати стан голосового апарату в здоровому і працездатному стані шляхом технічного вдосконалення його роботи та оволодіння ефективними прийомами його використання залежно від завдань та умов професійної діяльності та в різних акустичних умовах.

На факультеті дошкільної освіти ХНПУ імені Г.С. Сковороди до навчального плану введено дисципліну «Формування голосової культури у майбутніх вихователів», що має на меті розширення знань майбутніх вихователів про голос як інструмент професійної діяльності; формування уважного ставлення до голосу як основного інструменту професійної діяльності; ознайомлення з професійними порушеннями голосу педагога, їх основними симптомами; оволодіння вміннями правильного та ефективного використання голосу у професійній діяльності.

Перспективними напрямами досліджень є вивчення особливостей розвитку голосової культури на етапі післядипломної освіти і

професійного самовдосконалення, а також дослідження формування голосової культури викладача вищого навчального закладу.

Література. 1. *Кушнір Л.* Вчительська робота – це театр одного актора / Ліна Кушнір [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.umoloda.kiev.ua/number/2233/174/79494. 2. *Перетяга Л. Є.* Формування голосової культури майбутніх учителів: теоретико-технологічний аспект : монографія / Л. Є. Перетяга. – Х. : Планета-Принт, 2016. – 310 с. 3. *Семеног О.М*. Педагогічна майстерність академіка Івана Зязюна: лінгвоаксіологічний аспект // Педагогічна майстерність академіка Івана Зязюна : зб. наук. пр. / [редкол. : Н.Г.Ничкало (голова), та ін. ; упорядн. : Н.Г.Ничкало , О.М.Боровік, ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. - К. : Богданова А.М., 2013. – 456 с. - С. 153 – 160. 4. *Шидловська Т. А.* Функціональні порушення голосу / Т. А. Шидловська. – К. : Логос, 2011. – 523 с.

Самодрин А.П.
м. Кременчук, Україна

ПЕДАГОГІКИ ДОБРА І.А. ЗЯЗЮНА: ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЇ

Актуальність. Педагогіка добра Івана Зязюна, як предмет, насамперед уявляється: взяти дитя за руку і повести в житті, стати при цьому опорою учневі, помноживши його сили життя здобутком, а точніше – видобутком цих сил із нього ж самого. Основне педагогічне кредо його батьків – «твоє щастя в твоїх руках». Значить, педагогіка добра, насамперед, поділитися власним щастям з іншим! Батьки діляться з дитиною, вчитель – з учнем… Академік І.А. Зязюн підкреслює: чим більше позитивної почуттєвості одержує дитина в перші шкільні роки, тим необхіднішою буде потреба у самоствердженні її життєвою радістю і любов'ю від процесу навчання, від спілкування з учителем, з учнями у школі. Це спрацьовуватиме довічно і сприятиме переходу навчання в самонавчання, освіти в самоосвіту, виховання у самовиховання [2, с. 13].

Природа і Людина мають педагогічний талант. Два крила педагогіки добра Івана Зязюна – педагогіка серця і педагогіка душі проростають особистісно крізь життя і силою творчості торують шлях

освіти. При цьому формується і вдосконалюється педагогічна функція школи, тої, де він працює, її педагогічна освіта і дія...

З перших кроків педагогічного життя на Полтавщині І.А. Зязюн заступиться за славних, за його словами, «найвидатніших педагогів світу, випускників Полтавського педагогічного інституту ім. В.Г. Короленка, А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського», які разом із Г.С. Сковородою стануть для нього «сродниками» на все життя [2, с. 95]. Педагогіка добра Івана Зязюна – «окормлення» серця Красою, душі – Істиною, життя – Любов'ю. Педагогіка добра робить людину Щасливою –Душа стає Красивою, а Серце – розумним…

Водночас, підготовка професіонала, який володіє природничими знаннями – є завданням світовій громаді, сформульованим Програмою дій «Порядок денний на XXI століття» [3]. Та чи добротворчість і добродійність, про яку волає академік І.А. Зязюн, домінує в нетрях техносфери планети і її вітчизняних школах і університетах-політехніках?

Мета статті – крізь призму поглядів академіка І.А. Зязюна нарисно поговорити про те, чого має прагнути педагог часу ноосфери.

Основна частина. Зауважимо, в Україні завдання «посилення діалогу Людини і Природи» освітою сприйняте окремістно, якось відчужено від принципів відбору змісту педагогічної освіти. Продовжує готуватися вчитель підручника, коли не вистачає вчителя предМета, вчителя-організатора малого світу душі. У вищій школі питання педагогічної майстерності вирішується переважно автономно. Проблема внутрішнього світу людини – головна проблема сучасності, є ключовою до розв'язання всіх інших світових проблем, потребує архітектоніки профільної освіти – цілісного погляду на світ людини і її місію, потребує створення тектології свідомості (суспільної мети, освіти), технології неперервного добування відповідного ресурсу для цього – звільнення школою імпліцитно присутньої природної самоорганізації в складі особистості (творчої дії) умовами системи профільного навчання в середній, політехнічній і вищій школі. Джерело самосвідомості – виховання культури почуттів дотиком до світу, самовихованість. Тож, нині Україні потрібен вчитель з відчуттям реальності, велика особистість, яка оволоділа собою і усвідомлена діяльність якої спрямована на культивування такої якості освіти, яка б дозволяла боготворити особистість: синтезатор культурно-етичної і структурно-функціональної парадигми. Критерієм досконалості педагогічної дії (постійний розвиток змісту форми в умовах упізнаності цілеспрямованості життя) стає виховання властивості пізнавального розуму безпомилково передбачати початок, перебіг, кінець того чи іншого явища природи, передбача-

ти наступність і подальшу протяжність подій, є прагненням – що сам цінуєш, мислиш, усвідомлюєш – передати. Досконала педагогічна дія несе в собі процес прогресуючої активної адаптації людського інтелекту до космосу й при цьому катарсисно усуває із свідомості випадковість як невпізнанність зв'язків людини і світу, формує і вдосконалює апарат, з допомогою якого особистість добуває знання із природи.

Професійна компетентність сучасного педагога – це така праця, в якій на достатньо високому рівні реалізується особистість вчителя, ефективно здійснюється педагогічна дія, професійне спілкування дозволяє неперервно вдосконалювати свою функцію, в ході якої досягаються позитивні результати в навчанні та вихованні школярів і студентів. Не вдосконалення інтелекту (філософія освіти), а свідома життєдіяльність (філософія, теорія, техніка) в процесі взаємодії учителя і учня як переконаність озброює органи відчуття діяти цілеспрямовано, продуктивно і еволюціонувати разом – розум не творить протиприродно, бо він є часткою природи.

Людині, як представнику найбільш інтелектуального виду, необхідно навчитися «вростати» в біосферу. Для цього, врешті «повинна в нашій самосвідомості відбутися корінна перебудова цінностей» [4, с. 6], щоб на основі системного моніторингу навчитися виконувати функцію оптимального управління її прогресивним розвитком, при цьому необхідно модернізувати генеруючу ланку когнітивізації людства – систему освіти, передбачити її диференційований стан на перспективу: настав час впровадити принцип регіоналізації навчання для освіти біосферних (не адміністративних) регіонів в епоху глобалізації освіти.

Ще у 1992 р. світовою громадою проголошено: «освіта має вирішальне значення у сприянні сталому розвитку і розширенні можливостей країн у вирішенні питань навколишнього середовища і розвитку» [3, с. 327]. Ця теза не застаріла, а, навпаки, стала ще більше актуальною. Ноосфера не є спонтанним процесом, вона вирощується з біосфери культурою життєдіяльності. Ми забуваємо, що поряд – порушена самою людиною логіка природи, збудованою для полегшення існування людини техносферою і агросферою, є по суті травмованим образом довкільної біосферної історії, що невпинно нівечить зростаючу свідомість, а та, на місць ноосфери (сфери розуму) формує, за висловлюванням академіка В.П. Казначеєва, некросферу – сферу смерті, загрозу для всього людства…

Незаперечною рушійною силою цивілізаційного розвитку і складовою культури є мораль – для збереження сім'ї, колективу, суспільства. Вона є також відображенням емоцій. Наявність моральності в

суспільстві передбачає його здатність до інтеграції, в іншому разі – соціальна диференціація і розпад суспільства як цілісної системи, втрата власної культури. Українська культура опирається на безліч субкультур – в цьому її сила. Для становлення культури субкультури в її складі, а також побічні – генерують контркультуру як опір. Освіті належить своєчасно проявляти культурний розвиток людини як процес цілеспрямований у складі життя.

Одночасно поняття «життя» розглядають як гуманітарні, так і природничі науки, а також синергетика на засадах міжпредметного синтезу як процес самоорганізації. У вимірі синергетики педагогу-досліднику необхідно уяснити відповідний понятійний арсенал: динамічна система, параметри стану, параметри порядку, параметри підпорядкування, кругова причинність, лінійна система, нелінійна система, стійкість, горизонт подій, випадковість, детермінований хаос, міра хаосу, самоорганізація та ін.

Отже, освіта XXI ст. на засадах соціоприродної еволюції і суспільного інтелекту формує ідеальну детермінацію – цивілізацію: потребує цивілізаційно-регіональних освітніх стандартів. Утворюючи ноосферу, освіта всіма корінняими пов'язується з біосферою, чого «раніше в історії людства у якій-небудь порівняльній мірі не було», за В.І. Вернадським [1, с. 139], було підтримано І.А. Зязюном як розвиток психопедагогіки. Тому, цінність особистості в епоху ноосфери насамперед. Особистість з її здатністю до монокультурної взаємодії на планеті є компенсуючим засобом протидії в складі природи. Ноосферу складе свідомість синергуючого індивідуального духовного – дух творчої виробничої сили планети – творчої особистості. Свідомість – поняття вужче за духовність. Духовність є найвищим проявом людської сутності – ідеальне ставлення людини до буття, є іманентною характеристикою особистості, вона присутня у всіх відношеннях системи «людина–світ»: об'єкт профільного буття. Справа за нами…

Література. 1. *Вернадский В. И.* Научная мысль как планетарное явление; [кн. 1] / В. И. Вернадский. – М. : Наука, 1977. – 191 с. (Размышление натуралиста; соч. в 2-х кн.). 2. *Зязюн І.А*. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. / І.А. Зязюн. – К.: МАУП, 2000.–312с. 3. Програма дій «Порядок денний на XXI століття» / Пер. з англ.: ВГО «Україна. Порядок денний на XXI століття». – К.: Інтелсфера, 2000.– 360с. 4. Я верю в силу свободной мысли… : письма В. И. Вернадского И.И. Петрункевичу; вступ. слово акад. В. С. Соколова // Новый мир. – 1989. – №12. – С. 204–221.

Сущенко Р.В.
м.Запоріжжя, Україна

ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ІНЖЕНЕРА XXI СТОЛІТТЯ В СВІТЛІ ФІЛОСОФІЇ І.А.ЗЯЗЮНА

Професійну підготовку інженерних кадрів нової генерації слід розглядати як органічну складову розвитку суспільства, реалізації його перспективних, інноваційно-технологічних програм, спрямованих на розв'язання фундаментальних і актуальних соціально-економічних завдань України.

Існуючі теоретичні погляди науковців, об'єктивні та суб'єктивні фактори спонукають вищу інженерну освіту концептуально і програмно забезпечити розв'язання цієї проблеми. Тому звернення до концептуальних позицій видатного дослідника проблем професійної майстерності І.А.Зязюна, які останнім часом стають все більш поширеними і претендують на роль концептуальної основи професійної підготовки інженерних кадрів, здійснюваної за його концепцією як окремими державами, так і відомими міжнародними організаціями, підкреслюють її наукову значущість.

Компетентність, компетентнісний підхід до професійної підготовки інженера І.А.Зязюн розглядає як єдину систему визначення її мети, відбору змісту, організаційного й технологічного його забезпечення на основі виокремлення спеціальних, загальних і ключових компетенцій, що гарантують високий рівень і результативність професійної діяльності інженера як висококваліфікованого працівника відповідного рівня та профілю, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, відповідального, здатного до творчої діяльності, швидкого й ефективного розв'язувати професійні завдання.

Вельми актуальним видається окреслення видатним вченим основних функцій компетентнісного підходу до підготовки педагогічних працівників, які ми неодноразово й спішно використовували у своїй дослідній роботі з підготовки інженерних кадрів, як фактор модернізації змісту професійної підготовки інженера в системі вищої технічної освіти, зокрема, такі:

1. Компетентнісний підхід дозволяє більш точно визначити номенклатуру й логіку розвитку значущих професійному плані професійних знань і вмінь, що відповідають сучасним поняттям «професіоналізм», «професійна культура», «майстерність».

2. На його основі можна більш точно визначити орієнтири в конструюванні змісту педагогічної освіти.

3. Визначення ключових, загальних і спеціальних компетенцій дає змогу розробити більш точну й діагностично вивірену систему вимірів рівня професійно-педагогічної компетенції майбутнього спеціаліста на всіх етапах підготовки.

4. Компетентнісний підхід, що відображає уявлення про професіоналізм і ділові якості, зумовлює позитивний вплив на розвиток інноваційних процесів [1, с.14].

Отже, за авторською концепцією І.А.Зязюна, компетентнісний підхід він спрямовує на формування професіоналізму як цілісної системи професійних знань і навичок, а також на самостійне професійне самовдосконалення особистісних характеристик спеціаліста, де системоутворювальним елементом виступає мета-ідеал.

Нам імпонує, у зв'язку з цим, саме такий компетентнісний підхід до морально-етичної професійної підготовки інженера, в якому наголос І.А.Зязюн зосереджує на відмові від технократичних пріоритетів професійної підготовки якісно нових інженерних кадрів, їх орієнтації на засвоєння культурологічних і гуманістичних цінностей, формування у майбутніх фахівців інженерної інноваційної доброчесності в самореалізації духовно-моральної парадигми.

Підсумовуючи, зазначимо, принциповим для нашого дослідження стало обґрунтування І.А.Зязюном компетентнісного підходу до професійної підготовки інженерних кадрів. Особливого значення набуває принцип культуровідповідності в організації професійної підготовки інженера, який має забезпечити єдність широких фундаментальних і глибоко систематизованих знань основ правової, естетичної, професійної культури, бачення перспектив інноваційного розвитку, оскільки, як зазначає І.А.Зязюн, змінилася і сама культурна реальність, з якою має справу інженер XXI століття, яка, за І.А.Зязюном, «не просто надає зараз людині якусь інформацію, вимагає від людини не просто осмислення і правильного сприймання свого змісту, але й уміння працювати із самою інформацією [2, с.585].

На думку І.А.Зязюна, базою для цього мають стати знання інженера про закони життя предметного світу як єдиного і як специфічного буття. Закони цього буття – закони культурного світу, відмінного від природи, але й нерозривно пов'язаного з нею [2, с.563]. Саме в цьому полягає органічне поєднання професіоналізму й духовного багатства інженера як сучасного й майбутнього висококваліфікованого спеціаліста.

Наш висновок: основний ціннісний орієнтир компетентнісного підходу І.А.Зязюна до професійної підготовки інженера – неформальне професійне навчання, духовне взаємозбагачення і взаємодія викладачів

і майбутніх інженерів у процесі професійної підготовки в умовах психологічно комфортного навчального спілкування, діалогічної культури, професійної співтворчості суб'єктів педагогічного процесу вищої технічної школи.

Література. 1. *Зязюн І.А*. Учитель у вимірах епох і цивілізацій / І.А.Зязюн // Мистецтво та освіта. – 2008. - №3. - С.9-15. 2. *Зязюн І.А.* Філософія педагогічної дії: Монографія. – Черкаси; Вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.

Фидровская М. Г.
г.Харьков, Украина

ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ И ХРИСТИАНСКИЙ ВЗГЛЯД НА ВЕЩИ

Основным, хоть и скрытым, вопросом современной науки и в особенности нейропсихологии и психофизиологии на сегодня является вопрос о том, как связаны так еще и не разгаданные процессы тока в нейронах и характера, чувств человека. Нейроны человека не различаются по цвету и запаху и разгадать, какой же нейрон возбуждается при радости, передавая информацию в головной мозг, а какой при грусти возможно только методом подбора. Да и сам ток не имеет различия в совершенно противоположных ситуациях, все это – всего лишь импульс, который передает информацию о совершенно различных и непохожих обьектах, ни по своему внешнему виду, не по реакции, которую этот предмет вызывает в душе человека.

Также совершенно непонятным для человека выступает не только он сам, но и мир, который его окружает. Законы химии, то есть свойства веществ, были выведены за долгие годы опытов, удачных и неудачных. В них сложно улавливается закономерность веществ и всего мира. Несмотря на то, что ученые все же разобрали мир в начале на атомы, а потом даже на кванты, с точки зрения философа, мир еще не покорен и не обьяснен должным образом. Единственная наука, которая все-таки увенчала себя успехами, это физика, поскольку было открыто множество законов, которые подтверждали подозрения ученых, взятых из философии, а именно атомизм Демокрита и логику его концепции. Но к сожалению, она уже во многом исчерпала себя, а те открытия, которые были сделаны позже, мы имеем в виду теорию относительности и квантовую физику нуждаются в дальнейшем их обосновании через философию, поскольку ум обывателя воспитанный все-таки в

лучших традициях атомизма не понимает этих новых открытий, да и сами физики уже не так яро исследуют мир, столкнувшись с необъяснимыми открытиями, которые они сделали.

Атомизм же тем временем уже давно улучшает быт, помогая ученым и техникам собирать приборы и различные машины из мелких деталей, таких же, как атомы Демокрита. Мир уже давно разобрали на части и посмотрели, « что же у него внутри». Также человек поступил и с самим человеком. Но это не обьяснило, ни смысл мира, ни смысл самого человека на сегодняшний момент.

Следует сказать, что человеческое существо было обьяснено в средние века и в те времена люди умирали с более спокойным сердцем, поскольку общество было религиозным, но опираясь на учения некоторых философов церковные ученые все же не смогли в церковном ключе обьяснить мир, поскольку по нашему мнению, они сначала подошли к философии немного не с того края.

По этой причине в религии человек обретает смысл, и смысл может обрести не только человек, но и мир и европейское общество пошло по правильному пути, опираясь в религии на философию и, философию обьясняя в религиозном ключе.

Другое дело, что в средние века, когда творили великие умы, такие, как к примеру, Фома Аквинский, очень небольшое количество философских произведений греков было переведено и имелось в наличии.

Способна ли религия самостоятельно обьяснить мир? Скорее всего нет, поскольку религия – это прежде всего вера и мистерия, более того, религия – это не наука, а наука не может быть религией. Но может ли наука существовать в обществе, в котором нет религии? Тоже нет, потому что иначе человеческая жизнь потеряет смысл, а окружающий мир придется «покорять», а не принимать его и Божие щедроты.

Поэтому обьяснением мира должна заняться философия, как посредница между наукой и религией, как последняя ступень, как наука и не наука в строгом смысле отвергавших ее когда-то натурфилософов.

Просто основой философской рефлексии должны становится то одни, то другие научные парадигмы, такие, как атомизм Демокрита. Но и такая парадигма должна быть напитана христианским значением, как когда-то напитали «голую» в духовном смысле теорию Демокрита.

Кроме того, нужно понимать, что обыватели, из которых в последствие выростают ученые да и само наше общество является христианским. Но это не единственная причина, дело в том, что без Божественного высшего смысла мы никогда не получим то, что успокоит человеческую душу Им созданную.

Секція 6.
Методологія педагогічної діяльності з формування професійної компетентності фахівців

Болдирєв К. В.
м. Харків Україна

ПОРІВНЯННЯ ОСНОВНИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ З ДИСЦИПЛІН, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПСИХОЛОГА

Постановка проблеми. В різних джерелах ми можемо прослідкувати, що визначення компетентності тісно пов'язане з педагогікою та психологією. Отже питання формування психологічної компетентності є актуальним не тільки для представників цієї спеціальності, а й взагалі для людини. Серед її основних компонентів безумовно треба виділити вміння контактувати з людьми, та здібності до аналізу та самоаналізу поведінки. Проте дуже часто задля розуміння процесів комунікації, та будування стосунків чи то у робочому колективі, чи то серед підлеглих, або ж у сім'ї людина звертається по допомогу до психолога. Тоді перед психологом постає питання професійно грамотно сформулювати основні аспекти проблеми та підібрати найбільш ефективні методики задля її вирішення у найбільш короткий час (але питання часу є індивідуальним питанням та залежить від різних факторів у кожному окремому випадку) Отже задля реалізації та здійснення професійної діяльності, психолого має володіти певним набором професійних якостей, що в цілому складають його професійну компетентність.

Мета статі. Проаналізувати робочі навчальні програми вітчизняних ВНЗ з фахових дисциплін зі спеціальності «психологія» та суміжних з нею, та виявити основні недоліки задля подальшої розробки методичних рекомендацій.

Виклад основного матеріалу. Питання формування професійної компетентності майбутнього психолога під час вивчення фахових дисциплін вивчали Романовський О. Г., Пономарьов О. С., Грень Л. М., Резнік С. М., Черваньова З. О. Пряжнікова Є. Ю., Johana Vuori, Loren J. Naidoo та інш. [1], [2], [3], [4], [5], [6], [7], [8]. У своїх працях вони зазначають, що професійна компетентність психолога – багатоаспектна та багаторівнева дефініція, що включає в себе певну кількість знань, умінь та навичок, необхідних задля досягнення кінце-

вого результату. Згідно проведеного аналізу наукової літератури, можемо виокремити основні завдання формування професійної компетентності психолога:

- навчитись володіти необхідним термінологічним інструментарієм задля здійснення професійної діяльності.

- набути необхідних методів, прийомів, знань, умінь та навичок, що будуть використовуватися психологом під час професійної діяльності

- навчитись практично застосовувати набуті методи, прийоми, знання, уміння та навички, необхідні для здійснення професійної діяльності.

- володіти інноваційними методиками, що активно використовуються в сучасній практичній психологічній діяльності.

- знати історію розвитку психології та розуміти її сучасні наукові проблеми

- розуміти та використовувати зв'язки психології з іншими науками, необхідні для пізнання психічних процесів людини та його поведінки.

- знати основні моделі поведінки людини наодинці та в групі.

- розвинути лідерські та комунікативні здібності, які будуть необхідні при безпосередньому контакті з клієнтом тет-а-тет, або з групою людей

- представляти собою ерудовану особистість, обізнану як у своїй спеціальності, так і в загальнолюдському аспекті

- мати педагогічні здібності до викладання психології, як науки

Для аналізу ступеню реалізації основних задач формування професійної компетентності психолога ми взяли до розгляду програми з таких фахових дисциплін, як загальна психологія, вікова психологія, психологія педагогічна, психологія управління, самовиховання та самореалізація особистості, психологія вищої школи. Ці дисципліни викладаються як зі спеціальності «психологія» так і на зовнішніх факультетах у багатьох провідних вітчизняних ВНЗ [8].

Висновки. Проаналізувавши робочі програми навчальних дисциплін різних ВНЗ України, ми можемо констатувати, що певна їх кількість розрахована на спеціальності з педагогічним уклоном, а не суто психологічні спеціальності. Деякі дисципліни мають специфічну область застосування, що обмежує процес оволодіння даними методиками для практичних психологів, що планують займатися прикладною діяльністю. Що ж стосується таких компетенцій, як культурна, професійно-культурна – жодна з програм не надає достатній обсяг нав-

чальних годин задля формування таких навичок та набуття відповідних знань. Завдання формування педагогічної компетенції психолога розглядається та вирішується на різних рівнях майже у всіх проаналізованих нами дисциплінах. Так і у програмах з загальної психології, і з вікової, і з самовиховання та реалізації певна низка тем присвячена або ж вивченню педагогічних навичок психолога або ж історії становлення педагогічної психології, тощо. Безпосередньо на розв'язання поставленого завдання спрямовані робочі програм з дисциплін «педагогічна психологія», «психологія вищої школи» та «вікова психологія». На нашу думку педагогічна компетенція одна з основних компетенцій професійного психолога, тому питання її формування має бути висвітленим в усіх фахових дисциплінах основних робочих навчальних програм найбільших вітчизняних ВНЗ.

Література. 1. Психологія управлінської діяльності лідера: навчальний посібник / [Романовський О.Г., Пономарьов О.С., Гура Т.В., Книш А.Є., Бондаренко В.В.]. – Х., 2017 р. – 100 с. 2. Лідерські якості в професійній діяльності / [Романовський О. Г., Резнік С. М., Гура Т.В., Панфілов Ю.І, Головешко Б.Р., Бондарен-ко В.В.]; за заг. ред. О. Г. Романовського. – Х.: НТУ»ХПІ», 2017. – 143 с. 3. *Пряжников Н.С., Пряжникова Е.Ю.* Психология труда и человеческого достоинства: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. —М: Издательский центр «Академия», 2001. — 480 с. 4. *Loren J. Naidoo.* Team OCB, leader charisma, and organizational change: A multilevel study/ Loren J. Naidoo // The Leadership Quarterly. – 2016. Issue 6. – p. 869-882 5. *Рамуль К.А.* О психологии ученого и, в частности, ученого-психолога // Вопросы психологии. — 1965. — № 6. — С. 126—135. 6. Фрагмент книги «Компетентность в современном обществе» Дж. Равен // Психологический журнал. — 2001. — Т. 22. — № 4. — С. 102—106. 7. *Johanna Vuori.* Leadership Frames of Program Directors at Finnish Universities of Applied Sciences/ Johanna Vuori. – T.: Tampere University Press, 2011. – 186 p. – (Higher Education Group (HEG) School of Management Studies University of Tampere Finland). 8. *Романовський О.Г., Пономарьов О.С., Пазиніч С.М., Черваньова З.О., Гайворонська В.В.* Зміст і сутність педагогічної діяльності: Навч. посібник / - Харків: НТУ «ХПІ», 2007. – 228 с.

Варава І.М.
м. Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Постановка проблеми. У Законі про вищу освіту визначається, що «наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність у вищих навчальних закладах є невід'ємною складовою освітньої діяльності і провадиться з метою інтеграції наукової, освітньої і виробничої діяльності в системі вищої освіти» [1, ст. 65]. При цьому зауважується на обов'язковості провадження такої діяльності у вишах, а отже – кожен студент як суб'єкт здобуття вищої освіти має бути залученим до такої діяльності відповідно чого проблема його науково-дослідницької підготовки набуває особливої актуальності.

Мета статті – проаналізувати форми і види науково-дослідної роботи студентів які є ефективними для формування науково-дослідницької компетенції у студентів вищих технічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Організація науково-дослідної роботи студентів у вищому навчальному закладі переважно реалізовується поетапно, зокрема у розмежуванні в навчальних програмах підготовки фахівця визначеного освітнього рівня курсів, призначених сформувати загально методологічні знання та сформувати конкретно наукові компетенції. Так, аналіз навчальних програм підготовки фахівців технічного профілю дозволив визначити, що на 1-2 курсах передбачено викладання курсу «Основи наукового дослідження» (ОНД), завданням якого є ознайомлення із науковою методологією, вивчення методів наукового дослідження, основних етапів його реалізації. Зазвичай зазначена дисципліна представлена у плані підготовки фахівця перед першою курсовою роботою. Г. Пономарьова [2] , крім навчального курсу з основ організації та методики проведення наукових досліджень, важливим для початкового етапу організації наукової діяльності студентів визначає спецкурс з організації бібліографічної та патентно-ліцензійної діяльності.

У процесі вивчення загально навчальних та спеціальних дисциплін студенти виконують репродуктивно-дослідницькі завдання, а також дослідницькі завдання у межах самостійної роботи. Зауважуємо, що за значного збільшення обсягів самостійної роботи у програмах

підготовки фахівців студенти мають навчитись організовувати власну навчальну діяльність таким чином, щоб її результативність відображувалась у кількісному та якісному навчально-науковому продукті.

На старших курсах студенти виконують виробничо-наукові дослідження у межах практичної діяльності. При цьому зауважуємо, що зміст програм практик тяжіє до когнітивної орієнтації, а відчутне скорочення часу на їх проведення підкреслює необхідність реалізації науково-дослідницької діяльності студента у межах практичної діяльності. Спираючись на досвід О. Ярошенко, вирізняємо конкретні види науково-дослідницької діяльності студентів, що мають реалізовуватись студентами у різних за змістом практиках:

- пропедевтична практика – написання рефератів, доповідей, міні-звітів;
- виробнича практика – виконання завдань науково-дослідної роботи (як основа дипломної кваліфікаційної роботи).

До визначених автором видів практик маємо нагоду додати науково-дослідницьку практика (освітньо-кваліфікаційний рівень магістр) – в якій науково-дослідницька діяльність студента має реалізовуватись через виконання завдань за конкретною науковою темою профільної кафедри або конкретного наукового проекту.

Погоджуючись із науковцем у визнанні потенціалу практичної підготовки студентів у формуванні їхньої науково-дослідницької компетенції, позитивно оцінюємо його ідею щодо розробки й реалізації освітньої технології підготовки студентів до науково-дослідницької діяльності, яка, за думкою автора, має відбуватись у науково-центрованому освітньому середовищі, де дослідницька діяльність викладачів і студентів тісно переплітаються, а одержані результати використовуються в освітньому процесі [3]. Результатом наукової діяльності магістрантів має стати намагання створення ними власного наукового продукту – нового знання, що ґрунтується на основі аналізу наукового досвіду та результатів власних пошукових дій.

У дослідженні Т. Голуб визначено критерії, якими можна вимірювати ефективність науково-дослідної роботи студентів: розвиток комплексу дослідницьких, експериментальних і теоретичних знань та компетентностей, сформованість діалектичної логіки і наукового мислення через інтеграцію освітнього процесу і наукового прогресу, оволодіння методами наукового пізнання, створення позитивної мотивації і стійкого інтересу до науково-дослідної роботи, а також усвідомлення її суспільної значущості, вироблення навичок публічних ви-

ступів у наукових дискусіях, осучаснення професійної підготовки в процесі оновлення змістової сторони освітнього стандарту [4].

Останнім часом у науковому дискурсі відбувається зміщення акцентів щодо прикладного характеру науково-дослідницької діяльності студентів, яка має відповідати потребам розвитку конкретних потреб регіонів, вирішення проблем конкретної галузі, розв'язання у межах фундаментальних досліджень певних проблем соціально-гуманітарної сфери. Зміна змісту та організаційних форм науково-дослідницької діяльності студентів стає чинником зміни вимог до особистісних та професійних якостей сучасного вченого, що, за думкою Г. Лебединець, має виявляти спрямованість на розширення професійної ерудиції та світогляду, рівня інтуїції, уяви, захоплення, працелюбності, емоційності, честолюбства – якостей, які не лише сприяють формуванню нового інтелектуального продукту, але й позначаються на досягненні успіху у науковій діяльності [5].

Висновки. Отже, зауважуємо на позитивності організації науково-дослідної діяльності студентів на засадах поетапного збільшення ваги наукового досвіду: від методологічної культури, що формується на перших курсах навчання, через професійне становлення молодого дослідника, що виявляється у процесі практичної наукової пошукової діяльності, до усвідомленого наукового пошуку, який констатує наукову зрілість особистості.

Література. 1. Закон України про вищу освіту. – ел ресурс. – режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 2. *Пономарьова Г.Ф.* Науково-дослідна робота студентів у ВНЗ як складова їх професійної підготовки / Наукові записки педагогіки. Вип. XXIV. – Харків, 2010. С. 138 – 145. 3. *Ярошенко О.Г.* Науково-дослідницька діяльність студентів у процесі практичної підготовки. – ел. ресурс. – режим доступу: https://www.vspu.edu.ua/faculty/geogr/chemistry/art_web_2015/3.pdf 4. *Голуб Т.П.* Інтеракція змісту науково-дослідницької роботи студентів і якості вищої технічної освіти / Т.П. Голуб // Наука і освіта. – 2011. - № 6. – С. 51 – 54. 5. *Лебединець Г.М.* Науково-дослідницька діяльність у фаховій підготовці майбутнього вчителя. – ел. ресурс. – режим доступу:https://www.vspu.edu.ua/faculty/geogr/chemistry/art_web_2015/3.pdf

Горбач І.О.
м. Харків, Україна

ЛІДЕРСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ, ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Враховуючи цілеспрямований рух України до інтеграції з Євро-пейським союзом, змінюються вимоги щодо професійної компетентності та якості підготовки фахівців різних напрямків. У першу чергу це сто-сується співробітників та працівників державних органів та служб. У процесі євроінтеграції зазнала реорганізації та реформування і Державна кримінально-виконавча служба України (далі ДКВСУ) та підвищилися вимоги до професійної компетентності персоналу кримінально-виконавчої служби. ДКВСУ є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань [1]. Треба відмітити, що діяльність персоналу установ виконання покарань полягає у досягненні головної, загальної мети – виправлення та ресоціалізації засуджених.

Актуальність проблеми формування професійних знань та вмінь майбутніх фахівців кримінально-виконавчої служби зумовлена тим, що умови службової діяльності ДКВСУ вимагають наявності великої кількості професійних якостей, які дозволять їм приймати ефективні рішення у надзвичайних ситуаціях, наприклад, під час порушення режиму утримання, нападу на співробітника чи цивільних осіб, масових бунтів осіб взятих під варту, коли йдеться не тільки про оптимальне використання та збереження матеріальних і фінансових ресурсів, а, насамперед, про життя людей. Також, відповідно до новітніх вимог до кримінально-виконавчої служби та враховуючи аналіз сучасної практики функціонування ДКВСУ, забезпечення якісного виконання покладених на неї завдань та функцій неможливе без належної організації професійної діяльності персоналу відповідних органів, підприємств, установ та організацій цієї державної служби. Вище названі умови можливі за наявності науково обгрунтованого та практично апробованого забезпечення процесу формування та розвитку професійної компетентності та лідерського потенціалу керівного складу ДКВСУ, за для забезпечення якісного управління персоналом пенітен-ціарної системи, належної практичної реалізації управлінських напра-цювань у цій сфері, а також постійного вдосконалення форм і методів роботи з персоналом. [2]

Професійна компетентність поряд з професійною культурою та професійним досвідом є підґрунтям професіоналізму, вказує на міру індивідуального оволодіння професією, на рівень сформованості професійних знань, умінь та навичок фахівця ДКВСУ.

Професійна компетентність майбутніх співробітників кримінально-виконавчої служби формується як результат взаємодії комплексу педагогічних умов професійної підготовки в профільних закладах освіти ДКВСУ і забезпечується співвідношенням змісту, методів і форм професійної підготовки з цілеспрямованим впливом щодо розвитку основних професійних якостей майбутніх фахівців пенітенціарної системи.

Основними педагогічними умовами, за яких формування професійної компетентності майбутніх фахівців ДКВСУ відбуватиметься найбільш ефективно, є: застосування особистісно-орієнтованого підходу у навчанні, спрямованого на розвиток діалогічної взаємодії у навчанні між викладачами та слухачами; моделювання реальних професійних і службових умов діяльності з метою залучення кожного слухача до практичної професійної діяльності; використання навчальних завдань і вправ, спрямованих на підвищення комунікативної активності слухачів.

Актуалізація лідерства як нової управлінської парадигми в кримінально-виконавчій службі України, сутність якої відповідає сучасним реаліям, детермінується наявними суспільними тенденціями, трансфор-мацією цінностей і організаційних структур та кризою панівної адміністра-тивно-менеджерської моделі управління. До основних парадигмальних змін, притаманних сучасним підходам до професійної підготовки середнього та старшого начальницького складу ДКВСУ слід віднести:

– трансформацію змісту професійної підготовки персоналу середнього та старшого начальницького складу ДКВСУ у напрямі розвитку лідерського потенціалу, що спричинено еволюцією теорії та практики управління;

– включення компетентнісного підходу в професійну підготовку, що передбачає діагностику і розвиток поведінкових якостей майбутнього персоналу середнього та старшого начальницького складу ДКВСУ.

У результаті аналізу взаємовідносин між співробітниками та порядку організації служби в органах та установах ДКВСУ, можна зробити висновок, що лідерство розуміється як владні відносини, де лідери в своїх діях використовують владу. На думку більшості, основне завдання лідера полягає в тому, щоб змусити інших підкоритися і діяти в бажаному для нього або організації напрямку. При цьому лідер, будучи ініціатором взаємодії, стимулює послідовників і встановлює над ними контроль змінюючи їх початкові наміри. Деякі лідери біль-

ше, ніж інші, прагнуть трансформувати будь-яку можливість лідерства в явні владні відносини. В кінцевому рахунку, це веде до авторитарних тенденцій в лідерстві. [3]

В умовах реорганізації та реформування ДКВСУ, необхідно забезпечити перехід до лідерства як інструменту досягнення мети або бажаного результату. У цих концепціях визнається інструментальна цінність лідерства як засобу інтеграції членів групи і формування узгодженості їх дій для отримання бажаного результату. [3]

Технологія формування та розвитку лідерського потенціалу у керів-ного складу персоналу кримінально-виконавчої служби, буде ефективно здійснюватися за наявності наступних педагогічних умов:

– забезпечення позитивної мотивації професійної підготовки (ціннісне ставлення до майбутньої професії, професійно-пізнавальний інтерес, мотивація досягнення, професійне самовиховання) в контексті особистісно-орієнтованого підходу до навчання та виховання;

– забезпечення педагогічного керівництва в особі викладачів-лідерів у процесі професійного виховання особистості слухачів;

– широке впровадження тренінгів, орієнтованих на формування професійно-значущих якостей керівників-лідерів.

Література. 1. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України [Електронний ресурс]: за станом на 1 січня 2017 р. / Верховна Рада України //Законодавство України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2713-15/page. - Назва з титул. екрану. 2. *Бараш Є.Ю.* Організаційно-правові засади діяльності установ виконання покарань: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07 / Є.Ю. Бараш. Х., 2006. – 232 с. 3. *Романовский А.Г.* Педагогика лидерства: монография / А.Г.Романовский, В.Е. Михайличенко, Л.Н. Грень. – Харьков : НТУ «ХПИ», 2018. – 496 с. – На рус. яз. 4. *Романовский А.Г.* Основы теории управления социальными системами: учеб. пособие. / Романовский А.Г. – Харьков: НТУ «ХПИ», 2001. – 195 с.

Городничий О.В.
м. Дніпро, Україна

АСЕРТИВНА ПОВЕДІНКА МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК СКЛАДНИК ЇХ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Постановка проблеми. У сучасному соціумі професіоналізм

фахівця визначається не лише володінням ним певним набором професійних знань, умінь та навичок, а й наявністю вміння безконфліктного спілкування у складних ситуаціях, що виникають. Мова йде про конфліктологічну компетентність людини. Поряд з цим актуальною вимогою до молодого фахівця є його обґрунтована, впевнена, конструктивна поведінка в контексті досягнення поставлених професійних цілей, уміння тактовно й ввічливо відстоювати свою позицію, тобто бути асертивним. Недостатнє наукове дослідження проблеми формування асертивності студентів спонукає до дослідження психологічних аспектів формування такої якості, що дасть майбутньому фахівцеві змогу з повагою ставитись як до себе, так і до колег, адекватно реагувати на критику, вміти відстоювати власну позицію у конфлікті, приймати виважені рішення й брати на себе відповідальність. Особливо актуальним це виступає для майбутніх викладачів вищої школи.

Мета статті — розкрити особливості асертивної поведінки майбутніх викладачів у контексті розвитку їх конфліктологічної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні поняття конфліктологічної компетентності не досить науково обґрунтоване, але поступово отримує суспільне визнання. Конфліктологічну компетентність визначають як здатність людини в реальному конфлікті здійснювати діяльність, спрямовану на мінімізацію деструктивних форм конфлікту й перехід від соціально-негативних процесів до соціально-позитивних; вміння реалізовувати конструктивну взаємодію у конфліктній ситуації [5].

На думку Л. Цой конфліктологічна компетентність включає: розуміння природи протиріч і конфліктів між людьми; формування конструктивного ставлення до конфліктів; наявність вміння безконфліктного спілкування у складних ситуаціях, вміння оцінювати і пояснювати проблемні ситуації, що виникають; наявність навичок керування конфліктними явищами; вміння розвивати конструктивний початок конфлікту, який виникає; вміння передбачати можливі наслідки конфліктів; вміння конструктивно регулювати протиріччя і конфлікти; наявність навичок усунення негативних наслідків конфліктів [5].

Конфліктологічна компетентність містить такі компоненти [1]:

− гностичний **—** власне знання про причини появи конфлікту, закономірності його перебігу та розвитку, знання про поведінку, спілкування, діяльність опонентів у конфліктному протистоянні, їх психологічні характеристики;

− проективний **—** вміння передбачити дії опонентів, їх поведінку під час конфлікту, його наслідки;

− конструктивний (регулятивний) — вміння впливати на опонентів, впливати на їх стосунки, оцінки, мотиви і цілі конфліктного протиборства, формувати суспільну думку стосовно учасників конфлікту, вміння здійснювати профілактику конфлікту та вирішення конфлікту на справедливій основі;

− комунікативний — вміння здійснювати ефективне спілкування з учасниками конфлікту з урахуванням їх особистісних і емоційних станів.

Слід відзначити, що наявність певних знань, вмінь та навичок у галузі конфліктології вимагає розвитку особистісно-професійних якостей, які дозволяють ефективно застосовувати ці знання, вміння та навички для керування конфліктом. Конфліктологічна компетентність як здатність і готовність викладача до конструктивного регулювання конфліктів є необхідною складовою психолого-педагогічної компетентності.

Враховуючи все вищезазначене, можна стверджувати, що зв'язок асертивної поведінки і конфліктологічної компетентності незаперечний. Асертивність можна розглядати як один із компонентів конфліктологічної компетентності тому, що обидва терміни передбачають гідну та впевнену поведінку у конфліктних ситуаціях.

У сучасних довідкових джерелах асертивність найчастіше визначають як здатність людини впевнено та з гідністю відстоювати свої права, не принижуючи при цьому прав інших, або ж як упевнений захист своїх інтересів чи свого погляду з урахуванням інтересів інших людей [4, с. 6]. Асертивною поведінкою називається відкрита поведінка, яка не завдає шкоди іншим людям і не принижує їхню гідність [4, с. 6]. Асертивна поведінка є конструктивним способом міжособистісної взаємодії і альтернативою деструктивного способу — маніпуляції і агресії. Асертивність сприяє розвитку низки позитивних якостей особистості, а тому доцільно прищеплювати навички асертивної поведінки, починаючи з дитячого віку [3].

Асертивна поведінка в навчально-виховному процесі — це оптимальний варіант спілкування викладача зі студентами, який призводить до формування відповідальної особистості, здатної успішно вирішувати проблеми — психологічні, освітянські, виробничі [2, с. 119].

Щоб бути асертивним, майбутньому педагогу вищої школи необхідно знати свої права, права інших, для того, щоб реалізовувати свої можливості без обмеження прав інших, а в рамках конфліктологічної компетентності — попереджати конфлікти і успішно їх вирішувати в соціально-педагогічному процесі.

Висновки та перспективи подальших розробок. Отже, асер-

тивність можна розглядати як таку якість особистості, яка надає змогу уникати надмірного стресу, адекватно реагувати на критику, уміти відстоювати власну позицію та брати на себе відповідальність у ситуації взаємодії. Асертивна поведінка майбутнього викладача вищої школи в конфліктній ситуації буде сприяти позитивному вирішенню певного конфлікту або його попередженню. У зв'язку з цим навчально-виховний процес як взаємодія студента і викладача має бути побудований за принципом асертивності, в основі якого лежить взаємоповага, доброзичлива наполегливість, коректне управління учінням студентів.

Література. 1. *Козич І.В*. Асертивна поведінка як новоутворення процесу формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога вищої школи / І.В. Козич // Вісник Запорізького національного університету. Серія «Педагогічні науки». – 2014. – № 1 (22). – С. 135-143. 2. *Марчук Л.М.* Формування асертивної поведінки як професійно важливої якості особистості студентів вищої школи / Л.М. Марчук // Педагогічні інновації у фаховій освіті : зб. наук. пр. – Ужгород : ЗакДУ, 2011. – Вип. 2. – С. 117-123. 3. *Мойсеєнко В.В*. Психологічні особливості формування асертивної поведінки у студентів ВНЗ / В.В. Мойсеєнко // Інсайт: [зб. наук. праць студентів, аспірантів та молодих вчених / ред. кол. І.В. Шапошникова, О.Є. Блинова та ін.]. – Херсон: П П Вишемирський, 2017. – Вип.14. – С. 154-157. 4. Соціально-психологічний словник / В.М. Галицький, О.В. Мельник, В.В. Синявський. − К., 2004. − 250 с. 5. Цой Л.Н. Проблемы подготовки конфликтологов к профессиональной деятельности в конфликтах / Л.Н. Цой [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.conflictmanagement.ru/

Даузе Г.М.
м. Вовчанськ, Україна

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФОРМУВАННІ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Професійна діяльність спеціаліста передбачає вирішення різноманітних питань, у тому числі і тих, які виникають в конфліктній ситуації. Тому важливо почи-

нати формування конфліктологічної компетентності під час навчання у ВЗО. Формування даної компетентності пов'язане з розумінням і прийняттям опонента зі своїми думками та емоціями та знаходження оптимальних шляхів для вирішення розбіжностей. У цьому вирішальне місце має емоційний інтелект людини, адже емоції дуже часто призводять до неадекватного сприйняття ситуації, що склалася і можуть заважати її конструктивному розв'язанню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням поняття "конфліктологічна компетентність" займалося багато науковців (А.Я. Анцупов, Л.А. Петровська, А.І. Шипілов та ін.) [1; 2], але однозначного тлумачення даного поняття немає. Враховуючи, що саме поняття "компетентність" розглядається як обізнаність в певному колі питань, то конфліктологічну компетентність можна вважати як поінформованість з питань конфліктології.

Визначення "емоційний інтелект" з'явилося в кінці минулого століття. Вчені П. Саловей і Дж. Майер [3] відзначають, що емоційний інтелект – це здатність людини розрізняти власні та чужі емоції та використовувати цю здатність для управління власною поведінкою і мисленням. Багато дискусій на тему походження емоційного інтелекту, але однозначно, що його формування інтенсивно відбувається в дитячому віці. Низка дослідників пов’язують здатність до лідерства особистості з високим рівнем емоційного інтелекту [4; 5].

Емоційна складова конфліктної ситуації має велике значення у розвитку та вирішенні конфлікту. Низка вчених відмічає, що розвиток конфліктів пов'язаний з низьким рівнем емпатії (А.Я. Анцупов, А.І. Шипілов) [1], а на думку Л.А Петровської "окрім емоційного забарвлення, усвідомлення конфліктної ситуації може супроводжуватися переходом до конфліктної поведінки сторін" [2].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи результати проведеного аналізу публікацій, постала проблема перевірити, яким чином рівень емоційного інтелекту студентів-медиків впливає на їх поведінку в конфліктних ситуаціях. Адже діяльність медичних працівників має вирішальний вплив на здоров'я пацієнта, тому звичайно оптимальними є конструктивні варіанти вирішення конфліктів.

Метою статті є аналіз впливу рівня емоційного інтелекту студентів-медиків на шляхи вирішення конфліктних ситуацій та формування конфліктологічної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Для вирішення професійних завдань в медичній галузі необхідно окрім професійних знань та вмінь

мати і інші компетентності, зокрема конфліктологічну. Завданням вищої школи є надати студентам знання з конфліктології, навчити керувати конфліктом та знаходити оптимальні шляхи виходу з нього. Але не завжди це завдання реалізується повною мірою, адже необхідною умовою для формування конфліктологічної компетентності є вміння контролювати свій емоційний стан, здатність розуміти іншу людину, її потреби, в тому числі і в емоційному вимірі, відчувати емоційний стан опонента та вміти знаходити спільну мову. Всі ці складові в більшості відносяться до поняття "емоційний інтелект". Тому безумовно від його рівня залежить поведінка особи в конфліктній ситуації.

Для оцінки рівня емоційного інтелекту студентів І курсу КЗОЗ “Вовчанський медичний коледж” було використано тест Н. Холла, а для визначення типу поведінки в конфліктній ситуації було застосовано тест К. Томаса.

Аналіз реалізовувався шляхом порівняння рівня емоційного інтелекту з переважним типом поведінки в конфлікті. В опитуванні брали участь 40 студентів-першокурсників. В тесті Н. Холла студенти оцінювали наведені висловлювання, які відображали різні аспекти життя, за визначеною шкалою, де "-3" - повністю згоден, "-2" - в основному згоден, "-1" - частково згоден, "+1" - частково згоден, "+2" - в основному згоден, "+3" - повністю згоден. В тесті К. Томаса з 30 пар наведених стверджень, які складалися з варіантів А і В студенти вибирали один, який найбільше відповідав поглядам респондента. Результати тестування студентів-медиків наведено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Результати тестуваня студентів-медиків

№	Типи поведінки в конфлікті	Рівень емоційного інтелекту		
		Високий	Середній	Низький
1.	Суперництво	-	5%	7,5%
2.	Співпраця	5%	10%	5%
3.	Компроміс	2,5%	17,5%	17,5%
4.	Уникнення	-	2,5%	5%
5.	Пристосування	-	7,5%	15%
Всього		7,5%	42,5%	50%

Аналіз результатів тестового опитування засвідчив недостатньо розвинений рівень емоційного інтелекту студентів: низький рівень демонструють 50 % осіб, середній рівень – 42,5 %, високий рівень – 7,5%. При оцінюванні типу поведінки в конфліктній ситуації серед

студентів з низьким рівнем емоційного інтелекту переважала компромісна поведінка (17,5 %), а також поведінка пристосування (15 %). Серед опитуваних з середнім рівнем емоційного інтелекту також переважав компромісний тип поведінки (17,5 %), а також співпраця (10 %). Студенти з високим рівнем емоційного інтелекту обирали тип поведінки "співпраця" (5 %) та "компроміс" (2,5 %). Водночас при аналізі типів поведінки в конфліктній ситуації у респондентів з підвищенням рівня емоційного інтелекту спостерігалося зменшення кількості осіб з пристосувальним типом поведінки в конфлікті (на низькому рівні - 15%, на середньому - 7,5%, на високому рівні відсутні), з поведінкою уникнення (на низькому рівні - 5%, на середньому - 2,5%, на високому рівні відсутні) та з типом поведінки "суперництво" (на низькому рівні - 7,5%, на середньому - 5%, на високому рівні відсутні). З отриманих даних простежується позитивна динаміка обрання конструктивних шляхів вирішення конфліктних ситуацій із зростанням рівня емоційного інтелекту.

Висновок. Таким чином, відмічено, що студенти-медики з високим рівнем емоційного інтелекту в конфліктних ситуаціях схильні використовувати стратегію прийняття спільних рішень та співпраці. Враховуючи те, що емоційний інтелект як і інші види інтелекту можна розвивати та підвищувати, постає необхідність того, щоб приділяти цій проблемі окрему увагу під час професійної підготовки студентів-медиків у ВЗО, важливо, щоб студенти знали свій рівень емоційного інтелекту, усвідомлювали переваги його підвищення для професійної діяльності, в тому числі і для формування конфліктологічної компетентності.

Література. 1. *Анцупов А.Я., Шипилов А.И.* Конфликтология М.: ЮНИТИ, 2000. 551с. 2.*Петровская Л.А.* О понятийной схеме социально-психологического анализа конфликта. Теоретические и методологические проблемы социальной психологии. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1977. С. 126-143. 3. *Mayer J. D., Salovey P.* The intelligence of emotional intelligence. Intelligence. N.Y., 1993. P. 433-442. 4. *Романовський О.Г., Пономарьов О.С., Гура Т.В., Ігнатюк О.А., Резнік С.М., Мовчан Я.О.* Розвиток лідерського потенціалу національної гуманітарно-технічної та управлінської еліти: монографія. Харків: НТУ «ХПІ», 2017. 220 с. 5. Романовський О.Г., Резнік С.М., Гура Т.В., Панфілов Ю.І., Головешко Б.Р., Бондаренко В.В. Лідерські якості в професійній діяльності: навч. посібник. Харків: ФОП Панов А.М., 2017. 144 с.

Дяченко Л. Б.
м. Харків, Україна

РОЗВИТОК ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН У КОЛЕДЖІ

Сьогодні наше суспільство потребує професійно компетентних, висококваліфікованих фахівців, що мають не тільки високий рівень освіченості, культури, а й творчо ставляться до справи, можуть приймати креативні рішення у нестандартних виробничих ситуаціях, здатні до інноваційної діяльності та самовираження, а отже, результатами своєї творчої діяльності здатні сприяти розвитку вітчизняного виробництва, науки і техніки.

Проблема розвитку творчих здібностей людини постійно знаходиться під прицільним поглядом педагогів і психологів, а в сучасних умовах величезного потоку інформації та соціально-економічних змін у суспільстві ця проблема є дуже актуальною, бо ранній вияв і постійний розвиток творчих здібностей впливає на професійне самовизначення молоді, можливість самовираження та реалізації своїх можливостей, бажання працювати за фахом, бути щасливою у професії і в житті.

Ми ж розглядаємо цю проблему у контексті формування науково-дослідницької компетентності майбутніх техніків-технологів легкої промисловості у процесі вивчення природничих дисциплін у коледжі. Спеціаліст даного фаху працює з текстильними матеріалами, технологіями їх обробки, дизайном, стилістикою та кольором. Для успішного розвитку означеної компетентності у студентів педагог повинен приділяти велику увагу у навчально-виховному процесі формуванню якостей творчої особистості, індивідуальній роботі з обдарованими студентами, надаючи максимум можливостей для випробування себе в дослідницькій творчості, причому, починаючи з найпростіших завдань.

Як зазначає відомий психолог Л. Виготський: "творчою ми називаємо таку діяльність, яка створює щось нове, однаково, чи буде це створене творчою діяльністю будь-якою річчю зовнішнього світу або побудовою розуму або почуття, яке живе та виявляється тільки в самій людині. Творчі здібності особистості - це синтез її властивостей і рис характеру, які характеризують ступінь їх відповідності вимогам певного виду навчально-творчої діяльності і які обумовлюють рівень результативності цієї діяльності. Творчі здібності самі по собі не гарантують творчих здобутків. Для їх досягнення необхідний "двигун", який

запустив би в роботу механізм мислення, тобто необхідні бажання і воля, потрібна "мотиваційна основа" [1, с. 13].

Учені О. Лука, В. Кудрявцев, С. Синельников виділяють найбільш значимі творчі здібності особистості:

- творча уява;
- здатність бачити ціле раніше часткового;
- здатність застосувати придбані раніше навички в нових умовах;
- гнучкість мислення;
- здатність образного бачення загальної тенденції або закономірності розвитку цілісного об'єкту, до того, як людина має про неї чітке поняття і може вписати її в систему суворих логічних категорій;
- здатність включати знову сприйняті відомості у вже наявні системи знань;
- здатність самостійного вибору альтернативи;
- здатність до генерування ідей [2, с. 39].

Основу розвитку здібностей становлять задатки , що являють собою анатомо-фізіологічні особливості нервової системи та мозку людини. Для успішного розвитку творчих здібностей необхідно створити певні умови, що сприятимуть розвитку задатків та формуванню творчих здібностей:

- надання свободи у виборі тематики та шляхів рішення дослідницьких завдань;
- цілеспрямована активна суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладача та студентів для створення дослідницького навчального середовища, що спонукає обох суб’єктів діяльності до активного наукового пошуку, творчої співпраці;
- випереджальні навчальні технології;
- включення індивідуальних професійно-орієнтованих творчих дослідницьких завдань при вивченні студентами І-ІІ курсів коледжу дисциплін науково-природничого циклу;
- широка мережа факультативних занять;
- всіляке сприяння та заохочення студентів до роботи у наукових гуртках, участі у творчих вечорах, конкурсах, виставках, КВК та ін..

З метою формування творчої особистості необхідно в процесі навчання розвивати інтелектуально-логічні здібності: уміння аналізувати, здібності виділяти суттєве спільне і відволікатися від несуттєвого (абстрагування), правильно формулювати означення об'єкта, встановлювати ознаки та відмінності, аргументовано викладати і розкривати сутність питання чи проблеми, можливі шляхи її розв'язання, генеру-

вати ідеї, висувати гіпотези, прогнозувати розв'язання творчих задач, здібність до фантазії, здібність бачити протиріччя і проблеми, незалежність мислення.

Вагомим фактором, що впливає на ефективність розвитку творчої особистості і на результат навчально-виховного процесу в цілому є педагогічна майстерність викладача-дослідника, керівника, наставника та помічника. Як зазначає О. Романовський, С. Резнік: «впровадження інноваційних педагогічних технологій, реалізація компетентнісного, діяльнісного, особистісного підходів, розробка нових методик навчання, залучення студентів до наукової діяльності – одні з безлічі напрямів діяльності викладачів, які безпосередньо впливають на результати навчально-виховного процесу. Для суспільства, студентської молоді, роботодавців важливо, щоб вихованням та навчанням займались люди, з високим рівнем педагогічної майстерності, моральної культури, креативності» [3, с. 76]. На думку О. Пономарьова, для досягнення максимально можливого рівня особистісної і професійної самореалізації студента необхідна «психологічна спрямованість педагога на свою професійну діяльність, щира любов до своїх вихованців, прагнення допомогти їм розкрити їхні природні задатки й максимально розвинути ці задатки з тим, щоб забезпечити людині можливість максимальної творчої й особистісної самореалізації [4, с. 11].

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. Отже, творчі здібності як психологічні особливості людини, сприяють оволодінню науково-дослідницькою діяльністю. Педагогам важливо визначитися, які вміння потрібно сформувати в студентів, щоб майбутні фахівці відчували свободу своїх дій у творчості, мали можливість самовираження та реалізації своїх можливостей задля успішного здійснення цієї діяльності.

Література. 1. *Выготский Л. С.* Проблема развития в структурной психологии. // Выготский Л. С. Собр. соч. В 6-ти т. Т.1. – М.: Педагогика, 1982. – 487 с. 2. *Кудрявцев В.Т.* Диагностика творческого потенциала и интеллектуальной готовности детей к развивающему школьному обучению / В.Т. Кудрявцев. М.: РИНО, 1999. – С. 17-69. 3. *Романовський О.Г.* Про покращення показників наукової діяльності сучасних викладачів психолого-педагогічних дисциплін вищих навчальних закладів України / О. Романовський, С. Резнік // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2016. – № 3. – С. 73-83. 4. *Тіщенко Л.М.* Культура педагога : монографія / С. О. Завєтний, С. М. Пазиніч, О. С. Пономарьов, Л. М. Тіщенко. За ред. О. С. Пономарьова. – Харків: «Міськдрук», ХНТУСГ ім. П. Василенка, 2015. – 320 с.

Комишан А.І., Щокіна Н.Б.
м. Харків, Україна

УПРОВАДЖЕННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ САМОДІАГНОСТИКИ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

Постановка проблеми. У сучасному освітньому процесі вищої школи України однією з більш важливих і одночасно складних проблем є організація самостійної роботи студентської молоді. Важливість цієї проблеми пов'язана з тією новою роллю самостійної роботи, яку вона набула у зв'язку з переходом на компетентнісну парадигму освіти. В результаті цього переходу самостійна робота стала провідною формою організації освітнього процесу і тому виникає проблема її ефективності та активізації. Крім того «Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності закладів освіти» вимагають поряд з наявністю виданих навчально-методичних посібників/посібників для самостійної роботи студентів ще й наявності електронного ресурсу з навчальних дисциплін [3].

Метою статті є теоретичне обґрунтування упровадження комп'ютерної самодіагностики навчальних досягнень студентів та висвітлення експериментальної комп'ютерної програми «Сократ».

Виклад основного матеріалу. Сьогодні на ринку програмного забезпечення пропонується велика кількість найрізноманітніших комп'ютерних програм педагогічного тестування (КППТ), у тому числі й для педагогічної діагностики успішності навчання студентів [2; 4; 5 та ін]. При цьому, зазначимо, що КППТ належать до специфічної групи програмного забезпечення. Всі вони розрізняються за самими різними критеріями.

На нашу думку, при створенні КППТ слід враховувати певні критерії, і перш за все, КППТ має виконувати свою головну функцію – забезпечення ефективного тестування знань. Зазначимо, що до КППТ у конкретних умовах будуть висуватися конкретні вимоги.

Самодіагностика студентів на базі КППТ має передбачати виявлення та удосконалення їхніх власних досягнень успішності навчання без участі НПП. Зазначимо, що для студента мають виводитись повідомлення про помилки або рецензія на відповіді. Інколи цей режим називають: тренувальним, навчальним, тренувально-навчальним. До його складу можуть входити: вступ і пояснення до завдань, різноманітні навчальні матеріали у текстовому або мультимедійному вигляді.

Виходячи з викладеного нами ведеться робота щодо запровадження комп'ютерного програмного продукту «СОКРАТ» в систему організації самосмійної роботи студентів. В основу створення цього продукту покладено використання тестових завдань, які носять характер формувальної самодіагностики знань студентів з певного обсягу навчального матеріалу навчальних дисциплін, оскільки, на нашу думку, формувальний тест – це тест, який має супроводжуватися конкретними рекомендаціями для студента з метою виправлення допущених ним помилок у процесі самодіагностики. Завдяки цьому студенти зможуть самостійно контролювати набуті знання та вміння в межах певного обсягу навчального матеріалу. На проміжному (модульному) контролі ми пропонуємо використовувати звичайні різнорівневі педагогічні тести діагносичного характеру.

Таким чином, діагностичному тестуванню обов'язково має передувати робота студентів з комп'ютерним програмним продуктом «СОКРАТ». Це обумовлюється тим, що після формувального самотестування кожен студент може виявити систематичні помилки або прогалини та підвищити рівень своєї підготовленості до контролю з певного матеріалу навчальної дисципліни.

Звісно ж, тестові завдання формувального типу мають відрізнятися від тестових завдань діагностичного типу, тому розглянемо приклади створення таких тестових завдань.

Приклад тестового завдання формувального типу:

Скільки існує етапів становлення педагогіки як науки?

A. Чотири; B. Два; C. Вісім; D. Три

Правильна відповідь – А.

Приклад тестового завдання діагностичного типу:

Виберіть правильну відповідність послідовності та назв етапів розвитку педагогіки:

A. перший – формування поглядів у межах філософського-педагогічних творів; другий – зародження ідей в руслі філософських та релігійних вчень; третій – розвиток народної думки; четвертий – розвиток педагогіки як самостійної науки.

B. перший – розвиток народної думки; другий – зародження ідей в руслі філософських та релігійних вчень; третій – формування поглядів у межах філософського-педагогічних творів; четвертий – розвиток педагогіки як самостійної науки.

C. перший – розвиток народної думки; другий – формування поглядів у межах філософського-педагогічних творів; третій – заро-

дження ідей в руслі філософських та релігійних вчень; четвертий – розвиток педагогіки як самостійної науки.

D. перший – формування поглядів у межах філософського-педагогічних творів; другий – зародження ідей в руслі філософських та релігійних вчень; третій – розвиток народної думки; четвертий – розвиток педагогіки як самостійної науки.

Правильна відповідь – В.

При створенні комп'ютерного програмного продукту «СОКРАТ» використовувалися узагальнення, викладені у відомій монографії [1].

Програмна реалізація виконана за допомогою інструментальних засобів пакету Delphi.

Пропонуємий комп'ютерний програмний продукт «СОКРАТ» – це програмний продукт, що призначений для своєчасної самодіагностики знань студентів у режимі діалогу з комп'ютером при підготовці до модульних контолів з навчальних дисциплін. Він може виконувати функції самоконтролю автономно і в складі комплексної системи педагогічного контролю у ВНЗ.

Студенту пропонується певна кількість тестових завдань, на які він повинен відповісти. Зазвичай, до кожного питання дається кілька варіантів відповіді, з яких треба вибрати правильну. Підсумовуванням оцінок (або балів) за відповіді виходить загальний бал, на основі якого студент може зробити висновок про рівень своєї підготовленості до контролю.

При створенні підсистеми «СОКРАТ» нами прийнято рішення про застосування тестів закритого типу з єдиною правильною відповіддю та використання для оцінки рівня знань у відсотках і в балах системи ECTS.

На теперішній час ведеться робота щодо запровадження комп'ютерної програми самодіагностики знань студентів «СОКРАТ» в освітній процес кафедри педагогіки ХНУ імені В.Н. Каразіна.

Висновоки. Запровадженя в систему організації самостійної позааудиторної роботи студентів комп'ютерного програмного продукту «СОКРАТ» в основу створення якого покладено використання тестових завдань, що носять характер формувальної самодіагностики знань студентів має позитивно вплинути на підготовку студентів до проміжного (модульного) контролю.

На теперішній час ведеться робота щодо запровадження комп'ютерної програми самодіагностики знань студентів «СОКРАТ» в освітній процес кафедри педагогіки ХНУ імені В.Н. Каразіна.

Література. 1. *Комишан А. І.* Діагностика освітньої діяльності студентів на основі рейтингового підходу: теорія, методологія, практика : монографія / А. І. Комишан К. І. Хударковський, О. С. Челпанов. – Харків : Новий колегіум, 2011. – 297с. 2. Комп'ютерна програма тестування OpenTest 2.0 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://opentest.com.ua/kompyuternaya-programma-testirovaniya-znanij-opentest-2/ (дата звернення : 03.03.2017). – Назва з екрану.3. Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності закладів освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF (дата звернення : 21.03.2016). – Назва з екрану. 4. *Снитюк В. Е.* Интеллектуальное управление оцениванием знаний : монография / В. Е. Снитюк, К. Н. Юрченко. − Черкассы, 2013. − 262 с. 5. *Фетісов В. С.* Комп'ютерні технології в тестуванні: навч.-метод. посіб. / В. С. Фетісов. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2011. – 140 с.

Лисенко Л.Л.
м. Чернігів, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО КРЕАТИВНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Постановка проблеми. Нові виклики сучасної освітньої практики вимагають адекватної модернізації системи підготовки ефективних учителів фізичної культури. Від вирішення цієї задачі значно залежить розвиток держави, адже фізична культура і спорт є тією соціальною сферою, від ефективності функціонування якої істотно залежить фізичне, духовне, інтелектуальне здоров'я і благополуччя особистості та суспільства в цілому.

У вимірах соціально-педагогічних вимог, які ставляться до випереджувального розвитку інноваційного простору в сучасній освітянській сфері, ключовим фактором залишається творчий вчитель (І. Зязюн, М. Лазарєв, С. Сисоєва). Як зазначає І. Зязюн, вирішення сучасних освітніх завдань потребує незрівнянно вищої професійної кваліфікації від учителя, ніж це було в традиційній предметно-знаннєвій освіті й підкреслює, що становлення вчителя – тривалий і складний процес професійної соціалізації, в якому він послідовно здобуває

предметні знання, комунікативний досвід, оволодіває смисловою утворювальною дією, піднімаючись до авторської педагогічної системи [1].

Суспільству потрібен вчитель як творець фізичної культури особистості, який ефективно веде учня в потрібному напрямку, перетворює його і сам перетворюється на основі власної сформованої педагогічної культури. Саме тому актуалізується проблема не лише набуття студентами необхідних компетентностей, але і розвитку їх творчих здібностей та формування у них здатності до креативно-інноваційної діяльності (КІД). Важливо забезпечити здатність випускника успішно проектувати, конструювати і перетворювати окремі складові професійно-педагогічної діяльності, доцільно розробляти, моделювати засоби педагогічного впливу та ефективно застосовувати їх в практиці [2], тобто здатність до ефективної творчої реалізації набутих компетентностей.

Аналіз педагогічних досліджень і освітньої практики, щодо підготовки майбутніх вчителів фізичної культури свідчить про те, що існують певні суперечності між актуальною потребою суспільства в учителях фізичної культури із високим рівнем сформованості індивідуальних творчих здатностей та недостатньою розробленістю науково обґрунтованих підходів до реалізації цієї проблеми. В контексті даного протиріччя значне місце займає проблема підготовки майбутнього вчителя фізичної культури здатного до КІД.

Метою дослідження є обґрунтування концептуальних засад формування здатності до креативно-інноваційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури.

Виклад основного матеріалу. З позицій культурологічного підходу значущою для нашого дослідження є думка І. Зязюна, І. Ісаєва, С. Сисоєвої про необхідність відмовитися від предметоцентризму в професійній підготовці вчителя, спрямувати свої зусилля на створення освітнього простору в закладах вищої освіти, що стимулює творчу самореалізацію особистості майбутнього вчителя. Дане положення покладено в загальну концепцію формування здатності до КІД майбутніх учителів фізичної культури, провідною ідеєю якої є *створення творчого розвиваючого освітнього середовища*. Важливими аспектами якого є: свобода розвитку «позитивно-творчо-конструктивної» особистості студента, який має потребу до пошуку, ініціативність, незалежність думки, націленість на успіх тощо; перехід від предметно-інформаційної освіти до професійно-діяльнісної, від констатуючої до випереджаючої і перспективної, від репродуктивної до креативної.

Дотримання цілісності й інтегративного характеру теоретичної, практичної і дослідницької підготовки (організація творчо-

перетворювальної діяльності на науковій основі) буде сприяти формуванню й розвитку у майбутніх учителів з фізичної культури здатності практично діяти, творчо вирішувати конкретні педагогічні ситуації та різноманітні задачі.

Рівень творчості вчителя обумовлюється вродженими та набутими позитивними адаптаціями. Рушійною силою творчості є потреба в досягненні бажаного результату та пошук шляхів отримання його. В процесі формуючого експерименту, в якому застосовувалися різноманітні дидактичні засоби, методи та умови для формування здатності до КІД, було встановлено позитивний вплив впровадження деяких дидактичних умов (активних, евристичних, особистісно-орієнтованих методів навчання, захист власних освітніх продуктів, виконання дослідницьких завдань тощо) на креативно-інноваційну здатність студентів. Це підкреслює важливість застосування навіть розрізнених за формою і змістом дидактичних елементів на розвиток здатності до КІД (підвищення мотиваційної спрямованості навчання і особливо учіння; зростання евристичної ініціативності студентів; кращий ефект у пізнавальній діяльності; більш високий рівень якості власних освітніх навчальних і дослідницьких продуктів; більша ефективність педагогічної практики).

Отже, важливою концептуальною засадою є діалектичне використання дидактичного арсеналу педагогічних впливів (принципи, методи, форми, методичні підходи, стимулювання тощо) на основі вібірково-варіативного підходу для розробки доцільних педагогічних технологій розвитку креативно-інноваційної здатності студентів. Доцільність визначається дотриманням принципу формально-евристичної єдності (В. Платонов), який передбачає діалектичний баланс між традиційними технологіями і новаторством.

Створення умов для цілеспрямованого формування науково-педагогічного світогляду майбутнього вчителя фізичної культури (розуміння методологічних основ його педагогічної діяльності) виступає однією з концептуальних засад формування здатності до КІД і забезпечує позицію, переконання, цінності і мотивацію поведінки особистості. А організація навчального процесу, і власне учіння, на основі *розвитку креативно-евристичного мислення (КЕМ)* студентів у системі професійної підготовки є умовою формування здатності до КІД, резервом підвищення якості готовності майбутніх учителів фізичної культури і забезпечення умов його педагогічної майстерності [3].

Висновки. Концептуальними засади формування здатності до КІД майбутніх учителів фізичної культури є: створення творчого розвиваючого освітнього середовища; дотримання цілісності й інтеграти-

вного характеру теоретичної, практичної і дослідницької підготовки; ***діалектичне використання дидактичного арсеналу педагогічних впливів на основі вібірково-варіативного підходу; с***творення умов для цілеспрямованого формування науково-педагогічного світогляду майбутнього вчителя фізичної культури; розвиток креативно-евристичного мислення.

Література. 1. *Зязюн І.* Немає педагогіки без педагога… // Рідна школа. - 2012. - № 4-5. - С. 19-23. 2. *Лисенко Л. Л.* Перспективи формування у майбутніх вчителів фізичної культури здатності до креативно-інноваційної діяльності // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013, Том 1. – Випуск 7 (33). – С. 467-472. 3. *Огієнко М. М., Лисенко Л. Л., Огієнко П.* М. Фактори, які обумовлюють креативно-евристичне мислення і його розвиток у системі професійної підготовки фахівців в галузі фізичної культури і спорту // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Вип. 98, Т.1. – Чернігів: ЧНПУ, 2012. – С. 111-116.

Меліхов К.В.
м. Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Постановка проблеми. Завдання, що постають перед державною службою України, вимагають необхідності сучасного підходу до шляхів професійного розвитку державних службовців. Від їхнього подальшого професійного розвитку залежить результативність та ефективність всього державного апарату. Успіх соціально–економічних змін в нашій країні багато в чому залежить від ефективної роботи державних службовців. Вимоги чіткого функціонування системи державного управління актуалізує питання професійної компетенції фахівців цієї сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження є наукові праці з проблем державної служби. Зазначені питання досліджували такі вітчизняні вчені та практики, як Н.Гончарук, Н.Нижник, О.Оболенський В.Олуйко, Л.Пашко, С.М.Серьогін та ін. Проте значущість і багатогранність проблем, що постали на часі, потребують продовження наукових досліджень у цій сфері.

Виклад матеріалу. Теоретичний аналіз проблеми професійної компетентності дає змогу презентувати узагальнене розуміння феномену професійної компетентності. Професійна компетентність розуміється як поглиблене знання предмета; сукупність професійних знань і професійно значущих особистісних якостей, що детермінують самостійну й відповідальну діяльність людини; здатність та уміння виконувати певні професійні функції; єдність професійної та загальної культури [1;2;].

Відповідно до вимог професійно-кваліфікаційних характеристик професійна компетенція державних службовців визначається сукупністю завдань, вмінь та знань необхідних працівникові для виконання відповідних посадових обов'язків. Вона проявляється через такі компоненти: *емоційно-регулятивний* (визначає здібності фахівця до саморегуляції, самоконтролю, передбачає володіння вміннями й навичками управління емоційною сферою, різними технологіями подолання професійної деструкції), *поведінково-діяльнісний* (представлений психологічними характеристиками, що віддзеркалюють спрямованість особистості, її ставлення до діяльності, до себе, а також розвиток вольових рис), *комунікативний* (визначається як система знань, мовних і немовних умінь, навичок спілкування), *соціально-психологічний* (передбачає здатність державного службовця ефективно взаємодіяти з колегами як на рівні формальних, так і неформальних відносин), *спеціально-професійний* (репрезентований такими характеристиками, як професійні знання, здібності, уміння, що пов’язані з фаховою спрямованістю особистості)

Професійна успішність державного службовця залежить від апробації функціональних характеристик. Висока якість підготовки державних службовців досягається за рахунок використання на всіх рівнях професійної освіти, розвиненої навчально-матеріальної та наукової бази, інтегрованих багаторівневих навчальних програм, залучення професорсько-викладацьких кадрів вищої кваліфікації для ведення навчального процесу за програмами професійної освіти.

Значна частина державних службовців з різних причин не займається системним розвитком свого професійного ресурсу, основу якого складає творчий потенціал. При цьому високий рівень напруженості професійної діяльності, специфічні труднощі в системі державної служби зумовлюють проблеми в особистісному професійному розвитку державних службовців, ускладнюючи тим самим процес розкриття цього потенціалу і, відповідно, набуття вищого рівня компетентності для здійснення професійної діяльності.

У сучасних умовах система підготовки компетентних державних службовців має забезпечувати потреби органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших органів і організацій у працівниках з високим рівнем професіоналізму та культури, здатних компетентно і відповідально виконувати управлінські функції, упроваджувати новітні соціальні технології, сприяти інноваційним процесам.

Це дозволяє визначити шляхи вдосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців. Зміст і рівень їх спеціального, фахового, професійного навчання мають відповідати стратегічним напрямкам розбудови державності, мати випереджальний характер, ураховувати високий динамізм соціальних і економічних процесів, ключові завдання реформування державного управління.

У системі розвитку державних службовців мають реалізовуватися багато практичних завдань:

– оцінка здібностей і можливостей державних службовців;

– їхня атестація;

– просування по службі;

– розвиток готовності на практиці до розкриття свого потенціалу;

– використання державних службовців на посадах, що відповідають рівню їхньої кваліфікації;

– створення системи стимулювання праці;

– планування службової кар'єри та інше.

Отже, необхідно змінити підхід до оцінки якостей державного службовця в нових умовах. У ньому мають поєднуватися законослухняність, дисциплінованість, відповідальність з активністю та ініціативою. Він має діяти самостійно, творчо, проявляти наполегливість та виправданий ризик. У державному службовцеві особливо важливо цінувати цілеспрямованість мислення і дій, наявність професійних знань і навиків, уміння приймати рішення.

Перспектива подальшого вивчення цього питання полягає в тому, що професійний розвиток державних службовців є одним із пріоритетних напрямів становлення вітчизняної державної служби. При цьому головна увага має бути звернена на пошук, збагачення та раціональне використання здібностей державних службовців, на збереження та якісне зміцнення кадрів, на оптимальне узгодження потреб органів влади та особистісних інтересів державних службовців.

Література. 1. Державне управління в України (пошук моделі):наукові, правові, кадрові та організаційні засади: навч.посіб. /за заг.ред. Н.Р.Нижник, В.М.Олуйко. Львів: вид-во нац. ун-ту "Львів.

політехніка", 2003. 300 с. 2. Державний службовець в Україні (пошук моделі) /Н. Р. Нижник [та ін.]. Київ:Ін-Юре, 1998. 272 с. 3. *Нинюк Н.І.* Професіоналізм державних службовців: сутність, стан та особливості формування: автореф. дис.на здобуття наук.ступеня канд. наук з держ. упр.: 25.00.03. Київ, 2005. 20 с. 4. *Оболенський О.Ю.* Державна служба : навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2003. 344 с.

Рассказова О.Л.
м. Запоріжжя, Україна

СУЧАСНІ КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ

Постановка проблеми. Постіндустріальне суспільство швидко набрало обертів, що призвело до переходу у суспільство інформаційне, суспільство знань. Генетика, робототехніка, нанотехнології та біотехнології, штучний інтелект, інші технократичні сфери стали лідерами сучасних глобальних змін. Освітній слоган «освіта протягом усього життя» набуває дедалі більшої значущості. Навичка вчитися стала однією із провідних і слугує показником конкурентоспроможного фахівця.

Попит на професії сучасного ринку праці значно змінився у своєму асортименті і обсязі. Сучасність, яку відтепер часто описують з точки зору теорій людського капіталу й людського розвитку, характеризує те, що фахівець є інвестором власного особистісного і професійного розвитку. Щоб отримувати заохочення або дивіденди у вигляді високої зарплати, кар'єрного зростання, набуття кращого соціального статусу, інших бонусів, фахівець зацікавлений в інвестуванні в розвиток і вдосконалення тих компетентностей, які б дали йому можливість бути затребуваним у мінливому соціальному і професійному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Компетентністю, відповідно до ст. 1 п. 15 Закону України «Про освіту», є динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [1]. В оновлених рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Ключові компетентності для навчання впродовж життя» (2018 р.) [3], які змінили і доповнили рекомендації «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» (2006 р.) [2], визначені

еталонні рамки основних компетенцій, які необхідні всім громадянам для особистої реалізації та розвитку, і кожна, з яких вважається однаково важливою. Серед них такі: грамотність; мовна; математична та компетентність у науках, технологіях та інженерії; цифрова; особиста, соціальна та навчальна компетентність; громадянська; підприємницька; культурної обізнаності та самовираження.

Метою статті є узагальнити змістові складові сучасних ключових компетентностей фахівців і визначити провідні напрями їх формування і розвитку.

Виклад основного матеріалу. Компетентнісний підхід з різних ракурсів досліджено у працях вчених зарубіжних країн: Р. Бадер, Е. Зеєр, І. Зімняя, Д. Мертенс, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, Л. Петровська, Дж. Равен, В. Сєріков, Г. Селевко, Р. Уайт, Н. Хомський, А. Хуторской, Н. Шаблигіна, А. Шелтон, Е. Шорт та ін. Цій тематиці значної уваги приділено і в наукових дослідженнях вітчизняних вчених: Н. Бібік, Г. Данилова, І. Зязюн, В Луговий, О. Овчарук, О. Пометун, В. Радкевич О. Савченко, Т Сорочан, Т. Сущенко, І. Тараненко та ін.

В основу концепції ключових компетентностей вченими закладена ідея формування компетентного працівника, який не лише має необхідні базові знання і навички, а виявляє професіоналізм через різноманітні дії, у тому числі вміння адекватно реагувати у нестандартних фахових ситуаціях, брати на себе відповідальність, бути динамічним і гнучким.

Поширеним і загальноприйнятим сьогодні є поділ усіх компетентностей на дві великі групи: ключові (загальні) компетентності (key (generic) competences, transferable skills) та предметно-спеціальні (фахові) компетентності (subject-specific (professional) competences). Згідно з визначенням останні залежать від предметної / фахової / спеціальної області / галузі, предметні / спеціальні знання і вміння з якої, і визначають профіль, специфіку, освітню програму та кваліфікацію в цілому.

На підставі аналізу праць вчених нами узагальнено змістові складові актуальних ключових компетентностей: мотиваційну – готовність до прояву компетентності; когнітивну – оволодіння знанням змісту компетентності; поведінкову – досвід прояву компетентності в різноманітних стандартних та нестандартних ситуаціях; ціннісно-смислову – ставлення до змісту компетентності та об’єкта її застосування; емоційно-вольову – регуляція процесу і результату прояву компетентності.

Стосовно сфери професійної діяльності розуміння ключових компетентностей фахівця є пов’язаним із загальноприйнятими кате-

горіями «професія», «спеціальність», «професійна діяльність», «трудова діяльність», «кваліфікація». У процесі оволодіння професійною діяльністю фахівець опановує кваліфікацію, яка визначається як ступінь і вид професійної підготовки працівника, наявність у нього знань, умінь і навичок, необхідних для виконання певної роботи. До числа значимих, ключових кваліфікацій прийнято відносити загальнопрофесійні знання, вміння та навички, а також здібності і якості особистості, необхідні для виконання роботи за певною групою професій.

У результаті здійсненого нами аналізу провідними щодо формування і розвитку сучасних ключових компетентностей фахівців визначені такі напрями: о*собистісно значущий,* який включає такі компетентності: ціннісно-орієнтаційні, здоров'язбереження, громадянськості, самовдосконалення і саморозвитку, у тому числі мовний, мовленнєвий, культурний, професійний розвиток; с*оціальний*: соціальної взаємодії з суспільством, спільнотою, колективом, родиною, друзями, партнерами; комунікативні компетентності; д*іяльнісний*: когнітивні, креативні, інтелектуальні компетентності; компетентності організації діяльності; компетентності інформаційних та цифрових технологій тощо.

Результатом розвитку сучасних ключових компетентностей фахівця в умовах неперервного освітнього процесу вважаємо структурований комплекс якостей особистості фахівця, який забезпечує ефективність сфер його життєдіяльності різного рівня; інтегрована системна характеристика особистості фахівця, яка виявляється через загальну професійну кваліфікацію і спосіб особистісної самоорганізації і саморозвитку фахівця (звички, спосіб життєдіяльності, захоплення).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Провідними напрямами формування і розвитку ключових компетентностей фахівців у сучасних умовах неперервної освіти є: особистісно значущий, соціальний, діяльнісний. Подальші пошуки щодо змістовних складових сучасних ключових компетентностей фахівців зорієнтовані на необхідність перегляду традиційного розуміння професій, професійних кваліфікацій, можливостей професійного розвитку фахівців у зв'язку зі змінами, які відбулися на ринку праці, і неможливості складання сталої і довготривалої основи професійної діяльності протягом життя.

Література. 1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page (дата звернення 21.01.2018) 2. Про основні компетенції для навчання протягом усього життя. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС). 18.12.2006. URL : http://zakon3.rada .gov.ua/laws/show/994_975?test=4/UMfPEGznhhAMY.Zi691C5hHI4ags8

0msh8Ie6 (дата звернення 21. 01. 2018) 3. Proposal for a COUNCIL RECOMMENDATION on Key Competences for Lifelong Learning. 2018/0008 (NLE). Brussels, 17.01.2018. URL : https://ec.europa. eu/education/sites/education/files/recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf (дата звернення 29.01.2018)

Романовська О.О.
м.Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЦИКЛУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Формулювання цілей статті (постановка проблеми). Розвиток активної творчої особистості - одна з найважливіших проблем психологічної і педагогічної теорії і практики. Ідея навчання, спрямованого на розвиток творчого потенціалу, творчих можливостей особистості, лежить в основі багатьох сучасних підходів до освіти. Це відбувається тому, що розвиток будь-якої галузі народного господарства і держави загалом у період численних кризових явищ значно залежить від людського чинника, від здатності фахівців долати проблеми, знаходити нові рішення, проявляти щоденну креативність у професійній діяльності. Таким чином одним із стратегічних завдань реформування освіти в Україні, згідно з державними освітніми програмами і концепціями, є формування не просто освіченої, а творчої особистості.

При всьому розмаїтті вивчення науковцями проблеми підготовки майбутніх фахівців до здійснення творчої діяльності, аспект формування у студентів-психологів в закладах вищої освіти недостатньо досліджений у теоретично-методичному та методичному плані.

Метою дослідження є теоретично обґрунтувати та розробити методику формування креативності у студентів-психологів в процесі навчання у закладах вищої освіти під час вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з тим, що проблема розвитку креативності найменш розроблена для юнацького віку, а також у зв'язку з тим, що креативність є для психологів професійно-значущих якістю, вивчення психологічних умов розвитку креативності

у майбутніх психологів набуває особливої актуальності. Практично всі дослідники називають креативність професійно-значущою якістю особистості психолога або згадують про креативні уміння, здібності.

Креативність є одним з найважливіших професійно-значущих якостей особистості психолога, оскільки робота практичного психолога є (або, принаймні, повинна бути) творчою діяльністю, тому що психолог має справу з унікальними людськими індивідуальностями.

Поняття креативності (у вітчизняній психології та педагогіці креативність ототожнюється з творчістю) надзвичайно широке і трактується дослідниками по-різному. На основі аналізу поглядів різних вчених у нашому дослідженні під креативністю ми розуміємо інтегральну якість особистості, яка визначає здатність до творчості в будь-яких сферах людської діяльності та проявляється через спроможність бачити проблеми, знаходити нові оригінальні й продуктивні шляхи їх вирішення.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив визначити найважливіші якості майбутнього фахівця, і зокрема, психолога, що сприяють успішній творчій діяльності: здатність до нестандартного рішення; пошуково-проблемний стиль мислення; уміння створювати проблемні, нестандартні професійні ситуації; оригінальність у всіх сферах своєї діяльності; творча фантазія, розвинена уява; специфічні особистісні якості (сміливість, готовність до ризику, винахідливість, цілеспрямованість, оптимізм, ентузіазм, настирливість, упевненість, кмітливість, інтуїтивне відчуття нового та оригінального та ін.).

На сьогодні серед педагогів і психологів немає узгодженої, єдиної думки щодо структури креативності, тому було визначено такі основні компоненти креативності майбутніх психологів: 1) емоційно-мотиваційний - передбачає наявність позитивного емоційного стану, віри у свої можливості; внутрішньої мотивації до творчої самореалізації на посаді психолога, орієнтацію не на продукт, а на процес; 2) когнітивно-діяльнісний - передбачає оволодіння студентами загальними та спеціальними професійно-психологічними знаннями, уміннями й навичками, пов'язаними з креативністю; здатність до дивергентного мислення та сенситивності; 3) результативний - визначається наявністю творчого навчального продукту.

Також було визначено, що креативність майбутнього психолога - це інтегральна якість особистості останнього, яка визначає здатність до творчості й розвивається у процесі фахової підготовки та подальшої професійної діяльності. Вона проявляється через уміння створювати креативну атмосферу, бачити психологічні проблеми, успішно взаємодіяти з оточенням, особливо за нестандартних ситуацій, знахо-

дити нові оригінальні й продуктивні шляхи їх вирішення, творчо використовуючи різні об'єкти та професійні засоби.

Аналіз наукової літератури дозволив з'ясувати, що прояву і розвитку креативності кожної особистості сприяють об'єктивні умови, до яких перш за все належать: створення комфортного соціально-гуманного середовища, дотримання викладачем принципів креативного навчання, застосування викладачем методів активізації творчого мислення. Отже потрібне спеціальне, цілеспрямоване формування креативності та системний формувальний вплив на її розвиток у процесі навчання у закладах вищої освіти.

Отже, відповідно до поставленої мети дослідження була теоретично обґрунтована методику формування креативності майбутніх психологів у процесі їхньої професійної підготовки під час вивчення циклу психолого-педагогічних дисциплін (на прикладі дисципліни «Педагогічна психологія»). Основний зміст даної методики полягає у впровадженні в начальний процес при вивченні дисципліни методів, що стимулюють розвиток креативності у тих, хто навчається. Методика базується на евристичних та інноваційних методах навчання, таких як метод «мозкового штурму», метод контрольних питань, схема багатоекранного мислення, авторський тренінг з розвитку креативності та інші. Розроблена методика дозволяє зрозуміти, які дії виконувалися для досягнення поставленої мети, тобто формування креативності майбутніх психологів.

Висновки. Проведене дослідження дозволило прийти до наступних висновків, а саме: формування та розвиток креативності – це найважливіші аспекти особистісного і професійного розвитку психологів; успішний розвиток креативності можливий лише при створенні певних умов, що сприяють її формуванню. Особливу значущість це положення набуває в студентському віці, коли робота над особистісним розвитком майбутніх професіоналів ведеться досить інтенсивно.

Подальшу перспективу дослідження може становити експериментальна перевірка ефективності розробленої методики щодо формування креативності у майбутніх психологів.

Література. 1. *Богдан Ж.Б.* Застосування педагогічних технологій у підготовці майбутніх фахівців у сучасних умовах освіти / Б Ж. Богдан, Т.О. Солодовник // Сучасні педагогічні технології в освіті:зб. наук.-метод. праць / за ред. Р.П. Мигущенка, Ю.І. Панфілова. – Харків: НТУ «ХПІ», 2016. – 27-35 с. 2. *Гриненко І. В*. Педагогічні умови розвитку креативності майбутніх учителів гуманітарного профілю у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04/1. В. Гриненко. -

Т., 2008. -192 с. 3. *Євдокимова Н. О*. Моделювання розвитку професійно важливих якостей майбутнього психолога у сфері тренінгових технологій / Євдокимова Н. О., Партенадзе О. В., Біда А. М. // Психологічні науки. – Збірник наукових праць - Випуск 2.13 (109) - С.62-67.

Сиско Н.М.
м. Київ, Україна

НАУКОВА ШКОЛА І.А. ЗЯЗЮНА В КОНТЕКСТІ НЕПЕРЕРВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

«Наукові ідеї лідера не вмирають – вони продовжуються в учнях»
Д. Зербіно

Постановка проблеми. «Вчитель, його майстерність, його талант – невичерпне джерело багатства народу, який прагне до інтелектуальної, етико-естетичної культури в часи усіляких потрясінь та негараздів» [8, с. 4] – ці слова видатного педагога сучасності, Івана Андрійовича Зязюна, сказані у кінці ХХ століття набувають усе більшої актуальності у наш час.

Слушно зауважив президент НАПН України В. Кремень – «Життєве кредо І.А. Зязюна – виховання Особистості, «облагородженої великою метою Добра й Любові, Істини й Краси», адже «коли в особі державного лідера поєднуються мудрість і майстерність Учителя, мужність і відповідальність Батька, сердечність і чесність Матері, Держава і її Народ досягають визнання і розквіту» [5, с. 7-8].

Основна мета статті – розкрити актуальність надбань наукової школи І.А. Зязюна у практиці неперервного професійного розвитку викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Виклад основного матеріалу. «Наукова школа, як зазначає академік Н.Г. Ничкало, – це співробітництво вчених, об'єднаних навколо видатної особистості, яка здійснила значне наукове відкриття. Таке співробітництво продовжує традиції вдосконалення і поглиблення наукового пошуку, спрямованого на подальший розвиток і вдосконалення наукового знання, здобутого раніше» [7, с. 20]. Такою видат-

ною особистістю був Іван Андрійович Зязюн. Наукова школа Івана Андрійовича продовжує традиції свого Учителя.

Іван Андрійович наголошував, що «Смисл і ціль освіти – людина у постійному розвитку, її духовне становлення, гармонія її відносин з собою й іншими людьми, зі світом. У такий спосіб освіта на державному рівні створює умови розвитку – саморозвитку, виховання – самовиховання, навчання – самонавчання всіх і кожного. Під освітою розуміється процес входження людини в життя суспільства, в цілісний світ живої і «неживої» природи. Отже, система освіти створюється для людини, функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості і в ідеалі її призначення – щастя людини» [3, с. 582].

Сучасна професійна освіта покликана створити умови для професійної самореалізації та неперервного професійного розвитку особистості упродовж усього життя відповідно до її інтересів та потреб економіки України.

У закладах професійної освіти педагогічну діяльність здійснюють педагогічні працівники, що отримали вищу освіту різного галузевого спрямування, як педагогічну, так і непедагогічну, мають різний освітньо-кваліфікаційний рівень. Крім того, до педагогічної діяльності залучаються висококваліфіковані та компетентні фахівці з виробництва, з відповідним стажем роботи та робітничою кваліфікацією. Таким викладачам необхідно додатково здобути психолого-педагогічну підготовку, набути психолого-педагогічну компетентність, оскільки вона є основою успішної побудови навчального процесу.

На думку І.А. Зязюна «Компетентність можна схарактеризувати як здатність вирішувати професійні задачі певного визначеного класу, що вимагає наявності реальних знань, умінь, навиків, досвіду. Вона виявляється у практиці професійної діяльності як системна характеристика і має чітко визначену структуру. Професійно-педагогічна компетентність відбиває готовність і здібність людини професійно виконувати педагогічні функції згідно із прийнятими у суспільстві на цей час нормативами і стандартами. Саме тому поняття компетентність має конкретно-історичну визначеність і може оцінюватися лише у практичній діяльності» [4, с. 13–16.].

«У педагогічній дії, підкреслював І.А. Зязюн, є два рівнозначні суб'єкти за змістовною сутністю – Людина і Людина. Вони мають створювати один одному відчуття спокою, рівноваги, благополуччя, щастя. Як це зробити, знає передусім педагог. Він має навчити цього своїх учнів незалежно від предмета викладання. Навчити ненав'язливо, нетенденційно, мимовільно. Навчити своєю поведінкою, своїм Стату-

сом, своїми Знаннями, своєю Людяністю, своєю Свободою, своєю Любов'ю, своїм Щастям, своїм Талантом [1, с. 74].

Іван Андрійович переконливо доводив, що «Учитель» – це той, хто веде за руку, педагогіка – майстерність ведення за руку, отже, справжня педагогіка – це психологія в дії [2, с. 21].

Вчений зауважував «неперервну професійну освіту, можна віднести до особистості, до освітнього процесу (до програм), до організаційних структур. У першому випадку це поняття означає, що людина вчиться постійно, без відносно довгих перерв або в освітніх установах, або засобами самоосвіти. Залишаючись на одному й тому самому формальному рівні... вона удосконалює свою професійну кваліфікацію, свою майстерність, піднімається ступенями і рівнями професійної освіти («динаміка руху по вертикалі»). Людина включена в освітній процес на всіх стадіях її розвитку з врахуванням спадковості при переході з одного ступеня до іншого... У змістовний аспект неперервної освіти згідно з динамікою руху особистості входять: багаторівневість, доповнення, маневреність [6, с. 15].

Висновки та перспективи подальших розробок. Методологічні підходи, які були запропоновані І.А. Зязюном щодо неперервної професійної педагогічної освіти та професійного розвитку педагогів є актуальними. Вважаємо перспективним збільшення гнучкості і варіативності форм та видів неперервного професійного розвитку викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти та розробку методики визнання результатів неформального та інформального їх підвищення кваліфікації.

Література. 1. *Зязюн І.А.* Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук. метод. посіб. / І.А. Зязюн. – К.: МАУП, 2000. – 312 с. 2. *Зязюн І.А.* Педагогічна психологія чи психологічна педагогіка?! / І.А. Зязюн // Естетика і етика педагогічної дії: зб. наук. пр. – К.; Полтава, 2012. – Вип. 3. – С. 20-37 3. *Зязюн І.А.* Філософія педагогічної дії : монографія. – Київ ; Черкаси: ЧПУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с. 4. *Зязюн І.А*. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти // Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – № 25. – С. 13– 16. 5. *Іван Андрійович Зазюн* : педагог, вчений, філософ : бібліогр. покажчик / [упоряд. Штома Л.Н.; наук. ред. Н.Г. Ничкало] ; НАПН України, Ін–т пед. освіти і освіти дорослих. – 3-є вид., перероб., допов. – К.: Богданова А.М., 2013. – 182 с 6. Неперервна освіта як основа соціального поступу // Неперервна професійна освіта : теорія і практика : зб. наук. пр.: [у 2–х ч.] / за ред. І. А. Зязюна, Н.Г. Ничкало ; МОН України, ІПППО АПН України. – Київ, 2001. – Ч. 1. – С. 15–23 7. *Нич-*

кало Н.Г. Методологічне дозрівання дослідників у наукових школах // Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання: збірник матеріалів XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (звітної), присвяченої 25-річчю НАПН України (м. Київ, 29 березня - 13 квітня 2017 р.) / Інститут професійно-технічної освіти НАПН України / за заг. ред. В. О. Радкевич. – К. : ІПТО НАПН України, 2017. – 300 с. 8. Педагогічна освіта в сучасних умовах // Вища і середня педагогічна освіта: респ. наук.–метод. зб. / М–во нар. освіти України. – К., 1991. – Вип. 15. – С. 3–9.

Тимощук О.О.
м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИМИ ТЕКСТАМИ НА ІНОЗЕМНІЙ МОВІ В ТЕХНІЧНОМУ ВУЗІ

Важливим завданням сучасної системи освіти є підготовка фахівця, що володіє професійною компетенцією. Як правило, такий фахівець здатний розбиратися в інформаційних потоках своєї сфери діяльності, знаходити, систематизувати, використовувати інформацію і обмінюватися нею, а також постійно розвивати свої знання і підвищувати рівень культури. Беручи до уваги той факт, що значна частина інформації в багатьох сферах діяльності доступна лише в іншомовному вигляді, можна зробити висновок, що сьогодні будь-який випускник вузу повинен володіти іноземною мовою на досить високому рівні, щоб займатися підвищенням свого професійного рівня самостійно. При цьому найбільш доступним способом отримання необхідної інформації є читання.

На жаль, результати вирішення завдань навчання професійно-орієнтованого іншомовного читання частіше незадовільні: лише невеликий відсоток випускників немовних вузів опановують іноземну мову тою мірою, яка дозволяє їм використовувати іншомовне читання для вилучення інформації в процесі їх професійної діяльності.

Проблемою є сформована традиційна практика навчання, що включає переклад нових лексичних одиниць, читання тексту, аналіз граматичних труднощів і відповіді на питання за змістом тексту, що часто не вимагає навіть найпростішого його осмислення. Саме тому викладачам вищих навчальних закладів слід звернути особливу увагу

на розвиток умінь зрілого професійно-орієнтованого іншомовного інформативного читання у студентів технічних вузі.

Метою статті є аналіз основних методів роботи з професійно-орієнтованими текстами; обґрунтування характеристики видів роботи з текстами; розробка рекомендацій щодо типів вправ з текстами на іноземній мові в технічному вузі.

Чимало аспектів проблеми навчання майбутніх фахівців іншомовному читанню були детально досліджені низкою таких вчених як Н.І. Вейзе, Н.І. Гез, А.А. Леонтьєв, Т.С. Сєрова, С.К. Фоломкіна та ін. В своїх роботах С.К. Фоломкіна серед інших причин недостатнього володіння вміннями професійно-орієнтованого читання студентами вузів виділяє недостатню розробленість самої методики навчання професійно-орієнтованого читання для немовних спеціальностей [3, с. 54].

До запропонованих для вивчення текстів ставляться такі вимоги: відповідна тематика, сучасність, цілісність, відповідність змісту тексту рівню технічних знань студентів, придатність до навчання всім видам читання.

В ході практичних занять з іноземної мови в немовному вузі автентичним текстам за основним напрямком студентів приділяється особлива увага, оскільки студенти, читаючи тексти за своєю спеціальністю іноземною мовою, порівнюють отриману інформацію з тим матеріалом, який вони вивчають на заняттях з основних предметів рідною мовою. Таким чином, реалізуються принципи міждисциплінарності та практичної орієнтованості викладання дисципліни [1, с. 23]. Автентичні тексти підтримують і підвищують мотивацію студентів за рахунок усвідомлення ними перспективи доступності знань, відображених в іншомовних джерелах інформації [2, с. 606]. У рідкісних випадках інформація з іноземних джерел навіть випереджає певні теми занять по введенню в спеціальність.

Для повноцінного сприйняття як самої інформації, так і особливостей її подачі в науково-популярному і науково-технічному стилі необхідно розглянути лексичний мінімум за даним технічним напрямком, а також характерні для даного стилю граматичні і синтаксичні конструкції (принцип систематичності).

Можна навести приклад практичних занять з дисципліни «Англійська мова» для студентів очного навчання спеціальностей «Технологія машинобудування» і «Інструментальне виробництво». На початковому етапі студенти працюють з типовими текстами по тематиці своєї спеціальності. При роботі з текстами студенти не лише знайом-

ляться з лексикою зі своєї спеціальності, але і розвивають когнітивні і дослідницькі вміння, інформаційну культуру, розширюють світогляд.

В якості наступного етапу пропонуються науково-технічні тексти підвищеної складності. На даному етапі відбувається глибокий аналіз лексико-граматичних структур, аналіз граматичних особливостей і труднощів технічних текстів (відповідно до принципу систематичності). Подібний рівень аналізу необхідний для повноцінного розуміння суті, оскільки інформація з різних джерел часто відрізняється в результаті різних технічних вимог. Робота над кожним текстом починається з повторення вже відомої лексики і знайомства з новими термінами, аналізу складених слів і граматичних конструкцій. Особлива увага приділяється пасивному стану і синонімічним виразам, так як саме в науково-технічній літературі вони вживаються найчастіше.

Переклад тексту не є кінцевою метою, хоча і займає значну частину часу як самостійної, так і групової роботи. Далі необхідні завдання, що імітують реальні умови і ситуації роботи фахівця з літературою на іноземній мові. Подібні завдання створюють потребу, підвищують мотивацію до оволодіння читанням. Після перекладу тексту студентам пропонуються вправи, спрямовані на виявлення розуміння викладеної інформації: відкриті і закриті питання, завдання на впорядкування інформації відповідно до тексту та ін. Часто розділ післятекстових вправ містить завдання на граматичну трансформацію: з'єднати два простих речення в одне складнопідрядне, вжити запропоновану пасивну конструкцію в дійсному стані та ін.

Такий тип завдань дозволяє не тільки виявити рівень сприйняття отриманої інформації, а й навчити студентів працювати з текстом на іноземній мові для передачі інформації усно. Саме усний виклад інформації є кінцевою метою роботи з текстом. Таким завданням закінчується робота майже над кожним текстом з метою відпрацювання навичок усного мовлення іноземною мовою для спілкування в професійній діяльності.

Подібна організація роботи з текстами за фахом підвищує рівень загальної культури і освіти студентів, розширює їх світогляд, розвиває культуру мислення, спілкування, мови, професійної інформованості за рахунок отримання інформації з іноземних джерел. Таким чином, реалізуються цілі робочої програми з дисципліни, які передбачають формування навичок і вмінь практичного володіння іноземною мовою в сфері професійної діяльності як засобом письмового і усного спілкування.

Література. 1. *Беленюк Т.Н.* Обучение чтению научно-популярной и профессиональной литературы в техническом вузе //

Филоло-гические науки. Вопросы теории и практики. 2011. – Вып. № 3. – С. 22–24. 2. *Прохорец Е.К., Сыса Е.А*. Обучение автономному чтению на иностранном языке в техническом вузе: критерии отбора текстового материала // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. 2015. – Вып. № 5–4. – С. 604–607. 3. *Фоломкина С.К.* Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе: Учеб.-метод. пособие. М., 2005. – 255 с.

Трутень А.В.
м. Київ, Україна

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ВОДНИХ РЕСУРСІВ У СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТІВ НАУК ПРО ЖИТТЯ ТА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

На сьогоднішньому етапі складних та динамічних відносин суспільства з навколишнім середовищем бережливе ставлення до природи повинно складати невід'ємну частину загального досвіду кожного громадянина нашої держави. Адже, сформований екологічний досвід не дається з народження, удосконалення важливої якості сучасної людини продовжується все життя.

Кожна країна має свою систему виховання, яка має відповідати потребам часу та передбачати зміни, проблеми та стратегію у майбутнього, будуватись на передовому педагогічному досвіді.

Велике значення має головний документ, прийнятий ЮНСЕД – «Порядок денний на XXI століття» – всесвітній план дій, з метою сталого розвитку, під котрим слід розуміти таку модель соціально-економічного поступу, коли життєві потреби людей будуть задовольнятися з врахування прав майбутніх поколінь на життя в здоровому та невиснаженому природному середовищі. Крім того, досягнення сталого розвитку неможливе без більш справедливого використання ресурсів природи, боротьби з бідністю, з однієї сторони та неприпустимими розкошами – з іншої [1].

США є провідною індустріальною країною та одним з найбільших споживачів природних ресурсів, тому особливу увагу в процесі навчання приділяють екологічному вихованню.

Головним напрямом екологічної освіти і виховання в середніх та вищих навчальних закладах США є проведення практичних робіт,

польових практикумів, заходів з утилізації відходів, озеленення територій, рятувальних заходів щодо тварин. Відмінною рисою американської освітньої системи є орієнтація на розв'язання регіональних екологічних проблем конкретної місцевості проживання [4].

У Великій Британії екологічна освіта є основою сталого суспільного розвитку, вона спрямована на виховання гармонійної, всебічно розвиненої самодостатньої особистості. Значна увага в країні надається практичній діяльності, тому в багатьох навчальних закладах створюються зелені куточки, здійснюється благоустрій та озеленення територій, організовуються екскурсії в ліси, парки, заповідники та музеї. Заохочується участь молоді в реалізації екологічних проектів, підтримується бажання досліджувати навколишнє середовище та брати участь у вирішенні реальних екологічних проблем [3].

У Польщі функціонує екологічна організація Екологічна освіта «Edukacja Ekologiczna», яка пропагує екологічні цінності серед молоді та дорослих. Дана організація проводить такі заходи: «Зелені школи» – екологічні екскурсії, які переплітаються з навчальними семінарами та іграми; конкурс «Юний еколог» – кращими стають ті, хто здійснює практичні кроки у сфері захисту природи, екологічні семінари в школах із залучення молоді до благоустрою в міських парках та лісах, відпочинок на природі та спостереження за навколишнім середовищем, майстер-класи «Екологічно-художня майстерня» [5].

«Зелена Росія» – це Всеросійський екологічний громадський рух, який реалізує такі проекти: «ЕкоЛіто» (цикл заходів, що включали: концерти, відзначення Дня еколога, Дня молоді, днів народження міст, фестиваль Зелений спосіб життя, спортивні розваги, суботники, еко-квести, еколого-патріотичні ігри; Конкурс суботників (визначення переможців у номінаціях: кращий флешмоб суботника, найбільш впорядкована територія «Країна моєї мрії», наймасовіша участь у суботнику; проект «Ліс Перемоги» (ставив своїм завданням в честь кожного з 27 мільйонів загиблих Другої світової війни посадити дерево, організувати історико-пошукову роботу школярів і молоді щодо встановлення імен загиблих у регіонах Росії, об'єднати небайдужих громадян, запропонувавши посадити іменні дерева, дати можливість людям, які не знають, де поховані їхні близькі, поклонитися їх пам'яті; Екоуроки (розробка спеціальних просвітницьких, екологічних занять, наприклад «Наш слід на землі», «Стежина чудес», екологічна гра «екомарофон» та ін [2].

Досить цікавим досвід виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів та навколишнього середовища спостерігається в

країнах Азії. в Японії екологічне виховання розпочинається з 3-х років, учні регулярно здійснюють виїзди на природу, де милуються заходом сонця, морськими пейзажами, цвітінням сакури. Метою екологічної освіти, на думку японських педагогів, є формування цілісної особистості, яка матиме чітку позицію до проблем охорони природи. Екологічна освіта включає: виховання в людини розуміння цінності природи та її ресурсів; прищеплення екологічної моралі, почуття любові до природи через спілкування з нею; формування громадської думки щодо необхідності дотримання гармонії між діяльністю людини і довкіллям; виховання в кожного громадянина прагнення до поліпшення навколишнього природного середовища. Студенти знайомляться з новітніми технологіями визначення забруднення довкілля та способами захисту навколишнього середовища, їх залучають до участі в загальнодержавних заходах з охорони навколишнього середовища [4].

Отже, зарубіжний досвід виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів у студентів університетів наук про життя та навколишнє середовище передбачає формування у студентів загальнолюдських цінностей (працьовитість, мудрість, порядність, відповідальність); екологічних цінностей (знання про водні ресурси); господарсько-економічних цінностей (вміння передбачати наслідки господарської діяльності, нести відповідальність за власні вчинки, дотримуватись вимог сталого розвитку суспільства, забезпечувати економічний добробут держави); патріотичних цінностей (любов до рідної Батьківщини та готовність до її захисту).

Література. 1. *Малимон С. С.* Основи екології. Підручник. Вінниця: Нова Книга, 2009. 240 с. 2. Общероссийское экологыческое общественное движение «Зеленая Россия». Режим доступу: http://genyborka.ru/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81. 3. *Писанка К. О.* Проблеми екологічної освіти та виховання в різних країнах світу // Молодий вчений. 2014. №4 (07). Режим доступу: http://cyberleninka.ru/article/n/problemi-ekologichnoyi-osviti-ta-vihovannya-v-riznih-krayinah-svitu. 4. *Січко І.* О. Особливості екологічної освіти у вищих навчальних закладах зарубіжних країн. Порівняльно-педагогічні студії/ - № 1(7), 2011. URL: http://pps.udpu.org.ua/article/viewFile/18554/16298. (дата звернення: 15.07.2016). 5.Edukacja Ekologiczna. Режи доступу: http://www.zrodla.org/edukacja/ekologiczna/?gclid=CLWsrIbTmc4CFQQNcwodR2wAcA.

Секція 7.
Моральна та естетична культура у вищій школі

Волков О.

ЛЮДИНА В СВІТІ АБСОЛЮТНИХ ЦІННОСТЕЙ ЗА С.ЛЕВИЦЬКИМ

Цінність як категорія є основним поняттям в аксіології, до якої, на думку С. Левицького, належать естетика і етика. Це пояснюється тим, що в їх основі лежить вчення про цінності. Одна з головних проблем аксіології – це встановлення їх відношення до об'єктивності і суб'єктивності, абсолютності і відносності. Філософ виходить з того, що створити систему цінностей можна за умови визнання їх об'єктивності. Тому одним з недоліків сучасної епохи він вважає поклоніння службовим цінностям, таким, як користь, успіх і задоволення, крім того, обожнювання свого народу, пролетаріату, інститутів, матеріальних благ. Головна мета аксіології – це обґрунтування самоцінності людської особистості, її права на свободу. Особливе значення, зазначає він, цінності мають в персоналізмі, в якому передбачається існування понадособистих і понадсуспільних цінностей, які покладаються в підґрунтя існування, також наявність Верховної Цінності, тобто Бога. Інша важлива проблема аксіології – це присутність негативних цінностей і захист Вищих, тобто, Теодицея, де розглядається проблема існування Бога і наявність світового зла.

Визначити поняття «цінність», на думку С. Левицького, можна через розгляду суджень про них, а саме, розрізнення їх на об'єктивні і суб'єктивні. Якщо суб'єктивні показують відносини, то об'єктивніше – цінність предмета. Об'єктивна цінність є певна якість, яке відноситься до чого-небудь, при цьому таке, яке здатне логічно звернутися. Крім якості в них проявляє себе значущість і значення. При наділення предмета значимістю, цінності стають даностями. Відволікання цінностей від предметів можна спостерігати в сприйнятті, в результаті чого виникає ідея краси, а їх світ цінностей відкривається тому, хто здатний її осмислити. Саме тому, зазначає С. Левицький, виникає необхідність критики релятивізму, за яким цінності тільки відносні, а не абсолютні. Відповідно, виникає твердження, що «про смаки не сперечаються», а цінностями є тільки те, що приносить користь або задоволення. Він нагадує, що найбільш груба форма релятивізму – гедонізм, згідно з

яким вищою цінністю є насолода. Більш м'яка – евдемонізм, в якому найвищою цінністю розглядається благо. До них приєднуються утилітаризм, індивідуалізм і колективізм, в яких блага – це користь, яка вказує на те, що є цінністю. Їх об'єднує те, що вони передбачають необхідність суб'єктивного задоволення. Однак, так чи інакше, виникає необхідність звернення до об'єктивних цінностей. Її виникнення він прояснює при аналізі усвідомлення цінностей і появи оцінки. Філософ звертає увагу, що усвідомлення задоволення є результатом причетності до цінностей, чи є це краса пейзажу або вчинку. З цього випливає висновок про первинність об'єктивних цінностей, їх апріорність, відповідно до Н. Гартману. Свідченням їх наявності, за С. Левицьким, є совість, яка належить царству духовного буття. Саме вона повідомляє людині про моральність зробленого вчинку. Це свідчить про об'єктивність світу цінностей, наявність якого є передумовою правильності оцінки, а його заперечення є ознакою домінування суб'єктивності.

Об'єктивні цінності, вищим проявом яких є абсолютні, в яких показується повнота буття, на думку М. Лосського, співвідносяться з реальним буттям. Тому, стверджує С. Левицький, неможливо відокремити цінності від буття, хоча це відбувається в пізнанні. Цінності дані в ейдосах, за Платоном, і сутностях, за Е. Гуссерлем, в релігійному досвіді в процесі осягнення Бога. Це пояснюється тим, що мати самоцінність може тільки особистість, яка визначає своє ставлення до абсолютним цінностям, таким як істина, добро і краса. Тому особистість, стверджує С. Левицький, що не має відношення до абсолютних цінностей, проявляє крайній індивідуалізм, приходить до самообожнювання, наприклад, в волюнтаризмі Ф. Ніцше. Однак служіння вищим цінностям, застерігає філософ, має бути не рабським поклонінням, а проявом свободи волі, і тільки в цьому випадку вона стає повноцінною.

Коломієць О. Б.
м. Кропивницький, Україна

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Головним завданням, що стоїть нині перед вищою технічною освітою, є підготовка не просто фахівців виробництва й побуту, а

професіоналів, яким притаманні високі професійна компетентність, духовність, розвинуті морально-етичні якості. Вони повинні володіти загальною, професійною і моральною культурою.

У періоди суспільних трансформацій підвищується роль моральної культури особистості, адже саме морально-етичні характеристики суспільної та індивідуальної свідомості постають духовно-енергетичним і нормативним фундаментом всіх інших форм соціальної життєдіяльності. Саме від моральної культури особистості залежить потенціал розвитку суспільства, різних сфер його функціонування.

Актуальність досліджуваної теми обумовлюється, таким чином, необхідністю пошуку нових моделей духовного розвитку особистості, переорієнтацією освіти на нові морально-етичні виміри.

Проблема ця далеко не нова в педагогічній науці та практиці. Її досліджують провідні філософи, психологи та педагоги (В. Андрущенко, В. Баранівський, І. Бех, М. Боришевський, О. Киричук, О. Сухомлинська та ін.). У наукових розвідках висвітлюються зокрема теоретико-методологічні проблеми розвитку духовності, зміст і структура моральної культури особистості, обгрунтовуються нові технології навчання, спрямовані на реалізацію означених завдань у педагогічній практиці.

Метою пропонованої статті є аналіз освітнього простору, який відображає особливості творення інтелектуального життя молоді, визначення педагогічних умов, що забезпечують формування морально-етичних якостей майбутнього фахівця в умовах сьогодення.

Ми виходимо з визнання морально-етичних якостей особистості одним із невід'ємних елементів моральної культури, яка є не лише показником вихованості чи здатності людини дотримуватися певних етичних правил, а являє собою цілісно-інтегративний, синкретичний феномен, що виявляє особистісні характеристики людини, як такої, що може, використовуючи власні духовно-моральнісні енергії та орієнтири, створювати єдність культурно-орієнтованого світогляду [3;100].

Тому процес формування морально-етичних якостей майбутнього фахівця являє собою справжнє залучення особистості до загальнокультурної цілісності на основі внутрішньо-духовного, творчо-вольового прагнення самореалізації в рамках певної культурно-історичної традиції з використанням суспільно-інноваційних змін у власному оточенні, а також в глобально-цивілізаційному середовищі. Нині ці зміни виявляються в спрямованості до соціально-позитивних гуманістичних цінностей, зверненні до внутрішнього світу студентів, їх інтересів, мотивів, ціннісних орієнтацій тощо. Врахування цих фак-

торів необхідне для розв'язання гострих суперечностей між можливостями і потребами духовно-морального розвитку особистості.

Вважаємо, що процес формування морально-етичних якостей майбутнього фахівця має включати як освітньо-виховні ресурси духовної культури суспільства, так і потенціал навчально-виховного і соціокультурного середовища ВНЗ, а також духовний саморозвиток особистості студента.

Система педагогічних заходів, необхідних для забезпечення результативності даної роботи передбачає насамперед оновлення програм навчальних дисциплін шляхом доповнення їхнього змісту матеріалами гуманістичного, морально-етичного спрямування з урахуванням інтересів конкретної аудиторії, професійної орієнтації навчального закладу, рівня підготовки студентів. У площині світової культури студенти мають можливість осмислити джерела національної культури, багатство культурних надбань українського народу, які спираються гуманістичні морально-етичні цінності.

У спеціальних дослідженнях звертається увага й на необхідність втілення в освіті й вихованні так званої об'єднувальної ідеології, побудованої на гуманістичних засадах, котра б явила собою бажану сферу ідейного консесусу суспільних і політичних сил і заразом була системою цінностей, принципів світосприймання, до яких варто прилучати і дітей, і молодь [1;33]. Така об'єднувальна ідеологія має увібрати в себе загальнолюдські етичні норми, патріотизм і національну гідність разом з повагою до інших народів, миролюбність у поєднанні з готовністю протистояти агресії, дотримання законів, шанування праці, знань, духовних надбань свого народу і всього людства.

Переорієнтація пізнавальної діяльності студентів на сприйняття гуманістичних морально-етичних цінностей забезпечується також оновленням методичних засобів навчання, їх творчим застосуванням. Йдеться про поєднання в процесі навчання різних форм духовно-морального освоєння дійсності та різних джерел інформації; спрямованість професійної підготовки майбутнього фахівця на формування не лише знань, умінь і навичок, але й особистісних якостей, зокрема морально-етичних; відкритість навчання, яка базується на виробленні антидогматичного мислення, здатного сприймати будь-яку нову інформацію, із розумінням ставитися до морально-етичних цінностей, що репрезентують різні культури.

Формування морально-етичних якостей майбутнього фахівця можливе лише на рівні особистісно-орієнтованого спілкування педагогів і студентів певного ВНЗ. Відповідне технологічне забезпечення

має грунтуватися на діалогічному підході, який визначає суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників педагогічного процесу, їх самоактуалізацію. Технології такого спрямування передбачають перетворення суперпозиції педагога і субординованої позиції молоді в особистісно рівноправну позицію. Вона й дає змогу людині бути суб'єктом виховної діяльності, що сприяє практичній реалізації її прагнення до духовного саморозвитку [2; 198].

Основними принципами такого спілкування є: забезпечення співробітництва всіх об'єктів освіти; побудова спілкування на паритетних началах; визнання права кожного учасника на власну позицію і думку; визнання кожного суб'єкта спілкування унікальною особистістю; відкритий вияв власних почуттів та емоційних переживань; взаємозв'язок виконання спільних дій. Важливо також заохочувати студентів до самостійності та оригінальності суджень; забезпечувати їм свободу вибору завдань, свободу дій у їхньому виконанні; створювати ситуації успіху кожному з тих, кого навчають. Провідну роль у цій сукупності педагогічних умов відіграють професіоналізм і моральна культура викладача.

Отже, формування морально-етичних якостей майбутнього фахівця потребує докорінної зміни теоретичних та організаційних основ навчально- виховного процесу, відповідного методичного забезпечення, новітніх засобів комунікаційного впливу на колег.

Література. 1. *Балл Г.* Психологічні засади гуманізації освіти / Г. Балл // Освіта і управління. – 1997. – №2, Т.1. – С. 22-35. 2. *Гах Й.* М. Гуманізм і духовність / Й. М. Гах, Г. Г. Кизима, В. І. Савич та ін. – Івано-Франківськ: ІМЕ, 2002. – 364 с. 3. *Печко Н.* Формування моральної культури як основна мета виховання особистості / Н. Печко. – Вища освіта України. – №1. – С. 98-104.

Міщенко М.М.
м. Харків, Україна

BLENDED EDUCATION ТА ЗМІНА РОЛІ ВИКЛАДАЧА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

На сьогоднішній день змішане навчання (blended education, blended learning) є методикою, яка активно впроваджується в освіту. Основна ідея цієї методики полягає в тому, що частина матеріалу по-

дається аудиторно, а частина – залишається для самостійного вивчення не лише оффлайн, але й онлайн, враховуючи, перш за все, власний графік кожного студента, темп та здатність засвоювати різні за обсягом блоки матеріалу. Головна умова змішаного навчання – використання сучасних електронних засобів комунікації.

Платформа Prometheus стала першим вітчизняним проектом з онлайн-курсів, які розроблялися і розробляються провідними викладачами України. Курсами може скористатися кожний, вони є безкоштовними, їх проходження підтримується і контролюється викладачами в форматі форумів для спілкування та обговорення. Єдиним проблемним моментом тут є відсутність зосередженості, працездатності та розуміння засад тайм-менеджменту користувачами. Але залучення напрацювань таких онлайн-курсів може стати кроком вперед та модернізацією українських Вишів, потреба реформування яких у відповідності до закликів часу та міжнародних стандартів є очевидною [2]. Аудиторне, традиційне для українців навчання – дає соціалізацію та дискурсивні навики, а електронне – прискорює процес навчання та дає навики особистих наукових розвідок.

Онлайн-курси – це також можливість долучитися не лише до вітчизняної науки, а й до лекційних курсів провідних університетів світу, познайомитися з методикою викладання та перевірки. Викладення у вільний доступ лекційних курсів сьогодні є нормальною практикою для усіх великих університетів світу.

Серед моделей, що сьогодні застосовуються у змішаному навчанні, слід виділити: 1. Ротаційну модель (розподіл студентів на декілька груп, кожна з яких розробляє різні питання теми, частина прямо в мережі Інтернет), 2. Модель Flex (онлайн-навчання з індивідуальними завданнями кожному, але за умови фізичної присутності в аудиторії та можливості все незрозуміле обговорити з викладачем та іншими студентами), 3. Лабораторну ротацію (навчальний час поділяється на рівні блоки, коли теорія чергується з практикою), 4. Модель «перевернутого класу» (коли аудиторна робота заснована на дискусії того, що вже самостійно опрацьовано студентами) [1].

Зміна позиції викладача полягає у відмові від авторитарного дискурсу, за яким лише викладач є головним джерелом інформації та істинності. Його праця розширюється не лише шляхом нових видів діяльності (як то запис власних лекцій, тої чи іншої теми та викладення їх на YouTube, онлайн моніторинг досягнень студентів та адміністрування форуму), а й налаштуванням всього процесу освіти на самостійне дослідження та творче самовираження. Сьогодні, за наявності

мережі Інтернет і цілодобового доступу до різної інформації з усіх галузей, потреба того, хто навчається, – не в цій інформації, а в налаштуванні роботи з нею, «серфінгу» серед тонни інформації, вміння її відбирати, аналізувати. Роль викладача в тому, щоб навчити орієнтуватися в сучасному надшвидкому темпі життя і обирати правильні ресурси, дозувати інформацію та підлаштовуватися під її швидкі зміни [3].

Змішане навчання дає змогу розширити тематику курсу, адже навчальний процес вже не обмежується конкретною кількістю аудиторних годин; скорегувати його під запит студентів, або виділити окремі тематичні блоки для декількох чоловік, що мають окремі зацікавлення, і наповнювати ці окремі блоки відповідним відео- та текстовим контентом. Роль викладача – також у пошуку завдань для студентів різного інтелектуального рівня, їх контроль та поступове нарощування розумового потенціалу.

Разом з тим, самостійна індивідуальна робота має поєднуватися з її груповим обговоренням. Вміння працювати в колективі, доносити свою думку, досягати консенсусу – залишається так само актуальною, як і раніше. В дискусії народжується нова думка, і так по колу йде нарощування знання, особистих компетенцій студентів, досвіду.

Урізноманітнення форм роботи та «нестандартні» завдання спонукають до нестандартних рішень. Формальний алгоритм роботи з інформацією є першим кроком в дослідженні, що у процесі потребує індивідуального підходу. Отже, вміння використовувати сучасний світовий досвід в тій чи іншій сфері, використання сучасних методик навчання, вміння адаптуватися до змін і потреб соціуму – це сучасні умови і вимоги освітнього процесу. І до цих вимог долучені і студенти, і викладачі. Мета освіти полягає в слідуванні відповідним сучасним тенденціям розвитку соціуму, потреб економіки, співвідношення з інформаційним розвитком, глобалізацією, і blended education є актуальним та дієвим рішенням багатьох освітніх проблем.

Література. 1. «Змішане навчання»: персоналізоване навчання кожного учня (ПРО.СВІТ. Центр інноваційної освіти) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.prosvitcenter.org/uk/zmishane-navchannya/ 2.«Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні» (N- 386) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#n8 3. Blended Learning: 10 Trends [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dreambox.com/blog/blended-learning-10-trends

Петутина Е.А.
г. Харьков, Украина

КОМУ И ЗАЧЕМ НУЖНА ЭТИКА (ОБ АКТУАЛЬНОСТИ ЭТИКИ В СОВРЕМЕННОМ УНИВЕРСИТЕТСКОМ ОБРАЗОВАНИИ)

Вступление. Среди декларируемых приоритетов высшей школы Украины – «системное формирование мировоззренческих и гражданских качеств, нравственно-этических ценностей, общекультурной подготовки» будущих специалистов. Однако процитированное письмо МОН №1/9-120 от 11.03.15 г. «Об организации изучения гуманитарных дисциплин» открыло настоящий «ящик Пандоры» для социально-гуманитарных кафедр страны. Рекомендации для разработки рабочих учебных планов на 2015–2016 уч. г. были восприняты некоторыми руководителями вузов, автономных университетов в том числе, как прямое указание на исключение из учебного процесса отдельных философских, исторических, социальных и поведенческих дисциплин как «балласта» или же «второстепенных». Среди них оказалась и «Этика», а точнее весь спектр курсов, изучающих проблемы морали («Этика деловых отношений», «Этика научных исследований», «Этика бизнеса», «Профессиональная этика», «Компьютерная этика»). Ссылки на то, что этих предметов нет в ряде ведущих европейских университетов, не является аргументом для безответственных «новаций» в установлении перечня дисциплин подготовки специалиста, право на которое сегодня предоставлено вузам.

Изложение основного материала. Преподавание этики вовсе не противоречит интеграционному процессу движения украинской системы образования к европейским стандартам, ибо их ведущий мировоззренческий принцип – единство в разнообразии. Европейское образование не стремится к унификации, а допускает различные варианты вхождения в свое пространство с учетом национальной специфики образования, обусловленной ситуацией в стране. А эта ситуация как никогда актуализирует проблемы нравственной культуры общества и личности.

Занятия, в ходе которых анализируются высшие нравственные ценности личности – смысл жизни, счастье, совесть, долг, честь, достоинство, проблемы морального выбора, свободы и ответственности, нравственные основы семейно-брачных отношений, всегда вызывают живой интерес студенческой аудитории. Важной составляющей образования является также осмысление нравственных аспектов глобаль-

ных проблем современной цивилизации (экологии, здоровья, терроризма, войны и мира, общения поколений и др.). Вместе с тем глобализация ведет к интернационализации украинского образования. Необходимым условием в этой связи становится создание в вузе межкультурной гуманитарной среды, основанной на принципах демократизма, толерантности, уважения к представителям других наций. А поскольку этика сосредотачивает свое внимание на общечеловеческом, ее изучение способствует сближению народов, их взаимопониманию.

Культура будущего специалиста немыслима без знания и выполнения правил этикета, прежде всего общегражданского, главным принципом которого является «золотое правило морали», ибо потребность человека в признании собственной личности обусловлена его уважительным отношением к окружающим. Уровень индивидуального освоения этикета, качество применения его правил раскрывает содержание внутреннего мира личности, меру ее нравственной зрелости. Когда реализация этикета основана на его нравственном осмыслении, то он способствует не только социальной адаптации индивида, но и духовно обогащает общение людей [5, с. 200].

По результатам различных социологических исследований, проведенных в том числе в НТУ «ХПИ», по мнению студентов, одной из наиболее значимых, интересных и необходимых в дальнейшей работе дисциплин является «Этика деловых отношений», которая учит применять основные этикетные правила в деловой жизни, самостоятельно формировать собственный имидж, предотвращать конфликты в общении с коллегами, партнерами и пр.

Этические приоритеты делового общения представляют собой систему ценностно-оценочных смыслов морали и набор императивных указаний, направленных на эффективность коммуникативных практик в пространстве деловых отношений, связанных с будущей профессиональной деятельностью студентов. Это актуально в осуществлении таких процессов, которые имеют первостепенное значение не только для организации дела, но и для управления сообществом, что приводит к плодотворной активности в направлении от замысла – к результату [4, с. 11]. Освоение деловой этики – это не только ознакомление с ее принципами, нормами, конкретными правилами, но и формирование качеств и умений нравственных по своему содержанию, способствующих гармонизации отношений с социумом.

Одной из важнейших составляющих системы этического знания является профессиональная этика. К сожалению, этой прикладной социально-философской дисциплины, изучающей профессиональную

мораль инженера, эколога, менеджера, социолога, журналиста и др., нет в учебном процессе большинства украинских вузов. А между тем провести четкую грань между нравственно-профессиональными явлениями и профессиональным мастерством способен не каждый даже опытный педагог. Некоторые выпускающие кафедры пытаются разработать особую систему нормативов для представителей той или иной профессии, регламентировать их поведение. При этом профессиональная этика, как правило, превращается в непрофессиональное морализаторство. А ведь данная дисциплина призвана дать теоретическое обоснование сути трансформаций общих принципов и норм морали в специфические принципы и нормы, соответствующие условиям профессиональной деятельности людей, их представлениям о добре и зле, совести, чести, ответственности, долге и других основополагающих моральных ценностях. Вместе с тем профессиональная этика раскрывает причины деформаций нравственно-профессионального сознания, предлагает методику их искоренения.

В условиях глобальной компьютеризации современного информационного общества возрастает роль компьютерной этики в подготовке будущих специалистов. Проблемы защиты интеллектуальной собственности, информационной безопасности, борьбы с плагиатом в сети Интернет и пр. становятся все более актуальными в системе отечественного высшего образования. Не случайно в ряде исследований украинских и зарубежных ученых все чаще используется понятие «новой компьютерной культуры». Ее неотъемлемой составляющей является компьютерная этика, которая определяется как совокупность нравственных принципов и правил поведения, регулирующих отношения, сложившиеся на основе деятельности людей в компьютерной среде. Она призвана формировать у студентов способность мыслить нравственными категориями, использовать этические знания для творческой самореализации и определения жизненных приоритетов, развивать знания о специфике виртуального общения в современном поликультурном пространстве.

Сегодня уже никто не сомневается в необходимости компьютерной этики в вузе, однако дискуссионным является вопрос о том, нужно ли читать отдельную дисциплину или же следует включать соответствующие этические проблемы в программы различных курсов. Есть и другая важная проблема: методическое обеспечение преподавания компьютерной этики для IT-специалистов и студентов других технических, а также экономических и гуманитарных специальностей в условиях жесткой кредитно-модульной системы и отсутствия соответ-

ствующих педагогических технологий. Практика свидетельствует о том, что компьютерная этика как дисциплина профессиональной подготовки воспринимается студентами как ненужная или не заслуживающая особого внимания. Да и читают эти курсы специалисты, не имеющие никакого отношения к этике как философской науке. Чаще всего такие занятия сводятся к ознакомлению с кодексами компьютерной этики.

Данная дисциплина только тогда станет эффективной в подготовке современных специалистов, когда главными ее компетентностями станут освоение общечеловеческих и национальных ценностей, а также формирование на основе этических знаний гуманистического мировоззрения, активной жизненной позиции, таких нравственных качеств, как честность, ответственность, достоинство, чувство нового.

Выводы. Очевидно, что кризисные явления в стране невозможно преодолеть только социально-экономическими преобразованиями и политическими трансформациями. Реформы в украинском обществе могут быть успешными при условии их соответствия мировоззрению граждан, ценностным, прежде всего нравственным, ориентациям украинцев. Утверждение их национальной идентичности, а также борьба с коррупцией во всех ее проявлениях как стратегические приоритеты политики национальной безопасности поднимают мораль до одной из ведущих форм духовного самосознания современной отечественной культуры. Задача высшей школы, в этой связи, создание эффективной системы нравственного воспитания, в основе которой изучение наук о морали. Это будет способствовать преодолению разрыва между профессиональной и общекультурной подготовкой будущего специалиста.

Литература. 1. *Галицька Е.* Роль «Ділової етики» у формуванні особистості студента / Е. Галицька: [електронний ресурс]. – Режим доступу: ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789 /4004 /Halytska _Rol_dilovoi.pdf. 2. *Петутина* Е.А. Компьютерная этика в подготовке будущих специалистов / Е.А. Петутина // Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я: Тези доповідей XXVI міжнародної науково-практичної конференції, Ч. IV (16–18 травня 2018 р., Харків). – Х.: НТУ «ХПІ», 2018. 3. *Петутіна О.О.* Чи потрібен університету Кодекс честі студента? / О.О. Петутіна // Вісник НТУ «ХПІ» : Тематичний випуск : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – №30. – 2011. – С.7-14. 4. *Проценко О.П.* Этические приоритеты делового общения в воспитательно-образовательной стратегии высшей школы / О.П. Проценко, Э.А. Мельник //Філософія в сучасному світі: Матеріали міського міжвузівського науково-практичного семінару, 18–19 листопада 2016 р. – Х.: Точка, 2016. – С. 11-13. 5. Этика : Учеб. пособие / Под ред. проф. В.А. Лозового. – Х.: Право, 2006. – 248 с.

Резван О.О., Довженко Т.О.
м. Харків, Україна

ПОЛІТИКА СУЧАСНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЩОДО АКАДЕМІЧНОЇ НЕДОБРОЧЕСНОСТІ

Сучасний університет – складна широкомасштабна організація, що функціонує як осередок інтелектуального просвітництва та як комерційна організація, а отже, його політика має визначатись збалансованістю вимог до якості навчання та лібералізації підходів до організації процесу навчання.

В умовах диверсифікованих моделей організації університетського навчального процесу актуальною стає проблема забезпечення якості продуктів студентської звітності (контрольних, курсових, дипломних робіт), що почасти не відповідають вимогам академічної етики, культури та доброчесності.

Визнання значною частиною наукової спільноти порушення етики професійної поведінки викладача, фактів плагіату у кваліфікаційних дипломних роботах студентів та дисертаційних роботах здобувачів наукових ступенів; порушення вимог якості освіти, що виявляються в організації університетами навчання за умовами «полегшених програм», реалізація яких не дозволяє підготувати фахівця достатньої якості та інше) дозволило сформулювати основні методи боротьби із зазначеними негативними явищами:

- обмін університетів інформацією та прогресивними практиками з питань чесності та прозорості в освіті;
- сприяння формуванню адекватної реакції на виявлення корупційних випадків у межах академічних середовищ;
- формування активної суспільної позиції суб'єктів академічних спільнот щодо створення способів запобігання академічної нечесності та боротьби із її виявленням [1;2].

Проблема академічної доброчесності стає важелем існування науки в цілому й цінності чесного наукового пошуку в освіті зокрема. В аспекті рефлексії проблеми вважаємо актуальним представити пропозиції щодо її вирішення на рівні реалізації навчальних програм сучасних університетів.

По-перше, кожна програма підготовки фахівця містить вимоги щодо формування у студентів професійної мовної компетентності. Реалізація зазначеного відбувається зокрема у межах викладання курсу «Ділова професійна мова». Разом із ознайомленням студентів з видами

та формами професійних комунікації, корисним вважаємо акцентувати їхню увагу на проблемі інтелектуальної власності як такій, що впливає на імідж сучасного фахівця, його професійне реноме. У межах експерименту було підготовлено та реалізовано лекцію щодо проблеми академічної доброчесності, результатом обговорення якої стали такі пропозиції студентів щодо традицій взаємин викладачів та студентів у навчальному процесі:

- забезпечити конфіденційність інформаторів з числа студентів про випадки академічної нечесності;
- забезпечити не стільки покарання за списування, скільки нетерпимість до нього;
- підвищення мотивації студентів до навчання, а не формального отримання диплому через створення умов для незалежного мислення студентів у виконанні ними завдань;
- просвітництво студентів у галузі правових засад академічної доброчесності;
- адекватність оцінки самостійної роботи студентів (наразі існує недооцінка викладачами досягнень студентів, які дотримуються академічної чесності);
- відсутність провокації викладачами списування студентів;
- запровадження відносин між професором та студентом на моделі практики західноєвропейських вишів («гуру – учень») за умови зниження академічного навантаження обох суб'єктів відносин та актуалізації консультацій;
- поширення превентивної інформації серед студентів про випадки академічної нечесності й форми реакції на них;
- запровадження практики європейських вишів щодо тимчасового позбавлення права відвідувати заняття студента, який отримав оцінку за письмову роботу FX (незадовільно внаслідок академічної нечесності
- створення постійно діючою комісії університетів з метою розгляду випадків академічної нечесності;
- збільшення варіантів на контрольних роботах для максимального зниження можливостей списування студентів.

По-друге, зважаючи на те, що особливо актуальною проблема академічної доброчесності є для молодих науковців, які активно створюють та презентують частини власного дослідження у фахових виданнях, корисним визначили ознайомлення аспірантів із засадничими положеннями кодексів честі науковця. Крім того, оскільки для аспірантів найбільш вагомою було визначено проблему наукового плагіату,

на практичних заняттях у межах освітньої програми PhD надавали інформацію про види плагіату, методи його виявлення та засоби запобігання у текстах. Зокрема, молоді науковці доходили висновку, що не слід боятись робити посилання, адже кожне дослідження може вважатись науковою працею за умови опрацювання досвіду інших науковців, урахування їхніх досягнень, полеміки із дискусійними положеннями і, як наслідок, - особистих висновків щодо аналізу наукових джерел.

Одним із способів реагування на академічну недоброчесність стало створення у низці університетів кодексів честі, які можна вважати моральними дороговказами для стратегічних планів їх розвитку. Найбільш популяризованим серед українських виш є кодекс честі НТУ «КПІ» [3], загальними принципами, що стосуються проблеми доброчесності якого визначено такі:

- принцип законності – у своїй діяльності члени університетської громади суворо дотримуються приписів законів, а також стимулюють до цього інших;
- принцип взаємної довіри - атмосфера довіри заохочує вільний обмін ідеями та інформацією в університетському середовищі, сприяє співпраці та вільному продукуванню нових ідей, позбавляє остраху, що результати діяльності може бути вкрадено, кар'єру спаплюжено, а репутацію підірвано;
- принцип чесності та порядності. - у навчальній та викладацькій діяльності, у наукових дослідженнях, у практичній роботі тощо представники університетської громади зобов'язані діяти чесно, бути відвертими й у жодному разі свідомо не висувати неправдивих тверджень;
- принцип справедливості - у взаємовідносинах між членами університетської громади важливим є неупереджене ставлення одне до одного, правильне й об'єктивне оцінювання результатів навчальної, дослідницької та трудової діяльності;
- принцип відповідальності - студенти та працівники університету мають брати на себе відповідальність за результати своєї діяльності, виконувати взяті на себе зобов'язання. Бути відповідальним – означає протистояти ганебним вчинкам, негативному впливу інших осіб і бути прикладом для інших;
- принцип взаємоповаги.- повага в університетському середовищі має бути взаємною, виявлятися як до інших, так і до себе. Варто поважати й цінувати різноманітні, а іноді й протилежні думки та ідеї;
- принцип прозорості - щоб уникнути зловживань посадовим становищем виборними чи призначеними представниками університетської громади, необхідно, щоб усі процедури, які стосуються

освітньої, науково-дослідницької, господарської та фінансової діяльності, були прозорими і нескладними.

Засадничі положення кодексів честі університету можуть стати ціннісними критеріями доброчесності для викладачів та студентів лише за умови активного їх дотримання, що може бути організоване у постійному зверненні до принципів зазначених документів, звітності органів самоврядування щодо реакції на випадки невідповідності цим принципам поведінки конкретних студентів та викладачів.

Література. 1. Bucharest Declaration on Ethical Values and Principles of Higher Education in the Europe Region. Режим доступу : http:// www. iau-aiu.net/sites/all/files/Bucharest_Dec_0.pdf. 2. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд "Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. політики"; за заг. ред. Т.В.Фінікова, А.Є.Артюхова – К.; Таксон, 2016. – 234 с. 3. Кодекс честі національного технічного університету України «Київський політехнічний університет» / http://kpi.ua/files/honorcode.pdf

Сопівник Р.В., Бортнікова О.В.
м. Одеса, Україна

ДУХОВНІ ЯКОСТІ У СТРУКТУРІ АДАПТИВНОГО СТИЛЮ ЛІДЕРСТВА СТУДЕНТІВ УЧИЛИЩ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

В умовах загроз національній безпеці України важливо дбати про збереження національної і культурної самобутності. У цьому зв'язку важливу роль мають відігравати майбутні фахівці у галузі культури і мистецтв, які покликані відроджувати культурну спадщину нашого народу, формувати у співгромадян художньо-естетичні смаки, погляди, ідеали, здатність перетворювати світ за законами краси і гармонії. Такі фахівці прищеплюють, насамперед підростаючому поколінню, любов до культури і мистецтва, а від так і до Батьківщини. Особлива категорія такого роду майбутніх фахівців – це студенти училищ культури і мистецтв, які у залежності від спеціальності будуть ще й організаторами художніх, творчих колективів. Для цього їм необхідно оволодіти адаптивним стилем лідерства, коли вплив на оточення, послідовників, колег здійснюється за допомогою доцільним способів, методів управління, мотивації і координації. Але не тільки менеджерські якості є визначальним для студентів училищ культури і мистецт-

ва, а й ті властивості особистості, що стосуються внутрішнього світу людини, її поглядів, переконань, ставлень, морального життя, вищих життєвих смислів та абсолютних, загальнолюдських цінностей. Усе це сфера духовності.

У даній статті розкриємо духовні якості, які мають бути невід'ємною складовою адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва.

Слідом за американською школою персонології (Г.Олпорт, Г.Айзенк, Р.Кеттел) будемо трактувати якість особистості як її здатність поводитись подібним чином у широкому діапазоні ситуацій [1, с.307]. Якість є та властивість, яка надає особистості визначеності, а особистість, як відомо, це людина у сукупності її соціальних рис і властивосте. Тобто якості особистості це ті здатності, які з'явились у людини завдяки взаємодії і з собі подібними. Духовність, на думку учених-педагогів (І.Д.Бех [2,с.16-34], Н.Є Миропоська, Г.П.Шевченко, Т.Тюріна та інші) це те, що стосується внутрішнього, морального світу людини, її орієнтації на загальнолюдські, вищі цінності (Добро, Краса, Справедливість, Честь, Гідність, Віра, Любов, Істина та ніші). Таким чином людину, для якої важливі духовні цінності, можна назвати духовною. У цьому зв'язку підкреслимо, що духовність є фундаментальним інтегративним особистісним утворенням, яке виникає внаслідок засвоєння людиною культурних надбань (моралі, науки, мистецтва, релігії, права) коли суб'єкт глибоко усвідомлює свій зв'язок з іншими людьми, суспільством, природою, вищими силами, що і виявляється у його моральній та соціально корисній поведінці. В. В. Лаппо цілком обгрунтовано до духовних цінностей відносить суспільні ідеали, установки й оцінки, нормативи та заборони, цілі й проекти, еталони й стандарти, принципи дії, виражені у формі нормативних уявлень про благо, добро і зло, прекрасне і потворне, справедливе і несправедливе, про сенс історії та призначення людини. Також духовними цінностями є відповідальність, толерантність, милосердя [3].

Відповідальність, це коли лідер, усвідомлює свою повинність, обв'язок перед народом, державою, іншими людьми, сумлінно і наполегливо виконує свої професійні обов'язки, керується у своїй діяльності вищими духовними смислами та цінностями. Толерантність – це відсутність крайнощів у ставленні до світу речей і світу людей, повага до поглядів переконань оточуючих, терпиме сприйняття інакшості. Милосердя – це ставлення до іншої людини емоційно чутливо, з любов'ю зі співчуттям і розумінням її потреб ментальних особливостей оточуючих. Найважливішою духовною якістю є любов до людей, го-

товність надавати потребуючим дієву допомогу, іти на самопожертву заради ближнього.

У структурі адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв духовні якості є визначальними. Якби когось попросили назвати якийсь один, "кращий" стиль керівництва, це був би "адаптивний", або, як вдало висловився Арджирис, це стиль, "орієнтований на реальність". Даючи опис цього орієнтованого на реальність стилю, Арджирис зазначає, що він "розвивається з багатьох напрямків. Крім того, розробляються правила прийняття рішень, які можуть служити орієнтирами того, як і коли треба міняти стилі керівництва ... Якщо проаналізувати відповідну літературу, можна помітити, що "ефективний" стиль керівництва змінюється залежно від ситуації. Жоден стиль керівництва не може вважатися найефективнішим. Тому ефективні керівники - це ті, хто може поводитися по-різному в залежності від вимог реальності" [4]. Ми ж розуміємо адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтв як інтегративне особистісне утворення майбутнього фахівця освітнього рівня «молодший спеціаліст» училища культури і мистецтва, що включає, мотив високих досягнень, сильну волю (мотиваційно-вольовий компонент), знання у галузі лідерології, фахові знання (когнітивний компонент), інтеріоризовані загальнолюдські, національні та естетичні цінності (емоційно-ціннісний компонент), комунікативні і організаторські навички, розвинену креативність, здатність до маніфестації престижу власної персони, застосування адекватних ситуації способів управлінського впливу мистецьким, художнім колективом, його згуртування з метою ефективної реалізації групових завдань (діяльнісно-рефлексивний компонент).

Духовні якості лідера виникають внаслідок засвоєння загальнолюдських цінностей вищого порядку. Їх інтеріоризація стає властивістю душі майбутнього фахівця училищ культури і мистецтва, а від так виявляється у соціально схвалюваній і корисній поведінці.

Література. 1. *Хьелл Л.* Зиглер Д. Теории личности. – 3-е издание. – СПб.: Питер, 2011. – 607 с. 2. *Бех І. Д.* Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 1. - Чернівці: Букрек, 2015 - 840 с.
3. *Лаппо, В. В.* Формування відповідальності як духовної цінності особистості майбутнього професіонала. Вища школа: сучасні тенденції розвитку: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції, Черкаси, 24 квітня. 2015. (с. 82– 85). Черкаси–Слов'янськ: Видавництво Б.І. Маторіна. 4. Виханский, О. С. Менеджмент / О. С. Виханский, А. И. Наумов. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Экономистъ, 2006. – 670 с.

Секція 8.
Традиції і сучасні тенденції міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти

Олійник Т.О.
м. Харків, Україна

ВІДКРИТІ ОСВІТНІ РЕСУРСИ ЯК СКЛАДОВА ЦИФРОВОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Перехід до суспільства знань обумовлено підвищенням якості людського капіталу, тобто новим розумінням соціального виміру вищої освіти, лідерства, цифрового громадянства, значущості якостей щодо позитивних зрушень у свідомості людини. У такий спосіб, педагогічні виші, що спрямовані на модернізацію процесу підготовки вчителів впроваджують інноваційні програми, що посилюють увагу до формування ІКТ-компетентності та цифрової грамотності майбутніх вчителів, без якої неможлива підготовка молоді до продуктивного існування в умовах глобалізованого суспільства.

Перед освітянами 21 століття постають питання щодо необхідності пріоритетних досліджень, які спрямовані на прогнозування та розв'язання проблем віртуальної спільноти та розбудови цифрового освітнього середовища. Природно, об'єкти цифрового світу мають властивості, що, з одного боку, відповідні до об'єктів реального світу та за певних умов формують у молоді якості, здатні привезти до реалізації соціальних проектів і розбудови цифрового підприємництва, а з іншого боку – такі, що спроможні допровадити тяжкі катастрофічні наслідки.

Таким чином, **мета статті** полягає в обґрунтуванні особливостей професійної підготовки студентів педагогічних вишів до опанування якісними цифровими засобами, зокрема, відкритими освітніми ресурсами.

Розбудова нової школи – це провідна мета сучасної педагогічної освіти, що обумовлена формуванням педагога-дослідника [3], який свідомо застосовує інноваційні засоби. Без сумніву, важливими є завдання, що спрямовані на конструювання освітнього середовища нового покоління, що пов'язано з проблемами подолання невідповідності компетентностей сучасного фахівця до високих вимог цифрового суспільства. Стрижнева ідея такого освіти полягає у свідомому опануванні молоді сучасними засобами до проектування навчальних середовищ на засадах компетентнісного підходу, що створюють умови для взаєморозуміння, ефективного діалогу, розвитку мислення, самореалізації тощо.

Критичний огляд традиційних освітніх парадигм щодо

розв'язання проблеми розбудови середовища, яке гарантує якість вищої освіти, свідчить на користь активного залучення академічних спільнот як ключової передумови використання ефективних механізмів викладання на засадах лідерства. У такий спосіб актуалізується необхідність змін на рівні системи цінностей та установок громади вишу, передусім: академічної свободи, академічного лідерства, суспільної відповідальності за вищу освіту та прихильності до інтеграції [1, 5, 6].

З огляду на ідеологію сталого розвитку, освіта має ключове значення як базовий інструмент вдосконалення суспільних моделей. Без сумніву, що сучасні дослідження спрямовані на опанування засобами мережі Інтернет як нової системи соціально-педагогічної взаємодії та цифрового громадянства, під яким розуміється: цифровий етикет, цифрова грамотність, цифровий доступ, цифрова безпека, цифрові права та обов'язки тощо. У відповідності до нових стандартів педагогічної освіти особливу увагу ми приділяємо свідомому опануванню студентами критичним мисленням до інтеграції сучасних цифрових засобів з навчальними програмами [4]. Отже, цей напрям потребує ретельної уваги до проблем розуміння розбіжностей людського сприймання інформації, зокрема, природи знань та конструювання суджень, тобто подолання перешкод і бар'єрів мислення, протидії маніпулюванню, виокремлення достовірної та якісної інформації тощо.

Без сумніву, першочергове завдання підготовки майбутніх вчителів полягає у розробці інноваційних підходів задля реалізації їх власного потенціалу, який пов'язано з формуванням дослідницької позиції щодо проблем підвищення якості цифрового освітнього середовища, зокрема, відкритих освітніх ресурсів. Відкриті освітні ресурси (ВОР – англ. «Open Educational Resources») призначені для використання в освіті, а також наукових дослідженнях, представлені на будь-якому носії; вони знаходяться в загальному доступі і випускаються під відкритою ліцензією, яка дозволяє доступ, перетворення, багаторазове використання та поширення без обмеження або з мінімальними обмеженнями. Отже, з орієнтацією на світовий досвід провідних освітніх спільнот (асоціацій, вишів, платформ тощо) щодо особливостей та ролі відкритих освітніх ресурсів формування цифрової грамотності педагогічних кадрів є ключовим чинником підвищення якості освітніх процесів.

Водночас розгляд особливостей компетентнісного підходу переконує у необхідності розв'язання проблеми компетентності з позицій її багато-вимірності, актуалізує світоглядну компетентність як визначальний чинник загальної компетентності, обґрунтовує концептуальну модель соціалізації особистості студента та актуалізацію особис-

тості студента як дієвого чинника розвитку вищої школи [6].

Крім того, в умовах суспільних трансформацій аналіз провідних ідей розвитку особистості освітян обумовлює необхідність виняткової уваги поєднання індивідуальних та колегіальних моделей лідерства [2, 5], зокрема, дистрибутивного та розподіленого лідерства, лідерства залучення/участі, лідерства на основі співробітництва, лідерства заснованого на цінностях, трансформаційного лідерства тощо.

Зрозуміло, що передусім доцільна організація широкої дискусії щодо особливостей реалізації моделей об'єднаних та колективних зусиль, де «спільноти освітян» аналізують проблеми й переваги цифрової педагогіки та дистанційних технологій. Водночас, враховуючи, що ВОР є джерелом ідей та дискусій для викладацького складу стосовно доцільності і особливостей розробки та використання тих чи інших технологій і педагогічних підходів, доцільно їх використання як одного з важелів впливу на професійну та соціальну активність кожного студента.

Висновки. Таким чином, однією з визначальних задач вищої освіти стала розробка і реалізація таких підходів, що спрямовані на впровадження "філософії" лідерства, за якою академічні спільноти створюють оптимальні умови для генерації свіжих ідей, сміливих ініціатив, екстраординарних підходів. Водночас впровадження ВОР забезпечує формування активних освітніх середовищ, що допомагає реалізувати відкриті академічні практики на місцевому, національному та міжнародному рівнях, а також гарантує доступ до якісної освіти для переважної більшості суспільства.

Література. 1. *Калашнікова С.* Розвиток лідерського потенціалу сучасного університету: основи та інструменти : навчальний посібник / С. Калашнікова. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016 2. *Паламарчук О.* Викладання в університеті на засадах лідерства : навчальний посібник / О. Паламарчук. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. 3. *Прокопенко І. Ф.* Розвиток інноваційної педагогічної освіти як пріоритетний напрям модернізації національних систем підготовки освітянських кадрів у XXI ст. // Теорія і практика управління соціальними системами, 2013. – №1. – С. 48-55. 4. *Олійник Т., Прокопенко А., Москаленко В.* Відкриті освітні ресурси в модернізації освітнього процесу педагогічного університету // ИКТ в экономике, образовании и социальной сфере. – С.: ФЛП, 2014. – С.84-87 5. Теорія і практика формування лідера : навчальний посібник / О.Г. Романовський, Т.В.Гура, А.Є.Книш, В.В.Бондаренко – Харків, 2017. 6. *Рябченко В.* Вища школа України в загальноцивілізаційному контексті: соціально-філософський аналіз з позицій світоглядно-компетентнісного підходу. [Монографія]. – К. : Фітосоціоцентр, 2015.

Секція 9.
Шляхи реформування системи підготовки молодих викладачів ВНЗ на засадах лідерства

Башкір О.І.
м. Харків, Україна

ОЧІЛЬНИК КАФЕДРИ ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ

За останні роки характер роботи кафедр вищих освітніх закладів значно ускладнився, підтримувати їх діяльність, управління стає все складніше. Це вимагає, з одного боку, підвищення відповідальності та професіоналізму керівництва кафедр, розширення кола його повноважень і завдань, а з іншого – формування самоусвідомлення та відповідальності за результат роботи кафедри її колективу: викладачів, наукових співробітників, аспірантів, лаборантів. Лише узгоджена та налагоджена їхня робота сприятиме повноцінному виконанню всіх функцій кафедри в структурі сучасного вишу.

Завідувач кафедри – особистість, на яку офіційно покладено функції управління професорсько-викладацьким колективом. Сучасний завідувач кафедри покликаний керувати певними базовими перспективами розвитку свого колективу, основними напрямами прогресивного оновлення освітньо-культурної сфери життєдіяльності соціуму. Мета доповіді – розкрити значення керівника кафедри вищого освітнього закладу в професійно-педагогічному зростанні викладачів.

Прийнято вважати, що 80% успіху справи залежить від уміння керівника цю справу організовувати й очолювати. До психологічних проявів особистості завідувача кафедри І.М. Мельникова [3, с. 87] відносить такі: виключно велике різноманіття видів діяльності; творчий, порою непередбачуваний і неалгоритмічний характер у мінливих умовах; високий відсоток (до 90% робочого часу) комунікативності; прогностична природа управлінської діяльності та відповідно до цього високий ступінь відповідальності та психологічної напруги.

Завідувач кафедри організовує роботу свого підрозділу, забезпечує належний рівень й організацію освітнього процесу, наукової, методичної та виховної роботи, підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, дотримання правил внутрішнього розпорядку, створення безпечних і нешкідливих умов праці членів кафедри,

виконання навчальних планів і програм освітніх дисциплін, здійснює контроль за якістю викладання навчальних предметів, навчально-методичної та наукової діяльності викладачів, що підвищує рівень їхньої професійної майстерності.

Крім того, сучасний управлінець, або менеджер, повинен володіти й загальними основами науки управління, і специфічними знаннями й уміннями у сфері стратегії управління, інновацій, маркетингу, управління персоналом і виробництвом, висувати й розробляти нові ідеї та концепції. Як управлінець-професіонал, завідувач кафедри обов'язково використовує досягнення у сфері процесів, методів, форм управлінської діяльності, що сприяють підвищенню ефективності роботи свого підрозділу.

До завдань сучасного завідувача кафедри вищого освітнього закладу відноситься також налагодження ефективних зав'язків із людьми, здатність переконувати, досягати підтримки своїх рішень й обраного ним курсу на зміни, реагувати на настрої й думки, котрі виникають у колективі та ВНЗ, створювати ефективну робочу атмосферу.

Аналізуючи значення керівника в системі управління вищим навчальним закладом, зміст і характер його діяльності, С.Д. Резник [4, с. 39-40] виокремлює такі функції керівника кафедри:

1. Планування – початковий процес управління: керівник повинен вирішити, що, як, коли і ким буде виконано;
2. Правильна організація виконання плану: добір і розстановка кадрів, підготовка навчального процесу й наукової діяльності, тобто створення умов, необхідних для виконання основних завдань ВНЗ;
3. Розпорядництво: безперервне спрямування діяльності колективу кафедри, що забезпечує її координацію, взаємозв'язок і взаємодію завідувача кафедри зі співробітниками;
4. Мотивація праці – одна з найскладніших функцій. Це регулювання збуджувальних стимулів працівника кафедри, при якому він, задовольняючий власні потреби, працює таким чином, щоб сприяти досягненню тієї чи тієї мети кафедри, вишу, тобто при якому особистісний інтерес збігається з інтересами трудового колективу й завідувача. При цьому на члена кафедри мають уплив не вказівки керівника, а система, створені умови, вплив яких набагато ефективніший.
5. Облік і контроль – завершальний етап діяльності завідувача кафедри.

Сьогодні вишівська кафедра є своєрідною стратегічною ланкою бізнесу на ринку освітніх послуг. Тому розробка стратегії розвит-

ку для кафедри ВНЗ так само важлива, як і для будь-якого підприємства. Крім того, завідувач кафедри повинен забезпечувати справедливий розподіл трудових функцій між членами колективу, створювати мотиваційне поле, домагатися від співробітників максимально ефективної роботи, сприяти узгодженню їхніх інтересів, використовувати раціональні прийоми та методи праці, здійснювати широку наукову й консультаційну діяльність у сфері економіки, менеджменту й бізнесу, підтримувати тісні контакти з організаціями, фірмами, установами країни та зарубіжжя, спільно зі студентами співпрацювати з керівництвом області, адміністративними структурами регіону, прищеплювати та здійснювати в колективі динамічний, лідерський стиль діяльності [1; 2; 4].

Отже, керівництво кафедрою – це здійснення цілого спектру функцій, що пов'язані з характером колективу, його завданнями, складом, освітніми умовами та викликами. Керівник кафедри – авторитетна особистість, котрій притаманні політична зрілість, організаторські здібності, високий рівень культури поведінки, хороші знання справи. Його лідерські якості є передумовою успішної реалізації власної професійної, психолого-педагогічної, моральної, організаційно-управлінської діяльності.

Перспективою подальших наукових роздумів може бути розробка методів управління кафедрою вищого освітнього закладу.

Література. 1. *Башкір О. І.* Вимоги до завідувача кафедри в структурі вищого навчального закладу. Актуальні дослідження в соціальній сфері. Матеріали восьмої міжнародної науково-практичної конференції (17 листопада 2016, м. Одеса). Одеса, 2016. С. 63-65. 2. *Виноградова В.Є.* Розвиток емоційного інтелекту як необхідна умова управлінської підготовки завідувачів кафедр. *Кафедра у системі управління науково-педагогічною діяльністю вищого навчального закладу:* Збірник матеріалів Першої міжнародної науково-практичної конференції. (Київ, 25 квітня 2014). Київ, 2014. С. 17-18. 3. *Мельникова И.Н.* Роль личности заведующего в оптимизации научно-педагогического персонала профессорско-преподавательского коллектива кафедры. *Кафедра у системі управління навчальним процесом вищого навчального закладу*: зб. наук. пр. міжкафедрального науково-практичного семінару (Київ, 18 квітня 2013). Київ: АМУ, 2013. 131с. 4. *Резник С.Д.* Управление кафедрой: Учебник: 2-е изд., перераб. и доп. Москва: ИНФРА-М, 2005. 635с.

Заболотный Д.В.
г. Харьков, Украина

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГОВ НА ПРИНЦИПАХ ЛИДЕРСТВА

Постановка проблемы: Пути реформирования системы подготовки молодых преподавателей ВУЗов на принципах лидерства. Для этого необходимы знания принципов лидерства, а именно лидерства в образовании, для более эффективного построения мероприятий по подготовке или переподготовке молодых преподавателей ВУЗов.

Основная цель статьи: Обогатить и обновить процессы реформирования системы подготовки молодых преподавателей.

Особую значимость лидерский механизм предоставляет для сферы образования, где субъект и объект профессиональной деятельности – люди, где возможности для повышения эффективности функционирования ограничены. Осознание недостаточной эффективности традиционных отношений «руководство – подчинение – результат», «профессиональный статус – право и умение учить» определяет необходимость включения неформальных, лидерских механизмов регулирования и реализации отношений между основными субъектными группами в образовательной сфере. [1]

Согласно определению, лидерство представляет собой способность задавать уверенность и обеспечивать поддержку людей, необходимых для достижения определённых целей. В некотором роде именно лидерство отдельных индивидуумов поспособствовало развитию человечества во всех сферах его жизнедеятельности.

В современных условиях сформировалось новое мнение по поводу активной деятельности образовательного лидера, а именно: от него требуется не просто высокий уровень индивидуального развития, но и способность генерировать новые идеи, подходы, создавать новые технологии, способность актуализировать внутренний потенциал последователей, инициировать саморазвитие их личностей как отмечают работы социальных психологов А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского, которые рассматривают лидерство как деятельность, а отношения между лидером и группой как взаимозависимость. [2]

Для достижения реформирования системы подготовки молодых преподавателей рекомендуется использовать принципы лидерства, которыми руководствуются эффективные лидеры. Данные принципы получили название *«восемь принципов «от обратного»*. [3]

Одним из способов выделения принципов явился так называемый подход «от обратного», на основании которого учитываются распространенные причины неудач лидеров.

Во-первых, ни один лидер не избегает конфликтов, которые можно разрешить. Любой назревший конфликт или недовольство в коллективе почти наверняка обернется осложнениями в будущем.

Успешный лидер в обязательном порядке интуитивно осторожен. Это личное качество присуще всем лидерам, успешно функционировавшим в рамках известной нам истории человечества.

Во-вторых, понимая ценность своих людей, лидер не третирует подчиненных. Пренебрежительное отношение, посеянное в умы людей, рано или поздно подорвет репутацию коллектива как изнутри, так и снаружи – во внешней среде. Конечно же, наказания за провинности обязательны, но это вопрос ощущения справедливости, которым обладает (или не обладает) лидер. Впрочем, история знает много случаев, когда люди боготворили совершеннейших тиранов. Поскольку все исторические примеры тирании и единоначалия неэффективны, они лишь способствовали личностному разрушению как лидера, так и его подчиненных, выделим третий принцип, связанный со способностью лидера уступить часть контроля. Более того, эффективный лидер делает это сознательно, тщательно отбирая людей, с которыми делится своей властью.

Четвертый принцип лидерства основывается на самом определении лидерства. Он заключается в способности придавать уверенность и обеспечивать поддержку людей, необходимых для достижения заранее поставленных целей. Вполне логично, что для лидера принципиальна сосредоточенность на внешних обстоятельствах, которые могут помочь или помешать достигнуть этих определенных целей. Нарушение данного принципа привело к краху многих лидеров.

Коллектив, в котором функционирует успешный лидер, может быть как небольшим, так и гигантским. В любом случае в каждом из этих коллективов лидер доступен для подчиненных. Лидер «досягаем», посредством чего осуществляется постоянный контакт между лидером и ведомыми им людьми. Данный контакт укрепляет эмоциональную связь и мотивирует подчиненных.Помимо мотивации подчиненных, крайне важна и мотивация самого лидера. Причем она в некотором роде отличается от доводов «его» людей. Отличие в том, что лидер понимает свои мотивы. Это шестой принцип. Все доводы, которые лидер доносит до подчиненных, предварительно проходят некоторую внутреннюю цензуру, внутреннюю «огранку» в сознании лидера, после чего видоизменяются до того, что доходит непосредственно до подчиненных.

Все лидеры являются людьми со слегка завышенной самооценкой. Что в данном случае является причиной, а что – следствием, автор утверждать не берется. Однако, осознавая, что данная тенденция существует, выделим этот момент в качестве седьмого принципа лидерства: лидер обладает здоровой долей нарциссизма. Не исключено, то именно этот принцип придает лидеру внутренний стимул для завышения требований к себе и к подчиненным, вследствие чего становится возможным достижение более сложных и комплексных целей. Однозначно, самоуничижение дало бы диаметрально противоположный результат. Восьмой принцип лидерства звучит следующим образом: лидер не мстит. Руководствуясь данным принципом, лидер «не распаляется», концентрируя свой потенциал на выполнении конкретных задач, оставляя решение менее важных задач, таких, как сведение счетов с прежними обидчиками людям, менее эффективным. Данный принцип позволяет лидеру также поддерживать репутацию благородного и немелочного человека, что применительно к лидерству является крайне важным. Действуя вопреки данному принципу, лидер обрекает себя на провал.

Вывод. Соответственно, лидерство позволяет проявить перспективные, ещё незадействованные желания, способности, стремления, которые могут при их реализации изменить ситуацию, обогатить и обновить процессы реформирования образовательной сферы, а также осуществить «прорыв» на ведущие позиции в целом системы образования страны, региона, конкретного образовательного учреждения, отдельных групп и личностей. Поэтому изучение лидерства в образовании представляет несомненный интерес с практической стороны.

Литература. 1. *Бендер, Питер Урс* Лидерство изнутри. Практическое руководство / Бендер Питер Урс. - М.: Попурри, 2014. - 734 с. 2. *Евтихов, О. В*. Стратегии и приемы лидерства: теория и практика /О. В. Евтихов. – СПб. : Речь, 2007. – 238 с. 3. *Адаир, Джон*. Искусство управлять людьми и самим собой. Москва: Эксмо, 2007. 656 с.

Кузьменко Ю.А.
м. Запоріжжя, Україна

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ В СТРУКТУРІ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УПРАВЛІНЦІВ

В умовах нестабільності соціальної та політичної ситуації в Україні зростає кількість освітніх менеджерів, що втрачають звичні

цільові орієнтири для ефективної праці, не маючі можливості швидкої реакції на численні проблеми, більшість з яких мають фінансовий та економічний характер.

В таких умовах виникає необхідність в новому поколінні управлінців, що зможуть працювати на засадах вільного вибору форм та принципів керівництва з урахуванням капіталістично зорієнтованих стратегій навчальних закладів, які вимушені «виживати» за рахунок системної активності в фінансовому та економічному плані.

Більшість фахівців стверджують, що наприкінці ХХ століття ця проблема існувала лише латентно, не впливаючи на формальний статус та авторитет керівника. І тільки останнім часом з'являються реальні потреби та формальні претензії до тих керівників та менеджерів, що не здатні забезпечити достатньої кількості матеріальних благ та фінансового супроводу діяльності закладу освіти.

З цих причин, стає зрозумілим, що країні необхідні управлінці нового покоління, які мають нестандартне мислення, високий рівень готовності до конкурентної боротьби, здатні приймати адекватні фінансово-економічні рішення в стресових ситуаціях та є носіями лідерських якостей, перш за все, ініціативності та відповідальності.

Очевидно, що саме менеджери-лідери, здатні до ведення потужної автономної фінансово-економічної політики, є тими особами, на яких українські педагогічні колективи покладають надію під час виходу з кризи. Отже в реальних та формальних характеристиках таких лідерів з'являється нова «опція», що більшість науковців до цього часу, м'яко кажучи, «не помітили».

Так, на думку Д. В. Алфімова, «ефективний лідер» – це особистість, яка має значний вплив на поведінку членів групи та яка планує, організовує, контролює діяльність підлеглих задля розв'язання завдань, поставлених перед групою, передаючи їм своє бачення майбутнього й допомагаючи їм адаптуватися до нового [1, с. 50].

На жаль, у визначенні автора спостерігаємо відсутність будь-якої згадки про непередбачуваний характер сучасної діяльності менеджерів, або необхідності включити в структуру лідерської якості підприємницької культури.

Думки інших авторів щодо сутності лідерства теж розподілились на декілька векторів, в яких наголоси ставлять на досягненні спільної мети, сором'язливо замовчуючи головну проблему нинішніх керівників закладами освіти – бідність та економічну стагнацію:

– Г. Кунц та С.О'Доннел вважають, що лідерство пов'язано з впливом на людей, який переслідує досягнення спільної мети [8, с. 126];

– С. Соболь, лідерство – це сила, що сприяє формуванню в групи людей здатності робити щось краще і більше в напрямі реалізації спільної мети [4, с. 262];

– М. Роберто до основних функцій лідера відносить такі: «Мотивувати людей, управляти змінами в організації та вести різнопланові групи до однієї спільної мети» [7, с. 185];

– М. Фоллетт, американський політолог, продовжує цю думку, вважаючи, що лідерські якості в сучасній ситуації можуть виявлятися де завгодно, незалежно від посади і становища людини. Вона зауважує, що лідерство полягає у здатності піднятися над ситуацією, побачити й оцінити картину в цілому, а також у здатності організовувати людей для досягнення спільної мети [9, с. 12].

Наступні науковці відносять лідерство за своєю суттю і формою до феномену влади, роблять акцент на моральні й людські якості і є більш філософськими:

– Ж. Блондель "...лідерство є формою влади, оскільки складається в здатності однієї особи змушувати інших робити те позитивне або негативне, що вони не робили б або, в остаточному підсумку, могли б не робити взагалі" [3, с. 93];

– О. Біла, наголошує, що «лідерство – управління на більш високому рівні, процес досягнення значущих результатів при дії з повагою, турботою та чесністю заради добробуту всіх учасників» [2, с. 13–14];

– О. Полісаєв «лідерство − це досягнення людства, що носить цілком природній характер, без якого неможливі зрушення, удосконалення та конкурентоспроможність кожного окремо взятого громадянського суспільства та людської цивілізації в цілому [6, с.178].

З наведеного вище, можна зробити, як мінімум, два висновки. Перший стосується твердження, що лідерство притаманне далеко не всім управлінцям, а другий – в загальній картині цього феномену майже ніхто не виділяє фінансово-економічної «харизми» лідера та його компетентності в цьому питанні.

З цих причин, звернення до класиків педагогічної майстерності, які довгі роки визначали змістові характеристики успішних вчителів, викладачів та менеджерів освіти, дає привід для роздумів та ефективного використання вже напрацьованих алгоритмів та схем формування необхідної сукупності знань, умінь, практичних навичок та ціннісних установок учасників педагогічних процесів.

Зокрема, звернемо увагу на методичні скарбнички видатного українського філософа в сфері освіти І.А. Зязюна [5]. Автор з цього питання мав свою філософію, вказуючи, що серед елементів педагогічної майстерності, які мають відношення до лідерської складової осо-

бистості педагогів та управлінців сфери освіти слід виокремити наступні побажання:

1) у кожній малій справі бачити велику мету, що в ракурсі фінансово-економічної активності управлінців дає установку на дбайливе та шановане ставлення до будь-якої матеріальної, економічної та фінансової перемоги закладу, здатність будувати на цій основі захоплюючу «візію» майбутнього успіху та процвітання;

2) оптимістичне прогнозування, адже для досягнення успіху необхідний позитивний настрій, без якого людина не зможе самовдосконалюватися, мріяти про фінансово незалежне майбутнє, працювати на перспективу та бути лідером взагалі;

3) відповідати за свій вплив, адже за кожними вчинками йдуть наслідки (як позитивні так і негативні), на які людина має з гідністю реагувати та нести свій «хрест лідера».

Отже, зрозуміло, що серед якостей, якими володіють успішні керівники-лідери сучасності, поступово переважають не стільки моральні або гуманістичні, скільки матеріальні та фінансово-економічні, що ставить на порядок денний питання про їх включення в загальну картину професійних компетенцій на топових позиціях. На емпіричному рівні таке узагальнення набуває дедалі більше перспективного характеру, адже загальний стиль лідерства в управлінців повинен бути прикладом підприємництва, новаторства і мати схильність до ризику; являти собою приклад чіткої організації у веденні справ та бути рентабельним на ринку освітніх послуг.

Література. 1. *Алфімов Д.В.* Зміст феномену «лідерські якості особистості». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* Запоріжжя, 2010. Вип. 11 (64). С. 44-51. 2. Біла О.О. Технологія інтерактивного навчання майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери. *Управління навчальними закладами в контексті модернізації системи професійного навчання* : матеріали міжнар. наук.-практ. семінару (1–4 лип. 2008 р.). Одеса, 2008. С. 65–68. 3. *Блондель Ж.* Политическое лидерство. Путь к всеобъемлющему анализу. М. : Российская академия управления, 1992. 342 с. 4. Менеджмент: теорія і практика: Підручник. 2-ге вид., перероб і доп. Тернопіль: Карт – бланки, 2003. 490с. 5. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. 3-тє вид. допов. і переробл. К. : СПД Богданова А.М., 2008. 376 с. 6.*Полісаєв О.О*. Лідерство в контексті суспільних трансформацій: соціально-філософський аналіз : дис. … канд. філософ. наук : 09.00.03 Переяслав-Хмельницький, 2018. 201 с. 7. *Роберто М. А*. Почему великие лидеры не принимают ответ «да»: управление конфликтом ради консенсуса. Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2006. 224. 8. Управле-

ние – это наука и искусство / А. Файоль, Г. Эмерсон, Ф. Тейлор, Г. Форд. М. : Проспект, 2002. 476 с. 9. *Parker Follett M.* Prophet of Management. Massachusetts: Harvard Business School Press, 1996. 309 p.

Смоляк В. М.
м. Запоріжжя, Україна

ІДЕЇ І.А.ЗЯЗЮНА ПРО РЕФЛЕКСИВНЕ КЕРІВНИЦТВО ПЕДАГОГІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В ДОСЛІДЖЕННІ ПЕРСОНАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Завдяки швидкому розвитку інформаційно-комунікаційних технологій зростання об'єму корисних знань супроводжується дедалі більшою їх відкритістю для всіх людей, незалежно від їхнього місця проживання, віку чи соціально-економічного статусу [1]. Реалізація організаційно-педагогічних умов [2] та впровадження моделі формування готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування персонального навчального середовища в умовах освітнього процесу педагогічного коледжу протягом 2016-2018 років дозволило отримати ряд позитивних результатів у експериментальній групі.

Студенти експериментальної групи, майбутні вчителі початкової школи відзначали, що використання персонального навчального середовища дозволило ефективніше організовувати опрацювання дидактичного матеріалу, який задають на самостійне вивчення. Зокрема, створена структура персонального навчального середовища за допомогою карт знань дала змогу у зручній формі організувати навігацію власним освітнім простором, додавати новий знайдений в мережі, або яким поділилися одногрупники навчальний матеріал.

Завдяки колективній роботі, яка забезпечувалася зв'язками між персональними навчальними середовищами студентів, була змога працювати вже з перевіреними даними, а не повторно доводити його достовірність. Випускники відзначали, що до вивчення дисциплін Інформаційно-комунікаційні технології, технічні засоби навчання та Інтернет-технології в освіті, через зміст яких реалізовувалися завдання експерименту, опрацювання тем, які робочою навчальної програмою та навчальним планом винесені на самостійне опрацювання, відбувалося шляхом вивчення літератури у бібліотеці на сайті дистанційної освіти, а використання персонального навчального середовища дозволило залучити більше джерел та спростити процес фіксування, а також обговорення з одногрупниками освітніх проблем.

Під час підготовки до практики пробних уроків і занять завдяки використанню структурних елементів персонального навчального середовища вдалося створити електронне портфоліо, яке включало: педагогічні програмні засоби для учнів початкової школи, серед яких програмове забезпечення для підтримки вивчення предметів, сервіси для розроблення інтерактивних завдань та онлайн-тестів, системи керування онлайн курсами для роботи з учнями, які навчаються за індивідуальним графіком, дидактичні онлайн ігри, інше спеціальне програмове забезпечення. Також відзначають зручність створення підбірок наочних посібників, які, завдяки поєднанню персональних навчальних середовищ студентів через спільноти і групи вдалось напрацювати швидше ніж у контрольних групах, та ще й отримати зразки, які практично були апробовані під час проведення пробних уроків і занять.

На переддипломній практиці майбутні вчителі початкової школи відзначали, що застосування персонального навчального середовища, елементи якого були трансформовані і спроектовані на учнів класу, а також батьків дозволили ефективніше вирішувати організаційні питання у порівнянні зі студентами контрольної групи. Таким чином, з використанням веб-сервісів в онлайн спільноті обговорювалися загальні проблеми, які виниками в класі, давалися консультації до виконання домашніх завдань, публікувалися нагадування про класні події. Батьки і учні були ознайомлені із сервісами, на яких будуть відбуватися консультації, підписувалися на них або об'єднувалися в онлайн групи. Це дозволило тісніше всім познайомитися, ефективніше використовувати потенціал батьків в освітньому процесі. У свою чергу батьки розвивали власне персональне навчальне середовище додаючи до нього інші ресурси уже без порад учителя.

Окремі студенти контрольної групи відзначали, що вони також почали використовували елементи персонального навчального середовища, перебираючи досвід своїх колег з інших груп. Такі студенти використовували, переважно у роботі з учнями та батьками можливості соціальних мереж, програм для організації відео та аудіо зв'язку, чату. Майбутні учителі з контрольної групи відзначали, що їм не вистачало фактичних знань сервісів для організації персонального навчального середовища, знань методики їх застосування з учнями та батьками. У своїй роботі вони робили акцент на використання власних конспектів, та матеріалів, які були надані в користування викладачами і розміщені на сайті організації дистанційної освіти do.zpk.zp.ua. В той час їм імпонувало, що студенти експериментальної групи більшість завдань так чи інакше вирішували спільно, відразу ж мали доступ до "досягнень" іншого колеги, могли швидко обговорити професійну проблему, яка виникла у класі чи у них особисто, менше тратила часу

на організаційну компоненту завдяки організованому персональному навчальному середовищу.

Батьки учнів відзначали, що такий підхід дозволив їм відчувати себе спільниками школи та реальною спільнотою, яка працює на благо своїх дітей, а також відзначали, що підвищили свій рівень володіння інформаційними технологіями.

Аналіз авторської анкети "PLE вчителя початкової школи", свідчить, що майбутні учителі початкової школи, розуміючи свою відповідальність за результати освітнього процесу прагнуть використовувати у своєму персональному навчальному середовищі найсучасніші засоби, особливо ті, які отримали загальне схвалення в суспільстві, але, у той же час, розуміючи перспективи стану фінансового забезпечення на робочому місці вчителя, віддають перевагу непропрієтарному програмному забезпеченню. Такий вибір, у більшості, пояснюється безкоштовністю, що може свідчити про те, що студенти вибирають не найкраще, а доступне. У той же час, коли надходить можлива пропозиція, що пропрієтарне програмове забезпечення буде придбане школою, або умовно подароване, більшість змінює свій вибір на користь власницького софта. Хоча більшість онлайн-сервісів, які вказали студенти, належить корпорації Google, що пояснюється студентами декількома факторами, серед яких найчастіше повторюються: безкоштовність, потужність і наближеність за можливостями до інстальованого на ПК програмового забезпечення, можливість спільної роботи, надійність і, звичайно, тому що з ними знайомили на інших заняттях і їх використовують викладачі для розміщення і обговорення освітніх матеріалів навчальних дисциплін.

Вище наведені дані підтвердили значущість ідеї І.А.Зязюна про рефлексивне керівництво навчальною діяльністю (3, с.19), що свідчить і про доцільність запропонованої нами моделі формування готовності майбутніх учителів з початкової освіти до застосування персонального навчального середовища.

Література. 1. Концепція розвитку педагогічної освіти. Затверджено Наказ МОН України від 16 липня 2018 р. №776. URL:https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5b7/bb2/dcc/5b7bb2dcc424a809787929.pdf (Дата звернення: 24.08.2018). 2. *Смоляк В.М.* Організаційно-педагогічні умови підготовки учителів з початкової освіти до створення та використання персонального навчального середовища. EUROPEAN STUDIES HUMANISTYCZNE: Panstwo i Spoleczenstwo, 4 (IV), 2017. С.87-98. 3. З*язюн І. А*. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна; 3-тє вид., допов. і перероб. К. : СПД Богданова А. М., 2008. – 376 с.

ЗМІСТ

Пленарне засідання

Сокол Є.І. Система CDIO як сучасні педагогічні технології в технічній освіті 3
Товажнянський Л.Л. І.А. Зязюн і розвиток педагогіки вищої школи... 12
Романовский А.Г. Развитие творчества в современной педагогике как наследие научной школы академика Ивана Андреевича Зязюна.. 16
Бабаєв В.М., Пазиніч С.М. Педагогічне спілкування в царині філософії культури 19
Биков В. Ю. Плідний розвиток педагогіки добра видатного вченого і гуманіста..... 23
Вархола Михал Международное сотрудничество в условиях глобального мира в сфере высшего образования с точки зрения академического сообщества Михала Балудянского 25
Васянович Г.П. Моральна культура і принцип добродії у педагогічній спадщині академіка Івана Зязюна 28
Вишневский М.И. Мировоззренческие проблемы образования на рубеже эпох 31
Илияш Николай, Рэйлян Валентин, Фетинюк Валентина Процессы интеграции в мировом пространстве высшего образования: опыт Румынии и Республики Молдова 34
Кузьмінський А. І. Генеза і реалізація гуманітарно-екзистенційного педоцентризму академіка Зязюна І. А. 39
Лук'янова Л.Б. Наукова школа академіка І.А.Зязюна – традиція мислення 50
Мещанінов О.П. Синергія університетської системи освіти у єдності дистанційних форм наукових досліджень та навчання 54
Моргун В.Ф. Кредо лідерства Івана Зязюна: демократія – це людяність, а не фіговий листок для прикриття авторитаризму та цькування людей 57
Нестуля О.О., Нестуля С.І. Управлінська діяльність І.А.Зязюна в контексті сучасних вимог до лідера-управлінця..... 61
Ничкало Н.Г. Філософія педевтологічних пошуків академіка Івана Зязюна..... 67
Пономарьов О.С. Філософсько-антропологічні вектори педагогіки добра 77
Прокопенко І.Ф. Філософсько-освітні імплікації Г. С. Сковороди у науковій спадщині академіка Зязюна І. А. 81

Рибалка В.В. Демократизм, інтелігентність, духовність педагогіки добра і культури академіка І.А.Зязюна 85
Семенова А.В. Підготовка до інноваційної діяльності учителів/викладачів для роботи з обдарованою молоддю в аспекті педагогіки добра І.А. Зязюна 88
Сущенко Т.І. Інтегративний підсумок педагогічної майстерності за філософією І. А. Зязюна 91
Філіпчук Г. Етика культурної особистості в «Педагогіці добра» 94
Хомич Л.О. Інноваційні підходи І.А. Зязюна у підготовці майбутніх педагогів до освітньо-виховної дії 103

Секція 1.

Безена І. М. Вчитель і учень/учениця: педагогіка індивідуальності у поступі та взаємної довіри 107
Бугакова О.В. Організація спільної діяльності педагогічного колективу школи з батьками як психолого-педагогічна проблема 111
Варивода Н.А. Педагогіка добра І. Зязюна як основа виховання моральних цінностей 114
Грень Л.М. Тренінг як один із засобів формування комунікативної компетентності у студентів-психологів на заняттях з риторики 116
Луценко Б.В. Патріотичне виховання української молоді 120
Лютий М.М. Роль саморозвитку у становленні особистості педагога 123
Мищенко В.И. Духовный облик академика И.А. Зязюна 126
Фурманець Б.І., Панфілов Ю.І. Конструктивно-концептуальні тезауруси педагогічної психології в учінні І.А. Зязюна 130
Чеботарьов М. К. Адаптивне управління як прояв педагогіки добра 135
Черемський М.П. Гуманістична педагогіка Івана Андрійовича Зязюна 138

Секція 2.

Гура Т. В. Лідерський потенціал як основа організаційної діяльності майбутнього педагога 143
Гура Т.В., Сталін О.В. Педагогічно-психологічні механізми розвитку харизми у лідера 146
Карпенко В. Е. Исключающая традиция в мировой геополитике 151

Кныш А.Е., Гриценко И.И. Качества лидера на современном этапе развития общества 154
Кобець В.М. Готовність майбутніх менеджерів до професійної діяльності: сутність, структура і показники оцінки 157
Мартиненко О.М. Формування умов становлення майбутніх командирів-управлінців у сфері військово-професійних відносин ... 161
Мовчан Я.А., Молька В.В. Стили лидерства как детерминанты эффективности работы современного лидера –руководителя 163
Мовчан Я.О., Клочко С.А. Проблема формування високодуховних лідерів-управлінців національної еліти в Україні 166
Мовчан Я.А., Праженик А.В. Качества лидера как составляющие успешного ведения бизнеса 170
Топчий А.С. Значение духовности в формировании гуманитарно-технической элиты 174
Черкашин А.І. Особистісна професійна зрілість як показник успішності майбутнього професіонала 176
Шаполова В.В. Сучасні тенденції формування майбутнього лідера 178
Шквиря А.Н. Вивчення особливостей адаптивних компонентів структури особистості фахівця 181

Секція 3.

Muradian Vartan Identity of a migrant in psychosocial aspect of arrival to new environment 184
Дольська О.О. Вплив інтелектуальне-когнітивної «технології себе» на формування методологічної опції наукового аналізу 186
Lobas Viktoria The review of a "guru- adept" concept 190
Сагуйченко В.В. Актуальність гуманітарної освіти для техніко-технологічного розвитку 193
Угленко О.П. Державне управління в умовах інформаційних процесів у суспільстві 196

Секція 4.

Жукова О.А. Ігрові технології як умова особистісного розвитку майбутніх фахівців 199
Заїчко А.С. Педагогічна бібліотерапія як засіб для підготовки майбутніх вчителів нової української школи 202

Квасник О.В., Жушма Т.В. Лідерський потенціал студентів як вагомий чинник соціально-економічного прогресу 205
Квасник О.В., Кононенко А.С. Формування іншомовної компетентності студентів-психологів на основі індивідуального підходу 208
Кушнір С.П. Можливості інтеграції змісту навчальних дисциплін у підготовці майбутніх вихователів 211
Михайличенко В.Е. Технология «портфолио» и необходимость её использования во время обучения в ВУЗе 214
Орел-Халік Ю.В. І.А. Зязюн про особливості формування культури професійного спілкування 217

Секція 5.

Гриньова М.В., Пивовар Н.М. Сучасний стан розвитку навчальної дисципліни «Основи педагогічної майстерності» 221
Кухаренко В.М. Інформаційна та педагогічна культура викладача . 225
Литвин А.В., Федюк Г.З. Компоненти педагогічної майстерності вчителя 228
Мамедова І.О., Соколова Е.Т. Створення умов комфортного педагогічного коучинг-середовища у творчих лабораторіях методистів як засіб підвищення професійної майстерності вчителів 231
Манчуленко Л.В. Педагогічна культура майбутніх педагогів як умова розвитку їх професіоналізму 234
Перетяга Л.Є. Голосова культура як складова педагогічної культури педагога 237
Самодрин А.П. Педагогіки добра І.А. Зязюна: ціннісні орієнтири педагогічної дії 240
Сущенко Р.В. Професійно-етична компетентність інженера XXI століття в світлі філософії І.А.Зязюна 244
Фидровская М.Г. Проблемы современной науки и христианский взгляд на вещи 246

Секція 6.

Болдирєв К.В. Порівняння основних навчальних програм з дисциплін, необхідних для формування професійної компетентності психолога 248
Варава І.М. Формування науково-дослідницької компетенції у студентів вищих технічних навчальних закладів 251

Горбач І.О. Лідерський потенціал, як необхідна складова професійної компетентності керівного складу державної кримінально-виконавчої служби України 254
Городничий О.В. Асертивна поведінка майбутніх викладачів вищої школи як складник їх конфліктологічної компетентності 256
Даузе Г.М. Роль емоційного інтелекту у формуванні конфліктологічної компетентності студентів-медиків 259
Дяченко Л.Б. Розвиток дослідницької творчості студентів при вивченні природничих дисциплін у коледжі 263
Комишан А.І., Щокіна Н.Б. Упровадження комп'ютерної самодіагностики навчальних досягнень студентів 266
Лисенко Л.Л. Концептуальні засади формування здатності до креативно-інноваційної діяльності майбутніх учителів фізичної культури 269
Меліхов К.В. Формування професійної компетенції державних службовців 272
Рассказова О.Л. Сучасні ключові компетентності фахівців 275
Романовська О.О. Формування креативності у майбутніх психологів під час вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу у закладах вищої освіти 278
Сиско Н.М. Наукова школа І.А. Зязюна в контексті неперервного професійного розвитку викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти 281
Тимощук О.О. Особливості роботи з професійно-орієнтованими текстами на іноземній мові в технічному ВУЗі 284
Трутень А.В. Зарубіжний досвід виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів у студентів університетів наук про життя та навколишнє середовище 287

Секція 7.

Волков О. Людина в світі абсолютних цінностей за С.Левицьким . 290
Коломієць О.Б. Педагогічні умови формування морально-етичних якостей майбутнього фахівця в умовах сьогодення 291
Міщенко М.М. Blended education та зміна ролі викладача в освітньому процесі 294
Петутина Е.А. Кому и зачем нужна этика (об актуальности этики в современном университетском образовании) 297
Резван О.О., Довженко Т.О. Політика сучасного університету щодо академічної недоброчесності 301

Сопівник Р.В., Бортнікова О.В. Духовні якості у структурі адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв 304

Секція 8.

Олійник Т.О. Відкриті освітні ресурси як складова цифрової підготовки сучасного вчителя 307

Секція 9.

Башкір О.І. Очільник кафедри як фактор професійно-педагогічного зростання викладачів вищих освітніх закладів 310
Заболотный Д.В. Повышение эффективности подготовки педагогов на принципах лидерства..... 313
Кузьменко Ю.А. Місце та роль підприємницької культури в структурі лідерської компетентності майбутніх управлінців..... 315
Смоляк В. М. Ідеї І.І.Зязюна про рефлексивне керівництво педагогічною діяльністю в дослідженні персонального навчального середовища майбутніх учителів початкових класів..... 319

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ
IV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Наукова школа академіка Івана Зязюна у працях його соратників та учнів

2018 року

Головний редактор *Романовський О.Г.*
Відповідальний за випуск *Шаполова В.В.*